DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

I

Gedruckt mit Unterstvitzung des Bundesministeriums fur Bildung, Wissenschaft und Kultur în Wien

Tipărit cu sprijinul Ministerului Federal al Educaţiei, Ştiinţei şi Culturii din Viena

CARTE APĂRUTĂ SUB EGIDA SOCIETĂŢII ROMÂNE DE FENOMENOLOGIE

FRANZ BRENTANO (1838-1917), filosof şi psiholog german, unul dintre cei mai influenţi gânditori de la sfârşitul secolului XIX. A reintrodus teoria intenţionalităţii în gândirea contemporană şi a elaborat într-o modalitate exemplară problematica psihologiei descriptive. Cercetările sale psihologice reprezintă punctul de pornire nemijlocit al elaborării fenomenologiei lui Husserl şi a teoriei obiectului a lui Meinong, iar dizertaţia sa este opera care a inspirat interogaţia heideggenană asupra fiinţei. A fost profesor la Universitatea din Wiirz-burg şi la cea din Viena. Cei mai cunoscuţi elevi ai săi sunt: Anton Marty, Carl Stumpf, Edmund Husserl, Kasimir Twardowski, Alexius Meinong, Christian von Ehrenfels, Sigmund Freud. Opere principale: *Despre multipla semnificaţie a fiinţei la A ristotel* (1862), *Psihologia din punct de vedere empiric* (1874), Despre *întemeierea cunoaşterii etice* (1889), *Aristotel şi concepţia sa* despre *lume* (1911), *Adevăr şi evidenţă* (1930), *Doctrina categoriilor* (1933), *Psihologia descriptivă* (1982).

FRANZ BRENTANO

Despre multipla semnificaţie a fiinţei la Aristotel

Traducere din germană şi prefaţă de ION TĂNĂSESCU

HUMANITAS

BUCUREŞTI

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Colecţie coordonată de
CRISTIAN CIOCAN şi GABRIEL CERCEL
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BRENTANO, FRANZ
Despre multipla semnificaţie a fiinţei la Aristotel / Franz Brentano; trad. din germ. de Ionâănăsescu.
— Bucureşti: Humanitas, 2003
ISBN 973 – 50 – 0616 – 2
I. Tănăsescu, Ion (trad.) 14 (38) Aristoteles
FRANZ BRENTANO
VON *DER MANNIGFACHEN BEDEUTUNG DES SEIENDEN*
NACH ARISTOTELES
© HUMANITAS, 2003, pentru prezenta versiune românească
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/222 85 46, fax 021/222 36 32
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/223 15 01, fax 021/222 90 61, www.librariilehumanitas.ro
ISBN 973 – 50 – 0616 – 2

PREFAŢĂ:

FIINŢA CATEGORIILOR ŞI FIINŢA CAADEVĂR LA BRENTANO

Dizertaţia lui Franz Brentano1 *Von der mannigfacben Be-deutung des Seienden nach Aristoteles* (*Despre multipla semnificaţie a fiinţei la Aristotel*, citată în continuare cu sigla *MBS* şi cu paginaţia originală) a apărut în 1862 şi se

1 Franz Brentano (1838-1917) s-a născut într-o familie ilustră căreia i-au aparţinut romanticii Clemens Brentano şi Bettina von Armm, unchiul respectiv mătuşa sa. A fost crescut într-o atmosferă intens religioasă. Opţiunea pentru cariera de preot catolic, familiarizarea cu gândirea scolastică şi adoptarea teismului raţional ca viziune filosofică asupra lumii îşi află în bună măsură originea în această împrejurare biografică. În 1862 îi apare

lucrarea de doctorat (*Von der mannigfacben Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*), iar în 1867 lucrarea de abilitare *Die Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre vom Nous Poietikos*. Între 1866 şi 1873 predă la Universitatea din Wiirzburg. Carl Stumpf şi Anton Marty, autorul lucrării *Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Gram-matik und Sprachphilosophie* (1908), sunt cei mai cunoscuţi elevi ai săi din această perioadă. În 1864 devine preot catolic, participă activ la discuţiile în jurul dogmei infailibilităţii papei şi redactează împreună cu Mou-fang un memoriu al episcopilor germani contra acestei dogme. Promulgarea ei în 1870 îl determină, după trei ani de reflecţie, să părăsească Biserica Catolică, gestul său fiind urmat de Stumpf şi de Marty. În 1874 îi apare *Psychologie vom empirischen Standpunkte* şi este numit profesor titular la Universitatea din Viena. În 1889 îi apare *Vom Ursprung sittlichen Erkenninis*, după care, dată fiind reţinerea sa publicistică, nu mai publică o lungă perioadă de timp nicio scriere mai extinsă până în 1907, când apare *Untersuchungen zur Sinnespsychologie*. Ei îi urmează în 1911 *Aristoteles und seine Weltanschauung*, *Aristoteles Lehre vom Ursprung des mensch-lichen Geistes* şi *Von der Klassifikation der psychischen Phanomene*, cea

6 DESPRE MULTIPLA SFMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL.

Înscrie în ceea ce s-a numit *Aristotelesrenaissance* din Germania celei de a doua jumătăţi a secolului XIX, o mişcare căreia îi aparţin autori precum Prantl, Zeller, Tren-delenburg şi printre ale cărei rezultate se numără corpusul aristotelic editat de Johannes Bekker la cererea Academiei Prusace de Ştiinţe (Antonelli 1991, 19). Lucrarea lui Bren-tano este dedicată unuia dintre exponenţii acestei mişcări, lui Adolph Trendelenburg, gânditor care l-a iniţiat în studiul operei lui Aristotel în timpul celor două semestre când a studiat la Berlin în 1858/59 (Baumgartner/Burkard, 20). Considerată în ansamblu, scrierea constituie o analiză a semnificaţiilor

multiple în care poate fi enunţată fiinţa (to bv) în calitate de termen omonim (*MBS*, 6). Pornind de la un pasaj din cartea *E* a *Metafizicii*, Brentano consideră că aceste accepţiuni pot fi reduse la patru fundamentale: fiinţa prin accident, fiinţa ca adevăr prin opoziţie cu nefiinţa ca fals, fiinţa conform figurilor categoriilor şi fiinţa în putinţă şi în act (*MBS*, 7). În raport cu aceste semde a doua ediţie, restrânsă numai la capitolele despre clasificarea fenomenelor psihice, a operei din 1874. Prelegeiile lui Brentano la Universitatea din Viena au pus capăt dominaţiei filosofiei herbartiene în fosta Monarhie danubiană şi au contribuit hotărâtor la cristalizarea filosofiei austriece ca o gândire distinctă de cea germană. Cei mai cunoscuţi elevi ai săi din această perioadă sunt Husserl, Alexius Meinong, Thomas Garrigue Masaryk, Kasimir Twardowski şi Sigmund Freud. În 1880 renunţă la cetăţenia austriacă şi se căsătoreşte. Din acest motiv îşi pierde postul de profesor titular şi devine Privatdozent. În 1894 părăseşte Viena şi se stabileşte în Italia. După 1904 îşi dezvoltă concepţia târzie numită reism. Oskar Kraus şi Alfred Kastil sunt cei mai importanţi elevi din această ultimă perioadă. Ei au criticat virulent opera elevilor neortodocşi ai lui Brentano, anume a lui Husserl şi a lui Meinong, şi tot lor li se datorează ediţia în douăsprezece volume a operelor brentaniene apărută între cele două războaie la editura Felix Meiner. Ceea ce se reproşează astăzi acestei ediţii, continuată, după 1950, de Franziska Mayer-Hillebrand, este că a privilegiat gândirea târzie a lui Brentano şi că a intervenit în textele timpurii cu scopul de a le legitima pe cele târzii. (Baumgartner/Burkard, 20 – 36)

nificaţii, metafizica, ştiinţă a fiinţei ca fiinţă, are sarcina să distingă accepţiunile proprii de cele improprii şi să le excludă pe acestea din urmă din domeniul ei de cercetare (*MBS*, 5). Criteriul pe baza căruia se decide dacă o entitate aparţine sau nu metafizicii este următorul: obiectul metafizicii cuprinde tot ceea ce există în afara gândirii şi tot ceea ce revine în mod propriu acestei fiinţări

(*MBS*, 40). Conform acestui criteriu, semnificaţiile proprii ale fiinţei sunt reprezentate de fiinţa ca putinţă şi act şi de fiinţa în accepţiune categorială, pe când fiinţa prin accident şi fiinţa ca adevăr rămân în afara domeniului metafizic întrucât temeiul lor nu este reprezentat de cele mai înalte principii ale realului pe baza cărora metafizica cercetează fiinţa ca fiinţă (*MBS*, 39). Altfel spus, ele nu aparţin metafizicii întrucât fiinţa prin accident nu există în sine, ci prin altul, iar fiinţa ca adevăr îşi află temeiul în operaţiile intelectului, lipsită fiind, tocmai din această cauză, de existenţă în afara spiritului (*MBS*, 9, 38 – 39).

Secţiunea dedicată fiinţei categoriilor a fost percepută în epocă drept partea cu adevărat înnoitoare a dizertaţiei (Antonelli, 29). Miza ei: ideea că tabela aristotelică a categoriilor poate fi dedusă în mod riguros, este în întregime polemică. Prin această teză Brentano lua atitudine, pe de o parte, faţă de afirmaţia lui Kant şi, după el, a lui Hegei, care considerau că Aristotel şi-a stabilit în mod rapsodic categoriile. Pe de altă parte însă, Brentano polemizează cu Brandis care susţinea absenţa unui temei al diviziunii categoriilor, cu Trendelenburg pentru care categoriile aristotelice îşi aflau originea în categoriile gramaticale ale limbii eline şi, nu în ultimul rând, cu Bonitz care considera că tabela aristotelică a categoriilor este dobândită pe baza experienţei, prin inducţie, în scopul de a servi clasificării reprezentărilor empirice (*MBS*, §12 şi p. 158).

g DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Punctul de pornire al demonstraţiei brentaniene este reprezentat de cele trei mari concepţii conturate în epocă asupra naturii categoriilor şi care resping în întregime ideea, proprie idealismului german, că ele ar fi determinaţii ale subiectivităţii transcendentale.

Conform primei dintre aceste concepţii, susţinută, printre alţii, de Zeller şi de Brandis, categoriile sunt aspectele sau punctele de vedere cele mai generale care pot fi avute în vedere la descrierea oricărui obiect.

Considerate m şi pentru sine, ele apar drept cadre sau matrice universale în care poate fi situat orice concept atunci când gândirea procedează la departajarea şi clasificarea obiectelor. Din acest motiv, tabela aristotelică poate oferi în mod complet cadrele necesare unei taxonomii universale a obiectelor şi a conceptelor implicate de orice enunţ (*MBS*, 76).

Brentano aduce două obiecţii acestei concepţii: 1) determinarea categoriilor ca locuri pentru concepte pierde din vedere perspectiva ontologică asupra categoriilor; conform acesteia, categoriile, în calitate de accepţiuni diferite ale fiinţei, sunt şi genurile supreme cărora li se subordonează orice fiinţare; ca genuri supreme ele determină în acelaşi timp locul pentru toate cele subordonate lor (*MBS*, 84). 2) Conform perspectivei lui Brandis, categoriile sunt specii ale predicării. Această definiţie riscă să şteargă deosebirea dintre otKTta şi categoriile accidentale întrucât, dacă considerăm predicaţia esenţială ca notă definitorie a categoriei substanţei, observăm că ea apare şi în cadrul celorlalte categorii atunci când se predică un accident mai general, la rigoare genul suprem, despre lucrurile subordonate lui. Cu alte cuvinte, atunci când spunem „Socrate este substanţă primă" şi „Acest roşu este o calitate" avem de a face în ambele propoziţii cu predicaţia esenţială a genului suprem despre individualul subordonat lui. Or, pe baza acestei predicaţii nu se poate sesiza deosebirea din – PREFAŢĂ 9

tre' cele două categorii. După Brentano alternativa care ne stă la dispoziţie în acest caz este fie să includem şi categoriile accidentale în categoria substanţei, fie să luăm în considerare alte criterii de departajare a categoriilor (*MBS*, §5 şi §7).

Cea de a doua concepţie asupra naturii categoriilor este reprezentată de Adolph Trendelenburg (1802-1872) şi analizează categoriile drept predicate, aşadar drept concepte, dar nu m şi pentru sine, ci ca părţi ale propoziţiei. În dizertaţie Brentano nu respinge *de plano*

această concepţie şi nici similitudinea categoriilor cu categoriile gramaticale ale limbii eline, ci doar accentuarea unilaterală de către Trendelenburg a originii logic-gramaticale a categoriilor (*MBS*, *77*) *2*.

Ultima concepţie este reprezentată de Bonitz şi consideră categoriile tot drept concepte, dar nu în cadrul propoziţiei, ci m şi pentru sine, ca reprezentări simple ale spiritului, anume ca semnificaţii reale în care este enunţat to bv (*MBS*, 78 – 79).

Dintre aceste poziţii, Brentano optează pentru ultima, pe care o consideră însă compatibilă cu elemente provenite din celelalte două din următoarele motive: 1) abordarea categoriilor ca diviziuni ale fiinţei este cu totul în acord cu considerarea lor ca genuri supreme care cuprind orice fiinţare şi care, astfel, stabilesc modul de predicare (şi accidental şi esenţial) pentru cele ce le sunt subordonate;

2 Reproşul fundamental adus de Brentano lui Trendelenburg este că fundarea diviziunii categoriilor pe relaţii gramaticale este superficială şi lipsită de temei ontologic (*MBS*, 184-185, 200 – 201). În studiul deja citat, Antonelli argumentează pe baza scrierii lui Trendelenburg *geschickte der Kategorientehre* (1848) că obiecţiile lui Brentano sunt doar parţial îndreptăţite întrucât, aşa cum dovedesc numeroase citate, acesta a sesizat nu numai aspectul gramatical, ci şi pe cel ontologic al originii şi diviziunii categoriilor (Antonelli, 44).

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

din acest motiv categoriile pot fi definite şi ca serii de lucruri ce se predică în acelaşi mod despre substanţa primă (*MBS*, § 7 şi pp. 117-118); 2) ca accepţiuni reale ale fiinţei, categoriile sunt şi predicate, cele mai generale predicate ale substanţei prime; Brentano îşi întemeiază teza astfel: ceea ce există este sau substanţă sau accident; dacă este accident, atunci există numai în măsura în care are un anumit raport cu substanţa primă; acest raport ontologic se manifestă în modurile specifice predicăm

accidentale despre substanţă (*MBS*, 102-103).

Cele spuse mai sus impun determinarea mai exactă a raportului dintre xo bv (*das Seiende*, fiinţa) şi accepţiunile lui reale care sunt categoriile. Contextul adecvat acestei discuţii este concepţia aristotelică asupra sinonimelor şi omonimelor. Conform celor spuse în primul capitol din *Categorii*, sinonimele sunt noţiunile la care atât numele, cât şi conceptul uneia pot fi enunţate despre cealaltă, de pildă, afirmă Aristotel în lucrarea menţionată, omul şi boul sunt deopotrivă animale. Omonime, în schimb, sunt cele la care se enunţă numai numele, dar nu şi conceptul, bunăoară când spunem că atât omul pictat, cât şi cel real sunt animale; în acest caz termenul „animal”, căruia îi revine ca notă esenţială viaţa, se aplică în sens propriu numai în al doilea caz. Fiinţa, afirmă Brentano în mai multe rânduri, nu este un concept sinonim, altfel spus, atunci când spunem despre categorii că sunt accepţiuni sau moduri diferite ale fiinţei nu avem în vedere că fiinţa s-ar divide în categorii aşa cum se divide genul în specule sale prin diferenţe specifice. Aici va trebui căutată o altă cale de abordare, una conform căreia fiinţa poate îndeplini în raport cu diferitele ei accepţiuni funcţia pe care-o îndeplineşte genul faţă de speciile sale, fără a fi totuşi genul lor, fără a fi adică noţiunea supraordonată lor, bunăoară elementul comun de maximă generalitate al tuturor genurilor supreme. Posibil – PRFFAŢA

litatea edificării metafizicii ca ştiinţă la Aristotel depinde de elaborarea acestui statut teoretic pentru xo bv. În aceste condiţii, termenul fiinţă ocupă pentru Brentano o poziţie intermediară între sinonime şi omonime pur accidentale, o poziţie specifică termenilor numiţi de el omonimi prin analogie (*MBS*, 98) 3.

Conform cercetărilor lui Trendelenburg, analogia are la Aristotel în primul rând sens cantitativ şi este echivalentă cu egalitatea de raporturi. Relaţia a: b = e: ci este expresia matematică a acestei egalităţi. Pentru discuţia de faţă importantă este acea modalitate a analogiei conform căreia calităţi diferite se raportează la

subiecte diferite în acelaşi mod. Este vorba aici de analogia calitativă, un raport care, conform celor spuse de Aristotel, străbate toate categoriile prin faptul că modul în care se raportează o fiinţare dintr-o categorie la genul ei suprem (la fiinţa ei!) este asemănător sau identic cu cel în care se raportează o altă fiinţare dintr-o altă categorie la genul suprem căruia îi este subordonată: „ceea ce este linia dreaptă în raport cu lungimea, este planul în raport cu lăţimea, numărul par în raport cu numerele şi albul în raport cu culoarea”. Identitatea reală de esenţă prezentă în cazul predicaţiei esenţiale este cu totul elocventă pentru cele spuse aici (*MBS*, 90 – 93).

3 Faptul că Brentano foloseşte termenul „analogie” pentru a denumi relaţiile stabilite între semnificaţiile unor termeni omonimi precum „adevăr”, „fiinţă” etc, dovedeşte că în această privinţă, ca şi în altele, gânditorul se află sub influenţa terminologiei scolastice. După P. Aubenque, pentru Aristotel cuvântul „analogie” are un sens precis, cel de analogie proporţională, şi nu este întrebuinţat pentru a denumi raporturile dintre fiinţă şi accepţiunile sale (Aubenque 1983, 168). Brentano însă, deşi recunoaşte exact că în acest caz este vorba de o configuraţie de raporturi descrisă de Stagirit prin expresia itpo; ev, deci de raporturi întemeiate pe „relaţia la unul şi acelaşi”, foloseşte totuşi, aflat sub influenţa scolasticilor, termenul „analogie” pentru a descrie configuraţia respectivă.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Însă, susţine Brentano, cu aceste precizări făcute de Trendelenburg problema analogiei nu este nicidecum epuizată întrucât tocmai analogia capabilă să explice raporturile fiinţei cu categoriile nu a fost luată în considerare. Este vorba de raporturile proprii anumitor termeni polisemantici precum „fiinţă”, „adevăr”, „bine” (într-un cuvânt, transcendentalii medievali), raporturi al căror specific e dat de faptul că accepţiunile lor multiple sunt enunţate în relaţie cu unu şi cu o unică natură. Ca exemplu de termeni din limbajul comun ale căror sensuri

se fixează prin raport cu unul şi acelaşi sens fundamental Aristotel dă cuvintele „sănătos” şi „medical”. Ca şi termenii metafizici amintiţi, şi aceste vocabule au o multitudine de sensuri care se ordonează, toate, în jurul unei semnificaţii primare. De pildă, despre unele lucruri spunem că sunt sănătoase pentru că produc sănătatea, despre altele pentru că o indică sau pentru că o apără sau pentru că o menţin, însă, dincolo de acest fapt, toate sunt numite aşa *întrucât* au un anumit raport cu sănătatea ca formă a corpului sănătos (Aristotel T2, 1003 a 34-1003 b 1, *MBS*, 97). La fel şi în cazul categoriilor; şi despre calitate şi despre cantitate şi despre acţiune şi pasiune, despre loc şi timp sau despre relativ spunem că sunt accepţiuni ale fiinţei, dar numai întrucât se raportează toate la unul şi acelaşi termen unic: substanţa. Următorul text din Aristotel este elocvent în acest sens: „Ceva”, susţine el în *Met. F2*, 1003 b 6, „este numit fiinţă fiindcă este substanţă, altceva fiindcă este proprietate a substanţei, altceva fiindcă e o cale spre substanţă”. Succesiunea de termeni enunţată aici, afirmă Brentano în altă parte, prezintă proprietatea că unul dintre ei este purtătorul semnificaţiei primare în jurul căreia se ordonează toate celelalte accepţiuni. În cazul de faţă, termenul prim, cel care, după Brentano, poartă în primul rând şi în sens propriu numele „fiinţă”, este substanţa, iar substanţa în sen – PREFAŢA

sul prim şi cel mai propriu este *izpţi>xr* oixri.cc (*MBS*, 109, 197). Toate celelalte categorii, subliniază gânditorul în mod repetat, există numai întrucât se află într-un anumit raport cu substanţa, numai întrucât se află într-un mod sau altul în ea (*MBS*, 102-103). Este vorba aici de un raport de dependenţă a fiinţei (*Seinsabhdngigkeit*, expresia aparţine lui Trendelenburg), care face posibilă considerarea predicaţiei accidentale ca una paronimică, căci aşa cum termenul paronim derivă de la substantivul căruia îi adaugă o terminaţie, la fel s-ar putea spune că toate celelalte categorii îşi derivă sau datorează existenţa relaţiei cu substanţa primă, subiectul ultim şi temeiul

oricărei fiinţări accidentale. Raportul categoriilor cu acest subiect este unul de inerentă în sens larg4, de dependenţă de el, şi presupune că fiecare categorie are un mod propriu de a fi în raport cu categoria primă, un mod diferit de acea identitate de esenţă care se stabileşte între substanţele secunde şi cele prime sau între categorii ca genuri supreme şi fiinţările subordonate lor. Aceste moduri diferite de a fi sunt descrise de Bren-tano ca moduri diferite şi ireductibile de accidentalitate, de inexistenţă5, de bv şi de eveâvca (*MBS*, 151, 164). În acelaşi timp, ele constituie criteriul ontologic care stă la baza tabelei aristotelice şi care conferă rigoare acesteia: „[…] diviziunea în categorii nu este diviziunea unei unităţi sinonime, ci a uneia analoge şi, drept urmare, ea nu este determinată în privinţa membrilor ei prin diferenţe specifice, ci prin modurile diferite de existenţă, prin raportul diferit cu substanţa primă despre care sunt predicate categoriile” (*MBS*, 135). Se observă aici că deşi fiinţa

4 „Inerentă” este utilizat aici într-un sens extrem de larg care cuprinde şi accidentele exterioare (spaţiul şi timpul) şi îelativul, cea mai diminuată dintre categorii.

5 Termenul *Inexistenz* înseamnă aici „existenţă în „(v. şi lămuririle din nota asupra traducerii).

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICATIF A HINTEI LA ARISTOTEL

nu este un gen, concepută în calitate de concept analog, ea poate prelua totuşi locul genului în cadrul diviziunii categoriilor, după cum locul diferenţei specifice este luat de modul diferit de existenţă în substanţa primă sau de raportul lor diferit cu aceasta. În acest sens Aristotel, citat de Brentano, afirma: „Există tot atâtea categorii *dte* moduri în care lucrurile există în subiectul lor”. (*MBS*, 113)

Alături de acest mod de deducere a diviziunii categoriilor, întemeiat pe faptul că genurile supreme sunt accepţiuni diferite, dar înrudite ale fiinţei, Brentano mai oferă un altul, extrem de subtil, care porneşte de la

considerarea categoriilor nu ca accepţiuni ale fiinţei, ci ca genuri supreme. Raţionamentul său este următorul: fiecare gen suprem presupune o materie proprie, un anumit mod al putinţei; substanţa ca gen suprem presupune aşa-numita Ttpebxri *vikr*\, pe când celelalte genuri *cer* ca substrat substanţa înţeleasă ca unitate dintre materie şi formă; această unitate nu este însă una în act, ci în putinţă, astfel *încât*, deşi substanţa considerată în *sine*, ca unitate dintre materie şi formă, este aceeaşi, ea apare, totuşi, ca fiind diferită în raport cu fiecare dintre categoriile accidentale; în termenii lui Brentano, deosebirea şi diviziunea categoriilor presupun nu doar că substanţa este subiectul accidentelor, ci şi că ea *este* în mod diferit subiect pentru fiecare accident în parte, după cum, la rândul lor, formele specifice accidentelor afectează sau sunt primite în mod diferit în substratul (în materia) lor. Astfel încât şi pe această cale se ajunge la concluzia că deosebirea categoriilor se bazează, în fond, pe raportul lor diferit cu substanţa primă, pe modul diferit al inerentei lor (*MBS*, lll-112).

Raporturile dintre substanţă şi celelalte categorii prezentate aici i-au făcut pe interpreţi, pe J. Owens de pildă, să vorbească de „semnificaţia focală" a fiinţei la Aristotel (Owens 1957, *apud Antonelli*, *41*). Acestor raporturi

PREFAŢĂ

Îi se datorează şi titlul dizertaţiei, căci expresia *Despre multipla semnificaţie a fiinţei* (să nu uităm motto-ul: „fiinţa se enunţă într-o multiplă accepţiune") trimite elocvent la faptul că semnificaţia fiinţei este una şi, totuşi, multiplă, respectiv substanţa este – şi rămâne! – semnificaţia primă şi fundamentală a fiinţei, dar întrucât toate celelalte categorii se dispun şi prind viaţă în jurul ei, semnificaţia fiinţei, unică în caracterul ei fundamental, apare, totuşi, prin intermediul celorlalte categorii, ca una multiplă.

Criteriul ontologic al modurilor diferite de existenţă în substanţă îşi află expresia lingvistică în felurile diferite

în care categoriile accidentale *sintoredicate* despre aceasta – poziţia lui Trendelenburg. În mod exemplar pentru legătura dintre perspectiva categorială şi cea predicativă de înţelegere a categoriilor Brentano afirmă: „menţinem ca teză ajut Aristotel ideea că numărul şi diversitatea genurilor supreme corespunde numărului şi diversităţii modurilor de predicare şi tocmai […] în această caracteristică a modului de predicare îşi află cea mai clară expresie raportul propriu al fiecărei categorii cu substanţa primă şi, deci, şi fiinţa proprie a categoriei”. (*MBS*, *117*) Mai mult decât atât, alături de analiza conţinutului unei categorii ca atare, studiul modurilor de predicare constituie unul dintre principalele mijloace de care dispune metafizicianul în studiul raporturilor dintre xo bv şi categorii, respectiv în soluţionarea problemelor provenite din pretenţia anumitor concepte de a fi considerate ca genuri supreme – cazul poziţiei şi posesiei – sau în abordarea dificultăţilor rezultate din interferenţele categoriale, de pildă din subordonarea uneia şi aceleiaşi fiinţări sub două categorii diferite (*MBS*, § 10).

O dată stabilit aspectul ontologic şi logico-lingvistic al criteriului diviziunii, Brentano trece la realizarea deducţiei categoriilor. Prima deosebire, cea care sare mai întâi

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

În ochi şi care trebuie să stea la baza întregii diviziuni, este cea dintre croota şi <xo4 te3 rK6<). Owia, în calitate de accepţiune primă şi fundamentală a fiinţei, *este* singura categorie autonomă care, ca termen comun al accidentelor, constituie temeiul existenţei lor. Spre deosebire de ea, accidentele nu există autonom, prin sine, ci prin substanţa care le poartă. Aidoma distincţiei dintre cnjoia şi ai) a-Pep-nKCx; prima diviziune a clasei accidentelor apare în mod extrem de clar la început: distincţia dintre accidentele absolute şi cele relative. Accidentele absolute afectează în mod propriu substanţa ca atare, relativul, în schimb, constă în orientarea unei

substanţe spre o alta; el doar atinge substanţa, fără să o modifice (*MBS*, 151). Fiind categoria cea mai fantomatică şi mai lax legată de substanţă, Bren-tano îl caracterizează ca fund mai mult al unei fiinţări, decât o fiinţare ca atare. Nota lui distinctivă, care îl diferenţiază pregnant de restul categoriilor, este că nu are parte de o generare şi de o corupere proprie, iar caracterul lui diminuat provoacă cele mai multe dificultăţi în procesul distingerii categoriilor.

Accidentele absolute sau afectările se împart, la rândul lor, în trei clase: accidentele inerente propriu-zise, operaţiile sau clasa klvtictk; şi circumstanţele sau împrejurările exterioare (*Umstande*). În raport cu categoriile în care se divid, fiecare dintre cele trei clase nu se comportă ca un gen, ci ca o unitate analogă. Categoriile calităţii şi cantităţii sunt accepţiunile inerente în sens propriu, singurele care, provenind dinspre partea materiei sau a formei, sunt realmente imanente substanţelor sensibile (*MBS*, 156 – 7, 172). Nota dominantă a calităţii este că determină şi diferenţiază substanţa, iar cea a cantităţii este corespondenţa ei cu caracterul potenţial al principiului material din care rezultă.

Clasa operaţiilor cuprinde acţiunea şi pasiunea, iar temeiul ei ontologic este reprezentat de cauzalitate. Regu – PREFAŢA

la care ne conduce în definiţia acestei clase este distincţia dintre principiul şi termenul operaţiei concepute ca un intermediar între cele două: cel care acţionează, agentul sau principiul, nu este acelaşi cu cel care suferă acţiunea, cu termenul; dacă însă şi acţiunea şi afectarea se petrec în unul şi acelaşi subiect, atunci subiectul conceput ca agent este distinct de el însuşi în calitate de termen al acţiunii (*MBS*, 163).

Clasa circumstanţelor *este* alcătuită din loc şi din timp, categorii care au în comun faptul că în cazul lor substanţa este determinată printr-o măsură exterioară (*MBS*, 168-174).

Categoriile Keâa Oca şi exeiv, acceptate iniţial în *Categorii*, excluse mai târziu în *Metafizica*, pot fi reduse pe

baza analizei categoriale şi a modurilor de predicaţie la categoria relativului (*MBS*, 166, 171-172).

După cum se observă, Brentano divide şi deduce tabela aristotelică a categoriilor pornind de la raporturile (de imanenţă sau de exterioritate) a accidentelor faţă de substanţă: calitatea şi cantitatea sunt inerente substanţei, acţiunea şi pasiunea, parţial inerente, parţial exterioare, locul şi timpul sunt exterioare, iar relativul este cu totul exterior şi constituie cea mai diminuată dintre categorii. Această diviziune face posibilă reconstrucţia arborelui absent al categoriilor şi explică marea siguranţă cu care Aristotel operează cu categoriile sale (*MBS*, 176).

Conform capitolului consacrat modului în care a fost conceput criteriul diviziunii categoriilor de-a lungul timpului, poziţia lui Brentano în această problemă nu este originală, ci preia şi dezvoltă în cadrul renaşterii studiilor aristotelice din acea perioadă o idee al lui Toma d'Aquino6.

6 Elocvent pentru preţuirea pe care Brentano o acordă lui Toma este următorul fragment din studiul din 1893, *Zur* Méthode *aristotelischer Studieri und zur Méthode gesebicbtlicher Forschung aufphilosopkisebem Gebiet überbaupt*: „În această privinţă [în privinţa sesizării intenţiei

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Despre reuşita acestei tentative nu există poate document mai relevant decât mărturisirea autorului cu care Bren-tano polemizează cel mai mult în dizertaţie: Adolph Tren-delenburg. Într-o scrisoare din 6 februarie 1865 adresată anumitor pasaje obscure din Aristotel, n. I.T.] comentatorii menţionau (Zeller, Bonitz etc.) se află la fel de mult în urma comentatorilor medievali, pe cât îi depăşesc ca formaţie filologică şi istoric-critică. Numai aşa putem înţelege cum comentariile atât de dispreţuite ale lui Toma d'Aquino au putut sesiza mult mai corect sensul şi pătrunde mult mai adânc decât au făcut-o istoricii noştri moderni raţiunile câtorva dintre cele mai obscure puncte din sistemul aristotelic. În lucrarea mea *Mannigfache*

Bedeutung des Seienden nach Aristoteles am demonstrat acest fapt cu referire la principiul diviziunii categoriilor într-un asemenea mod că Trendelenburg, care studiase întreaga problemă în mod special şi contra căruia studiul meu polemiza intens pe pagini întregi, s-a declarat convins.

Evident că din acest motiv nu doresc să situez nici în genere, nici în medie, comentatorii medievali deasupra exegeţilor epocii moderne. Mai degrabă am spus deja că primilor le lipsesc lucruri foarte multe şi foarte importante. Dar, pe cât de important este acest fapt, pe atât de mult superioritatea interpretării lor în câteva dintre cele mai importante cazuri ne determină să presupunem că şi în modul lor de cercetare se află ceva valoros, ceva pe care noi l-am pierdut. Şi ce altceva ar putea fi acest lucru, decât acea abordare vie a lui Aristotel pe care am recomandat-o mai sus, acel studiu al învăţăturilor şi scrierilor lui întemeiat pe credinţa într-un conţinut raţional şi desfăşurat chiar în orizontul problemelor abordate? Lor, care nu au *fost* exegeţi, ci peripateticieni, le-a stat la îndemână în această privinţă un procedeu mai corect, iar credinţa, care a funcţionat de atâtea ori ca un obstacol, în excelenţa lui Aristotel cu privire la cunoaşterea umană s-a dovedit fecundă cel puţin într-o privinţă. Doar dacă nu vom lăsa la o parte mijloacele mai complete ale unei metode critice incomparabil mai dezvoltate şi dacă le vom uni cu ceea ce caracterizează exegeza medievală: a-medita-filozofic-laolată cu şi a-medita-pe-urmele-a (*das pbdosophische Mitund Nachdenken*), dând însă deoparte obedienţa scolastică, abia atunci, dar nu mai înainte, tentativele noastre interpretative le vor depăşi pe cele medievale în orice privinţă. Şi aici, ca şi în alte cazuri, este vorba ca, realizând un lucru, să nu renunţăm, totuşi, la ceea ce a fost mai înainte". (*MBS*, 12-13)

PREFAŢA

lui Ernst Mach acesta afirma: „Dacă este dorit un docent de confesiune catolică7, sunt, în genere, puţin orientat, dar pot totuşi numi doi tineri ale căror studii

despre Aristotel le cunosc îndeaproape. Pe primul loc ar fi de menţionat domnul Franz Brentano a cărui scriere: *Von der mannigfacben Bedeutung des Seienden nacb Aristoteles*, Freiburg im Breisgau 1862, oferă într-un limbaj clar contribuţii noi, cărora, deşi sunt orientate în parte contra mea, trebuie să le recunosc valoarea sub anumite aspecte şi trebuie să le declar reuşite în anumite părţi". (*apud* Werle 1989, 68) 8

În dizertaţia lui Brentano problema fiinţei ca adevăr ocupă un loc relativ modest, şi, cu excepţia lucrării lui Antonelli, studiile ce i-au fost consacrate nu au interpretat-o strict în cadrul operei brentaniene, ci au abordat-o fie în contextul filosofiei aristotelice (P. Aubenque), fie în corelaţie cu opera lui Heidegger (D. F. Krell). În cele ce urmează îmi propun să ofer schiţa unei interpretări proprii, limitate strict la opera brentaniană, a acestei probleme.

Ca şi termenul „fiinţă", termenii „adevăr" şi „fals" la Aristotel sunt termeni omonimi care admit o ordonare a sensurilor în funcţie de o semnificaţie primară. În sens prim şi propriu, consideră Brentano, la Aristotel adevărul şi falsul revin numai judecăţilor, în mod secundar şi analog, el poate fi atribuit şi simţurilor şi facultăţii care

Mach, pe atunci profesor de matematică la Graz, îl rugase să-i recomande un candidat pentru ocuparea unui post vacant la catedra de filosofie a aceleiaşi Universităţi.

8 Cel de al doilea candidat era vărul lui Brentano, Georg von Hertling, viitorul cancelar al Germaniei, autor al unei dizertaţii despre materie şi formă la Aristotel.

formează concepte, ca şi lucrurilor întrucât toate acestea „stau într-o strânsă legătură cu judecata" (*MBS*, 25, 30). Problema pe care autorul îşi propune să o rezolve în capitolul doi al secţiunii despre fiinţa ca adevăr este următoarea: dacă termenii „adevăr" şi „fals" au o multitudine de înţelesuri, care dintre ele va fi angajat de sintagma fiinţei ca adevăr şi a nefiinţei ca fals? La o primă

vedere întrebarea pare retorică, întrucât gânditorul a stabilit deja că în sens propriu şi fundamental „este adevărat” se enunţă numai despre judecată. Însă în raport cu direcţia în care se dezvoltă analiza sa şi cu schimbarea de planuri angajată de ea, răspunsul nu mai apare deloc ca fiind implicat în cele spuse anterior.

După Brentano, în opera aristotelică pot fi distinse două mari niveluri de funcţionalitate a lui „este” în accepţiunea de „este adevărat”. La un prim nivel, expresia este enunţată despre judecata considerată ca un întreg ce e declarat ca fiind adevărat sau fals în funcţie de adecvarea la realitate. Este vorba de cunoscuta concepţie a adevărului corespondenţă din *Metafizica E* 4 redată în modul următor: „Adevărul are de partea sa afirmaţia la ceea ce este unit şi negaţia la ceea ce este separat, pe când falsul are de partea sa opusul contradictoriu la ambele” (*MBS*, 34).

Cel de al doilea nivel este pus în evidenţă tot pe baza unui text aristotelic, anume din *Metafizica A 7*, text pe care, datorită sensului cu totul special pe care i-l dă Brentano, îl redau tot în traducerea sa: „«fiinţa» şi «este» înseamnă că este adevărat, nefiinţa că nu este adevărat, ci fals, atât în raport cu enunţurile pozitive, cât şi cu cele negative, ca, de pildă, Socrate este cult, adică aceasta e adevărat, sau Socrate este non-alb, adică este adevărat; dimpotrivă, diagonala nu e comensurabilă, adică este fals” (*MBS*, 34 – 35). După Brentano, între cele două concepţii

PREFAŢA

există următoarele deosebiri9: 1) în primul caz „este” era întrebuinţat ca o determinaţie-predicat enunţată despre subiectul reprezentat de judecata considerată ca întreg, pe când în cadrul celui de al doilea nivel copula a devenit parte a judecăţii pretins adevărate al cărei rol e de a lega subiectul cu predicatul; 2) în primul caz „adevărat” şi „fals” erau enunţate atât despre judecăţile afirmative, cât şi despre cele negative, pe când aici „adevărat se află permanent de partea afirmaţiei (indiferent dacă atribuie o determinaţie afirmativă sau negativă) iar fals de cea a

negaţiei” (*MBS*, 35). Conform *Indexului* lui Hermann Bonitz, Aristotel a mai legat atât de strâns caracterul afirmativ al unei propoziţii de adevărul ei într-un singur loc din toată opera sa, anume în *An. prior*. 146, 52 a 32: „În adevăr, expresia «este adevărat» are acelaşi înţeles cu «este»”. Contextul propoziţiei este reprezentat de distincţia dintre predicaţia afirmativă nedefinită de genul „este non-A” şi dintre negaţia definită „nu este A”. În acest caz, enunţul tocmai menţionat înseamnă că dacă presupunem corectitudinea formală a raţionamentului, atunci concluzia rezultată din două propoziţii afirmative va trebui, pentru a fi adevărată, să aibă tot formă afirmativă. În *A* 7, în schimb, propoziţiile nu sunt privite ca rezultat al unui raţionament, ci în sine, cu precizarea că, deşi adevărul lor nu este întemeiat pe criteriul corespondenţei, totuşi cel puţin prima dintre cele două afirmaţii poate fi considerată adevărată şi din această perspectivă. Cazul negaţiei „Diagonala nu este

O interpretare detaliată a acestei probleme, inclusiv a direcţiei în care a receptat Heidegger dizertaţia lui Brentano şi a omisiunii implicate de această receptare, oferă studiile mele: „Das Sein der Kopula oder was hat Heidegger bei Brentano versaumt”, în *Studia Phxnomenologica*. *Romanian Journal for Phenomenology* vol. II (2002), nr. 1 – 2, pp. 97-125, şi „Das Seiende als Wahres und das Sein der Kopula in der Dissertation Brentanos”, în *Brentano Studien* 10, în curs de apariţie.

DESPRE MULTIPLA SLMNIFICAŢIE A FIINŢLIIA ARISTOTE1

comensurabilă” este deosebit întrucât, interpretată în perspectivă brentaniană, „este fals” nu se enunţă despre propoziţie ca întreg, ci reprezintă semnificaţia lui „nu este” sau, în termenii lui Alexandru din Aphrodisia, citat aici de Brentano, cel care uneşte expresiile „diagonala comensurabilă laturii” cu „nu este”, enunţă acest „nu este” în sensul de „este fals” şi spune că o asemenea diagonală este falsă (*apud MBS*, 36).

Pornind de la caracterul eliptic şi de la arhitectura

sinuoasă şi ambiguă a comentariului brentanian, Krell afirma că paginile tocmai citate constituie expresia unei alunecări în solipsism care riscă să justifice absurdul logic (Krell 1975, 86 – 87). Argumentul hotărâtor în respingerea acestei obiecţii se întemeiază pe direcţia în care se dezvoltă analiza adevărului şi pe sensul pe care-l primeşte sintagma „este adevărat" în § 2 al secţiunii. Este vorba de faptul că pasajul din *A 7* este folosit numai ca punct de pornire pentru a pune în evidenţă ceea ce Brentano numeşte domeniul fiinţei ca adevăr într-un sens cu totul particular, cel conform căruia acestui domeniu îi vor aparţine propoziţiile în care fiinţa copulei nu mai desemnează „o energie a fiinţei, un atribut real" sau o determinaţie categorială, întrucât după Brentano noi putem „enunţa totuşi ceva afirmativ şi despre negaţii şi privaţii, despre relaţii pur imaginare şi despre alte produse complet arbitrare ale gândirii" (*MBS*, 36). Exemplele analizate în acest context nu sunt propoziţii absurde, ci afirmaţii de genul: „Orice mărime este egală cu sine", „Jupiter este un idol", „Centaurii sunt monştri fabuloşi" şi „Nefiinţa este o nefiinţă" (*MBS*, 35 – 36). Prima dintre ele este expresia principiului identităţii, următoarele două, deşi se bazează pe reprezentări false în raport cu structura categorială, sunt adevărate prin atribuire, respectiv prin ceea ce spunem despre ele: propoziţia despre Jupiter este adevărată în raport cu

ansamblul credinţei creştine, iar cea despre centauri în raport cu mitologia greacă. În ce priveşte ultima propoziţie, sensul ei şi perspectiva de analiză dominantă în dizertaţie pot fi mai bine puse în evidenţă pe baza unei alte variante: „În acest mod chiar şi nefiinţa, întrucât este o non-fiinţă, este o nefiinţă care este" (*MBS*, 37). Următorul pasajul din cartea *F*, citat de Brentano chiar la începutul dizertaţiei sale, este extrem de semnificativ: „Ceva este numit fiinţă fiindcă este substanţă, altceva fiindcă este proprietate a substanţei, altceva fiindcă […] e enunţat în raport cu ea sau fiindcă e negaţie a ceva de acest gen sau

a substanţei înseşi. De aceea şi spunem că nefiinţa *este* o nefiinţă" (*MBS*, 6). Ideea fundamentală enunţată aici este că raportul cu substanţa reprezintă condiţia necesară şi suficientă pentru ca să numim ceva fiinţă. Conform textului, acest raport este fie unul real: raportul categoriilor accidentale, al generării sau coruperii cu substanţa etc, fie doar unul logico-lingvistic, survenit numai pe planul enunţării: fiinţă este numit nu doar ceea ce există în mod real în funcţie de substanţă, ci şi tot ce poate fi *doar* enunţat în raport cu ea. De pildă, copula „este" din propoziţia „Non-albul este negaţie a albului" angajează o asemenea semnificaţie improprie a fiinţei întrucât „non-albul" este enunţat în raport cu albul care poate constitui o calitate a unei substanţe. Ca urmare nu avem de a face aici cu un raport real, ci cu unul format printr-o operaţie a intelectului şi lipsit ca atare de fundamentul oferit de relaţia reală cu substanţa. În ce priveşte exemplul în discuţie, el poate fi explicitat după cum urmează: nefiinţa, întrucât este o non-fiinţă, adică o negaţie logică a fiinţei, este o nefiinţă care este sau despre care spunem că există, dar nu ca atare, în sens propriu, ca opus ontic, real, al substanţei, ci există doar ca negaţie logică a ei. În acest caz *hypokeimenon-xA* (subiectul) propoziţiei nu-şi află

DESPRE MULTIPLA SFMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISIOTEL

un corespondent real, ca în cazul propoziţiilor categoriale, ci statutul lui e tocmai de a fi subiect într-o asemenea propoziţie. Adverbul „*seiend*" (care este) din „*ein Nichtseiendes seiend*" („o nefiinţă care este") înseamnă „este subiect al enunţului", „este doar în sensul fiinţei ca adevăr", în sensul unei afirmaţii despre nefiinţă în acord cu statutul ei logic de negaţie a fiinţei. „Fiinţa" în discuţie aici este deci fiinţa angajată de expresiile „*este* non-fiinţă", „*este* negaţie logică a fiinţei (a substanţei)", iar „*seiend*" („existent") înseamnă numai „existent în sensul fiinţei ca adevăr", „existent doar în minte", sau „existent ca subiect al unei enunţări afirmative non-reale".

Se observă din aceste exemple că, deşi a pornit de la considerarea judecăţii categorice ca purtător în sens propriu al adevărului, Brentano ajunge în finalul demersului său la judecăţi non-reale, lipsite de orice temei categorial, ceea ce el numeşte prin sintagmele „fiinţa ca adevăr” şi „fiinţa copulei” fiind tocmai expresia acestui rezultat. Or, acest punct final al demonstraţiei sale se bazează pe o schimbare de planuri care, la rigoare, poate fi considerată ca o încălcare a principiului identităţii întrucât copu-la are rolul de a lega subiectul de predicat nu numai în propoziţiile caracteristice fiinţei ca adevăr, ci şi în cadrul judecăţilor categorice. În dizertaţie Brentano nu ia însă deloc în seamă acest ultim aspect, ci introduce ideea fiinţei copulei abia în comentariul la *A 7*. În monumentala sa lucrare consacrată problemei fiinţei la Aristotel, P. Aubenque a fost indus în eroare de această omisiune a lui Brentano atunci când afirma: „Este deci permis să subscriem la interpretarea lui Brentano conform căreia fiinţa drept ceva adevărat desemnează la Aristotel fiinţa în calitate de copulă în propoziţie […] verbul *a fi* considerat în funcţia sa copulativă constituie locul privilegiat unde intenţia semnificantă se deschide către lucruri

şi unde lucrurile îşi dezvăluie sensul”. (Aubenque 1983, 170) Conform perspectivei lui Brentano, fiinţa ca adevăr desemnează fiinţa drept copuâă în propoziţii, numai că aici nu este vorba de propoziţii în care gândirea se deschide către lucruri – modurile proprii de predicare sunt excluse aici din discuţie –, ci de locul în care se constituie o fiinţă al cărei temei exclusiv este reprezentat de „operaţiile intelectului uman care uneşte şi desparte”, iar nu de raporturile categoriale reale (Brentano 1862, 39).

Un alt aspect important constă în faptul că Brentano atribuie entităţilor proprii fiinţei ca adevăr existenţă obiectivă în minte, o existenţă care, aşa cum rezultă din text, presupune o oarecare realitate în minte (*MBS*, 37). Klaus Hedwig, cel mai avizat cercetător din perspectivă

istorică al operei brentaniene, a demonstrat convingător într-o serie de studii că acest termen apare în conceptualismul medieval târziu şi presupune ideea unei anumite „consistenţe ontologice” a entităţilor (universaliile de pildă) despre care se enunţă (Hedwig 1992, 225; 1995, 249). Dar, dacă este aşa, nefiinţei nu-i poate fi atribuită fiinţa copulei doar pentru că este negaţie logică a fiinţei, ci şi pentru că n revine o oarecare „consistenţă ontologică” în minte, teză problematică ce riscă să ontologizeze negaţiile, privaţiile şi alte produse arbitrare ale gândirii. Însă modul în care Brentano îşi dezvoltă în continuare demonstraţia permite să considerăm această idee doar ca pe o alunecare accidentală în ontic, care nu se mai petrece nicicând pe parcursul operei şi care este corectată în rândurile imediat următoare unde autorul revine la ideea fundamentală a omonimiei fiinţei şi afirmă că şi privaţia poate îi descrisă ca o posesie – ca o posesie a lipsei –, dar nu întrucât ar exista real în minte, ci datorită omonimiei fiinţei, singura care face posibil ca verbul „a fi” să fie enunţat şi despre ceea ce nu există în mod real. Această idee

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

constituie perspectiva fundamentală de analiză a dizertaţiei, iar expresia ei lingvistică, enunţarea omonimă a lui ov constituie traducerea pe plan lingvistic a raporturilor substanţei cu celelalte categorii, dar şi a relaţiilor exclusiv logice pe care le poate stabili mintea umană pornind de la acest referenţial fundamental al metafizicii aristotelice.

Perspectiva de analiză menţionată explică şi definirea logicii, singulară în opera lui Brentano, ca ştiinţă ce studiază domeniul fiinţei ca adevăr. Spre deosebire de metafizică, preocupată de studiul raporturilor reale, logica trebuie să se ocupe de concepte precum genul, specia, diferenţa etc, cărora nu le revine niciun fel de existenţă în afara minţii.

Rezumând, se poate spune că secţiunea dedicată

fiinţei ca adevăr constituie prima expresie a abordării de către Brentano a acelei accepţiuni improprii a lui „a fi” reprezentată de fiinţa în minte. Ca terminologie, abordarea se menţine în cadrele tradiţionale, iar ca soluţie nu este încă precizată, ci are aspectul unei prime luări de contact, intens exploratorii, cu dificultăţile problemei. Însă, în raport cu evoluţia ulterioară a gândirii brentaniene şi a problematicii şcolii sale, apariţia ei încă în prima sa scriere este emblematică.

Este bine cunoscut rolul primei opere brentaniene în formaţia intelectuală a tânărului Heidegger. Potrivit propriei mărturisiri, dizertaţia a fost cartea pe care a învăţat să citească filosofie şi reprezintă reazemul primelor sale „încercări neajutorate de a pătrunde în filosofie” (Heidegger GA 15, 385 şi 1969, 81). Pornind de la cele afirmate în scrisoarea către Richardson şi în *Mein Weg* in die *Phdnomenologie*, cred că pot fi evidenţiate două mari influenţe ale dizertaţiei asupra lui Heidegger. În primul rând.

PREFAŢĂ

lectura ei a contribuit decisiv la cristalizarea interogaţiei heideggeriene asupra sensului fiinţei şi a modului în care a fost el determinat în filosofia greacă. Referindu-se la motto-ul dizertaţiei, pe care Heidegger îl traduce „fiinţarea se manifestă într-un mod multiplu (în fiinţa ei)”, gânditorul afirma: „aici se ascunde *întrebarea* care mi-a determinat drumul gândirii: care este determinaţia unitară şi simplă a fiinţei care domină toate semnificaţiile ei multiple […] Ce înseamnă înnţă? În ce măsură (de ce şi *cum*) se manifestă fiinţa fiinţării în cele patru moduri stabilite în permanenţă de Aristotel, dar lăsate nedeterminate în originea lor comună […] De unde îşi primeşte fiinţa ca atare – nu doar fiinţarea ca fiinţare – determinaţia sa?” (Heidegger 1963, XI) Problema pe care i-o ridică lui Heidegger *cele* patru accepţiuni ale fiinţei tratate de Brentano: „fiinţa ca proprietate, fiinţa ca putinţă şi act, fiinţa ca adevăr şi fiinţa *coniorm* figurii categoriilor” se referă la existenţa unui *sens* unic, manifest în fiecare

dintre ele, şi la posibilitatea de a pune aceste semnificaţii într-un acord inteligibil (*ibidem*). Evident că în perspectiva unei asemenea interogaţii care va interpreta oixria drept caracterul de fiinţă al fiinţării, soluţia brentaniană va părea insuficientă: substanţa primă, unitate a materiei şi formei, constituie semnificaţia fundamentală a fiinţei care se exprimă diferit în fiecare dintre celelalte accepţiuni; drept urmare, fiinţa prin accident şi fiinţa categoriilor accidentale există numai întrucât au un anumit raport cu ea, fiinţa ca adevăr surprinde la nivelul judecăţii raporturile categoriale respective, iar fiinţa ca putinţă şi ca act *ia* valori în fiecare dintre categorii; deosebirea dintre *această*, accepţie a fiinţei şi cea a categoriilor *este* una strict raţională: în timp ce fiinţa în act consideră fiecare categorie în raport cu forma care-i este proprie şi o desăvârşeşte, fiinţa categoriilor pretinde o fiinţă esenţială, definibilă şi sub

DFSPRL MUI ŢIPI A SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTFL

sumabilă unui gen anumit; pentru ca acest lucru să se întâmple, adaugă Brentano, trebuie ca această fiinţă să fie una constituită printr-o formă. (Brentano 1862, 218) într-un cuvânt, după Brentano metafizica aristotelică pare a fi o ousiologie. Ceea ce reproşează Heidegger acestei concepţii, constituită deja în Evul Mediu şi căreia Brentano i-a dat expresie exemplară în secolul XIX, este că nu a sesizat că în Jio-a%che; este pregătită o problemă care abia urmează a fi interpretată (Heidegger GA 33, 44 – 45). În acest context poate fi relevant faptul că, în interpretarea sa, Brentano pune accentul pe capitolele de început ale cărţii *r* şi pe cartea Z, pe când Heidegger porneşte de la cartea O, cea consacrată raportului dintre putinţă şi act, şi în al cărei ultim capitol Aristotel formulează ideea că fiinţa ca adevăr reprezintă accepţiunea prin excelenţă a fiinţei.

Cel de-al doilea aspect important este următorul: lectura dizertaţiei brentaniene i-a deschis lui Heidegger acel orizont problematic a cărui clarificare îl va conduce la

elaborarea unei viziuni proprii asupra fenomenologiei, în *Mein Weg in die Phdnomenologie* Heidegger revine în repetate rânduri la ideea că a încercat permanent să afle în *Logische Untersuchungen* un imbold pentru aprofundarea problematicii dizertaţiei. Atâta vreme cât contactul cu fenomenologia era doar unul livresc, lui Heidegger i-a rămas blocată această cale. Abia numirea lui Husserl, în 1916, la Freiburg şi exersarea „privirii fenomenologice" sub îndrumarea acestuia a făcut ca fenomenologia – Heidegger aminteşte aici îndeosebi distincţia dintre intuiţia sensibilă şi cea categorială din a şasea *Cercetare logică* – să se dovedească fertilă în interpretarea textelor aristotelice şi ale gândim greceşti în genere. Acest fapt a condus însă la o schimbare de perspectivă: ceea ce urma să fie cercetat acum nu mai era trăirea (conştiinţa) intenţională

PREFAŢA

cu corelatul ei obiectual, ci fiinţa fiinţării: „Ceea ce se petrece în fenomenologia actelor conştiinţei ca dezvăluire de sine a fenomenelor, este gândit mai originar de Aristotel şi de *Dasein-ul* grec în întreaga sa gândire ca neascundere a ceea ce este prezent şi a cărui dezvăluire este chiar manifestarea sa. Ceea ce cercetarea fenomenologică a descoperit din nou ca atitudine durabilă a gândirii se dovedea o trăsătură fundamentală a gândirii greceşti, dacă nu chiar a filosofiei ca atare" (Heidegger 1969, 87). În acord cu această poziţie, fenomenologia nu mai poate fi o „orientare", adică un ansamblu de principii ferm stabilit de întemeietorul ei într-un anumit moment istoric şi în lumina căruia discipolii trebuie să lucreze, ci apare ca „posibilitate durabilă a gândirii" de a răspunde „exigenţei a ceea ce este de gândit" (Heidegger 1969, 90).

În ce priveşte problema adevărului, viziunea celor doi autori este mult diferită: pentru Heidegger adevărul numeşte un mod de a fi al Dasein-ului şi „starea de descoperire" a fiinţării, fapt care atrage după sine accentuarea deosebită a pasajelor aristotelice referitoare la corelaţia dintre facultăţile de cunoaştere sensibile sau

intelective şi obiectele (fiinţările) proprii lor (Heidegger 1927/2003, 220, 226/294, 301); în schimb, poziţia lui Brentano: judecata este singurul purtător veritabil al adevărului, iar lucrurile pot fi numite adevărate doar în măsura în care stau în relaţie cu ea, este ilustrativă pentru ceea ce Heidegger numea adevărul drept „corectitudine a reprezentării enunţiative" (Heidegger 1942, 197). În ce priveşte cunoaşterea naturilor simple, implicată în raportul dintre facultatea de cunoaştere şi obiectul propriu ei, ea ocupă un loc restrâns în dizertaţie şi este interpretată, aşa cum se obişnuia în epocă, în sens teologic (Brentano 1862, 26 – 28).

30 D-ră PRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTFL

Locul unde deosebirea dintre cei doi gânditori10 se exprimă extrem de clar – şi această deosebire este poate relevantă nu doar aici, ci şi în contextul unei comparaţii mai ample între orientarea filosofiei heideggeriene şi cea a filosofiei analitice în general – este problema fiinţei în minte. În dizertaţia lui Brentano această problemă nu poate fi gândită în sensul corectitudinii, ci doar ca fiinţă a copulei care nu exprimă niciun raport real (prin ea, aşadar, nu se dezvăluie nicio fiinţare reală). După cum am încercat să sugerez mai sus, această accepţiune a fiinţei, teoretizată pe baza pasajului din *A* 7, joacă un rol extrem de important în dizertaţie – distincţia dintre conceptele reale şi cele obiective stă la baza lucrării (*MBS*, 82) – şi se poate susţine pe baza ei că gânditorul a fost extrem de preocupat încă de la prima sa scriere de distincţia dintre modurile proprii şi improprii de a fi. Este relevant în acest sens că *Prelegerea de metafizică* ţinută la Universitatea din Wiirzburg în 1967 oferă deja o taxonomie a fiinţei doar gândite, iar reismul, poziţie pe care Brentano a adoptat-o după 1904 şi care consideră că singure lucrurile individuale există şi pot fi obiecte ale reprezentării, are ca notă distinctivă tocmai excluderea ideii ca fiinţa în minte ar avea vreun alt fel de existenţă decât una pur nominală (Baumgartner/Burkard 1990, 51-52 şi Brentano 1933, 232

– 233).

În ce priveşte termenul „obiectiv”, el apare în lucrarea de abilitare consacrată conceptului de *nouspoietikos* la Aristotel pentru a caracteriza prezenţa obiectului simţit în facultatea de simţire şi este implicat în mod esenţial în ceea ce interpreţii de astăzi consideră a fi adevăratul *locus classicus* al teoriilor contemporane ale intenţiona

10 Pentru o interpretare detaliată a relaţiei dintre Heidegger şi Brentano v. Volpi 1976 şi 1978.

PREFAŢA

Îi taţii: pasajul despre inexistenţa intenţională din *Psychologie vom empinschen Standpunkte* (1874). În acest pasaj, Brentano sublinia distincţia dintre fenomenul fizic şi cel psihic afirmând că obiectul acestuia din urmă există obiectiv sau intenţional în el (Brentano 1867, 80; 1874, 124-125). Teoria intenţionalităţii aşa cum este ea elaborată în *Logische Untersuchungen* îşi află punctul de pornire nemijlocit în acest pasaj, iar realizarea clară a distincţiei dintre conţinutul şi obiectul reprezentării – la Brentano sensurile acestor două noţiuni se suprapun încă – stă la baza scrierii lui Kasimir Twardowski *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Verstellungen. Eine psycho-logische Untersuchung* (1894) 11. În această lucrare Twardowski încerca să argumenteze într-un capitol extrem de dificil ideea că distincţia amintită se aplică şi în cazul „reprezentărilor fără obiect” de genul cercului pătrat sau al muntelui de aur (Kasimir Twardowski 1894, § 5). Despre această distincţie Peter Simons afirma că, deşi nu este foarte convingător susţinută, ea l-a convins totuşi pe Meinong că şi în cazul acestor reprezentări se poate vorbi de un obiect (Simons 199, 105). Din acest motiv Meinong va considera că asemenea entităţi se află dincolo de opoziţia existenţă-nonexistenţă: „Există obiecte despre care e valabil că nu există” (Meinong 1904, 7 şi 9). Russell a criticat sever în *On denoting* această teorie pe care o considera ca pe o încălcare a principiului noncontradicţiei şi a propus, în replică, teoria descripţiilor. Critica sa,

însuşită de G.E. Moore, Wittgenstein, Ryle ş.a., s-a constituit, în prima parte a secolului trecut, într-o grilă cvasi-in-stituţionalizată de receptare a teoriei obiectului, ceea ce

Această lucrare are o importantă hotărâtoare pentru geneza fenomenologiei întrucât studiul lui Husserl *Intenţionale Gegenstande* a fost conceput ca o replică la concepţia lui Twardowski.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢJEI LA ARISTOTEL

a făcut ca înşişi istoricii filosofiei austriece să se raporteze, cel puţin pentru o perioadă, cu multă reţinere la Meinong (Werle J 988, VIII-XIII). Meritul de a fi redeşteptat interesul pentru această operă îi revine unuia dintre întemeietorii filosofiei analitice a cunoaşterii: Roderick M. Chisholm (1916-1999). În studiul *Beyond being and nonbeing* (1961), Chisholma susţinut valabilitatea tezei omonime a lui Meinong şi a considerat teoria descripţiilor ca pe o traducere inadecvata, bazată, în fond, pe o neînţelegere a teoriei obiectului. Semantica formală dezvoltată de Richard Routley şi analiza discursului fictiv la Terence Parsons reprezintă numai două dintre tentativele contemporane relevante în privinţa potenţialităţilor semanticii şi gândirii lui Meinong în general (Simons 1986, 124).

În ce priveşte relaţia dintre Chisholm şi Brentano, trebuie spus că Chisholm este considerat astăzi ca urmaş legitim al gândirii brentaniene (Baumgartner/Burkard, 47). Traducerile şi studiile sale – în care Brentano apare ca un „metafizician analitic” (Chisholm 1977) – au contribuit hotărâtor la receptarea operei lui Brentano şi a şcolii sale în lumea anglo-saxonă şi au făcut ca în ultima jumătate a secolului trecut filosofia analitică să constituie un cadru mult mai propice pentru receptarea creatoare a filosofiei lui Brentano decât mişcarea fenomenologică.

Observăm, aşadar, că opera lui Brentano nu a avut un rol hotărâtor doar în cristalizarea concepţiei heideggeriene, ci şi că, prin capitolul despre fiinţa ca adevăr, ea a

alimentat un filon ideatic care se ramifică atât în fenomenologia husserliană, cât şi în filosofia analitică contemporană. Cu totul semnificativ pentru întrepătrunderea tradiţiei şi modernităţii la Brentano, acest filon, extrem de valorificat astăzi de filosofia minţii, îşi află originea în modul în

PREFAŢĂ 33

care medievalii interpretau ideea aristotelică a prezenţei nemateriale a obiectului simţit în facultatea de cunoaştere.

Nu pot încheia aceste rânduri fără să mulţumesc acelor instituţii şi persoane fără al căror sprijin generos şi dezinteresat nu ar fi fost posibilă apariţia acestei traduceri. Este vorba, în primul rând, de Colegiul Noua Europă din Bucureşti al cărui bursier am fost în anul academic 1997/98 şi unde mi-am desfăşurat întreaga activitate de redactare a acestei traduceri. Rectorului acestui Colegiu, domnului prof. dr. Andrei Pleşu, şi colaboratorilor apropiaţi ai domniei sale doresc să le mulţumesc călduros pentru excelentele condiţii de lucru oferite în toată această perioadă.

Domnului dr. Alexander Baumgarten, lector de filosofie medievală la Universitatea din Cluj, îi datorez mulţumiri pentru amabilitatea cu care a acceptat să traducă fragmentele netraduse din opera lui Aristotel şi a comentatorilor săi şi pentru sugestiile preţioase referitoare la echivalarea în română a câtorva termeni elini. Mulţumesc de asemenea prof. dr. Rolf George prin a cărui amabilitate am intrat în posesia unui exemplar din versiunea engleză a dizertaţiei şi editurii Georg Olms căreia îi datorez exemplarul după care am realizat traducerea.

În fine, dar nu în ultimul rând, mulţumesc celor dragi: părinţilor, Gabrielei şi lui Vlad.

Ion Tănăsescu

BIBLIOGRAFIE

ANTONELLI, Mauro, 1991, „Auf der Suche der Substanz”, în *Brentano Studieri* 3, *Intenţionalitate* pp. 19 –

46.

ARISTOTELES, *Metapbysik*, Zwei Bande, ed. Horst Seidel, text grec în ediţialui Wilhelm Christ, ediţie elin-germană, Hamburg: Felix Meiner, 1984, 1989.

AUBENQUE, Pierre, 1983, *Le probleme de Vetre chez Aristote*, Paris: PUF.

Baumgartner, Wilhelm/BURKARD, Franz-Peter, 1990, *Franz Brentano. Eine Skize seines Lebens und seiner Werke* în International *Bibliography of Austrian Philosophy* 1982/1983, Amsterdam-Atlanta: Rodopi.

BONITZ, Hermann, 1870, *Index Aristotelicus*, Georg Reimer.

Brentano, Franz, 1862, *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*, Hildesheim: Olms, 1984.

— 1867, *Die Psycbologie des Aristoteles, imbesondere seine Lehre vom Nous Poietikos*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchge-seilschaft, 1967.

— 1874, *Psycbologie vom empirischen Standpunkte*, Bând 1, ed. O. Kraus, Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1974.

— 1933, *Kategorientehre*, ed. Alfred Kastil, Hamburg: Felix Meiner Verlag.

— 1986, *Über Aristoteles*, ed. Rolf George, Hamburg: Felix Meiner Verlag.

CHISHOLM, R.M.Brentano als analytischer Metaphysiker", în *Conceptus* 11 (1977), pp. 77 – 82.

HEDWIG, Klaus, 1992, „Despre receptarea modernă a intenţionalităţii: Aristotel-Ockham-Brentano" în *Conceptul de in*BIBLIOGRAFIE

tenţionalitate la Brentano. Origini şi interpretări, ed. Ion Tănă-sescu, Bucureşti: Paideia, 2002, pp. 143-183.

— 1995, *Sein, objektives* în *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 9: Se-Sp, Basel/Stuttgart: Schwabe & CO. Verlag.

PP

246 – 256.

HEIDEGGER, Martin, 1927, *Sein und Zeit*, Tübingen: Max Nie-meyer Verlag, 1976 / 2003, *Fiinţă şi timp*, trad. de

Gabriel Liiceanu şi Cătălin Cioabă, Bucureşti: Humanitas, 2003.

— 1942, *Platons Lehre von der Wahrheit* (*Doctrina lui Platon despre adevăr* în *Repere pe drumul gândirii*, trad. Şi note introductive de Thomas Kleininger şi Gabriel Liiceanu, Bucureşti: Editura politică, 1988).

— 1963, *Preface*, în RilHARDSON 1963: X-XXIII.

— 1969, *Mein Weg in die Phdnomenologie*, în *Zur Sache des Denkens*, Tübingen: Niemeyer.

— 1982, *Originea operei de artă*, trad. Şi note de Thomas Kleininger şi Gabriel Liiceanu, Bucureşti: Editura Univers.

HUSSERL, Edmund, 1894 *Intenţionale Gegenstdnde*, în *Hus-serliana* 22, Den Haag: Nijhoff 1979, pp. 303 – 348.

Kleininger, Thomas/Liil EANU, Gabriel, 1982, „Note", în Heidegger 1982.

KRELL, D.F., 1975, „On the Manifold Meaning of Aletheia': Brentano, Aristotle, Heidegger" în *Research în Phenomenology*, pp. 77 – 94.

Meinong, Alexius, 1904, *Ober Gegenstandstheorie. Selbstdar-stellung*, Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988.

OWEN, G.E.L., 1957, „Logic and Metaphysics în Some Ear-lier Works of Aristotle", în I. DURING/G.E.L. Owens (eds.), *Aristotle and Plato in the Mid-Fourth Century. Papers of the I Symposium Aristotelicum*, Oxford, pp. 169-190.

Richardson, William, *1963*, *Heidegger*, *Through Phenomenology to Thought*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1963.

SIMONS, Peter, 1986, „Alexius Meinong: Gegenstânde, die es nicht gibt", în *Grundprobleme der grofieyi Philosophen*, *Philoso-phie der Neuzeit IV*, ed. Josef SPECK, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Ta NĂSESCU, Ion, 2002, „Das Sein der Kopula oder was hat Heidegger bei Brentano versăumt", în *Studia Pbxnomenologica*. *Romanian Journal for Phenomenology*

vol. II (2002), nr. 1 – 2, pp. 97-125.

— „Das Seiende als Wahres und das Sein der Kopula in der Dissertation Brentanos" în *Brentano Studien* 10, în curs de apariţie.

Twardowski, Kasimir, 1894, *Zur Lebre vom Inhalt und gegenstand der Verstellungen. Eine psychologische Untersuchung*, Wien: AlfredH6 lder.

VOPLI, Franco, 1976, *Heidegger e Brentano. L'aristotelismo e* îi *problema dell'univocita dell'essere nella formazione filosofica del giovane Martin Heidegger*, Padua: Cedam.

— 1978, „Heideggers Verhăltnis zu Brentanos Aristoteles Interpretation", în *Zeitsebrift fur obilosopbische Forschung* 32, pp. 245 – 265.

Werle, Joseph, 1988, „Einleitung", în Alexius MEINONG, *Ober Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, pp. VIII-XIII.

— 1989, *Franz Brentano und die Zukunft der Philosophie. Studien zur Wissenschaftsgeschichte und Wissenschaftssystematik im 19. Jahrhundert*, Rodopi: Amsterdam/Atlanta.

NOTĂ ASUPRA TRADUCERII

În stabilirea unui echivalent românesc al termenului „das Seiende" (*xb* bv) la Brentano am ţinut seama de următoarele considerente: 1) existenţa unei tradiţii a terminologiei fiinţei în filosofia românească; este vorba, pe de o parte, de traducerile din filosofia greacă, din Hegel sau Heidegger, după cum este vorba, pe de altă parte, de filosofia fiinţei aşa cum a fost ea gândită şi exprimată de Constantin Noica; 2) utilizarea în traducerile din *Metafizica* folosite în prezenta ediţie a termenului „fiinţă" ca echivalent al lui xo bv; 3) faptul că Gabriel Liiceanu şi Thomas Kleininger au consacrat termenul „fiinţare" ca echivalent al lui *das Seiende* la Heidegger. În aceste condiţii, ţinând seama de exigenţa formulată de traducătorii scrierilor heideggeriene de a utiliza termenul „fiinţare" nominal, ca nume colectiv (Kleininger/Liiceanu 1982, 369), am tradus *das Seiende* prin „fiinţare" în toate

contextele în care el poate fi utilizat ca nume pentru indivizii subordonaţi categoriilor: „categoriile sunt genurile supreme ale fiinţării” sau „categoriile sunt cele mai generale predicate ale fiinţării”. Această echivalare nu acoperă însă decât un segment din structura ideatică implicată de termenul xo ov la Aristotel, anume cel care se referă la raporturile dintre categorii şi existentele subordonate lor şi la exprimarea lingvistică a acestor raporturi. Din acest motiv, atunci când a fost vorba să redau raportul dintre xo bv şi catego

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

rii, dintre xo ov şi celelalte accepţiuni ale sale: accidentul, adevărul, putinţa şi actul, sau când a trebuit să echivalez raporturi situate la acelaşi nivel de generalitate am utilizat termenul *fiinţă* ca echivalent al lui *„das Seiende”* (to ov). Din punctul meu de vedere, acest termen are o putere de semnificabilitate mult mai aptă pentru a reda corelaţiile teoretice tocmai menţionate şi pentru a le situa în tradiţia care le este proprie, la adăpost de tentaţia unor modernizări forţate. Acesta este, aşadar, contextul în care apar următoarele expresii: „fiinţa se enunţă într-o multiplă semnificaţie”, „categoriile sunt accepţiuni diferite ale fiinţei”, „fiinţa este elementul prim pe care îl sesizăm spiritual” sau „fiinţa este cel mai general predicat”. Faptul că, în funcţie de context, am utilizat termeni diferiţi: „fiinţă” şi „fiinţare”, ca echivalări ale uneia şi aceleiaşi expresii: *das Seiende*, nu mi se pare o obiecţie gravă atâta timp cât aspectele problemei de gândit aici justifică această separare şi cât se evită astfel generalizarea sensului cotidian al termenului „fiinţă” de la nume pentru fiinţările vii la nume generic pentru toate fiinţările/lucrurile (căci, în acest caz, în ce ar mai consta deosebirea dintre fiinţă şi existenţă?).

Merită notat că dintre termenii *„das Seiende”* şi *„das Sein”* primul este mult mai frecvent folosit în dizertaţie şi că pot fi citate suficiente pasaje în care aceşti termeni pot fi consideraţi sinonimi (109, 139, 142 *eptassim*). Din acest

motiv, pentru a da cititorului o idee clară de modul în care Brentano utilizează termenii menţionaţi am indicat în paranteză termenul „*Sein*” ori de câte ori apare în text. Expresia des utilizată de Brentano „*ist seiend*” am tradus-o, urmând traducătorilor lui Heidegger, prin „are fiinţă”. Termenul *Werden*, care apare frecvent în pasaje extrem de dificile din capitolul patru, l-am tradus prin „schimbare” sau prin „actualizare”, iar nu prin „deve – NOTA ASUPRA TRADUCERII

riire”, întrucât această echivalare are îndeosebi sens calitativ, în schimb, Brentano nu se referă prin acest termen doar la schimbarea calităţii, caz în care *Werden* poate fi interpretat fără dificultăţi ca devenire, ci şi la cea a cantităţii şi a locului. În acelaşi context, termenul *Aktualität*, folosit pentru a defini mişcarea ca act al putinţei, a fost tradus, de obicei, prin „act” şi, mai rar, anume în corelaţie cu termenul „stare de putinţă” sau cu cel de act împlinit, cu „stare de act”. Am evitat calchierea lui, întrucât actualitatea putinţei – ca şi starea ei de act – nu înseamnă, totuşi, nimic altceva decât actul ei. Termenul *Inexistenz*, echivalent al elinului eveâvat şi al latinescului *inesse*, înseamnă la Brentano „existenţă în”, iar nu „non-existenţă” ca în limba română. Din acest motiv l-am redat prin „inexistenţă”, expresie care joacă un rol central în psihologia lui Brentano şi la care consider că nu se poate renunţa tocmai întrucât este prea strâns legată de specificul şi de contribuţia gândirii sale la ceea ce avea să se întâmple ulterior în mişcarea fenomenologică. Vocabula *Terminus*, des folosită de Brentano în dizertaţie, am tradus-o prin „termen”, cu precizarea că aici nu este vorba de cuvânt sau noţiune în sens gramatical sau logic, ci de faptul că în mod tradiţional, şi Brentano recurge în mod permanent la tradiţie, atunci când se discută despre relaţia dintre două entităţi, entitatea în care se originează relaţia este numită fundament, iar cea spre care se orientează termen. Astfel putem spune, de pildă, că relaţia de cunoaştere are ca fundament subiectul cunoscător, iar ca termen un lucru, ea fiind întemeiată ca atare de subiect,

iar nu de lucru, întrucât lucrului îi este indiferent dacă este cunoscut sau nu. Expresia *npoq* xi, tradusă, de obicei, prin „relativ”, am redat-o prin „relaţie” sau prin „relativ” în funcţie de traducerea pe care i-a dat-o Brentano: „Relation” sau „Relatives”.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

În lucrarea lui Brentano citatele din Aristotel şi comentatorii săi sunt în elină sau latină. Urmând exemplul traducătorilor englez şi francez, am redat trimiterile din text în traducere. Versiunile româneşti la care am recurs sunt următoarele: *Metafizica*, cărţile A-E în traducerea lui Gheorghe Vlăduţescu (Paideia, 1998), cărţile Z-Nân cea a lui Ştefan Bezdechi (Editura Academiei, 1965), *Organonul* în versiunea lui Mircea Florian (Editura Ştiinţifică, 1957 – 63), *Etica Nicomahicăm* cea a Stelei Petecel (Editura Ştiinţifică, 1988). Pentru citatele din *Despre suflet* am recurs la versiunea pregătită de Alexander Baum-garten pentru Editura IRI. De asemenea, prevenit de domnul Baumgarten asupra nevoii unei noi traduceri a *Fizicii*, am preferat ca domnia sa să traducă fragmentele din această operă la care Brentano face trimitere. Tot domnului Baumgarten îi datorez traducerea fragmentelor din operele aristotelice netraduse, traducerea tuturor şcoliilor, a fragmentelor din Augustin, Iulius Pacius, Isidor din Sevilla, PseudoAugustin şi Toma d’Aquino. De obicei, citatele din opera lui Aristotel utilizate nu în note, ci în text sunt traduse de Brentano însuşi şi au fost redate conform versiunii sale, iar nu conform traducerilor româneşti deja existente. În cazurile – foarte rare – în care în text figurează numai expresia elină am echivalat-o fie în acord cu conţinutul dizertaţiei, fie prin recurs la versiunea oferită de traducerile deja existente. Acolo unde expresia apare pentru prima dată în text am indicat în paranteză versiunea românească. Cititorului interesat îi stă la dispoziţie o imagine de ansamblu asupra sensurilor acestor expresii, inclusiv a accepţiunilor pe care le dobândesc ele la Brentano, în glosarul elin-român alcătuit după aceleaşi

principii la sfârşitul cărţii. Atât pentru alcătuirea glosarului, cât şi pentru echivalarea expresiilor greceşti port în exclusivitate răspunderea. Acolo unde textul este prea eliptic

NOTĂ ASUPRA TRADUCERII

pentru a fi clar am introdus între paranteze drepte expresiile pe care le-am considerat de cuviinţă pentru înţelegerea lui. Iniţialele F.B., I.T. sau A.B. arată că este vorba de o scurtă lămurire care îi aparţine fie lui Brentano, fie traducătorului, fie lui Alexander Baumgarten. Cifrele prezente în paranteze drepte pe marginea textului indică paginaţia originală a textului, păstrată şi în cazul în care Brentano trimite la pasaje din propria lucrare, iar prezenţa acestor paranteze în note marchează, de obicei, un adaos al lui Brentano. Prescurtările titlurilor operelor aristotelice şi ale celor din exegeza contemporană lui Brentano sunt cele folosite în dizertaţie. Traducerea a fost realizată după ediţia apărută în 1984 la Editura Georg Olms din Hildesheim, ediţie care conţine acelaşi text ca şi cea din 1862. Pentru echivalarea pasajelor mai dificile din text am consultat în permanenţă traducerea realizată de Pascal David: *De la diversite des acceptions de Vetre d'après Aristote* (Vrin, 1992) şi, mai ales datorită preciziei şi clarităţii ei, traducerea engleză realizată de Rolf George: *On the several senses ofbeing în Aristotle* (University of California Press, 1975).

Traducătorul

A

To dv *Xeyerai* (Fiinţa se enunţă într-o multiplă accepţiune)

Aristot. *Met*. 2 1.

Această lucrare se dedică cu respect profund şi recunoştinţă mult-stimatului meu profesor, cercetătorului care a adus servicii considerabile la înţelegerea operei aristotelice.

Dr. Adolph Trendelenburg, profesor ordinar de filosofie la Universitatea din Berlin.

CUVÂNT ÎNAINTE

Timid şi cu mână ezitantă ofer publicului această mică scriere căreia cred, totuşi, că i se poate reproşa mai degrabă prea marea îndrăzneală decât caracterul şovăielnic. Căci acolo unde cercetarea m şi pentru sine este prea îndrăzneaţă, cel care o întreprinde, chiar dacă cu inima îndoită, trebuie să pară ca prea cutezător. Şi ce este mai temerar decât năzuinţa de a soluţiona dintr-o primă încercare, aşa cum este cazul, uneori, aici, dificultăţi considerate de oameni foarte instruiţi ca insolubile? Ceea ce mi-a dat totuşi curaj în încercarea mea au fost excelentele lucrări preliminare care mi-au stat la dispoziţie pentru partea cea mai dificilă a scrierii mele. De aceea, dacă se găseşte ceva demn de preţuit în ea, atunci faptul se datorează îndeosebi merituosului cercetător de care am avut bucuria să fi fost iniţiat în studiul operei lui Aristotel. Dacă, dimpotrivă, în lucrare vor fi aflate imperfecţiuni, greşeli sau omisiuni, rog cititorul să fie îngăduitor faţă de tinereţea şi lipsa mea de experienţă.

Autorul

INTRODUCERE

Conform potentei, începutul este mai mare decât se de[1] vedeşte a fi după mărimea sa proprie. Ceea ce este neînsemnat la început devine adesea excesiv de mare în final. Aşa se face că cel care se abate iniţial fie şi numai o câtime de la adevăr este condus permanent pe parcursul cercetării la greşeli din ce în ce mai mari, ba chiar de o mie de ori mai mari decât greşeala iniţială.

Aceste reflecţii pe care le întâlnim în prima carte din *De coelo* (5, 271 b 8) pot explica grija cu care Aristotel se străduieşte în cărţile *Metafizicii* să stabilească semnificaţiile diferite ale fiinţei şi justifică atenţia pe care o acordăm în acest studiu explicaţiilor sale. Căci fiinţa, întrucât este ceea ce e cel mai general2, este elementul prim (*das Erste*) pe care îl sesizăm prin spirit, iar ceea ce este mai [2]

1 *De coelo* I, 5 271 b 8: „[…] O deviere măruntă de la adevăr devine, pentru cei care s-au îndepărtat, de mii de ori mai mare [ulterior]. De exemplu, dacă se spune că o

anumită mărime este cea mai mică, introducând această mărime [în calcul], ea ar putea modifica cele mai semnificative [date] ale ştiinţelor matematice. Motivul este acela că principiul este mai cuprinzător în posibilitate decât în mărimea [în act], pentru că ceea ce este mărunt la început devine atotcuprinzător în final".

2 *Met*. *K*2, 1060 b 4: „Fiinţa este predicatul tuturor lucrurilor". *Top*. IV 6, 127 a 28 – 29: „Dacă fiinţa este considerată ca gen, evident că ea va fi genul tuturor lucrurilor, deoarece ea este enunţată despre toate lucrurile". Cf. *Met*. *B*, 3, 998 b 20; *ibid*., *I*, 2, 1053 b 20.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

general este anterior permanent în ordinea cunoaşterii spirituale.3

Din acelaşi principiu rezultă importanţa obiectului nostru şi într-o altă privinţă. Căci filosofia primă trebuie să pornească tocmai de la stabilirea semnificaţiei numelui „fiinţă" dacă, aşa cum repetă şi afirmă în cel mai ferm mod Aristotel, obiectul ei este „fiinţa ca fiinţă". „Există o ştiinţă", afirmă el în *Met*. FI, (1003 a 21), „care cercetează fiinţa ca fiinţă şi proprietăţile care-i revin ca atare. Aceasta este diferită de toate ştiinţele particulare". 4 Este vorba adică de ştiinţa generală, de aşa-numita filosofie primă, care are ca obiect propriu fiinţa ca fiinţă (*Met*. *E* 1, 1026 a 295; *K* 4, 1061 b 19, 30 – 37; 1064 b 6). Filosoful prim (6 *npâioq* (piX-OCK – xpex; *De an*. I 1, 403 b 16) sau filosoful pur şi simplu investighează fiinţa ca fiinţă, iar nu conform uneia dintre părţile sale (*Met*. *K* 3, 1060 b 31; *ibid*. 1061 b 4, 10). De aceea, după cum o afirmă chiar Aristotel (*Met*. 2 1, 1028 b 2), în cărţile *Metafizicii* este cercetată neîncetat *o singură* întrebare: Ce este fiinţa? 6

3 *Met*. 4 11, 1018 b 32 – 34: „Fiindcă în ordine logică universalul este anterior, pe când în cealaltă, individualul".

4 *Met*. *r* 1, 1003 a 21-23. Cf. *ibid*., 2, 1003 b 21.

5 *Met*. E 1, 1026 a 29: „Dar dacă există o substanţă imobilă, ştiinţa despre aceasta este anterioară şi ea trebuie să fie filosofia primă, care urmează a fi universală pentru

că este primă. Astfel că ei îi revine să speculeze asupra fiinţei întrucât este, totodată, în esenţă şi în atributele care-i aparţin, de asemenea, întrucât este”.

6 *Met*. ZI, 1028 b 2: „Apoi, obiectul veşnic al tuturor cercetărilor trecute şi prezente, întrebarea ce se pune totdeauna, adică «Ce este fiinţa?» […]” – Totuşi există pasaje în care Aristotel pare să-i atribuie un alt obiect, determinând-o, de pildă, în *Met*. *A* 1, 981 b 28 ca ştiinţă care tratează despre primele principii: „Înţelepciunea, destinată, cum se admite îndeobşte, conceptualizării primelor cauze şi principii”. Cf. *Met*. *K* 7, 1064 b 4 şi loc. cit. Înseşi numele pe care i le dă Aristotel în alte locuri: filosofie primă şi teologie (*Met*. *E* 1, 1026 a 26 şi *K* 7, 1064 b 3) par să trimită

J

INTRODUCERE

Orice ştiinţă începe cu lămurirea obiectului ei, căci con[3] form acelui vechi paradox exploatat de sofişti, oricine [4]

la această idee, în timp ce, după cum se ştie, numele „metafizică” nu apare încă la Aristotel. Dar dacă anumiţi interpreţi antici şi din timpurile mai recente s-au lăsat înşelaţi de acest fapt (pentru cel interesat de o perspectivă istorică asupra diversităţii de opinii a aristotelicienilor, îndeosebi a celor medievali, v. Franc. Suárez, *Disputationes metaphyswae*, pars prior, disp. I, sect. 2.), nu este totuşi greu ca aceste pasaje şi altele asemănătoare să fie puse în acord cu cele citate mai sus. Metafizica este o ştiinţă. Ce este însă cunoaşterea la Aristotel? „Suntem de părere că avem cunoaştere absolută despre un lucru”, afirmă el în *Anal*. *post*. 12, 71 b 9, „nu în felul sofiştilor, adică una accidentală, ci când credem că cunoaştem cauza de care depinde lucrul, anume ca fiind cauza lui şi nu a altuia, şi apoi când am înţeles că este imposibil ca el să fie altfel decât este”. Deci cunoaşterea nu include doar 1) o cunoaştere a obiectului, ci şi 2) o cunoaştere a principiilor obiectului. Ştiinţele vor uni, aşadar, cercetarea obiectului cu cea a principiilor sale şi, deosebindu-se în ambele

privinţe unele de altele, vor putea fi definite şi delimitate reciproc. Cf. *Anal. post*. I 2. p. 71, b, 9. Astfel, când în *Met. A* 1 determină oocp ux ca ştiinţă ce se ocupă cu cercetarea primelor principii, Aristotel îi indică diferenţa în privinţa principiilor obiectului, ceea ce, în acest context, se potriveşte foarte bine, întrucât, pornind de la deosebirea dintre empirie şi ştiinţă, tocmai a determinat-o pe aceasta din urmă drept cunoaştere întemeiată pe principii. *Met. A* 1, 981 a 28: „[...] aceştia [«cei cu experienţă», I.T.] iau seamă doar de ceea ce este, nu şi de pentru ce este. Aceia [cei care posedă xexvri, I.T.] ştiu însă, totodată, şi pentru ce şi cauza" şi numai printr-o asemenea determinare a speciei devine posibilă situarea ei în cel mai adecvat mod sub determinaţia oferită de gen. Unind ambele definiţii am putea spune că filosofia primă este cunoaşterea fiinţei în general din primele sale principii, într-adevăr, Aristotel uneşte pe această cale cele două definiţii acolo unde demonstrează cum însuşirile diferite care se atribuie în mod obişnuit înţeleptului sunt reunite de filosoful prim. *Met. A* 2, 982 a 21: „Ştiinţa extensivă aparţine, cu necesitate, mai cu seamă celui care posedă ştiinţa *universalului* [...] Dar mai proprie şi învăţării este aceea care, în primul rând, teoretizează asupra *cauzelor*. Căci se învaţă *vorbindu-se despre cauzele fiecărui lucru*". La fel *Met. V* 1, 1003 a 26: „Dar pentru că suntem în căutarea principiilor şi cauzelor supreme, se înţelege că ele trebuie să aparţină unei naturi anume, de sine stătătoare [...] De aceea trebuie sesizate *cauzele prime ale fiinţei întrucât este*" şi *Met. E* 1, 1025

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[5]

aspiră spre o anumită ştiinţă trebuie să ştie ce anume doreşte să cunoască. Unele dintre ştiinţele speciale, al căror obiect particular se pretează unei definiţii, situează, din acest motiv, această explicaţie la începutul lor, presupunând-o realizată de o ştiinţă superioară (wrem Geue-vca *Met. K7*, 1064 a 8 wio Qecnv X, a (3 oiăciai; *ibid.*,

1, 1025 b 11) aşa cum geometria, de pildă, presupune noţiunea mărimii continue. Desigur, nu acesta este cazul ştiinţei universale, pentru că, pe de o parte, aceasta nu poate să preia definiţia obiectului ei de la nicio altă ştiinţă7; mai degrabă, ca ştiinţa cel mai sus plasată în ierarhia ştiinţelor, ea nu este subordonată nici unei alteia, ci este situată ea însăşi deasupra lor şi le stabileşte obiectul; pe de altă parte însă şi precumpănitor, pentru că nimic nu admite mai puţin o definiţie în sens propriu decât obiectul ei. Căci fiinţa în general nu este o specie la care s-ar putea distinge genul şi diferenţa [specifică], ci, mai degrabă, după cum vom vedea, Aristotel nici măcar nu vrea să admită ca ea să fie numită un gen.8 Aici trebuie încercată, aşadar, o altă cale de dezvăluire (*Manifestation*), o cale aflată de Aristotel prin distingerea semnificaţiilor diferite pe care, conform b 3: „Cercetarea noastră este a principiilor şi a cauzelor celor ce sunt [...] orice ştiinţă [...] tratează despre cauze şi principii [...] Acestea însă aplicate unui ceva anume, dintr-un gen anume al fiinţei sunt privitoare numai la el, şi nu la fiinţa luată în absolut şi întrucât este". Aşadar nu doar metafizica, ci şi orice ştiinţă studiază principiile obiectului ei. Din acest motiv, ca şi în cazul celorlalte ştiinţe, nu înseşi principiile sunt obiectul ei. ci acela ale cărui principii ele sunt. Cf. şi Brandis *Gnechiseb-Romisebe Philosophie* II, 2, 1, p. 451; Trendelenburg, *Geschichte der Kategonen-lehre*, p. 18, şi alţi autori care sunt unanimi în a susţine că fiinţa ca fiinţă este obiectul metafizicii.

7 Cf. *Met. E* 1, 1025 b 7 şi *K* 7, 1064 a 4.

— Metafizica tratează deci principiile generale supreme din care ştiinţele inferioare îşi derivă dovezile.

8 V. *infra* cap. 5. § 3.

observaţiilor sale, le cuprinde numele „fiinţă", prin separarea semnificaţiilor proprii de cele improprii şi prin excluderea acestora din urmă din câmpul investigaţiei metafizice.9

Astfel, lămurirea semnificaţiei multiple a fiinţei

constituie locul de acces (*die Schwelle*) în metafizica aristotelică. Dar dacă din cele spuse rezultă deja importanţa pe care această explicaţie ar trebui să o aibă pentru Aristotel, cu atât mai evidentă devine ea dacă reflectăm la pericolul, deloc minor, al confuziei noţiunilor omonime. Căci aşa cum se spune în a doua carte din *Analitica secundă10*, dificultatea de a recunoaşte omonimia creşte cu gradul abstractizării şi generalităţii noţiunilor; din acest motiv, în cazul fiinţei, predicat universal prin excelenţă, posibilitatea unei erori este în mod evident cea mai mare.

Totuşi, încă nu am stabilit că, după Aristotel, fiinţa este enunţată în mod omonim, iar nu sinonim (*Cât*. 1, 1 a 1.6). Vom demonstra această teză recurgând îndeosebi la mai multe locuri din *Metafizica* şi vom arăta simultan cum deosebirile multiple ale diferitelor semnificaţii ale fiinţei pot fi subordonate laolaltă unei distincţii prime a patru semnificaţii ale acestui nume, pentru a trece mai apoi la cercetarea separată a fiecăreia dintre ele.

9 Cf. Trendelenburg, *Gesch*. *d*. *Kateg*. p. 167.10 *Anal*. *post*. II, 13, 97 b 29: „De asemenea, omonimia este mai greu de descoperit la general decât la particular”.

CAPITOLUL I

Fiinţa este un d/iQ) vvp. ov.

Multitudinea semnificaţiilor sale se subordonează distincţiei cvadruple dintre ov Kaxă avfi/3 (5 riK6 g, ov cbg a Xr\9 eg, ov al categoriilor şi ov dvvăziei

Keci evepyeice.

„Fiinţa se enunţă într-un mod diferit”, xo se ov rev *noXkaxâc* „afirmă Aristotel la începutul celei de a patra cărţi a Me*tafizicii s*ale11, idee repetată de mai multe ori în cartea a şasea şi a şaptea12 şi în alte locuri. El enumera acolo un număr de noţiuni, fiecare dintre ele fiind numită fiinţă într-un alt mod. „Ceva”, susţine el în Me*t*. F2, 1003 b 6, „este numit fiinţă fiindcă este substanţă, altceva fiindcă este proprietate a substanţei, altceva fiindcă e o cale spre substanţă sau fiindcă e corupere a substanţei sau privare a formei substanţiale sau calitate a substanţei sau fiindcă

produce sau generează substanţa sau ceva care e enunţat în raport cu ea sau fiindcă e negaţie a ceva de acest gen sau a substanţei înseşi. De aceea şi spunem că nefiinţa (da*s Nichtseiende)* es*te o* nefiinţă". 13 Accepţiunile diferite care sunt enumerate aici pot fi reduse la un număr de patru 1) o fiinţă căreia nu-i revine niciun fel de existenţă în afara intelectului (atepriaeiţ, droxp & aeic: privaţii, negaţii); 2) fiinţa mişcării, a generării şi coruperii (656 c, ei q otxrocv, (pGopde: cale spre substanţă, corupere) întrucât, deşi ele există în afara minţii, nu au niciun fel de existenţă completă (*fiertig),* împlinită (cf. Ph*ys.* III 1, n *Met.* n, 1003 a 33.

12 *Met*. *E* 2, 1026 a 33: „flinta, în genere, se zice în mai multe sensuri". *Met*. 2, 1, 1028 a 10: „fiinţa se ia în mai multe înţelesuri".

13 *Met*. T2, 1003 b 6-10.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

201 a 9); 3) o fiinţă care are o existenţă completă, dar neindependentă (rax Ori otXKaţ, reoibrrTE<; Ttoiri TIK a, yewn Tiică: proprietate a substanţei, calitate, cele ce produc sau generează substanţa); 4) fiinţa substanţelor (*das Sein der Substanzen*) (ouată). O altă enumerare a noţiunilor cărora le revine în mod diferit numele fiinţă oferă *Met*. *E* 2, 1026 a 33: „O accepţiune a fiinţei", se afirmă acolo14, „este t6 ov kect & auu.pe (3 riKCK; (fiinţa prin accident), o alta xo bv <*hq* dă-TIGeţ (fiinţa ca adevăr), al cărei opus este xo uf) bv dx; \j/e05 o<; (nefiinţa ca fals); în afara lor există încă o accepţiune care se divide în categorii şi, dincolo de toate acestea, este fiinţa Swduei mi evepyeia (în putinţă şi în act)". Se observă că această împărţire are patru subdiviziuni, fără ca din această cauză să corespundă în întregime celei realizate în cartea a patra. Şi mai puţin concordă cu ea o altă clasificare a diferitelor semnificaţii ale fiinţei realizată la începutul cărţii a şaptea. Aici, o accepţiune a fiinţei este considerată că ţi ecra (esenţa) şi x6 se ti (individualul), o alta drept ranov (calitate), cea de a treia, căreia ar trebui să-i urmeze

în acelaşi sens şi celelalte, drept ttoctov (cantitate).15 Acestea sunt figurile categoriilor (*Figu-ren der Kategorien*) care, aşadar, sunt incluse toate în cea de-a treia diviziune a celei de-a doua clasificări. Această clasificare este deci supraordonată şi celei din cartea a şap-M *Met*. *E*, 2, 1026 a 34: „unul este acela al fiinţei după accident, altul al fiinţei – ca adevăr faţă de nefiinţa ca fals, iar dincolo de acestea, modul de a fi al categoriilor, ca substanţă (esenţă), calitate, cantitate, loc, timp, şi alte asemenea feluri de a semnifica. Şi încă, pe lângă acestea toate, fiinţa în putinţă şi fiinţa în act".

„*Met*. 7.1, 1028 a 10: „Fiinţa se ia în mai multe înţelesuri, cum am arătat mai înainte în cartea despre multiplele semnificaţii ale unor cuvinte, unde am tratat despre accepţiile acestui cuvânt. Într-adevăr, el înseamnă, pe de o parte, substanţa lucrului, iar pe de altă parte înseamnă că un lucru are cutare calitate sau cutare cantitate şi fiecare din predicatele celorlalte categorii".

FIINŢA ESTE UN OMANYMON

tea. De asemenea, ea este cea care în cartea Jiept teov jkxtoc-%(& *ţ* (Despre multiplele semnificaţii) – cartea a cincea a *Metafizicii*, capitolul şapte, la care Aristotel trimite aici – e lămurită prin exemple şi explicată mai îndeaproape.16 Ea este prima şi cea mai cuprinzătoare clasificare a fiinţei, căreia îi pot fi subordonate sau asociate drept clasificări mai puţin generale sau mai puţin complete cele realizate în *Met*. *F2*, ca şi altele, de pildă cea din *Met*. 010, 1051 a 34. *u* Căci dintre cele patru semnificaţii ale fiinţei (ov) la care am redus semnificaţiile menţionate în cartea a patra, prima corespunde, după cum vom demonstra imediat, celei de-a doua, cea de-a doua unei părţi din cea de-a patra subdiviziune a împărţirii realizate în cartea a şasea, în timp ce cea de-a treia şi a patra sunt reunite în cea de-a treia diviziune. La fel şi pentru accepţiunile fiinţei menţionate în *Met*. O 10 şi în alte locuri.

Astfel, această primă departajare a accepţiunilor fiinţei va servi împărţirii studiului nostru pe capitole. Mai

întâi vom aborda xo ov kocxoc <cu ţi3EPrK6<; apoi xo ov coc, *akrfieq* şi xo uf] ov coţ vpe O & x; în continuare xo ov Sw & uei Kod evepyeia şi, în final, fiinţa categoriilor. În *Metafizica*, ultimele două accepţiuni au fost tratate de Aristotel în ordine inversă. El trebuia să cerceteze mai întâi cucia şi, în cadrul ei, forma şi materia (*Met*. *H*) pentru a vorbi apoi de xo ov Swduei şi evepyetg (*Met*. O). În raport cu scopurile studiului nostru, care nu îşi propune să devină o ontologie completă, ordinea aleasă de noi este mai potrivită şi se va justifica prin ea însăşi.

16 *Met*. *A*7, 1017 a 7.

17 *Met*. O 10, 1051 a 34: „Fiinţa şi nefiinţa se spun mai întâi despre diferite forme ale categoriilor; apoi despre putinţa şi actul acestor categorii sau despre contrariile lor; şi, în fine, în sensul de adevărat şi fals, care e sensul lor de căpetenie etc.”

CAPITOLUL II *To ov Kaxă crvfi Pepr/Kog* (*ens per accidens*)

Limba latină a încercat să redea pe to ov Kaxă *o*\) *i*-PePrK6<; prin *ens per accidens*. În limba germană, care, de altminteri, se dovedeşte extrem de capabilă în echivalarea expresiilor străine, s-ar putea găsi cu greu o formulă care să corespundă acesteia cu adevărat. Schwegler, în tradu-[9] cerea sa a *Metafizicii* aristotelice, redă pe mxă crol.3EPrKcx; prin „prin raport cu” (*beziehungsweise*) *1*, soluţie urmată de Brandis şi de alţii.2 Desigur, xo ov mia cu) u. pe PriK6<; are fiinţă prin faptul că o fiinţare se află într-un raport cu el, dar, totuşi, această traducere clarifică foarte puţin conceptul aristotelic. Numărul şase este mare „prin raport cu”, căci este dublul lui trei şi totuşi nimeni nu va susţine că el este mare Kaxă auultePrK6<). Simplu spus (*ănX* & *q*) şi considerat în linii mari, omul se află mai sus decât restul fiinţelor vii, deşi, prin raport cu el, alte specii de animale se plasează mai sus, unele ca durată a vieţii, altele ca forţă, ca viteză sau ca acuitate senzorială, altele datorită aripilor care lui îi lipsesc sau datorită vreunui alt avantaj propriu lor. Totuşi, această superioritate a lor provine din esenţa lor şi nu este

nicidecum Kaxă *GV\iţtefir\K6 q*, *per accidens*, deşi este numai *secundum quid* (relativ la ceva). Cele două

1 A. Schwegler, *Metaphysik des Aristoteles*, II, p. 80.

2 Brandis, *Griech*.

— *Rom*. *Philos*. II, 2, 1, p. 474 *sqq*. foloseşte pentru ov Kată (xunlie PriKcx; „ceea ce este în raport cu" (*Beziebungsweises*).

TO ON KATA LYMBEBHKOI

nu trebuie însă identificate. De aceea eu aş alege mai degrabă expresia utilizată tot de Schwegler „fiinţă accidentală, accidentalul" (*das zufdilige Sein*, *das Zufdiligey* care apoi ar trebui concepută într-un sens mai strict, determinat în mod special. Căci în opoziţie cu xo ov KOt9 carto (fiinţaân sine) care este printr-o esenţă (*Wesenheit*) proprie lui, t6 ov teaxa croulie PriKcx; este prin fiinţa aceluia care coincide în mod accidental cu el; în timp ce ov koc9 cano este ca atare (fi awto, *Anal*. *post*. I 4, 73 b 28), xo ov Kaxa m) 4 tePTK6<; nu este printr-o fiinţă proprie lui ca atare, ci printr-un altul căruia îi revine în mod accidental.4 Toate acestea o să devină de îndată mai clare. În lipsa unei expresii germane adecvate, să ne fie permis să utilizăm însăşi sintagma greacă.

Deoarece, după cum afirmă Aristotel în cea de a unsprezecea carte a *Metafizicii*, niciun ov Kaxa CÂT> (j. (le (3 rK: 6 (; nu este anterior în raport cu cele ce sunt în sine5, xo ov Ka9 ai) xă fiind anterior şi în ordinea cunoaşterii6, este necesar mai întâi să aruncăm o privire fugitivă asupra a ceea ce aparţine domeniului său. În raport cu lucrurile, unele sunt substanţe şi au o existenţă autonomă, pentru sine7, ca, de pildă, un copac, un om etc.; altele, cărora le lipseşte această existenţă, există numai m şi cu substanţa şi se numesc [de aceea] accidente8, ca, de pildă, albul care există în corp; mai exact, nu există doar un accident într-o

3 Schwegler, op. cit., p. 104 *sqq*.

4 *Met*. *A* 30, 1025 a 28: „Accidentul deci se naşte sau este nu prin sine, ci prin altul".

5 *Met*. *K* 8, 1065 b 2: „nicio fiinţă prin accident nu

este anterioară unui lucru ce există prin sine”.

6 Ideea poate fi dedusă din *Met*. *A* 11, 1018 b 34: „În aceeaşi ordine logică apoi, accidentul este anterior întregului, de exemplu muzician faţă de om muzician. Doar conceptul nu poate fi ca întreg fără o parte”.

7 *Cal*. 5, 3 a 7.

8 *Anal post*. I 22, 83 a 25.

[10]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARIS IOTFL

[11]

substanţă, ci multe şi de diferite feluri. Într-adevăr, toate acestea pot fi predicate de fapt atât despre substanţă, cât şi între ele, unul despre altul, ca atunci când spunem: corpul este alb, albul este frumos etc, căci în lucruri ele sunt *unu* după subiect, chiar dacă nu conform esenţei, şi, întrucât fiinţa şi unul sunt identice9, rezultă că unul este celălalt; totuşi, nu într-unul şi acelaşi mod, ci uneori ra9 ai) xo, alteori însă rara crujiPePriKoc; şi acesta este termenul aristotelic xo bv rara croLLfte PriKOI; pe care trebuie să-l abordăm acum.

Acolo unde un lucru este unit cu altul, legătura lor este sau una necesară, universală, sau una care nu se realizează decât în cazuri izolate sau este o legătură pur întâmplătoare.10 Conform exemplelor date de Aristotel, proprietatea de a avea suma unghiurilor egală cu două unghiuri drepte11 revine triunghiului în primul mod; căci această proprietate este necesară şi intrinsecă oricărui triunghi. La fel revine omului faptul că poate să râdă, căci aceasta este propriu naturii sale, întrucât el, ca om, are facultatea de a râde, iar în cazuri speciale nu o are, fie că e vorba de o crampă, de o mutilare sau de cine ştie ce altă

9 *Met*. *F*2, 1003 b 22: „Mai departe, fiinţa şi unul sunt în identitate şi de aceeaşi natură, presupunându-se reciproc, precum principiul şi cauza, dar nesemnificate de acelaşi termen. […] La urma urmelor, e totuna a spune «un om», «om fiinţând» şi «om» şi, dublând cuvintele, 7.icând «el este un om» în loc de «om fiinţând» nu se schimbă

nimic. […] De asemenea, tot cam câte specii ale unului, tot atâtea sunt şi ale fiinţei”. Cf. *Met*. Z4, 1030 b 10; 3, 1061 a 17.

10 *Met*. *A* 30, 1025 a 14: „Accident se zice despre ceea ce aparţine unui lucru şi poate fi afirmat după adevăr, dar nu este nici necesar, nici constant […] Prin accident însă se mai vorbeşte şi altfel, anume ca fiind acel ceva ce aparţine unui existent luat în sine, dar nu şi esenţei, ca suma unghiurilor unui triunghi egală cu două unghiuri drepte. Asemenea accidente pot fi eterne, însă celelalte nu sunt astfel”.

11 *Ibid*.

TO ON KATA IYMBEBHKOZ

cauză a acestei iregularităţi. Aici este deci o uniune intimă (*inniges Zusammengehoren*), asemănătoare aceleia prezente în definiţie între gen şi diferenţa specifică, numai că *unul* nu este în esenţa celuilalt *(În* ev xfi cuaioc ovxa); dar nu rare sunt cazurile în care el ocupă în definiţie locul diferenţei necunoscute12, dovedindu-se de un real folos în căutarea acesteia.13 Propriul (i 5 iov) din *Topica* este unit într-un anumit mod cu o specie (*Wesen*); totuşi lucrurile nu se opresc aici, căci datorită faptului că propriul ca atare revine doar unui lucru şi este convertibil cu el în predicaţie14, propriul genului nu este propriul speciei etc, în timp ce îi este totuşi inerent *univohnt*) acesteia kecG ocut6, în sensul în care am folosit aici această ultimă expresie.

Dar tocmai acele excepţii menţionate de noi mai devreme referitoare la faptul că ceva nu revine la altceva în mod permanent, ci doar în cele mai multe cazuri, dovedesc că mai există încă un alt mod de legătură (*Vereinigung*) în lucruri.15 De cele mai multe ori, dar nu permanent, trifoiul este trifoliat, căci uneori, în cazuri izolate, are un alt număr de frunze, iar atunci legătura este una întâmplătoare: trifoiul este cvadrifoliat kext & at >p. [te [3 rK6 c; iar nu kocb cano. În mod asemănător, pentru corpul greu o mişcare în sus este o mişcare accidentală care-i revine

12 Cf. *mfra* capitolul 5, § 9, ultima observaţie.

13 Cf. *Anal post*. ÎI 13, 96 b 19. „*Top*. 15, 102 a 18.

15 *Met*. *E* 2, 1027 a 8: „În urmare, pentru că nu toate lucrurile sunt şi devin în mod necesar şi au eternitate, ci mai multe sunt doar mai frecvente, înseamnă că există cu necesitate şi fiinţarea prin accident”. La fel mai sus 1026 b 27: „Acum, dinspre lucruri care, unele sunt mereu în acelaşi mod de a fi şi au necesitate, dar aceasta nu prin constrângere, ci în sensul că ele se definesc ca neputând fi altfel, pe când altele nu sunt nici din necesitate, nu sunt nici perene, ci doar fiecvente, ceea ce înseamnă principiul şi cauza faptului de a fi ca accident”.

[12]

60 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

KOttă at >niterărKCx). Aşadar, a fi mişcat în sus revine corpului greu Korca crouPePTIKoq. Cineva vrea să navigheze spre Atena, iar furtuna îl abate din drum şi îl duce la Egina. Voinţa de a merge la Atena şi sosirea la Egina sunt accidentale una în raport cu alta. La fel, gramaticianul este muzician în mod accidental, întrucât el ar putea fi la fel de bine gramatician fără a avea ureche muzicală, aşa cum se întâmplă în cele mai multe cazuri. Între cele două nu există niciun fel de coapartenenţă interioară, esenţială, o proprietate nu este urmarea celeilalte şi nici nu îi revine dintr-o cauză pe care ar avea-o în comun cu ea, ci o are Katex cruu PepriKOC). În cea de a unsprezecea carte a *Metafizicii*, crouftel” nKcx; este determinat de Aristotel după cum urmează: „Accidental este deci acela care, ce-i drept, se întâmplă, dar nu în mod necesar şi constant şi nici de cele mai multe ori”. La fel, în capitolul al doilea al cărţii a şasea: „Numim accidental ceea ce nu este nici permanent, nici de cele mai multe ori” 16; el adaugă apoi numeroase exemple clarificatoare. De asemenea, în cartea a cin-[13] cea, capitolul 30: „Se numeşte accidental ceea ce revine unui lucru şi îi e atribuit în adevăr lui, dar totuşi nici cu necesitate, nici de cele mai multe ori”. 17

16 *Met*. *K* 8, 1065 a 1 – 3; *Met*. *E* 2, 1026 b 31: „Fiindcă despre acel ceva care nu este nici permanent, nici chiar cel mai adesea spunem că este accident. Luând un exemplu, dacă într-un timp canicular se iscă o furtună şi se răceşte, zicem că acestea sunt prin accident, nu însă şi atunci când este cald şi uscăciune, pentru că aşa ceva este mereu sau cel mai adesea, ceea ce în cazul celălalt nu se întâmplă. Sau, omul dacă e alb, este ca accident (nefiind astfel nici mereu, nici cel mai adesea), pe când faptul de a fi o vieţuitoare nu mai este după accident. Dacă un constructor de case a redat sănătatea cuiva este tot accident, de vreme ce, prin natura sa, medicul şi nu acela vindecă, constructorul fiind numai accidental şi medic etc.”

’7V.supra p. 11. n. 10.

TO ON KATA IYMBEBHKOI

Pe baza celor spuse, poate fi soluţionată întrebarea referitoare la ce este bv Kecta <xuuj} e (} TK: ex). Faptul că un trifoi este cvadrifoliat are loc, după cum am spus, Kocxd o-ou (tefftyccx). Este însă oare existenţa trifoiului cu patru foi un bv Kertd <xun (te (3 rKcx? Nu! Trifoiul cvadrifoliat ca atare are fiinţa sa proprie, fără de care nu ar putea fi ceea ce este, dar trifoiul, în măsura în care îi revine fiinţa a ceea ce e cvadrifoliat, este un bv Kaxd crouftepriKCx). Muzicianul, ca atare, este prin fiinţa proprie lui, el este un bv kocG cano, dar dacă gramaticianul are fiinţă prin această fiinţă a muzicianului, atunci, în această măsură, el e numai un bv Kaxd <xu-i (tePrK6 ţ. Fiinţa celui care apasă (*das Driickende*) ca atare este apăsarea, iar apăsarea este prin faptul că ceva apasă. Fiinţa viului ca atare este viaţa; viul este ceea ce este prin faptul că trăieşte. Aşadar, dacă animalul exercită o presiune asupra unui corp pe care e aşezat vertical sau orizontal, atunci este adevărat nu doar că cel care apasă apasă şi că animalul trăieşte, ci şi că animalul apasă şi, în această măsură, este, şi că cel care apasă trăieşte şi că, în această măsură, este. Cel care apasă nu trăieşte prin fiinţa proprie lui ca lucru care apasă; iar când, din acest motiv,

spunem „cel care apasă este”, atunci prin aceasta nu avem în vedere acea fiinţă pe care el o are datorită vieţii, ci pe cea care-i revine datorită apăsării; sau, dacă vom avea în vedere vreodată pe prima dintre ele, atunci tocmai ne vom fi referit la lucrul care apasă ca la o fiinţă *per accidens*, ca la un ov Kercă crunfte PTIKcx).

Exemplele pe care le dă Aristotel în cartea a cincea a *Metafizicii*, capitolul şapte, scot în evidenţă în mod deosebit acest sens al lui *xb* ov rata auultefhi Koq: „Se spune despre ceva că este Koad creţi [te3TK6<;”, se afirmă acolo, „ca atunci când spunem, de pildă, că cel drept este muzician şi că omul este muzician şi muzicianul om, afirmându-se într-un sens asemănător că muzicianul clădeşte case fiind

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

că constructorul e în mod accidental muzician sau mu-[14] zicianul este constructor. Deci faptul că acesta e acela înseamnă că acela îi revine acestuia în mod accidental, chiar ca în cazul lucrurilor discutate”. 18 Un exemplu dat de Aristotel serveşte foarte bine pentru a ilustra modul de existenţă cu totul impropriu care-i e specific accidentului. Aristotel susţine că negaţiile, non-albul, de pildă, ar exista koct & *ov\iş*Ş*T*] *Kbe*” întrucât există cel în care se află ele în mod accidental.19 Desigur negaţiei ca atare nu-i revine nicio existenţă reală, proprie, dar, totuşi, dacă în cazul în care un om este negru eu pot afirma că negrul trăieşte şi există ca om, atunci pot susţine cu aceeaşi îndreptăţire că non-albul există, dar nu ca non-alb, ci ca om.

Cu acestea concordă şi cele spuse în cartea a şasea, anume că xo ov Kaxd a\) [xpe PriK6 q gravitează în jurul celuilalt gen al fiinţei: [categoriile], astfel încât prin el, ca şi prin fiinţa copulei, este pusă în evidenţă la fel de puţin o natură proprie a fiinţei existente în afara minţii.20 De asemenea, se înţeleg acum de la sine cele pe care le-am afirmat mai sus privitor la faptul că nicio fiinţă Kaxă crou (teflri Koc; nu este anterioară faţă de fiinţa în sine. Se

înţelege apoi dele lui ov rata cru43 epriK6 c; i se contestă o cauză proprie ca în *Met. E 2*: „Pentru alte fiinţări există anumite putinţe generatoare, însă pentru aceasta nu există nicio artă şi nicio putinţă determinată; căci ceea ce este [15] sau devine rata cuusEPrKCx; poate avea numai o cauză Kaxd crou Peflri Koc)". 21 în acelaşi capitol, Aristotel nota pu

18 Afet. *A* 7, 1017 a 8-13.

19 *Ibid.*, 1017 a 18: „Şi despre «non-alb» se zice la fel, anume că este întrucât acel ceva căruia îi revine ca accident este". Despre inter-punctuaţie v. Schwegler, op. cit., III, 212.

20 *Met. E* 4, 1028 a 1: „şi una şi cealaltă presupunând alt gen al fiinţei şi nemaivestind existenţa unei naturi de sine a fiinţei".

21 *Ibid.*, 1027 a 5 – 7. Cf. *ibid.*, b 34 şi pasajele corespunzătoare din *K* 8.

TO ON KATA IYMBEBHKOI

tin mai sus: „că pe când ceea ce fiinţează într-un alt mod se naşte şi piere, to ov Kaxa cuute (3 rK6<; nu are parte de aşa ceva". 22 Evident, arhitectul muzician nu are parte de o generare (*Entstehung*) de felul celei de care are parte de pildă omul capabil să râdă. Arhitectul devine conform unei generări, iar muzicianul conform alteia, dar nicio generare nu urmăreşte ca *arhitectul* să fie muzician. Se observă însă ce material copios se oferă aici sofisticii pentru jocurile ei amăgitoare, aşa cum observă chiar Aristotel: „concluziile sofiştilor se mişcă cu precădere în jurul lui ov Kaxă <xuu3 prKcx)". 23 De pildă, tocmai lipsa unei generări specifice devine cauza unui sofism.24 Un alt paralogism de acelaşi fel schiţat de Aristotel25 este următorul: cine este gramatician este altceva decât muzician; însă un muzician este gramatician, deci un muzician este altceva decât este. Soluţia rezultă din faptul că muzicianul Ka0 orirco este altceva decât gramaticianul, fiind gramatician numai Katä *ax*>*i*şş*r**Koq*. [După cum se ştie, Platon atribuia sofisticii ca obiect nefiinţa.26 Aristotel aprobă această idee tocmai întrucât concluziile înşelătoare

ale sofiştilor gravitează în principal în jurul lui ov Kaxă ai) u-q. Acesta, susţine el, este aproape de nefiinţă27, şi

22 2, 1026 b 22 – 24.

23 *Ibid.*, 1026 b 15-16. Cf. *K* 8, 1064 b 28. *Fallaaa per acadens* este cea mai eficace; cf. cartea întâi din *Soph. El.*

24 *E* 2, 1026 b 18: „şi dacă tot ceea ce este, dar nu dintotdeauna, a devenit astfel încât, dacă cineva din muzician a trecut în gramatician, înseamnă că şi gramaticianul a devenit muzician”; ei. *Top.* I 11, 104 b 25 şi remarcile lui Zeii asupra acestui pasaj în traducerea sa a *Organonului*.

25 *Ibid.*, b. 16: „Întrebându-se dacă între «muzician» şi «gramati-cian» este identitate sau deosebire şi dacă sunt unul «Koriscos muzicianul» şi «Koriscos»”.

26 *Ibid.*, b, 14 şi *K* 8, 1064 b 29. Cf. *Sofistul* lui Platon 235, a. 240, c.

27 *Met. E* 2, 1026 b 21: „Rezultă clar că accidentul este apropiat de nefiinţă”.

[16]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

este oarecum numai conform numelui.28 De asemenea, după cele spuse mai sus, este clar că datorită identităţii dintre bv şi ev (unu) (v. *supra*) orice lucru, în măsura în care este o fiinţă, este şi ca unu, însă în cazul a două lucruri dintre care unul este celălalt Kata GiiuPePriKCx; lipseşte unitatea propriu-zisă. Cuvintele: „acest lucru este oarecum numai după nume” pot fi explicate în modul următor. Am văzut că în timp ce pentru bv Ka8 oko ceva este prin fiinţa proprie lui, pentru bv Kata ov-PePiiKoq ceva este prin fiinţa altui lucru cu care el este unit în mod accidental. Muzicianul era gramatician nu prin fiinţa muzicianului, ci a gramaticianului; la fel, acesta din urmă era muzician prin faptul de a fi muzician care nu este o fiinţă proprie lui. Cu toate acestea, „muzician” este predicat în mod adevărat despre gramatician şi, drept urmare, ambii iau parte la unul şi acelaşi nume al

muzicianului, nu însă la *una* şi aceeaşi fiinţă şi esenţă. Este o predicaţie Kata xowojxa (după nume), nu însă una Kata tov Xoyov (după concept) 29, chiar dacă am vrea să extindem sfera acestei ultime predicaţii dincolo de acele graniţe strâmte care îi sunt fixate în cartea despre categorii şi am lăsa-o, în consecinţă, să cuprindă tot ce aparţine substanţei (*Wesen*). Căci, în opoziţie cu ceea ce am spus mai sus despre ceea ce revine Ka8 auto30, aici e imposibil să dobândim din pre

28 *Ibid*., b 13: „Pentru că accidentul nu este, totuşi, decât un nume".

29 Cf. *Cât*. 5, 2 a 27: „Pe de altă parte, cu privire la ceea ce este într-un subiect, de cele mai multe ori, nici numele, nici noţiunea lor nu sunt enunţate despre un subiect. Totuşi, uneori noţiunea este imposibil să fie enunţată, dar nimic nu împiedică numele de a fi enunţat despre subiect. De exemplu, alb fiind într-un corp, ca subiectul lui, este enunţat despre subiectul în care se află (căci un corp se cheamă alb); dar noţiunea de alb nu este niciodată enunţată despre corp". Totuşi aici simplul mia xowona KaâtTYopeâa Oai (predicarea după nume) este mai extins decât sfera de aplicare a lui bv kext6

30 V. *supra* p. 11.

TO ON KATA EYMBEBHKOI

clicat o cunoaştere a naturii subiectului, din existenţa unu[17] ia o sesizare a esenţei celui despre care se spune că are fiinţă [numai prin fiinţa altuia]. Chiar şi opuşii extremi ai primului nu-l afectează şi nu-l diferenţiază în niciun fel pe acesta din urmă.31 După cum am văzut în exemplul citat mai sus, chiar şi unei negaţii, lipsită, de fapt, de orice esenţă şi de orice existenţă reală, i s-a putut atribui fiinţa unei substanţe precum cea a omului, de pildă, şi, drept urmare, Aristotel este cu totul îndreptăţit să afirme *în Anal. post*. ÎI 8 că despre ceea ce am şti că este Kaxoc au iteprKCx; nu am şti cu adevărat că este.32 Aşadar ceea ce este k (xt & a/u – pe PnK6 ţ ceva înseamnă acelaşi lucru cu a fi doar conform numelui.33 De aceea nicio ştiinţă nu studiază bv koct &

31 *Met*. *I* 9, 1058 b 3: „De aceea nici culoarea albă a omului, precum nici culoarea sa neagră, nu alcătuiesc diferenţe specifice; între omul alb şi cel negru nu e diferenţă specifică, chiar dacă fiecare din aceste categorii ar fi denumite cu un nume deosebit”.

32 *Anal*. *post*. ÎI 8, 93 a 24: „Ceea ce cunoaştem accidental, în ce priveşte existenţa sa, cu necesitate nu va fi cunoscut întru nimic în ce priveşte esenţa sa, deoarece nici măcar nu ştim dacă el există sau nu în realitate. A căuta o esenţă, fără a şti că există, înseamnă a nu căuta nimic”.

33 S-ar putea încerca şi o altă explicaţie a expresiei ovouocn avov cotiv (este doar nume) punând-o în legătură cu expresia tocmai citată din *Met*. *I* (nota 31), ot>5 cev ovoua ev te9 fi („dacă fiecare dintre aceste categorii ar fi denumite cu un nume deosebit” [trad. Bezdechi]). În acest sens este arătat în *Met*. 2 4 (1029 b 25 *sqq*.) cum două lucruri dintre care unul revine altuia mia cruu Pepri Kcx; sunt denumite adesea cu *acelaşi* nume (catco 8 fi ovoua auro iţicmov) ca, de pildă, atunci când calul maroniu este numit murg. S-ar putea crede atunci că definiţia murgului este „cal maro” şi, întrucât definiţia este expresia esenţei, ar rezulta că murgul şi calul maro sunt o esenţă (*Wesen*). Asta ar fi însă o eroare căci cu acea simplă lămurire a unui nume nu este dată o definiţie reală. Numele unitar nu constituie unitatea lucrului. Aceasta este deci bvbu.om novov (doar nume). Dar, mai întâi, un asemenea număr unitar există în foarte puţine cazuri şi, drept urmare, nu ar mai exista niciun bv mră crouPePriKcx; ceea ce, evident, nu poate fi părerea lui Aristotel. Apoi „Murgul este un cal maro” nu este un ov raia ouupe PriKcx). Aici „este” nu e sinonim cu crou. peprKE („revine în mod accidental”), ci cu ariţiorivei (semnifică).

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOT EL

Întrucât ceea ce revine obiectului ei Kocxă [18] ot) Li (3 ePriK6 q nu poate contribui absolut deloc la cunoaşterea naturii sale, iar despre ceea ce se petrece

accidental din când în când nu este posibilă o ştiinţă, întrucât aceasta este orientată numai spre general, deci spre ceea ce se petrece permanent sau, cel puţin, de cele mai multe ori.34

Însă, prin cele tocmai spuse, nu am determinat oare, împreună cu Aristotel, tocmai caracteristicile lui ov uita oulappTK6<; şi, astfel, nu am supus-o totuşi deja unei abordări ştiinţifice? Fireşte, însă aici se impune o distincţie. Conceptul lui bv Koaa <xuuş [} ’nK6<; nu face parte din ceea ce este ov koctoc cruuPePnKOI; după cum conceptul de individ nu este el însuşi individ. Aşa cum din faptul că nu e cu putinţă o ştiinţă a individualului35 nu rezultă că nu pot fi lămurite ştiinţific conceptul de individ, relaţia sa cu specia etc, căci individul în general poate fi descompus în substanţa individuală şi în accidentul individuaP6, tot aşa imposibilitatea unei tratări ştiinţifice a lucrurilor care sunt kectex <xoj.pe3 rKCx; nu anulează posibilitatea de a aborda ştiinţific fiinţa prin accident ca atare (icaia gv> [4 Î8 Ptikbe; elvai). Aşa că nu trebuie să ne mire că în capitolul şapte al cărţii a cincea sunt distinse modurile diferite ale lui ov Kaxa O” du (3 ejătk6 (; „Când spunem”, se afirmă acolo, „că omul este muzician şi că muzicianul este om sau că cel care e alb e muzician sau că acesta este alb, atunci, înul

34 *Met*. *E* 2, 1026 b 3: „trebuie convenit mai întâi că, după accident, ea nu face obiectul nici unei teoretizări etc.”… b 12: „Ceea ce e de tot convenabil. Pentru că accidentul nu este, totuşi, decât un nume”. *Ibid*., 1027 a 19: „este deja limpede că nu există o ştiinţă a accidentului. Pentru că orice ştiinţă este sau privitoare la cele eterne, ori la cele care sunt mai adesea etc.”

35 *Anal*. *post*. I 18, 81 b 6: „Căci numai senzaţia prinde lucrurile particulare; acestea nu pot fi obiecte de cunoaştere ştiinţifică”.

36 *Cât*. 2, 1 b 6.

tunele două cazuri, noi afirmăm aceasta întrucât ambele revin întâmplător unuia şi aceluiaşi, în primul caz,

dimpotrivă, întrucât faptul de a fi muzician se găseşte în mod accidental în această fiinţare; însă despre muzician spunem că este om întrucât acestuia îi revine în mod accidental să fie muzician". 37 Aici sunt indicate, aşadar, trei moduri: anume sau este 1) un subiect (*ein Suppositum*) Katoc conPePriKâq în măsura în care îi revine în mod întâmplător un accident; sau este 2) un ov Katd cDu (3 (3 rK6<; ceea ce se află în mod accidental într-un subiect în măsura în care revine acestuia; sau, în fine, 3) acolo unde mai multe revin Kaxoc cunftepriKOI; aceluiaşi subiect, unul dintre ele este un ov Kaxd cou. pe PriKOI; prin fiinţa altuia, aşa cum cel alb este muzician şi invers.

Distincţia dintre cele trei moduri ale lui ov kocto <tou (te3 rK6 g este în afara oricărui dubiu. Cu toate acestea, ar putea fi pus totuşi la îndoială numărul complet al membrilor ei; căci, într-un caz, muzicianul pare să fie predicat nu doar despre om, ci şi despre omul muzician, iar asta, se pare, cu necesitate, dar totuşi fără unitate interioară.38 Aşadar, aici pare să existe un alt mod al lui ov Kocxd *ov*>*i*-PePriKoq datorită căruia numărul modurilor ar trebui sporit cu încă unul. În plus, am văzut că uneori şi despre negaţii se spune că există Katd cu) 43 ePrK6<; ridicându-se astfel întrebarea dacă ele formează un mod distinct al lui ov raid croj. feprK6<; sau dacă pot fi reduse la unul dintre cele trei deja menţionate.

Pentru a începe cu răspunsul la ultima chestiune, trebuie spus că ea este soluţionată de Aristotel chiar în rândurile imediat următoare celor citate, considerând că a se

37 *Met*. *A*7, 1017 a 13-18.

38.

— Cf. *Met*. *A* 6 princ. şi *ibid*., 9 princ. cu privire la cele ce sunt spuse despre ev uită O\) i. [sep TIKĂ<; şi despre io cano tecuă at şi (} ePriK6<; (acelaşi prin accident).

[19]

g DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

menea negaţii care sunt Kata aou PefhiKCx; pot fi reduse la cea de-a doua modalitate a lui ov Kata cuu Peflri Kcx).39 Tot ceea ce nu este, nu este alb; de aceea când vreun non-alb există şi trăieşte şi este om, este accidental pentru el că, [20] în aceste condiţii, revine unui subiect (*Suppositum*), iar el va exista Katd crouse [} riK6<; întrucât există subiectul, la fel cum cel alb este om etc. Desigur, Aristotel nu va exclude cu totul o reducere la cel de-al treilea mod [al fiinţei prin accident]; ea are loc pretutindeni unde se atribuie unei negaţii un accident, ca atunci când se spune: „Non-albul este verde sau roşu, este înalt, instruit" sau orice altceva ar putea fi el. [Este însă clar că] numai conform primului mod nu se poate vorbi de un ov Katd o-ou-PePrjKaq în raport cu negaţiile, întrucât negarea substanţei neagă orice fiinţă accidentală40 şi, drept urmare, un nimic conform substanţei nu poate avea fiinţă Katd C14 l-Pepri Koţ. Dacă însă predicăm despre trifoi că e non-tri-foliat, atunci nu o să avem de a face aici cu un uf\ ov ai) to care este un ov Katd crouPePriKcx; ci cu un ov attto care este un un ov Katd at cu (te (3 rK6 c; şi care apoi, fireşte, poate fi redus la primul mod; căci trifoiului nu-i revine în mod accidental să fie trifoliat. Dacă s-ar dori accentuarea deosebirii dintre „a nu fi un trifoliat" şi „a fi un non-trifoliat" 41, atunci s-ar putea răspunde că predicaţia unui asemenea ovoua aopiotov (nume nedeterminat) nu atribuie niciun ov Katd cou PepriKCx; real, ci un

39 *Met*. *A* 7, 1017 a 18: „Şi despre «non-alb» se zice la fel, anume că este întrucât acel ceva căruia îi revine ca accident este".

40 *Cât*. 5, 2 b 5: „Dacă substanţele prime n-ar exista, ar fi imposibil pentru orice alt lucru să existe". Cf. *infra* cap. 5, § 6.

41 într-un pasaj din *An post*. Aristotel clarifică această deosebire în modul următor: după cum se deosebeşte un „eu nu cunosc un alb" de „eu cunosc un non-alb", la fel, strict vorbind, se disting „eu nu sunt un alb" şi „eu sunt un non-alb".

ov <xk; a Xrioeq Kaxă cou PepTIKCx; o fiinţă ca adevăr prin accident42, la care ne vom referi în următorul capitol.

În ce priveşte prima obiecţie, trebuie răspuns că atunci când omul muzician este numit muzician, aceasta nu constituie deloc un nou mod al lui ov Kaxa o „t>n (tePrK6<). Altfel spus, afirmaţia că omul muzician e muzician este numai aparent *o* afirmaţie; de fapt, ea constă din două afirmaţii, care rămân două, chiar dacă omului muzician i se atribuie un singur nume. O afirmaţie este că muzicianul e muzician şi aceasta e o tautologie, iar muzicianul ca muzician este un ov koc9 ourco, motiv pentru care în această afirmaţie se originează atât generalitatea cât şi necesitatea întregii propoziţii. Cea de a doua este că omul e muzician, caz în care avem evident un ov Kaxa aD (j. jăe Pr\K6<; conform primului dintre modurile citate mai înainte. Lectura capitolului 11 din *De interpretatione* poate să convingă că soluţia noastră, clară şi evidentă prin sine, corespunde opiniei lui Aristotel.43

Aşadar, în final rămân cele trei moduri citate mai sus ale lui ov Kaxa Ot>uPePr\KCx; adică ale acelei fiinţări despre care spunem că este datorită unei fiinţări străine, unite în mod accidental cu ea, anume 1) aceea care este o fiinţare în măsura în care îi este inerent în mod accidental un existent; 2) aceea care este o fiinţare în măsura în care

42 Cf. *De interpr*. 13, 23 b 15.

43 *De interpr*. 11, 20 b 13: „Nu este o simplă afirmaţie sau o simplă negaţie, când afirmăm sau negăm un lucru despre mai multe subiecte, ori mai multe lucruri despre acelaşi subiect, dacă ceea ce este exprimat prin mai multe cuvinte nu este în realitate un singur lucru. Eu nu aplic cuvântul «unul» la acele lucruri care, deşi au un singur nume, nu se combină real într-o unitate. Astfel, omul poate fi animal, biped, domesticit, însă acestea trei se combină şi dau o unitate, în timp ce «alb», «om» şi «umblător» nu se combină într-un singur lucru. *Şi de aceea, nici dacă acestea trei formează subiectul unei*

afirmaţii, nici dacă formează predicatul ei, nu obţinem o unitate, ci o pluralitate de afirmaţii".

[21]

— J

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Îi subzistă în mod accidental o altă fiinţare; 3) acel bv Kaxa cro-ftepri Kot; care este o fiinţare în măsura în care el revine simultan cu o altă fiinţare aceluiaşi subiect. Atât despre fiinţa în această primă şi improprie semnificaţie a termenului.

CAPITOLUL III

T6 ov cbg ăă, r\Câq, fiinţa în accepţiunea de adevăr

Trecem la lămurirea expresiei xo ov cbq *akrfiic*» expresie prin intermediul căreia Aristotel determină mai îndeaproape o a doua noţiune aflată printre multiplele accepţiuni ale lui ov.

Ce înseamnă „ov dx; d/nGeţ" sau, aşa cum a tradus Bes-sarion, *ens tanquam verum*? Evident dee; înseamnă „în accepţiunea de „şi, drept urmare, xo ov dx; d-nGeq este fiinţa enunţată în sensul de „este adevărat". De aceea conceptele de adevăr şi fals vor corespunde conceptelor opuse de ov dx; *ăkr*\0% şi a, îl ov dx; \j/e\) 5 o<).

[22]

§ 1. Despre adevăr şi fals

Despre adevăr şi fals Aristotel vorbeşte atât în numeroase locuri ale *Metafizicii* sale, cât şi în alte lucrări, îndeosebi în scrierile de logică şi în a treia carte din rtepi yox-Cum sunt caracterizate oare aici conceptele de adevăr şi fals?

Aristotel ne atenţionează cu insistenţă în repetate rânduri că adevărul şi falsul se află numai în judecăţile afirmative sau negative: „Adevărul şi falsul", afirmă el în *De an*. III 8, „sunt o legătură a conceptelor intelectului". 1 La

1 *Dean*. III 8, 432 a 11.

fel, în a patra carte a *Metafizicii2*, el susţine că „adevărul sau falsul nu este nimic altceva decât o afirmare sau o negare”. De fapt, mai există şi o altă modalitate a cunoaşterii intelectuale care nu este judecare, una prin care cunoaştem ceea ce este simplu şi prin care ne reprezentăm conceptual esenţa lucrurilor; dar, aşa cum arată la unison *Categoriile*, *De interpretatione*, a treia carte din *De anima3* şi a şasea carte a *Metafizicii*, ei nu îi revine nici [23] adevărul nici falsul şi, după cum e adăugat în ultimul loc citat, acestea din urmă sunt prezente la fel de puţin în lucrurile din afara spiritului.4 Aşa se face că în *De interpr*. 4, unde vrea să dea o definiţie a judecăţii, el o determină tocmai prin nota că îi revine adevărul şi falsul. „Nu orice vorbire”, afirmă el, „este un enunţ, ci numai aceea căreia îi revine să spună adevărul şi falsul”. 5

Dar pe cât de hotărât face Aristotel din judecată, aici şi în alte locuri, unicul purtător al adevărului şi falsului şi pe cât de hotărât contestă el lucrurilor din afara intelec

2 *Met*. *FS*, 1012 b 8 (conform corecturii lui Bonitz, observ, crit. p. 117 *sqq*.): Alexandru redă pasajul cu următoarele cuvinte: „dacă adevărul nu este altceva decât faptul de a spune ceea ce este, şi, în schimb, falsul [faptul de] a nega ceea ce este […]” *Schol*. 685, b, 2.

3 *De an*. III 6, 430 a 26: „Înţelegerea celor indivizibile priveşte lucruri despre care nu se enunţă falsul. Însă în cazul celor despre care se enunţă atât adevărul cât şi falsul, există o anumită compunere a conceptelor, pentru că ele realizează o unitate […]” *De an*. III 6, 430 b 1: „Falsul se găseşte întotdeauna într-o anumită compunere. Căci dacă albul nu ar fi alb, atunci non-albul ar fi un compus. Iar toate acestea pot fi numite şi diviziuni”. Cf. *Cât*. 4, 2 a 7; *De interpr*. 1, 16 a 12.

4 *Met*. *E* 4, 1027 b 20: „Fiindcă adevărul este afirmarea a ceea ce este umt şi negarea a ceea ce este despărţit, pe când falsul, o despărţire de una şi de alta […] Adevărul şi falsul nu există în lucruri, precum, de exemplu, binele care ar fi adevărul, iar răul, el însuşi, falsul, ci în minte. Ba, în privinţa realităţilor simple şi esenţelor,

adevărul şi falsul nu sunt nici chiar în minte”.

5 *De interpr*. 4, 17 a 2.

tului şi conceptelor în afara compunerii orice participare la adevăr şi fals, tot pe atât de hotărât pare el în alte locuri să susţină exact contrariul. Să-l ascultăm cum enumera în a cincea carte a *Metafizicii* felurile diferite ale falsului. El începe tocmai prin a spune: „Într-un mod este spus falsul atunci când un lucru este numit fals, şi anume întrucât un enunţ care-l numeşte uneşte ceea ce nu este sau ceea ce nu poate fi unit, de pildă, atunci când se spune că diagonala e comensurabilă cu latura pătratului sau că tu şezi. Căci dintre acestea unul este permanent fals, pe când celălalt momentan. În acest fel falsul este o nefiinţă. Mai este, de asemenea, numit fals ceea ce de fapt are o fiinţă, dar e astfel alcătuit încât sau nu apare aşa cum este sau apare drept ceva ce nu este, ca, de pildă, un crochiu sau un vis. Căci acestea sunt poate ceva, însă nu lucrul a cărui reprezentare o provoacă. Aşadar lucrurile false sunt numite astfel fie pentru că nu sunt, fie pentru că trezesc reprezentarea a ceva ce nu este”. 6 – Astfel în contradicţie cu pasajul mai sus citat din cartea a şasea (ov> ydp ea xi x6 Y/ o5 o<; mi xo d-nGeq ev toaq Jtp & Ynacnv, căci adevărul şi falsul nu se găsesc în lucruri), se vorbeşte aici, cel puţin conform literei textului, despre o modalitate multiplă în care lucrurile pot fi numite false. Dar, aşa cum se arată în *Despre suflet*, adevărul şi falsul se găsesc şi în facultăţile sensibile, în fantezie şi în simţurile exterioare: „Simţul exterior”, se afirmă în cea de a treia carte, capitolul trei, „este adevărat în raport cu obiectul său propriu sau este supus erorii numai foarte rar. Dar simţul poate sesiza lucrul căruia îi revine în mod accidental (*accidirt*) ceea ce ţine de obiectul propriu percepţiei sale şi aşa se face că el este fals ş.a.m.d”. 7 La fel, mai înainte în acelaşi

6 *Met*. *A 2*9, 1024 b 17 – 26.

7 *De an*. III 3, 428 b 18: „Sesizarea lucrurilor proprii [sensibilităţii] este întotdeauna adevărată, iar ea deţine

prea puţin fals. În al doilea rând.

[24]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIF A FIINŢEI LA ARISTOTFI

capitol despre fantezie: „Simţurile exterioare sunt mereu adevărate, însă reprezentările fanteziei sunt de cele mai multe ori false”. „Există adică şi reprezentări false ale imaginaţiei”. 8 în fine, capitolul şase al aceleiaşi cărţi atribuie adevăr şi intelectului care reprezintă: „Enunţul spune ceva despre ceva, precum afirmaţia, şi fiecare este adevărată [25] sau falsă; totuşi nu orice gândire, ci gândul care prezintă esenţa conform conceptului său (adică în măsura în care cunoaşte ce e un lucru, F.B.) şi care nu enunţă ceva despre altceva este adevărat, precum este adevărată vederea obiectului propriu (se a culorii)”. 9 Totuşi şi printre concepte sunt distinse în afara celor adevărate, cele false atunci când *Met*. *A* 29 continuă: „Însă este falsă o noţiune (/loyoq este aici conceptul sau definiţia a ceva, F.B.) care, în măsura în care este falsă, reprezintă o non-fiinţă. De aceea, în afara lucrurilor despre care e adevărată, orice noţiune este falsă despre oricare altul, ca, de pildă, noţiunea adevărată a cercului este falsă pentru triunghi [...] Alte noţiuni însă sunt false prin aceea că lor nu le corespunde pur şi simplu nimic”. 10

Cum rezolvăm acum contradicţia dintre aceste ultime afirmaţii ale filosofului nostru şi cele citate mai întâi? Simplu, prin faptul că distingem între „adevărat” şi „adevărat”, între „fals” şi „fals”. Ca şi numele „fiinţă” pe care îl cercetăm în acest tratat conform accepţiunilor sale diferite, şi „adevărul” este un cuvânt cu multe accepţiuni, urmează accidentele acestor lucruri, iar în acest caz devine posibil deja falsul [...] în al treilea rând, urmează [sesizarea] celor comune şi a celor numite în baza accidentelor care se atribuie lucrurilor proprii [sensibilităţii] [...] în privinţa acestora sensibilitatea se poate înşela în cel mai înalt grad”. Cf. *thid*., 427 b 11.

8 *Ibid*., 428 a 11. Cf. *Met*. T5, 1010 b 1.

9 De an. III 6, 430 b 26 – 29.

10 *Met*. *A* 29, 1024 b 26 – 28, 31-32.

FIINŢA ÎN ACCEPŢIUNEA DF ADEVĂR

atribuit într-un mod omonim unui lucru sau altul. Într-un sens se vorbeşte despre adevăr când ne referim la intelectul care judecă, într-un altul când vorbim despre adevărul reprezentărilor simple şi al definiţiei sau când lucrurile însele sunt numite adevărate. Tuturor acestora nu le revine *unul* şi acelaşi sens, chiar dacă le revine o relaţie la *unul* şi acelaşi; ele nu sunt numite în acelaşi mod adevărate, ci într-unul analog [nu m0 ev (după unu), chiar dacă repoc; ev Kat uiav <p\>otv (prin raport cu unul şi cu o unică natură) (*Met*. F2, 1003 a 33) nu uita utav iseav (printr-o singură idee), chiar dacă Kat avaX, oyiav (prin analogie) (*Eth*. *Nic*. I 4, 1096 b 25)].11

Pentru a face mai clare aceste afirmaţii, este necesar să considerăm cu mai multă atenţie ceea ce Aristotel înţelege în sens propriu prin adevăr şi fals. Adevărul este pentru el concordanţa cunoaşterii cu lucrul. El susţine asta în mod suficient de clar în locul mai sus citat din *Met*. *E* 4, 1027 b 2012: „Adevărul afirmă unde există legătură şi neagă unde este separare, falsul însă are de partea sa la ambele opusul contradictoriu”. Încă şi mai clar este afirmată ideea în capitolul zece al cărţii a unsprezecea: „Adevărat gândeşte cel care consideră ceea ce e separat ca separat şi ceea ce e unit drept unit; se înşală însă cel care susţine opusul realităţii” 13; de unde rezultă apoi diferenţa dintre adevărurile eterne, necesare, şi cele temporale, schimbătoare: „Căci unele lucruri sunt mereu unite şi este imposibil să fie separate, altele însă sunt mereu separate şi nu admit nicio unire, altele, în fine, sunt capabile de opuşi […] astfel că una şi aceeaşi părere şi vorbire despre acestea din urmă poate deveni când adevărată când falsă, poate fie să aibă dreptate, fie se poate înşela; însă despre ceea

11 Despre conceptul analogiei v. *mfra* cap. 5 § 3.

12 V. *supra* p. 23, n. 4.

13 *Met*. 010, 1051 b3 – 5.

ce nu poate fi altfel, ea nu devine când adevărată, când falsă, ci rămâne pentru totdeauna sau adevărată sau falsă”. 14 Din aceeaşi exigenţă a concordanţei gândirii adevărate şi a lucrului care e cunoscut rezultă apoi pentru Aristotel consecinţa suplimentară că acolo unde nu este prezentă nicio compunere în lucruri, acestea nu pot fi cunoscute de intelect prin compunere, adică prin unirea unui su[27] biect cu un predicat. „Ce înseamnă”, se întreabă el, „«a fi şi a nu fi», «adevărat şi fals» pentru ceea ce nu este compus?” – Şi răspunde că sesizarea şi rostirea (*Aussprechen*) sunt aici adevărate (altfel spus, afirmarea [*Be-jaheri*] şi rostirea [*Aussprechen*], Kaxdqxxaii; şi cpdoiţ, nu sunt identice; cf. În această privinţă *De interpr*. 4, 16 b 28) şi că în acest caz adevărului nu i se opune eroarea, ci ignoranţa.15 Aceasta este poziţia lui Aristotel în privinţa ideilor substanţelor simple, adică a acelor substanţe care, precum divinitatea, sunt libere de orice materie şi de orice potenţialitate, sunt forme pure, acte simple în mod absolut, şi care nu pot fi cunoscute în niciun caz prin intermediul gândirii compuse, ci numai printr-o sesizare simplă, motiv pentru care în privinţa lor nu este posibilă eroarea, ci numai cunoaşterea sau necunoaşterea. „În raport cu substanţele necompuse”, afirmă el, „nu este posibilă eroarea”. „Despre acela care este un «ce» şi există în act nu este posibilă eroarea, ci numai cunoaşterea sau necunoaşterea

«16

14 *Ibid.*, b 9-11, 13 – 47.

15 *Met*. *O* 10, 1051 b 17: „Dar când e vorba de lucruri necompuse, ce înseamnă fiinţa şi nefiinţa, ce înseamnă adevăr şi neadevăr? […] ci adevărul înseamnă să atingi ceea ce cauţi şi să exprimi acest lucru, şi trebuie să ştim că a afirma şi a enunţa nu e acelaşi lucru, iar a ignora înseamnă să nu nimereşti adevărul”.

16 *Ibid.*, *b* 26: „Tot aşa şi cu substanţele necompuse: cu privire la ele nu te poţi înşela. Şi toate sunt ca act, nu

ca potentă, căci altfel ar fi supuse fiinţa în accepţiunea de adevăr

Aşadar toate acestea confirmă afirmaţia noastră de mai sus, conform căreia, după Aristotel, adevărul constă în concordanţa intelectului cu lucrul, în conformitatea lor.17 Această relaţie dintre gândire şi fiinţă este, ca orice relaţie, una reciprocă18; conversiunea ei însă nu se petrece în acelaşi mod ca la cele mai multe relaţii. În timp ce relaţia cunoaşterii cu obiectul cunoscut are o bază reală în cunoaştere, relaţia inversă a obiectului cunoscut cu cunoaşterea procesului de naştere şi de pieire. Dar de fapt fiinţa în sine nu este supusă nici naşterii, nici pieirii, căci altfel ar însemna că fiinţa în sine provine din altă fiinţă. Cu privire la tot ceea ce există ca esenţă în act nu e posibil să ne înşelăm; faţă de astfel de lucruri suntem doar în alternativă de a le concepe cu mintea sau de a nu le concepe”. După cum este notat aici (în acord cu cele spuse în cartea a treia din *De an.*) despre xi ecra (esenţa) e posibilă o eroare numai rata Ot>nk (} rK6 c; faptul e valabil de aceea şi despre substanţele simple, la care, conform teoriei dezvoltate în cartea a şaptea şi a opta a *Metafizicii*, fiinţa şi xo xi *r\v* elvai sunt identice, în raport cu ti «m al substanţelor compuse e posibilă o eroare într-o dublă modalitate (cf. *supra* p. 23): nu doar că o definiţie este atribuită în mod eronat lucrului definit, ci şi îndeosebi prin aceea că ea este alcătuită din părţi care se contrazic reciproc. De pildă, dacă am spune că trei este o mărime numerică continuă. Acest tip de eroare este imposibil la substanţele simple a căror determinaţie esenţială (*Wesensbestimmung*) nu poate fi alcătuită din gen şi diferenţă. Nici esenţa, nici conceptul lor nu are părţi.

— Noi nu posedăm nicio idee a divinităţii care să fie completă într-un asemenea mod în simplitatea ei încât să corespundă substanţei divine. Dacă în pasajul următor – „Pentru astfel de lucruri adevărul constă numai în a le concepe cu mintea; cu privire la ele nu există nici neadevăr, nici înşelare, ci doar ignoranţă, dar o ignoranţă ce nu seamănă cu orbirea, căci în acest caz ea ar însemna

să nu ai deloc însuşirea de a gândi” [trad. Bezdechi] – Aristotel a vrut să ne atribuie facultatea acestei cunoaşteri, atunci, odată cu aceasta, ar fi fost admisă şi posibilitatea unui argument ontologic. Din natura nemijlocit sesizată a fiinţei necesare prin sine ar putea fi dedusă nemijlocit existenţa ei.

17 Cf. pentru aceasta şi *Cât*. 5, 4 a 37; *De interpr*. 9 ş.a.

18 Cf. 7, 6 b 28: „Toţi relativii au corelativi, astfel, prin termenul sclav, noi înţelegem sclavul unui stăpân; prin termenul stăpân, stăpânul unui sclav etc”. Cf. *ibid*., *7* b 12.

[28]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL.

este instituită în mod evident printr-o operaţie a intelectului, baza proprie a relaţiei rămânând totuşi numai acela care acum este considerat ca termen al ei; obiectul cunoscut nu e un npex; ti pentru că el ar sta în relaţie cu un altul, ci doar fiindcă un altul se află în relaţie cu el.19

Temeiul acestei teorii pe care o întâlnim în *Met*. *A* 15 se întrevede uşor. Armonia sau dizarmonia gândim noastre cu lucrurile nu schimbă absolut nimic în existenţa acestora, ele sunt independente de cunoaşterea noastră şi rămân neatinse de ea. În *Met*. O 10 se spune: „Tu eşti alb nu pentru că noi credem în mod adevărat că tu eşti alb”. Dimpotrivă, gândirea noastră depinde de lucruri şi trebuie să se orienteze după ele pentru a fi adevărată: „mai degrabă pentru că tu eşti alb noi, cei care spunem aceasta, spunem adevărul”. 20 La fel, în al cincilea capitol al *Categoriilor*: „Fiindcă lucrul este sau nu este se spune şi despre vorbire că este adevărată sau falsă”. 21 Nu lucrurile sunt imagini ale gândurilor noastre, ci gândurile noastre se formează după ele, la fel cum cuvintele se formează

19 *Met*. *A* 15, 1021 a26: „Acelea despre care se spune că sunt în relaţie potrivit numărului şi putinţei, sunt relativi întrucât ceea ce le face să fie poate fi definită doar în raport cu altceva şi pentru că altceva ar fi în relaţie cu

ele. Numai cele ce se pot măsura sau cunoaşte sau gândi sunt numite relativi, în sensul că altceva este relativ la ele. Într-adevăr, ceea ce este de-gândit presupune şi o gândire asupră-i, care nu este relativă la gând. Ar fi să repetăm acelaşi lucru". Ceea ce e valabil despre Slavorrcov (ceea ce este de-gândit) şi despre 5 idvoia (gândire) ca putinţă, este valabil de asemenea în mod firesc şi despre obiectul cunoscut (*das Erkannte*) în mod real şi pentru actul de cunoaştere, după cum mai sus, la a 17, xo 9 epu, atvov (cel care încălzeşte) şi to bepnatv6 (ievov (cel care este încălzit) şi-au corespuns unul altuia precum xo Gepuavxi Kov (ceea ce poate încălzi ceva) şi xo cepuavxov (ceea ce poate fi încălzit). Cf. *Met*. *I*, 6, 1056 b 34; 1057 a 9.

20 *Met*. e10, 1051 b6 – 9.

21 *Cât*. 5, 4 b 8 – 9.

FIINŢA ÎN ACCEPŢIUNEA DE ADEVĂR

după gânduri (*De interpr*. 1, 16 a 6) 22, iar intelectul nostru îşi atinge ţelul numai prin faptul că prin ştiinţă ajunge la conformitate cu lucrurile, la adevăr, ndvxeţ avGpco Ttoi tou ei8 evai opeyovxai (pwrei (toţi oamenii, prin natură, au dorinţa de a şti [trad. Vlăduţescu]) se spune de aceea chiar la începutul filosofiei prime.

Dacă binele este obiectul spre care tinde voinţa, la fel adevărul este cel spre care este orientat intelectul ca spre telul său. Doar *această* deosebire există între cele două: în timp ce voinţa îşi află satisfacţia şi are parte de obiectul pe care îl cere numai şi numai atunci când obiectul său există în realitate în afara ei, intelectul îşi atinge mai degrabă scopul atunci când obiectul activităţii sale a dobândit existenţă şi în el. Scopul uneia este obiectul ei, ţelul celuilalt este *cunoaşterea obiectului său*, ţel care se află aşadar în spiritul însuşi. De aici acea expresie: „Adevărul şi falsul nu sunt în lucruri, ca şi când, de pildă, binele ar fi numaidecât adevărat, iar răul numaidecât fals, ci în intelect". (*Met*. *E* 4.) 23 Binele şi răul sunt în lucruri în măsura în care ele sunt considerate în relaţia lor cu voinţa, iar conceptul de bine – aşa cum e atribuit facultăţii de a dori – provine din acela care revine lucrului dorit. Noi

numim bună voinţa care *vrea binele*. Adevărul, dimpotrivă, se află în spiritul care cunoaşte.

Dar spiritul cunoaşte adevărul numai atunci când *judecă*. Dacă adevărul este conformitatea facultăţii de a cunoaşte cu lucrul gândit, atunci în această afirmaţie este implicat că numai acea facultate cunoaşte adevărul care sesizează conformitatea sa cu realitatea. Aceasta nu o face nicio facultate senzitivă. Simţul exterior, fantezia, ori

22 *De interpr*. 1, 16 a 6: „stările sufleteşti, pe care sunetele le simbolizează direct, sunt aceleaşi pentru toţi, după cum, la rândul lor, sunt şi lucrurile ale căror imagini sunt reprezentările noastre”.

23 *Met*. *E* 4, 1027 b 20; v. *supra* p. 23, n. 4.

[30]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[31]

câte imagini ale realităţii ar reprezenta în ele, nu ajung totuşi până la cunoaşterea relaţiei imaginii cu obiectul. Nici intelectul nu ajunge la aceasta atâta vreme cât activitatea sa se limitează la a reprezenta şi la a forma concepte; el cunoaşte adevărul abia atunci când judecă că lucrul este aşa cum îl cunoaşte el. De aici acea definiţie a judecăţii (cf. *De interpr*. 4) 24 conform căreia judecata este acea activitate a gândirii care cunoaşte adevărul şi falsul.

Dar dacă în acest mod este clar că, în sensul prim şi cel mai propriu, adevărul se află numai în judecata intelectului, totuşi aceasta nu exclude că termenul „adevăr” ar putea fi atribuit în mod analog şi secundar şi facultăţilor sensibile şi facultăţii care formează concepte, ca şi lucrurilor însele. După cum termenul „sănătate” revine mai întâi corpului sănătos, extinzându-se însă apoi astfel încât ceva este numit sănătos fiindcă menţine sănătatea, altceva fiindcă însănătoşeşte, altceva fiindcă este un semn al sănătăţii sau fiindcă este capabil să o primească, la fel termenul „adevăr” revine mai întâi judecăţii adevărate, pentru a trece însă apoi asupra conceptului şi a reprezentării sensibile şi asupra lucrurilor

exterioare, care, toate, stau în strânsă legătură cu judecata. Căci, după cum am văzut, realitatea este aceea de care depinde adevărul judecăţii noastre; însă cele recunoscute de intelectul care judecă ca fiind conforme sau neconforme cu fiinţa sunt tocmai conceptele; ele au cel puţin ceva care este identic cu acest obiect, altceva care nu se potriveşte cu acela, chiar dacă nu ele realizează această identificare (*Gleichung*). La fel despre reprezentările sensibile.

Avem, aşadar, un concept multiplu al adevărului şi falsului: 1) Adevăr şi eroare în sensul prim şi cel mai propriu se găsesc numai în judecată, căci despre judecată este

24 *De interpr* 4, 17 a 2, v *supra* p. 23, n 5.

valabil mai înainte de toate că este imposibil să fie simultan adevărată şi falsă. 2) Adevărul şi falsul aşa cum revin ele percepţiei simple a intelectului, definiţiilor şi simţurilor. Aceasta se petrece într-o dublă modalitate: pe de o parte, în măsura în care o reprezentare sau o idee sunt numite false dacă nu le corespunde nimic real; toate celelalte sunt adevărate; pe de altă parte, este falsă orice definiţie şi orice propoziţie în măsura în care ea este atribuită la altceva decât la lucrul a cărui definiţie şi similitudine este ea de fapt, în timp ce în cazul contrar este numită adevărată, în acest mod, după cum am arătat mai sus, orice definiţie care e definiţia adevărată a unui lucru este definiţia falsă a altuia, de pildă, definiţia adevărată a cercului este una falsă pentru triunghi (v. *supra*). Astfel, un concept poate fi într-un anume mod totodată adevărat şi fals. Ceea ce este adevărat în sine poate fi fals în relaţie cu ceva străin lui şi ceea ce este fals în sine poate fi adevărat prin atribuire ca, de pildă, atunci când cineva ar spune că centaurii sunt monştri fabuloşi. 3) Adevărul şi falsitatea în lucruri. Şi această modalitate a adevărului este înrudită cu cele două considerate mai înainte, fără a fi însă identică sau sinonimă cu vreuna dintre ele. Am văzut cum, după Aristotel, binele şi răul se află mai întâi în lucruri, cum însă

apoi şi voinţa este numită bună sau rea în măsura în care ea doreşte ceva bun sau rău. Dacă, dimpotrivă, adevărul şi falsul se află mai întâi în spiritul care judecă, atunci când va fi numit un lucru adevărat sau fals? Evident, numai în măsura în care el este obiectul unei judecăţi adevărate sau false. Aşadar lucrurile sunt numite adevărate sau false cu referire la judecata noastră, şi anume într-un dublu mod: a) fiindcă ele sunt sau nu sunt; fie întrucât ele ar putea să fie, dar nu sunt, motiv pentru care afirmarea existenţei lor ar fi falsă; fie pentru că acestea ar conţine o contradicţie, aşa cum, de pildă, în *Met*. *A* 29, este citat ca

[32]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A HINŢEI LA ARISTOTEL

[33]

exemplu de lucru fals o diagonală comensurabilă cu latura pătratului. Aici pot fi de asemenea citate cele spuse în a doua carte a *Metafizicii*, la sfârşitul primului capitol, anume că fiecare lucru are atâta parte de adevăr câtă are de fiinţă.25 Conform cu aceasta, ceea ce reuneşte proprietăţi contradictorii, ceea ce este imposibil, este permanent fals şi cel mai fals; ceea ce are fiinţă în mod accidental e când adevărat, când fals; dimpotrivă, fiinţa necesară (*das notwendige Wesen*), liberă de orice potenţialitate, este etern adevărată şi cea mai adevărată26; b) lucrurile sunt adevărate sau false în măsura în care ceva este astfel încât provoacă o părere adevărată sau falsă despre ele, de pildă, imaginea produsă prin intermediul unei lanterne magice, imagine care poate fi luată uşor drept persoana însăşi; sau sunt numite false în acest mod un vis sau o bucată de plumb care trece drept o monedă de argint. De asemenea, despre ceea ce nu se compune din substanţă şi accidente, din gen şi diferenţă (v. *supra* p. 27. n. 16), aşadar despre ceea ce, sesizat în vreun fel în fiinţa sa, exclude nu doar orice eroare, ci şi orice posibilitate a unei erori care ar putea surveni, şi despre acesta s-ar putea spune, aşadar, că, în această măsură, este cel mai îndepărtat de fals. În fine, 4) adevărul

şi falsul sunt atribuite îndeosebi omului. Fals este numit cineva sau pentru că află plăcere în vorbirea înşelătoare şi îi place să mintă, chiar când aceasta nu-i aduce niciun avantaj ulterior, sau determină pe altul să creadă opinii eronate, caz în care el seamănă cu lucrurile care provoacă o aparenţă falsă. Opus lui este conceptul omului adevărat; căci Platon nu are dreptate atunci când, în *Hippias minor*, vrea să demonstreze sofistic că adevărul şi falsul sunt unul şi acelaşi, considerând mincinos pe

25 *Met*. *a* 1, 993 b 30: „Încât fiecare lucru în parte are atâta adevăr, câtă fiinţă”.

2 blbid., *b28*; *d*. b 11.

FIINŢA ÎN ACCEPŢIUNEA DE ADEVĂR

cel care înţelege minciuna, confundând astfel pe cel care poate să mintă cu cel care iubeşte minciuna.27

Astfel, din analogia diferitelor concepte desemnate cu numele de adevăr şi fals ne dăm seama că diferitele afirmaţii aristotelice citate mai sus nu se contrazic absolut deloc. Conceptul fundamental al adevărului rămâne mereu cel al corespondenţei minţii cunoscătoare cu lucrul cunoscut.

§ 2. Despre adevăr şi fals în măsura în care sunt relevante în raport cu conceptele bv *taq a Xy* (&; şi pl bv fie

Întrucât, aşa cum a arătat cercetarea anterioară, noţiunile „adevăr” şi „fals” sunt întrebuinţate de Aristotel într-o semnificaţie multiplă, acum totul va depinde de faptul de a determina în care dintre aceste accepţiuni le întrebuinţează el atunci când discută despre bv dx; de>» rOe<; şi ifi bv dx; \) /\) 80<).

Această întrebare nu pare greu de soluţionat, întrucât în *Met*. *E* 428 el afirmă cu o claritate care nu lasă nimic de dorit că bv dx; & rOe<; şi *în*\ ov o*; xi/e-Soţ se află numai în judecată, fie ea una afirmativă sau negativă. „Fiinţa ca adevăr şi nefiinţa ca fals se găsesc în unire şi separare, amândouă laolaltă însă divizând contradicţia; adevărul adică are de partea sa afirmaţia la ceea ce este unit, negaţia la ceea ce este separat, pe când falsul are de

partea sa opusul contradictoriu la ambele [...] Căci adevărul şi falsul

27 Met. A 29, 1025 a 1: „Acestea sunt diferitele sensuri ale falsului, dar mai este unul, când zicem că un om este fals, dacă alege asemenea noţiuni, fără altă motivaţie decât falsitatea însăşi sau căutând să le producă în sufletul altora; cam cum spunem că sunt false lucrurile care produc imagini talse. De aceea, argumentul din *Hipptas*, pl în care se arată că acelaşi este totodată şi în adevăr şi în minciună, este înşelător. Pentru că este numit fals acela în stare să mintă, adică acela care ştie şi are pricepere. Şi este preferat acela răuvoitor". Cf. Platon, *Hippias min*.

28 *Met E* 4, 1027 b 18 – 23, 25 – 28.

[34]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

nu sunt în lucruri [...] ci în intelect, iar în ce priveşte conceptele simple ele nu sunt nici în acesta". Evident, judecata este numită aici adevărată şi falsă, despre ea spunându-se deci că este şi că nu este, ea însăşi fiind subiectul căruia îi revine ca predicat fiinţa. Din acest motiv, nu copula care uneşte în propoziţia însăşi subiectul şi predicatul este fiinţa de care este vorba aici, cu atât mai mult cu cât şi despre o judecată negativă se spune că este, iar despre una pozitivă că nu este, ci, mai degrabă, aici este vorba despre o fiinţă care este predicată despre judecata completă, gata enunţată. Un exemplu poate să clarifice acest lucru. Să presupunem că cineva ar dori să demonstreze cuiva că suma unghiurilor unui triunghi este egală cu două unghiuri drepte şi i-ar cere, ca punct de plecare al demonstraţiei, să admită că unghiul exterior este egal cu celelalte două unghiuri interioare neadiacente. Se pune deci întrebarea: este sau nu este aceasta? Adică este adevărată sau este falsă? – este! adică este adevărată. În acest sens *Anal. post.* formulează cerinţa că oti egti (faptul că ceva este) al principiilor unei ştiinţe trebuie cunoscut dinainte.29

Să comparăm acum cu acest pasaj un altul din cartea a cincea a *Metafizicii*. Aici se spune în capitolul şapte: „Apoi «fiinţa» şi «este» înseamnă că este adevărat, ne-[35] fiinţa însă că nu e adevărat, ci fals, atât în raport cu enunţurile pozitive, cât şi cu cele negative ca, de pildă, Socrate este cult, adică este adevărat sau Socrate e non-alb, adi

29 An post. I 1, 71 a 11: „Cunoaşterea anterioară este de două feluri. În unele cazuri se cere să ştim că ceva există, în altele, să pătrundem înţelesul termenilor întrebuinţaţi, iar uneori amândouă acestea sunt deopotrivă de esenţiale”. În primul rând sunt principiile despre care în mod firesc nu este cerută nicio definiţie, în al doilea rând proprietăţile de demonstrat, în al treilea rând ceea ce este UTTOK – ciu. evov al ştiinţei etc.

că e adevărat; dimpotrivă diagonala nu e comensurabilă, adică e fals”. 30 Şi aici avem adevăr şi fals în acea semnificaţie proprie care are loc în judecată; totuşi, între cele două pasaje observăm o diferenţă care nu e lipsită de interes, în primul pasaj, „este” era întrebuinţat ca determina-tie predicativă a judecăţii care era desemnată ca adevărată; aceasta ocupa la rândul ei locul subiectului: (judecata) a este b, este (adevărată). Dimpotrivă, în al doilea pasaj, „este” constituie o parte componentă a înseşi propoziţiei pretinse ca adevărată prin aceea că leagă în calitate de copulă subiectul şi predicatul: a este b. Dacă acolo „este” declara o judecată dată ca fiind în concordanţă cu realitatea, aici el constituie însăşi judecata. Dacă acolo „adevărat” şi „fals” erau predicate atât despre enunţurile afirmative, cât şi despre cele negative, aici „adevărat” este de partea afirmaţiei (chiar dacă se atribuie când o determina-ţie pozitivă, când una negativă), iar „fals” este permanent de partea negaţiei: „Şi astfel adevărul este în afirmaţie, iar falsul în negaţie”, afirmă Alexandru în comentariul său la acest pasaj31; la fel şi Schwegler, combătând textul

30 *Met*. *A* 7, 1017 a 31-35. (Conform corecturii lui

Bonitz în annot. crit. la acest loc. De asemenea şi Alexandru a citit auuuexpoc)

31 Alex. Aphrod. *Schol*. 701, a, 5 lămureşte întregul pasaj după cum urmează: „El spune că fiinţa, este-le şi faptul de a fi semnifică adevărul, pe când nefiinţa şi faptul de a nu fi falsul. Căci spunem că adevărul este fiinţa şi este-le, iar falsul nefiinţa şi non-este-le, atât în afirmaţie, cât şi în negaţie, [iar în cazul afirmaţiei] atât când se atribuie ceva pozitiv, cât şi când se atribuie ceva negativ; căci cel care spune «Socrate este cult» susţine că sunt adevărate cele spuse utilizând este în sensul de «este adevărat». Tot aşa, cine spune că «Socrate este non-alb» afirmă non-albul într-o formă negativă [prin raport cu albul] şi spune în mod adevărat, [dar] invers, că Socrate nu este alb. Astfel adevărul este în afirmaţie, falsul în negaţie, ca, de pildă, când se spune că diagonala nu este comensurabilă cu latura. Căci cel care uneşte «diagonala comensurabilă laturii» cu «a

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTTL

[36] stabilit de Bekker fi 8 id (j. expex; a<xuuj. ETpoc; „Că diagonala nu e incomensurabilă, cu alte cuvinte că este comensurabilă, aceasta este, fireşte, o afirmaţie falsă. Cu alte cuvinte, propoziţia de mai sus conţine un enunţ fals. Dar nu despre asta este vorba în acest context”. 32 Deosebirea este clară şi Aristotel o enunţă el însuşi în mod limpede acolo unde vrea să dovedească, în a patra carte a *Metafizicii*, că cine admite *o singură* propoziţie ca adevărată sau ca falsă trebuie să admită nenumărate alte propoziţii ca adevărate sau false: „Dacă, dimpotrivă, ei fac o excepţie, unul (care consideră totul ca adevărat) în raport cu afirmaţia opusă, că singură aceasta nu e adevărată, celălalt (pentru care totul e fals) în raport cu propria sa afirmaţie că singură ea nu e falsă, cu aceasta ei presupun totuşi nenumărate propoziţii ca adevărate şi false; căci şi acela rosteşte adevărul care numeşte adevărată o propoziţie adevărată şi aşa merge mai departe la nesfârşit”. 33 Cu toate acestea, este,

desigur, corect că cel care emite prima judecată realizează în aceeaşi măsură o echivalare (*Gleichung*) între intelect, adică între reprezentările care se află în acesta, şi lucruri, ca şi cel care printr-o a doua judecată declară prima judecată însăşi în acord cu starea de fapt. De asemenea este sigur că „a fi"-ul copulei nu desemnează o energie a fiinţei, un atribut real, întrucât noi putem enunţa totuşi ceva afirmativ şi despre negaţii şi privaţii, despre relaţii pur imaginare şi despre alte produse complet arbitrare ale gândirii, aşa cum susţine Aristotel în pasajul mai sus citat din *Met*. *F2*: „De aceea spunem că nefiinţa este o non-finu fi» rosteşte [acest «nu] este» în sensul de «este fals». Astfel cel care rosteşte afirmaţia spune «este adevărat», pe când cel care susţine negaţia, îşi asumă fiinţa ca fals".

32 Schwegler, op. cit., III, p. 213.

33 *Met*. T8, 1012 b 18 – 22.

FIINŢA ÎN ACCEPŢIUNEA DE ADEVĂR

Iată" 34 sau atunci când spunem „orice mărime este egală [37] cu sine", caz în care, cu siguranţă, în natura lucrurilor nu se va afla nimic de genul unui npoţ xi (relativ) precum este egalitatea, sau atunci când afirmăm: „Centaurii sunt monştri fabuloşi; Jupiter e un idol" ş.a., căci este evident ca în toate aceste afirmaţii nu recunoaştem niciun fel de realitate. „Este" înseamnă deci aici numai „este adevărat". „Cine rosteşte afirmaţia", susţine Alexandru la locul citat, „spune e adevărat, cine însă neagă, acela consideră fiinţa drept ceva fals". Astfel, fiinţa copulei nu e nimic altceva decât acel elvou cbq *ăkr\ QEC*, (fiinţa ca adevăr), iar pasajul citat mai înainte (*E* 4) nu vrea desigur să excludă această fiinţă, chiar dacă o include mai puţin clar.

De aici rezultă numaidecât o sferă mai largă a lui ov wţ de. r9 e<; întrucât ei îi aparţin acum nu numai judecăţile, ci şi conceptele în măsura în care poate fi formulată o enunţare afirmativă despre ele, putându-le fi atribuită prin aceasta fiinţa copulei; în acest mod, chiar şi nefiinţa, întrucât este o ne-fiinţă, este o „nefiinţă care este" (*sogar das Nicht-seiende ist, weil es ein Nichtseiendes ist*,

*în dieser Weise „ein Nichtseiendes seiend”) *5*, deci un bv cbq *ăkrfât*, şi, în genere, orice lucru gândit, adică totul în măsura în care, existând obiectiv în spiritul nostru, poate deveni subiect al unei enunţări adevărate afirmative, va aparţine acestei

34 *Met*. T2, 1003 b 6; v. *supra* p. 6.

35 Anterior, când am abordat ov Kaxă crousepriK6 ţ, am cunoscut deja un mod în care o negaţie poate fi numită fiinţă (v. *supra* p. 14). Modul de care vorbim aici este un altul, el apare însă clar şi în acel pasaj; căci dacă acolo se spune că „non-albul este” pentru că este cel căruia el îi revine accidental (ov>n. Pe [} rK: e; *comp*. pentru această problemă *De interpr*. 13, 23 b 16), atunci acest fapt al revenirii accidentale este deja o fiinţă, dar nu una reală, ci e un ov (bq <xXt9 q, întrucât e adevărat că omul este non-alb.

gg DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

sfere. Astfel nimic din ceea ce formăm în spiritul nostru nu este atât de despuiat (*entblofit*) de orice realitate încât să fie cu totul exclus din domeniul lui bv dx; odri Geţ, aşa cum o dovedeşte Aristotel însuşi când, în *Met*. *A* 12, 1019 b 6, afirmă: „Şi privaţia *ţaxipryzic*), este într-o oare-[38] care măsură o proprietate (*Eigensebaft*, e-iţ); dacă este aşa, atunci orice lucru, prin faptul că îi revine ceva pozitiv, va fi ceva. Fiinţa însă este tocmai ceva ce este spus într-un mod omonim”. 36 Aristotel vrea să spună că şi privaţia poate fi considerată într-o anumită privinţă ca o. *fy*. *q*, deci ca o stare pozitivă, de unde urmează apoi că şi „a fi lipsit de „este o posesie, respectiv o posesie a lipsei. Conform cu aceasta, orice lucru este ceea ce este printr-o posesie, printr-un caracter pozitiv.37 Dar faptul că privaţia poate fi considerată drept o e-iţ şi drept ceva ce este avut, provine din aceea că bv este enunţat în mod omonim, caz în care, într-un anumit fel, chiar şi negaţiile şi privaţiile ar fi lucruri. Acesta este tocmai modul de care am vorbit al lui ov dx; deX.riOeq. El va purta mereu în mod omonim acelaşi nume cu fiinţa reală, chiar şi atunci când fiinţa în

sensul adevărului, fiinţa copulei, este legată cu lucruri cărora nu le lipseşte nici existenţa reală în afara spiritului; în acest caz, ea va trebui să fie permanent distinsă ca fiind ceva accidental de fiinţa lor esenţială, întrucât, după cum am văzut deja, pentru orice lucru este accidental dacă este afirmat ceva adevărat despre el.38

36 *Met*. *A* 12, 1019 b 6 – 8. Cf. T2, 1003 b 6.

37 *Comp*. Schwegler, op. cit., III, p. 225.

3 S Astfel se spune în *Met*. *I* 6, 1056 b 33: „[…] Aceste noţiuni sunt opuse ca relaţiile ce nu sunt relaţii în sine. Am arătat în altă parte că relativele se iau în două înţelesuri: sunt relaţii ca acelea ale contrariilor între ele şi apoi relaţii ca aceea a ştiinţei faţă de obiectul său, când despre un lucru se spune că e relativ prin faptul că alt lucru e relativ faţă de el”.

FIINŢA ÎN ACCEPŢIUNEA DE ADEVĂR

Astfel, chiar dacă subiectul propoziţiei e un concept real, copula „a fi” şi fiinţa ca adevăr gravitează totuşi numai în jurul celuilalt gen al fiinţei (nepi *xb Xomby* yevoţ %*ox*> ovtex), astfel încât prin ele nu se manifestă nicio natură specială a fiinţei, una existentă în afara minţii (otjk e-co ouaocv uva (pxxnv *xox*> *ovxoc*; 8 rX.o baiv).39 Această fiinţă îşi [39] are temeiul în operaţiile intelectului uman care uneşte şi desparte, afirmă şi neagă40, iar nu în cele mai înalte principii ale realităţii pornind de la care metafizica aspiră să cunoască fiinţa ca fiinţă (ov fi ov). Din acest motiv, ca şi ov Kocxd ot) J.pe PriK6<; şi ov obe; de-r9 e<; va fi exclus din domeniul de cercetare metafizic.41 Aceasta nu vrea însă să însemne că, precum fiinţa prin accident, nici fiinţa ca adevăr nu s-ar preta vreunei abordări ştiinţifice; dimpotrivă, susţine Aristotel, ea trebuie să devmă obiect de reflecţie, numai că această reflecţie nu aparţine metafizicii.42 Dacă nu ne înşelăm, întreaga logică nu are de a face cu un alt obiect decât acesta atunci când tratează despre gen, specie şi diferenţă, despre definiţie, judecată şi concluzie. Nici uneia dintre aceste entităţi nu îi revine vreun fel de fiinţă în afara minţii.43 Aşadar pentru acestea nu mai rămâne

decât ov

39 *Met*. *E* 4, 1028 a 1; v. *supra* p. 14, n. 20; cf. *ibid*., 1027 b 31.

40 *Met*. *E* 4, 1027 b 34: „Întrucât cauza [fiinţei ca adevăr] nu este decât o afectare a minţii". *K* 8, 1065 a 22. „[Fiinţa luată în sensul de adevăr] constă dintr-o împletire a gândului şi dintr-o modificare survenită în acesta".

41 *Ibid*., 1028 a 2: „De aceea trebuie să le lăsăm deoparte şi să cercetăm cauzele şi principiile fiinţei întrucât este".

42 *Ibid*., 1027 b 28: „Dar, ceea ce se cuvine luat în seamă în legătură cu fiinţa şi nefiinţa, pe de o parte, şi adevărul şi eroarea, pe de alta, ceva mai târziu".

43 Genurile, speciile etc. Şi, în genere, universaliile există de fapt în afara spiritului şi sunt lucruri (*comp*. *De interpr*. *7, 17 a* 38), dar niciun universal nu există ca universal, ci numai în măsura în care există individualul subsumat lui. Propoziţia „omul e o specie" consideră omul doar ca ov cbq *ăkrfâq*.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

coq ăkr\Qeq; acesta este motivul pentru care logica, în calitate de ştiinţă pur formală, este separată de restul părţilor filosofiei considerate ca discipline reale.44

44 Logica aparţine ştiinţelor teoretice, iar nu celor practice sau tehnice (V. Brandis, *Griech*.

— *Rbm*. *Phd*. II, 2, 1, p. 139), totuşi ea nu ocupă niciun loc în împărţirea ştiinţelor teoretice în fizică, matematică şi filosofie primă. Acest aspect frapant se explică prin faptul că cele trei discipline cercetează doar fiinţa reală şi sunt distinse conform celor trei grade ale abstracţiei specifice modului lor de abordare, pe când logica tratează doar fiinţa raţională, bv dx; cAnGeţ. În acest sens şi *Met*. T3, 1005 b 3 o caracterizează ca ştiinţa care cercetează repl tfjţ oAnGeâaţ (despre adevăr). Când Brandis (op. cit., *p*. 41) observă că logica, în conformitate cu obiectul ei, nu pare să fie diferită în mod esenţial de celelalte ştiinţe, acest lucru se explică din cele spuse mai

sus despre bv coc, *ăkipiq*, anume că presupune „alt gen al fiinţei” (nepi xo koutov yevoş *xox*> ovxoţ), *Met. E* 4, 1028 a 1.

CAPITOLUL IV

Fiinţa în putinţă şi fiinţa în act (*ov Svvăfiei Kai evepyeia*)

Cele două semnificaţii ale fiinţei despre care trebuie încă să tratăm, cea a fiinţei care se divide în categorii şi cea proprie lui ov St>vbcu. ei Kai evepyeioc (fiinţa în putinţă şi în act) sunt solidare, fiind legate în cel mai intim mod una cu alta.1 Astfel, ambelor le este comun faptul că ştiinţa fiinţei, metafizica, se ocupă deopotrivă de fiecare dintre ele2, în timp ce, după cum am văzut, atât xo ov Ketia crouj EJJR) K6<; cât şi fiinţa în accepţiunea adevărului au fost excluse din câmpul metafizicii. Întrucât fiinţa, ca fiind cea mai generală, se enunţă despre toate3, rezultă că obiectul metafizicii cuprinde sub sine totul, şi anume în măsura în care acesta are o existenţă în afara spiritului, existenţă care, fiind una cu el, îi revine în sens propriu. Aşadar rezultă că, precum fiinţa care se divide în categorii, la fel şi fiinţa în semnificaţia pe care o vom aborda acum, este un ov kex? cano e, *o* tfjţ Suxvolocq (o fiinţă în sine [aflată] în afara gândirii).

1 Cf. Brandis, op. cit., III. 1. p. 46 şi locurile citate acolo din Prantl.

2 Cărţile Z şi *H* tratează despre ov al categoriilor, respectiv despre, cartea e despre Suvci-ei Kai evepyeta ov.

3 V. *supra* p. 1.

[40]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

§ 1. Fiinţa care se divide în bv vepryriţi şi bv & ovdui este fiinţa în sensul în care acest nume este atribuit nu doar la ceea ce este realizat, fiinţei în act, existentului în deplină actualitate, ci şi doar simplei posibilităţi reale de a fi (*reellen Moglichkeit zum Sein*).

În filosofia lui Aristotel, *zb* ov Swdfxei joacă un rol deosebit, ca şi noţiunea r *6A, r (materia), cu care el

coincide [41] de fapt4, în timp ce to bv avepyeia (fiinţa în act) sau este formă pură sau este actualizat prin formă.

Dacă, în zilele noastre, se vorbeşte de un posibil care e considerat împreună cu realul, la care se adaugă apoi, ca un al treilea, necesarul, atunci el e complet diferit de posibilul, de Suvatov (posibil) sau de Suvduei bv de care vom vorbi noi aici. Primul este un posibil care, făcând abstracţie de orice realitate a ceea ce e numit, susţine că ceva poate să existe numai în măsura în care prin existenţa sa nu este instituită nicio contradicţie. El nu există în lucruri, ci în conceptele obiective şi în legăturile conceptuale obiective ale spiritului care cunoaşte, fiind ceva doar raţional.

După cum arată *De interpretatione*, Aristotel a cunoscut foarte bine acest concept al posibilului, însă el nu se înrudeşte în niciun fel cu ceea ce el numeşte ov Suvduei, întrucât, [dacă ar fi aşa, atunci] acesta din urmă ar trebui exclus ca şi ov (bţ d-ribeţ din domeniul metafizicii. Ca să nu rămână nicio îndoială în această privinţă, Aristotel menţionează atât în cartea a cincea a *Metafizicii*, ca

4 Cf. despre aceasta Zeller, *Pbdosopbie der Qnechen* II, 2, p. 238. n. 5. *xikx*\ trebuie luată, fireşte, într-un sens larg, în care ea cuprinde, în afara acelei npeo în \) X.r (*materiaprima*.) şi subiectele accidentelor. În acest caz este corectă şi observaţia lui Zeller „că un lucru este Swocuei numai în măsura în care el are \>*r*\ în sine". *Met*. *N* 1, 1088 b 1: „Ceea ce constituie materia unui lucru trebuie în mod necesar să fie, în potentă, identic cu acest lucru".

FIINŢA ÎN PUTINŢA ŞI FIINŢA ÎN ACT

pitolul doisprezece, cât şi în primul capitol al cărţii a noua, un 5 i) vaxby căruia îi corespunde & 5 t>vatov ot> *xo* evocvriov e dv & YKTC *akr**Qiq* („imposibilul ca fiind acela al cărui contrar este cu necesitate adevărat, *Met*. Al 2, 1019 b 23, [trad. Vlăduţescu]), pentru a-l distinge, ca fiind identic doar după nume5, de acel 5\) vatby numit aşa în raport cu o 5 uvocm.e (putinţă); el procedează la fel şi

atunci când îl distinge pe acesta din urmă de potentele matematicii a2, b3, numite aşa doar mtd a. exaepopdv (metaforic).6 El vorbeşte, aşadar, aici de o fiinţă reală în putinţă, idee bazată pe concepţia sa după care un non-real şi o nefiinţă (*L*\\ bv) în sens propriu7 există totuşi într-o oarecare măsură, anume în cea în care sunt conform putinţei, idee care-i determină să includă fiinţa în putinţă într-o semnificaţie lărgită, specială, a fiinţei reale.

Care este deci acest Swcxtov care aparţine ca real obiectului metafizicii, fiind opus ca bv Swduei lui bv evepyeioc? În al treilea capitol al cărţii a noua, Aristotel îl defineşte după cum urmează: „Posibil este acela căruia, dacă îi revine actul celui pentru care el e putinţă, nu va rezulta nimic imposibil". 8 La această definiţie sunt două lucruri de

5 *Met*. *A* 12, 1019 b 21: „În neputinţă se zice, mai întâi, despre cele cărora le lipseşte putinţa, în sensul arătat, iar în altul, bunăoară, despre posibil şi imposibil etc". El enumera ca aparţinând acestui Swaxov pur raţional: „Într-un sens [...] posibilul semnifică ceea ce nu este cu necesitate fals, în altul ceea ce este adevărat şi, apoi, ceea ce poate fi adevărat". – *Met*. *O* 1, 1046 a 8.

6 *Met*. *A* 12, 1019 b 33: „De putinţă se vorbeşte şi în geometrie, numai că metaforic". Cf. *Met*. 01, 1046 a 7: „Într-adevăr, unele poartă numele de putere datorită unei simple asemănări". Asemănarea constă în aceea că precum din bv 8 wdui provine bv evepyeia, la fel din multiplicarea mărimii rădăcinii cu ea însăşi rezultă mărimea a cărei rădăcină este ea.

7 *Met*. *N* 2, 1089 a 28.

8 *Met*. O 3, 1047 a 24: „Un lucru e posibil dacă, atunci când el trece la acţiunea ce corespunde putinţei cu care lucrul respectiv e socotit ca

I

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

observat: 1) că Aristotel pare să definească un lucru

prin el însuşi, fiindcă determină Swoctov prin de5 iăvaxov; 2) că în definiţia sa el se sprijină pe conceptul de evepyeux a cărui înţelegere este, aşadar, presupusă de definiţia sa.

Prima obiecţie se rezolvă prin faptul că ă8 t>vaxov este opus unui alt 5\) vaxby decât cel spre a cărui cunoaştere tindem noi, anume este opus aceluia logic despre care tocmai am vorbit, adică contradictoriului.

Cea de-a doua ne constrânge să ne îndreptăm atenţia spre evâpyeux, xo au Suv & uei neputând fi definit fără ajutorul conceptului evepyeux; căci, aşa cum arată *Metafizica* O 8, el este anterior conform conceptului şi substanţei: „Mai înaintea oricăror asemenea potenţialităţi", afirmă el, „este, conform conceptului şi esenţei, actul". „Este necesar", continuă mai jos, „ca atât noţiunea, cât şi cunoaşterea actului să premeargă noţiunii şi cunoaşterii putinţei". 9

Evepyeva (actul) provine de la epyco (a acţiona), de la un verb de mişcare, deoarece, afirmă el, mişcarea pare să fie în primul rând evepyeice.10 Totuşi extensiunea acestui concept nu se opreşte aici.11 Ce este deci evâpyeia? Aristotel nu ne oferă nicio definiţie şi afirmă expres că aici nici nu poate fi cerută una, deoarece conceptul de evepyeux este unul atât de originar şi de simplu încât nu înzestrat, nu se iveşte nicio imposibilitate. De pildă, dacă o fiinţă are putinţa de a şedea şi nimic n-o împiedică să şadă, starea ei actuală de şedere nu va implica în sine nicio imposibilitate. Şi tot aşa va fi cazul când se va vorbi de putinţa de a fi mişcat sau de a mişca, de a sta în picioare sau de a pune un lucru să stea, de a fi sau de a deveni, sau de a nu fi sau a nu deveni şi altele la fel".

9 *Met*. O 8, 1049 b 10, b 16.

10 *Met*. 03, 1047 a 30: „Numele acesta *de act*, pe care îl asociem totdeauna cu acela de *entelehie*, a fost extins de la mişcări, unde este domeniul lui de căpetenie, şi la alte lucruri, căci în genere se crede că actul propriu-zis nu e altceva decât mişcare etc."

11 *Ibid.*, 6, 1048 a 25.

admite nicio definiţie, ci poate fi lămurit numai pe căi inductive, prin exemple.12 El citează aici ca exemplu pe cel care cunoaşte, dacă prin această expresie este desemnat acela care tocmai se ocupă cu cunoaşterea obiectului. Acesta este deci cunoscător evepyeige. Mai departe, este evepyetet o statuie a lui Hermes care, o dată terminată de sculptat, se găseşte finisată aici, iar nu ca lemn brut sau ca bloc de marmură la care artistul nu şi-a început încă travaliul. Dacă însă cineva ştie ceva, dar nu exercită actul de cunoaştere în prezent, sau dacă un material este brut sau neprelucrat, atunci acela nu cunoaşte în act, chiar dacă el poate exercita actul de cunoaştere, iar materialul nu este în act o statuie chiar dacă el este în putinţă una.13 Astfel ne vedem trimişi din nou la bv 8-uvdfi. ei; la fel ca şi acesta, şi conceptul de evepyeux se clarifică cel mai bine studiind raportul pe care-l are cu opusul său: S-ova-iu). Ele se raportează unul la celălalt „precum cel care construieşte la cel care poate construi sau cel care este treaz la cel care doarme sau cel care vede la cel care închide ochii, pose-dând totuşi facultatea de a vedea, sau precum ceea ce este format din materie la materie şi ceea ce este prelucrat la ceea ce nu este încă prelucrat. Din această opoziţie un membru cade în sfera actului, celălalt în cea a putinţei”. 14

12 *Ibid.*, a 35: „Ceea ce noi vrem să spunem prin aceasta se poate vedea lămurit cu ajutorul inducţiei din diferitele cazuri individuale. Şi nu trebuie să căutăm întotdeauna definiţia unui lucru”.

13 *Ibid.*, a 30: „Prin act, prin urmare, se înţelege existenţa unui lucru, dar nu în felul în care am spus că lucrul există *în putinţă*. Spunem, de pildă, că statuia lui Hermes există în potentă în lemn şi că, tot astfel, jumătatea de linie există în potentă în linia întreagă, pentru că ar putea fi scoasă din aceasta. De asemenea numim învăţat în potenţa pe cineva, chiar când nu meditează la o problemă, dacă el e în stare să se dedea unor astfel de meditaţii; când însă se dedă, îl numim

învăţat în act". Cf. *Met. A 7.*

14 *Met. O* 6, 1048 a 36: „Şi nu trebuie să căutăm întotdeauna definiţia unui lucru, ci să luăm în considerare şi o serie de cazuri analoge..."

[44]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Din această mulţime de exemple vedem clar că ceva este evepyeia când există aşa cum este el în actul împlinit; acest fapt îi lipseşte lui Suv & uei ov, deşi „pentru ceea ce este 5 i>vâui ceva nu va rezulta nimic imposibil dacă îi va reveni actul aceluia a cărui putinţă este el" (v. mai sus). Din acest motiv Aristotel alternează adesea denumirile evepyeux şi evxe Xixeia15, ultima dintre ele însă, după cum observă în mod corect Alexandru şi Simplicius16, fiind acelaşi lucru cu *xeX*E. *ibxr*\e, împlinire.17

15 Cf. datorită lecţiunii propuse acestui pasaj Schwegler, *Met. d. Arts-tot.* IV, p. 222.

16 Cu referire la *Pbys.* 358 a 19 %*qq.*

17 Interpreţii antici şi cei moderni au polemizat mult în legătură cu deosebirea dintre evepyeia şi evieXe-eia; ceea ce este cert este doar faptul că deosebirea dintre opiniile lor este mult mai mare decât diferenţa conceptelor desemnate cu fiecare dintre cele două nume. Deşi ele sunt atribuite la lucruri diferite, totuşi aici nu diferă atât un nume faţă de altul cât diferă fiecare dintre ele faţă de sine însuşi datorită modului deosebit în care sunt folosite; căci ov evepyeia nu *este* un nume sinonim, ci unul întrebuinţat analog, aşa cum vom vedea atunci când vom trata despre categorii. Aşa se face că în funcţie de felul în care au luat în considerare unul sau altul dintre pasaje, interpreţii au fost conduşi la concepţii de-a dreptul diferite. În timp ce unii atribuie caracterul actului împlinit (*vollendeter Wirkhehkeit*) mai degrabă conceptului de *ivzzkt*%*z* la decât celui de evepyeia, Schwegler afirmă în schimb la locul citat că „evepyeia este activitate (autoactivare [*Selbstbethătigung*]) în existenţa împlinită; dimpotrivă, EVTeXăzeia este activitatea în desfăşurare întreţesută încă

cu putinţă (8 wauic,)". Atât bv evepyeta cât şi ov *bnelz%z* la semnifică ceea ce este realizat (*verwirkheht*) şi împlinit prin formă. Însă, în timp ce denumirea evreiexeia exprimă aceasta deja prin nume, numele evepyeia, după cum arată Aristotel (v. p. 43, n. 10), provine de la mişcare, dar nu întrucât ceea ce se află în mişcare este cu precădere evepyeia, ci întrucât [atunci când discutăm despre evepyeia] mişcarea este cea care ne sare mai întâi în ochi înaintea altor realităţi. Mişcarea nu se enunţă despre niciun lucru care nu este real, în timp ce alte predicate, ca, de pildă, conceptibilul, dezirabilul revin şi nefiinţei (Aristotel, *ibid.*).

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

Cum însă? O simplă posibilitate în lucruri, un simplu posibil care există, nu este oare un existent care, totuşi, nu posedă nicio existenţă? Nu este [oare aici] o e contradicţie şi o imposibilitate? Megaricii cel puţin doreau să vadă aici o contradicţie şi, aşa cum se întâmplă adesea, au sustras contradicţiilor care trebuiau rezolvate fundamentul oferit de fiinţă şi au respins tot ce este doar posibil, orice putinţă a ceva la care un lucru nu participă deja în mod real. Totuşi, afirmă Aristotel18, nu *este* greu să reduci la absurd o asemenea afirmaţie. Conform ei, nu ar mai exista niciun constructor dacă el nu se ocupă chiar acum cu construitul şi, astfel, nu ar mai exista nimeni care să posede în mod durabil o artă. Dar pe cât de sigur este că cel care a exercitat o artă nu-şi uită şi nu-şi pierde imediat cunoştinţele şi deprinderile şi, de asemenea, pe cât de sigur este că el nu trebuie să le înveţe şi să le dobândească din nou la orice nouă întrebuinţare, tot la fel de sigur este faptul că artistul rămâne artist chiar dacă se odihneşte din activitatea sa. Mai mult încă, [după ei] nimic nu ar fi cald şi rece, amar şi dulce dacă cineva nu le-ar simţi acum ca atare, iar propoziţia lui Protagoras, care lasă să depindă orice adevăr de senzaţie şi de opinie, şi-ar afla justeţea.19 La fel, acelaşi om, chiar dacă ar avea ochii şi urechile sănătoase, ar deveni de mai multe ori pe zi surd şi orb fiindcă el, atunci când închide ochiul şi încetează să

18 *Met*. *O* 3, 1046 b 29: „Unii gânditori, cum sunt megaricii, afirmă că potenţa nu există decât atunci când se manifestă în act şi că, dacă nu există act, nu există nici potentă. Astfel, cel care nu clădeşte acum nu are putinţa de a clădi, ci o are numai acela care clădeşte, şi anume în timpul când clădeşte. Această observaţie, după ei, e valabilă în toate cazurile. E lesne de văzut ce urmări absurde decurg din această afirmaţie. Într-adevăr, după spusa lor, ar urma limpede că cineva nu e arhitect atât timp cât nu construieşte. Şi totuşi esenţa arhitectului constă în putinţa de a construi etc.”

19 *Met*. O 3, 1047 a 4.

[45]

[46]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTFI

vadă în act, nu ar mai fi văzător nici în putinţă, adică şi-ar fi pierdut chiar facultatea de a vedea.20 În fine, orice generare şi pieire a lucrurilor ar deveni o imposibilitate absolută; căci totul ar fi ceea ce poate să fie; ceea ce el însă nu poate fi deloc, asta nu poate deveni niciodată, iar cele ce s-ar spune despre lucrurile trecute şi viitoare ar fi o minciună.21

Combătându-i în acest mod pe meganci şi clarificându-ne existenţa şi îndreptăţirea lui Swbcut bv, exemplele citate de Aristotel aici ne ajută, iarăşi, să ne punem la adăpost de orice îndoială în legătură cu semnificaţia lui Swdqaei bv. Dar poate ne mai rămâne încă un mod de a explica lucrurile, unul pe care l-am întrebuinţat deja mai sus în determinarea lui ov Koeca crouPePriKoţ, anume enumerarea diferitelor moduri ale fiinţei în putinţă sau, mai degrabă, a diferitelor moduri în care un lucru sau altul participă la acest nume, dacă, aşa cum de fapt se petrec lucrurile, 8” ovdui ov nu e un [termen] sinonim, ci urmează să revină lucrurilor diferite înţelese prin el numai conform unei anumite unităţi a analogiei.

În cartea a cincea a *Metafizicii*, capitolul 12, sunt

indicate patru moduri în care ceva este numit Swauiţ. Toate [47] concordă în aceea că ele sunt principii a ceva22 şi sunt explicate – tocmai în asta constă analogia lor23 – *printr-un* principiu de la care toate celelalte îşi primesc numele. *Primul* mod de 8 iăvauie; sau de putinţă distins de Aristotel este principiul mişcării sau schimbării într-un altul, în măsura în care acesta este un altul.24 Ultimele cuvinte sunt

21 *Ibid.*, a 10.

22 Met. O 1, 1046 a 9: „alcătuiesc principii de un anumit fel".

23 V. *mfra* cap. 5. § 3.

24 *Met. A 1*2, 1019 a 15: „Putinţă se zice [principiului] mişcării şi schimbării care este în altul sau în acelaşi ca altul etc."

FIINŢA ÎN PUTINŢA ŞI FIINŢA ÎN ACT

adăugate deoarece este posibil ca principiul activ să fie conţinut în chiar cel care este afectat, aşa cum ceva se mişcă pe sine însuşi; dar nici atunci nu se poate spune cu referire la unul şi acelaşi că este activ şi pasiv, [respectiv că este atât] cel care mişcă [cât] şi cel care este mişcat; unul şi acelaşi produce şi suferă acţiunea, însă nu în măsura în care este acelaşi, ci în care este un altul.25 Cel de-al *doilea* mod este putinţa pasivă, care este principiul conform căruia ceva este mişcat de un altul în măsura în care acesta este un altul.26 Şi aceste ultime cuvinte sunt adăugate dintr-un motiv asemănător, deoarece, chiar dacă acelaşi lucru suferă ceva din partea lui însuşi, el nu face asta întrucât este acelaşi, ci fiindcă este un altul. Cel de-al *treilea* mod al putinţei este acea proprietate a neafectabilităţii (*Impassibilităt*) e-iq d7 ta8 eiaq, aşa cum o numeşte el (*Met. O* 1, 1046 a 13), adică acea dispoziţie a unui lucru datorită căreia ceva este cu totul inapt să fie afectat sau schimbat sau, cel puţin, nu poate fi schimbat cu uşurinţă înspre o stare mai rea. Aceasta este aşa-numita capacitate de rezistenţă.27 În fine, cel de-al *patrulea* mod în care ceva este numitputinţă este principiul nu doar de a face sau de a suferi ceva, ci de a face ceva bine şi conform

dorinţei. De pildă, pe unul care şchiopătează sau se bâlbâie nu îl numim ca pe cel care poate să meargă şi să vorbească, căci despre acela care poate să facă uşor şi fără greşeală ceva spunem că este

25 Cf. *infra* cap. 5. § 13.

26 *Met. A* 12, 1019 a 20: „[Putinţă semnifică principiul mişcării sau schimbării] [...] prin altul sau prin acelaşi luat ca altul etc."

27 *Ibid.*, a 26: „Şi încă, cele datorită cărora lucrurile sunt impasibile şi imutabile ori numai cu greu se mişcă, înspre mai rău, se numesc putinţe. Sfărâmate, zdrobite, îndoite, pe scurt, distruse, toate acestea lucrurile e suferă nu datorită putinţei, ci non-putinţei şi unei lipse anume. Ele sunt însă impasibile când nu sunt afectate decât cu greu şi superficial datorită putinţei lor, posibilităţii şi unei stări anume".

capabil. Astfel nu despre lemnul verde, ci despre cel uscat spunem că poate să ardă.28

Corespunzător acestor patru moduri de Swauiq există un cvadruplu mod al lui Suvaxov29, pe care nu putem să-l redăm adecvat nici prin „posibilul" nostru, nici prin „puternic", ci, ceea ce i-ar sta cel mai aproape, prin „în stare să" (*vermogend*) sau „capabil" (*fdhig*). Toate acestea, aşadar, sunt numite „în stare să „prin raport cu o putinţă (raia 8 iăvaLLiv) – ceea ce nu se întâmplă la conceptele omonime pe care logicianul le asociază la numele 5 i) va-xov30 – şi, în calitate de concepte analoge, ele pot fi explicate prin primul mod al lui 8 t>vaxby şi SwaLLtţ, aşadar prin & p%fi ueâaPOA/fjţ ev exepep fi exepov (principiul schimbării în altul considerat ca altul), după care şi sunt numite.31

Se ridică acum întrebarea dacă modurile indicate aici de Swauiq şi de 8 waxov ne vor conduce la ţelul nostru care constă în aflarea modurilor diferite ale lui 5 wdp. ei bv. Este oare bv Swduei al nostru totuna cu 8 waxby

menţionat aici? Dacă ne menţinem la conceptul de Sw & uei ov aşa cum ne-a fost el prezentat mai sus, atunci răspunsul trebuie să fie negativ. Primul principiu al mişcării trebuie căutat, aşa cum ne învaţă *Fizica* şi *Metafizica* laolaltă, în divinitate, care, deşi e permanent un 8 waxby, nu este nici

28 *Met*. *A* 12, 1019 a 23: „Mai este, apoi, şi capacitatea de a duce la bun sfârşit ceva după libera alegere [...] La fel şi în sens pasiv". Acest 8 v) vaiic, este enumerat aici de fapt ca al treilea; conform ordinii din O 1 care corespunde de asemenea ordinii celor numite Swccxă, l-am pus pe locul al patrulea.

29 *Ibid*., a 32 *sqq*. *3° V.sxpra p*. 41, n. 5.

31 *Ibid*., b, 35. „Cele ce sunt după putinţă se referă toate la primul înţeles. Adică la principiul schimbării în altul sau în acelaşi ca altul. Între celelalte, despre unele se zice că sunt în putinţă, unele, pentru că altceva are asupră-le o astfel de putere, altele, întrucât nu sunt susceptibile în niciun chip, iar altele, în sfârşit, sunt, dar numai într-un anumit fel etc."

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

de cum un Swdqaei bv, fiindcă ea este un ov evepyeia în sensul eminent al cuvântului.32 Astfel, acel mod al lui *bx*>-vocxov care, conform ordinii de mai sus, ocupă locul trei, ne arată că nu trebuie să căutăm în niciun caz în modurile lui Svvaxov pe cele ale lui 8 uvd (xei bv. Dar cum aşa? Există oare numai *un* mod al lui Swoqxei bv aflat aici în discuţie? Şi este oare acesta un concept generic la care participă ca sinonime toate cele desemnate cu acest nume sau, [dacă nu este aşa], care va fi atunci drumul pe care vom ajunge să cunoaştem modurile diferite ale fiinţei în putinţă?

Cel de al treilea capitol al cărţii a noua ne relatează despre un posibil (Suvoctov) care, aşa cum o arată clar exemplele şi întregul context, este identic cu fiinţa în putinţă, cu Swocuei bv, şi care se găseşte în fiecare categorie.33 În mod firesc, acelaşi lucru este valabil şi despre bv avepyeia; la fel, capitolul zece al aceleiaşi cărţi

şi capitolul şapte al celei de a cincea susţin că în orice categorie spunem despre ceva că este în act, iar despre altceva că este în putinţă.34 Dacă este aşa, atunci este clar că atât 8\) vauei bv, cât şi ov evepyeia se spun într-un mod multiplu şi că pot fi

32 Pentru ca să fie ceva un Swduei 5 v nu este suficient să se afle în el principiul unei activităţi, ci trebuie să-i revină ca accident propriu (v. *infra* cap. 5. § 13). Aceasta nu se întâmplă la divinitate.

33 *Met*. O 3, 1047 a 20: „Aşadar, sunt lucruri ce pot exista potenţial, fără ca, totuşi, să existe în act, sau unele care au potenţa de a nu fi şi care totuşi există în act. Tot aşa se întâmplă şi cu celelalte categorii: o fiinţă poate să aibă putinţa de a merge şi totuşi actualmente să nu meargă sau, invers, să aibă putinţa de a nu merge şi totuşi să meargă".

34 *Met*. 6 10, 1051 a 34: „Fiinţa şi nefiinţa se spun mai întâi despre diferite forme ale categoriilor; apoi despre putinţa şi actul acestor categorii sau despre contrariile lor". *Ibid*., *A* 7, 1017 a 35: „Apoi «fire» şi «fiinţă», *în cel de care am vorbit* (atunci când s-a discutat despre categorii F. B.) înseamnă când ceva care este ca potentă, când ca entelehie". Cf. de asemenea *De an*. II. 1, 412 a 6.

[49]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

unu numai conform analogiei, căci aşa se întâmplă în mod necesar la tot ceea ce trece dincolo de graniţele *unei* categorii, după cum o spune Aristotel clar în *Etica Nicomahică* I 4, 1096 a 19 şi în alte locuri şi după cum o vom demonstra mai îndeaproape aflându-i temeiurile atunci [50] când vom trata despre teoria categoriilor.35 Conform cu aceasta, Aristotel susţine în mod expres despre ov evepyeia: „nu totul este numit existent în act (*în Wirklichkeit seiendgennant*) în acelaşi mod, ci într-unul analog. După cum acesta este în acesta sau relativ la el, la fel acela este în acela sau relativ la el; adică ceva se raportează ca o operaţie la putinţă, altceva ca o formă la o materie". 36 Iar

în privinţa lui 8 i) vbe [4.et ov el reproşează lui Platon şi platonicienilor nici mai mult nici mai puţin decât că nu şi-ar fi dat seama că orice categorie înţeleasă ca un alt mod de a fi presupune o determinare (*Bestimmtheit*) specială şi un mod special al putinţei.37 Am menţionat deja o dată relaţia strânsă dintre ov 5\) vă (xei mi evepyeia şi ov care se divide în categorii38, şi vom reveni la această problemă atunci când vom trata despre categorii. Aici am întâlnit o consecinţă a acestei idei, anume polisemia atât a conceptului de fiinţă în putinţă, cât şi a celui de fiinţă în act. Există tot atâtea moduri ale lui ov Swauxi şi ov evepyeia câte

35 V. *intra*. cap. 5, § 3.

36 *Met*. O 6, 1048 b 6 – 9; cf. *infra* cap 5, § 13 (cf. În ce priveşte lecţiunea „[…] la fel acela este în acela sau relativ la el […]" observaţia critică a lui Bonitz).

37 *Met*. *N 2*, 1089 a 34: „Dar e absurd ca atunci când studiezi cum fiinţa ajunge să fie o pluralitate să ai în vedere doar fiinţa ca substanţă şi să nu te întrebi care e cauza pluralităţii şi a calităţilor şi a cantităţilor". b 15: „Dar pentru acestea care e cauza pluralităţii lor? Prin urinare, e necesar să procedăm cum spunem noi, adică să punem la baza oricărui lucru ceea ce acest lucru e în potentă", cf. *Met*. *I* 3, 1054 b 28.

38 V. *supra* la începutul capitolului.

categorii există; prin acestea din urmă vom cunoaşte numărul şi deosebirea primelor.

Totuşi, pentru a determina pe deplin pe Swduei bv mai rămâne încă ceva de elucidat. Anume se ridică întrebarea *când* este ceva în putinţă, căci în raport cu fiinţa în act nu există nicio îndoială în această privinţă. În tot cazul, ar fi incorect să susţinem despre un copil nou-născut că el este capabil să vorbească sau să meargă sau chiar să studieze cele mai profunde fundamente ale ştiinţei. Este necesar ca acestuia să i se întărească treptat puterile şi să i se dezvolte germenele aptitudinilor sale pentru ca apoi să poată dobândi capacitatea care-i lipseşte

acum pentru [51] toate cele menţionate. De asemenea, nu este corect să spui că pământul este în putinţă o statuie, căci statuia nu se poate forma din el până când, de pildă, nu devine printr-o schimbare a esenţei bronz.39 Aşadar, cum se poate stabili în genere când este ceva un 8\) vdu, et bv?

Tot ceea ce este ceva în putinţă nu trece în act dacă nu intervine influenţa unei cauze eficiente. Oricărei fiinţe în putinţă îi corespunde deci o anumită cauză eficientă şi acţiunea ei, fie ea una artificială, caz în care principiul realizării este exterior, fie ea una naturală, caz în care acesta îi este inerent. Însă putem spune totdeauna despre ceva că este în putinţă atunci când natura sau arta poate să-l transpună în act printr-o singură acţiune. Ceva este posibil prin artă tocmai atunci când artistul, îndată ce vrea şi dacă nu se interpune un obstacol exterior, poate să îl realizeze, de pildă, ceva este numit sănătos (vindecabil) în putinţă întrucât poate deveni sănătos printr-o *singură* operaţie specifică artei medicinei. Iar ceva este posibil prin natură atunci când, dacă din exterior nu se opune nimic.

39 *Met*. 07, 1049 a 17: „Astfel, lutul nu e încă statuia în potentă, căci trebuie mai întâi să se schimbe pentru a se transforma în aramă”.

DESPRE MULTIPLA SEMNIHCAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

el poate fi realizat în act prin principiul activ propriu lui, prin putinţa naturală care-i este inerentă. În acest mod, ceva este sănătos în putinţă când în corpul bolnav nu se găseşte nimic care ar trebui evacuat înainte ca natura să-şi poată exercita acţiunea ei tămăduitoare. Însă acolo unde ceva presupune alte modificări înainte de a putea începe procesul propriu al realizării sale, el nu este încă în putinţă. Copacii care mai întâi trebuie tăiaţi şi ciopliţi sau chiar materia organică ce abia urmează să fie transformată în copac nu sunt încă locuinţa în putinţă; abia când grinzile din care aceasta poate fi asamblată vor fi gata, abia atunci se poate spune că ea este Suvdejiei. La fel, pământul nu este [52] în putinţă un om şi, de asemenea, nici sămânţa,

însă dacă fetusul prin principiul activ propriu poate deveni om în act, atunci el e deja om în putinţă.40

Prin toate acestea sunt confirmate din nou conceptele de ov evepyeia şi ov Suvdaei, ale fiinţei împlinite şi ale ce

40 *Met*. *O* 7, 1049 a 3: „Tot aşa nu orice lucru poate fi făcut sănătos datorită medicineii sau întâmplării, ci numai un lucru care are această însuşire, şi acesta e ceea ce e sănătos în potentă. Caracteristica a ceea ce, cu ajutorul gândirii, se transformă din ceva în potentă în ceva în act este că această operaţie se săvârşeşte doar cu ajutorul voinţei, când nu intervin obstacole din afară. Pentru însănătoşire, acest semn caracteristic constă în faptul că nimic din lucrul supus tratamentului medical nu se opune însănătoşirii. Tot aşa casa va fi în potentă când în elementul pasiv – adică în materialul de construit – nicio piedică nu se opune ca acest material să devină o casă şi dacă în acest material nu trebuie să se adauge sau să se schimbe ceva. Aceasta va fi casa în potentă. Aşa se va întâmpla şi cu toate lucrurile care au în afară principiul generării lor. Ceea ce are însă principiul naşterii sale în sine însuşi rămâne în stare potenţială în funcţie de altceva, sămânţa nu este încă omul în potentă, căci ea trebuie aşezată mai întâi în altceva, unde are să sufere o schimbare. Dar când pe temeiul propriului ei principiu, va căpăta această însuşire, abia atunci ea va fi omul în potentă, pe când în prima sa stare are nevoie de intervenţia altui principiu. Astfel, lutul nu e încă statuia în potentă, căci el trebuie mai întâi să se schimbe pentru a se transforma în aramă”.

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

lei în putinţă, în determinaţiile lor date mai sus, astfel încât nu mai poate exista nicio îndoială în privinţa semnificaţiei date de Aristotel numelui bv în măsura în care el permite ca acest nume să cuprindă laolaltă fiinţa în act şi fiinţa nedesăvârşită care este ceea ce este în putinţă şi care aspiră şi tinde oarecum spre formă.41

§ 2. Conexiunile dintre stările de putinţă şi de act.

ca act ce constituie ceea ce se află în stare de putinţă ca atare.

În capitolul precedent am tratat despre ceea ce Aristotel înţelege prin termenii ov evepyeia şi Swduet au. Ultimul dintre ei a apărut ca o fiinţă nedesăvârşită ca atare şi de aici provine faptul că substanţa perfectă, separată, divinitatea, nu participă în niciun fel la 5 wduei ov, ci este evepyeia pură. Dimpotrivă, tocmai datorită nedesăvârşirii lor, ov evepyeia al lucrurilor compuse din substanţă şi accident, din materie şi formă, rezidă în unirea lui 8 uvdu.et ov cu evepyeta42, ceea ce, aşa cum reiese din însăşi definiţia lui ov Swduet, nu este contradictoriu.

Însă, în afara ce-ului propriu lui ov 8 uvduet şi lui ov evepyeia, am stabilit pentru ambele şi un *când* sau, cel puţin, am făcut aceasta, urmând lui Aristotel, în cazul lui ov Swduet, în timp ce pentru ov evepyeta este clar de la sine că starea de realizare (*Verwirklichung*) prin formă trebuie să fie cea care corespunde împlinirii (*Vollendung*) sale.

„*Cf. Phys*. 19, 192 b 16.

42 De pildă, *De an*. ÎI 1, 412 a 6: „Noi spunem că substanţa este un gen anume între cele ce sunt, iar un «sens» al ei este materia, care nu este în sine ceva individual. Un alt [sens] este acela de formă şi specie, potrivit cu care se rosteşte individualul. Al treilea este cel realizat din acestea. Materia este potentă, iar specia este act”.

[53]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTLL

Dar în timp ce unirea lui bv 8 t) vă (xei şi a lui bv evepyeia are loc în mod cert, unirea *stărilor* corespunzătoare celor două nu pare să fie posibilă, întrucât starea care corespunde lui bv 8\) v & ui nedesăvârşit este o stare anterioară împlinirii, chiar dacă aceasta din urmă poate fi provocată printr-o singură schimbare (*Werden*) (v. cap. 1). Şi totuşi, într-un anumit mod, nici unirea lor nu e contradictorie, deoarece şi aici

putem vorbi în mod firesc de o unire simultană; căci dacă acum un corp este alb în putinţă şi ulterior în act, atunci această unire în subiect nu poate fi considerată în sens propriu o unire a stărilor, iar asupra acestui subiect nu încape nicio îndoială. Dar unirea simultană este posibilă 1) în modul în care, de pildă, ceea ce în act este bronz se află în stare de putinţă în raport cu o anumită formă etc. Este vorba aici de o unire de genul celei care are loc în cazul unei fiinţe în act cu o a doua şi o a treia fiinţare în act ca, de pildă, atunci când acelaşi subiect este în acelaşi timp corp în act, este mare în act, verde în act etc. Actualitatea fiinţei în act nu revine aici fiinţei în putinţă ca atare, de pildă, actualitatea bronzului revine bronzului ca bronz, iar nu ca posibilă statuie.43 în [54] acelaşi mod se explică unirea cadavrului în putinţă cu ceea ce e viu în act. Dar mai există încă un alt mod în care cele două stări sunt unite, şi asta se întâmplă în starea celui care se schimbă (*das Werdende*), în cazul lui bv Kivfoei (fiinţa mişcării), aşa cum o numeşte Aristotel.

În capitolul al nouălea al cărţii a unsprezecea a *Metafizicii*, el ne oferă următoarea definiţie stranie a lui Kivril Tiţ, definiţie care, în pofida a tot ceea ce ne-a învăţat deja despre Suvaliiţ şi evepyeta nu este uşor de înţeles. El spune aşa: „Actul (*die Aktualität*) (evâpyeia) al ceea ce este în putinţă (*xov* 8 uv & UEI ovxoc), în măsura în care acesta din

Cf. *Phys*. III 1, 201 a 29; *ibid.*, 21.

urmă este ca atare, îl numesc mişcare”. La fel în primul capitol al cărţii a treia a *Fizicii*: „Fiindcă fiinţa se divide conform fiecărui gen în ceea ce este în act şi în ceea ce este în putinţă, actul (evxe-exeia) fiinţei în putinţă ca atare îl numesc mişcare”. Şi mai departe, mai jos: „Este evident că actul posibilului ca posibil este mişcarea”. 44

La aceste definiţii este clar mai întâi că fiinţa în putinţă sau posibilul (Swauei bv sau Suvatov) trebuie înţeles drept ceea ce se află în stare de putinţă; căci dacă ar fi înţeleasă în modul în care orice materie ca atare,

chiar după unirea ei cu forma, este desemnată drept ceva potenţial, atunci, cu excepţia substanţelor separate, fiecare formă ar trebui considerată ca act al unei fiinţe în putinţă, fapt prin care nu ar fi indicat nimic din ceea ce este caracteristic mişcării.

Altceva provoacă însă aici îndoială. Expresia „actul fiinţei în putinţă" admite o dublă interpretare, după cum urmează: orice formă sau act care nu este o substanţă separată poate fi considerată ca act a ceva într-o dublă relaţie: 1) ca act al substratului ei, de pildă când spunem de[55] spre suflet că este actul corpului fizic, al corpului care are viaţă în putinţă45; 2) ca act al compusului format din unirea formei cu materia, ca, de pildă, atunci când spunem despre suflet că este actul fiinţei vii. Întrucât în definiţia noastră Kivren.e este desemnată de asemenea ca act al ceva.

44 *Met*. *K*9, 1065 b 16: „eu numesc mişcare actualizarea a ceea ce e în putinţă ca atare". *Phys*. III 1, 201 a 9: „De vreme ce s-a făcut distincţia, în cazul fiecărui gen, între ceea ce se află în act şi ceea ce se află în potentă, [putem spune că] actul ca atare al fiinţei aflate în potentă reprezintă o mişcare"; *ibid*., b 4: „este evident că actul potentei ca atare este mişcare".

45 *De an*. ÎI 1, 412 a 19: „Aşadar este necesar ca sufletul să fie substanţă ca specie a corpului natural având ca potentă viaţa. Iar substanţa este act, aşadar act al unui asemenea corp".

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[56]

adică al fiinţei în putinţă, se pune întrebarea dacă această fiinţă în putinţă trebuie considerată ca subiect sau drept ceea ce este constituit prin mişcare. Ambele concepţii, oricât de diferite, ne redau un sens adevărat, adecvat, explicaţiilor de până acum, motiv pentru care, în esenţă, sensurile lor concordă în cele din urmă. În cele ce urmează dorim să demonstrăm această teză, examinându-le mai îndeaproape pe fiecare în parte.

Conform primei interpretări, care este cea uzuală la comentatori46, definiţia ar determina mişcarea drept acea formă care, aducându-şi subiectul din starea de potenţialitate corespunzătoare ei în starea de act (avepyeta), o lasă să persiste pe aceasta [din urmă] cu privire la ceva (xoi3 5\) v & ui ovtoc), faţă de care subiectul era în potenţialitate tocmai în măsura în care subiectul era în potenţialitate (fi Touroxov ecrav) faţă de acest act al mişcării (kvvtigk) înseşi.

Pentru a înţelege cele tocmai spuse trebuie să ne amintim ce a fost stabilit în capitolul precedent referitor la întrebarea „când este ceva ov 5 wdqa. i". Ceva este în putinţă atunci când natura sau arta pot să-l transpună în act printr-o singură operaţie, aşadar când poate deveni efectiv (*wirklich*) printr-o singură schimbare (*Werden*). Dar tocmai această schimbare, chiar dacă trebuie să fie una singură, nu trebuie, de aceea, să fie şi una instantanee. Un corp negru, dacă devine alb printr-o singură modificare (*Umwandlung*), nu devine totuşi astfel printr-una bruscă. Schimbarea şi împlinirea nu coincid deci aici; mai întâi ia parte la schimbare subiectul, abia apoi termenul ei.

46 De pildă Simplicius, *Schol*. p. 358, a, 7: „Când un lucru trece de la potentă la act, dar rămâne totuşi în potentă, atunci se spune [despre el] că se află în mişcare". La fel Themistius şi alţii – De asemenea comentatorii mai recenţi precum Schwegler traduc în acest sens: „Numesc mişcare actul posibilului în măsura în care acesta rămâne un posibil".

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

Conform cu aceasta subiectul este aici într-o dublă potenţialitate: 1) în raport cu schimbarea formei şi 2) în raport cu forma însăşi; şi totuşi această dublă stare de potenţialitate este numai una singură în mod absolut şi conform conceptului, căci, în măsura în care un corp negru este capabil să devină alb printr-o singură schimbare, fiind deci în putinţă în raport cu forma albului, el este evident în putinţă în raport cu actualizarea albului (*în Moglichkeit zum Weiswerden*); şi, în măsura în care un corp negru e

capabil fără altă schimbare pregătitoare de actualizarea albului (deci este în putinţă în raport cu schimbarea formei), el se află evident în stare de putinţă în raport cu albul. Acum, prin faptul că subiectul este condus din această stare de potenţialitate în starea de act în ceea ce priveşte schimbarea, el este pus în ceea ce priveşte forma însăşi, care este termenul schimbării, într-o stare nouă, mai înaltă, de potenţialitate47; mai înaltă în măsura în care starea mişcării este tocmai aceea din care subiectul ajunge nemijlocit în cea de act împlinit, în timp ce starea dinainte de schimbare a trebuit înlocuită cu starea de actualizare, pentru ca abia apoi subiectul să poată atinge starea de act împlinit. Comentatorii au desemnat-o ca pe o a treia stare, ca pe una intermediară între simpla putinţă şi act48; şi această stare a unei tendinţe deja actuale spre act este [57]

47 *Schol*. 358, a, 36: „După Themistius schimbarea revine doar în mică măsură mişcării, pentru că ea este actul prim al fiinţei aflate în potentă, în măsura în care se află în potentă. Actul ulterior înseamnă schimbarea care are în vedere forma în care [lucrul schimbat] rămâne în repaus: actul prim este trecerea la ceea ce este mişcarea”. Philoponi în *Physico-rum octo fibros commenta.no*, 12.

48 *Schol*. 358, a, 5: „Dacă există numai ceea ce este în act, atunci nimic nu se mişcă. Într-adevăr, dacă ceea ce este în potentă ar rămâne în potentă şi nu ar deţine ceva propriu, atunci nu s-ar spune că se mişcă. Însă atunci când trece de la potentă la act, dar în sine rămâne în potentă, se spune că se mişcă”.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

bv Kivroei, Kivrian; fiind acea schimbare care actualizează şi care, totuşi, nu epuizează cu totul potenţialitatea.

Astfel înţelegerea definiţiei nu mai ridică nicio dificultate. Acest fi totomov ecxi (este ca atare) diferenţiază acest mod al unirii stărilor de potenţialitate şi de act de cea menţionată mai sus în care, de pildă,

actualitatea bronzului ca bronz coexistă cu potenţialitatea statuii.49

Dar chiar dacă autoritatea aproape tuturor comentatorilor se pronunţă în favoarea acestui mod de interpretare, mai este totuşi, după cum am spus, posibil încă unul, care are şi el propriile lui avantaje. Dacă prima interpretare oferă un sens autentic şi adecvat în raport cu mişcarea (Kivnaic), totuşi ea nu pare lipsită de o oarecare inexactitate. Căci dacă dubla potenţialitate a subiectului este în mod absolut şi conform conceptului numai una (ootâxoc, Koci koct & tov? ibyov, *Phys*. III 1, 201 a 32), atunci este imposibil ca această stare să fie suprimată cu privire la *unul* dintre aspectele ei şi să continue să existe cu privire la celălalt. Căci suprimat în privinţa a ceva este pur şi simplu suprimat, deci este suprimat pentru ambii, şi dacă numai actualizarea formei a devenit efectivă, forma însăşi aflându-se, dimpotrivă, încă în putinţă, totuşi ea nu a rămas în starea de putinţă anterioară, ci a fost pusă într-o stare potenţială nouă, una mai apropiată de ţelul ei, una care este pentru ea chiar starea actualizării (*Werden*). Aşadar subiectul a rămas oarecum în starea de putinţă, după cum eu pot spune despre ceva, care este acum alb şi apoi roşu, că a rămas în act în privinţa culorii, deşi el e colorat acum printr-o altă stare de act decât înainte; în sens riguros însă, subiectul nu *a rămas* într-o stare potenţială, ci a trecut dintr-o stare de putinţă într-o altă stare de putinţă, anume în starea de actualizare care este constituită de Kivrâne).

Phys. III 1, 201 a 29 şi *Met*. *K* 9.

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

De aceea, dacă nu m-ar face să ezit marea autoritate a celor care au împărtăşit prima concepţie, aş prefera-o necondiţionat pe cea de-a doua, conform căreia obţinem următoarea definiţie:

H Kivr Gi<; este actul a ceea ce este în putinţă ca atare la fel cum forma bronzului este a bronzului ca bronz; adică este actul (evspyeta) care determină o fiinţă în putinţă (toi) Suv & uei ovxoţ) spre ceea ce este ea [ca

atare] (fi xo-utOtov can), anume spre această fiinţă în putinţă sau, cu alte cuvinte, care constituie sau formează un posibil ca posibil (sau ceea ce se află în stare de putinţă ca aflat în această stare). Conform celor deja discutate, definiţia astfel concepută nu mai prezintă niciun fel de dificultate, iar avantajul acestei interpretări nu constă doar în precizia mai mare cu care apare definiţia, ci şi în simplitatea ei sporită. Pentru a o înţelege mai bine, adăugăm aici o serie de remarci în care, pentru a dovedi că demonstraţia noastră corespunde sensului aristotelic, vom trimite permanent la pasajele respective din Aristotel. Vom arăta, aşadar, 1) că există potenţialităţi constituite ca atare printr-un act; 2) că aceasta nu se întâmplă la toate stările potenţiale; 3) că, acolo unde este cazul, actul care constituie este o Kivril Tiq.

Primul punct este cel care provoacă cele mai multe îndoieli şi contradicţii, motiv pentru care dorim să-l tratăm cu grijă deosebită, demonstraţia noastră urmărind să dovedească 1) că în multe cazuri există două stări de putinţă ordonate aceluiaşi act; 2) că acolo unde întâlnim o mulţime de asemenea stări potenţiale, cel puţin una trebuie să fie constituită (sau formată) ca atare printr-un act. Începem însă trimiţând la capitolul precedent, unde am văzut că în afară de ceea ce este în act, de evepyeioc ov, există de asemenea ceea ce se află în stare de putinţă.

[58]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[59] to bv 8” uvd [j. i.50 Ce constituie acum ceea ce se află în starea de bv evepyeia? Evident o formă sau avspyeia. Cum însă, to bv 8\) vdp. i ca atare este şi el constituit (format) ca atare prin ceva? De fapt, corect ar fi să nu credem că o stare de putinţă poate fi şi ea constituită printr-o formă, întrucât forma este o stare a actului51; totuşi, aşa este dacă, după cum tocmai am spus (v. mai sus p. 57), există o dublă stare de putinţă în privinţa aceleiaşi forme.

În continuare, vrem să analizăm încă o dată acest

fapt şi să-l confirmăm. Am spus deci că există o dublă stare de putinţă în privinţa aceluiaşi act. Afirmaţia a rezultat din adevărul demonstrat mai sus (v. p. 56) că există duble stări de putinţă, adică există lucruri care datorită uneia şi aceleiaşi stări, şi anume una şi aceeaşi în mod absolut şi conform conceptului (*ănt & e*, Koci Koctă tov oyov), sunt putinţa a doua stări de act; de pildă, ceva alb în putinţă se găseşte, datorită uneia şi aceleiaşi stări, în putinţă atât faţă de alb, cât şi faţă de actualizarea albului, fiindcă printr-o singură operaţie, înălbirea, pot fi realizate amândouă (v. mai sus). De aici am dedus că, dacă ambele stări de act pot să apară numai una după alta, prima dintre ele trebuie să anuleze starea de putinţă în raport cu cea de a doua; căci această stare de putinţă, care, evident, s-a încheiat, este una şi aceeaşi cu starea care corespunde primei dintre stările de act menţionate. Însă întrucât acum subiectul rămâne încă în putinţă faţă de a doua formă, faptul e posibil numai datorită unei a doua stări de putinţă, una nouă în raport cu această formă (v. p. 57). De aici rezultă

50 *Pbys*. III 1, 201 a 9: „De vreme ce s-a făcut distincţia, în cazul fiecărui gen, între ceea ce se află în act şi ceea ce se află în potentă”; la fel *Met*. *K9*.

51 *De an*. ÎI 1, 412 a 8: „Materia este potentă, iar specia este act”. *Met*. *H* 2, 1043 a 27: „[substanţa F. B.] există fie ca materie, fie ca formă şi act […]”.

clar că acestui act îi corespund două stări potenţiale. Există, aşadar, o dublă stare de potenţialitate în privinţa aceluiaşi act.

Putem consolida acest argument printr-un al doilea. Dacă, în privinţa unei forme, există o stare de putinţă din care şi datorită căreia subiectul poate ajunge imediat în starea de act şi dacă în privinţa aceleiaşi forme există o stare de putinţă din care şi datorită căreia subiectul nu poate ajunge nemijlocit în act, atunci aceste două stări sunt diferite. Există, aşadar, în privinţa uneia şi aceleiaşi forme o dublă stare de potenţialitate. Acum însă

antecedentul acestei propoziţii condiţionale este adevărat, deci este şi consecventul. Este deci adevărat că o piatră care e aruncată este în putinţă în raport cu locul determinat spre care e aruncată şi că, din starea în care se află acum în calitate de obiect supus aruncării, ea trece nemijlocit în starea de repaus când îşi atinge ţelul şi este adevărat că şi o piatră care se află în repaus într-un loc este în putinţă în raport cu un alt loc, fiindcă poate ajunge acolo printr-o singură aruncare şi că, totuşi, ea, din starea în care se află acolo înainte de a fi aruncată, nu poate ajunge nemijlocit acolo, ci trebuie să treacă mai întâi prin starea de corp supus aruncării. Avem, aşadar, aici un exemplu în care există două stări de putinţă în privinţa unuia şi aceluiaşi act. Acest argument l-am preluat din Aristotel însuşi care spune, în a doua carte a *Metafizicii*, că ceva provine din ceva într-un dublu mod, precum un bărbat dintr-un băiat care se maturizează sau precum aerul din apă; în primul caz, din cel care devine se obţine rezultatul devenirii sau din cel care se află în stare de actualizare (realizare) se obţine ceea ce este împlinit (în act). „Căci", afirmă el, „întotdeauna există un element intermediar precum schimbarea între fiinţă

[60]

— L

şi nefiinţă, la fel *ceea ce devine* între fiinţare şi non-fiinţare". 52

[61] Acelaşi pasaj ne oferă o altă confirmare a tezei noastre; căci faptul că aici sunt două stări diferite rezultă dintr-o altă notă caracteristică specifică uneia ca atare şi de care cealaltă este lipsită. Din starea de actualizare ceva ajunge în starea de act, însă nu şi invers, căci ceea ce este alb nu poate deveni alb. Dar din starea de putinţă înainte de actualizare ceva ajunge în starea de act şi invers; căci negrul este în putinţă alb şi după ce a devenit alb în act este în putinţă negru şi, drept urmare, poate reveni la aceeaşi stare.53

Deci este neîndoielnic clar că în privinţa aceleiaşi forme poate exista o dublă stare de putinţă.

Însă acolo unde se întâlnesc în mod constant o multitudine de asemenea stări potenţiale, cel puţin *una dintre ele* trebuie să fie constituită (formată) ca atare printr-un act. Aceasta este cu totul clar şi sigur. Căci privaţia ca atare nu constituie nimic; ea însăşi nu este decât un bv kextex o „OO.pEPriKCx; şi, considerată m şi pentru sine, nu are

52 *Met*. *a 2*, 994 a 22: „Aceasta întrucât, neluând în seamă succesiunea dintre ceva şi după ceva, ca în exemplul; după Isthmice, Olimpicele, în două feluri se zice despre ceva că poate să vină din altceva, precum spunem că din copil, prin schimbare, derivă bărbatul sau că din apă derivă aerul. Prin aceea că bărbatul provine din copil înţelegem faptul devenitului din aceea ce este în devenire sau pe acela al desăvârşitului din ceea ce este în curs de desăvârşire. Întotdeauna existând un intermediar, precum devenirea între a fi sau a nu fi, tot aşa şi ceea ce devine este între fiinţă şi nefiinţă. Când se spune că acela care învaţă devine învăţat, prin aceasta înţelegem că din studios provine savantul. Cu aerul din apă însă, de această dată, ca să apară altceva trebuie să piară ceva”.

53 *Met*. *a* 2, 994 a 3: „În primul caz nu este reciprocitate între unul şi celălalt, de vreme ce din adult nu mai poate cineva să devină copil. Fiindcă devenitul nu ia naştere din devenirea însăşi, ci în urma generării. Astfel şi ziua vine din dimineaţă, urmându-i. Nu însă şi dimineaţa din zi. Dar, în celălalt caz, este reciprocitate”.

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

nicio existenţă.54 însă materia ca atare este nediferenţiată; întrucât ea îşi primeşte toate determinaţiile prin forma datorită căreia ea este ceea ce este în act, înseamnă că în privinţa uneia şi aceleiaşi forme există numai *o singură* materie55; cum ar fi posibil atunci ca deosebirea stării de actualizare şi a stării de putinţă în raport cu aceeaşi formă înainte de actualizare să fie instituită prin materie? Imposibil! mai degrabă este

posibilă numai *o singură* soluţie, anume că deosebirea ambelor stări de potenţialitate este instituită printr-o formă, aşadar că cel puţin una dintre cele două stări de putinţă ca atare este constituită (formată) printr-un act. Acest lucru, anume că există stări de potenţialitate constituite ca atare printr-un act, a fost ceea ce am vrut să demonstrăm la primul punct, şi el poate stârni cele mai multe îndoieli la o primă vedere.

Acest lucru poate fi însă demonstrat şi pe o altă cale, o dată ce a fost stabilită teza demonstrată mai sus, anume că una şi aceeaşi stare potenţială, una şi aceeaşi în mod absolut şi conform conceptului (v. *supra* p. 56), este stare potenţială în privinţa a doua acte. Căci dacă cele două acte considerate m şi pentru sine sunt două, ele trebuie totuşi să fie unul în raportul de ordonare (*in der Ordnung*) faţă de această stare de putinţă şi, astfel, unul dintre ele trebuie să fie ordonat spre celălalt, deci să dea subiectului o tendinţă efectivă spre el, adică să constituie o stare de putinţă nouă şi mai apropiată de el, o stare intermediară între prima stare şi cea de act.56

1 recem acum la cel de al doilea punct. Dacă a devenit clar prin cercetarea precedentă că ceva aflat în stare de putinţă ca atare este constituit printr-o formă, totuşi aceasta

54 V. *supra* p. 13.

55 *Met. H* 2, 1043 a 12: „actul unui lucru diferă după materia lui, definiţia de asemenea”.

56 *Met. a* 2. V. *supra* p. 60, n. 52.

nu înseamnă că teza este valabilă pentru tot ce se află în stare de putinţă în raport cu ceva. Dimpotrivă, şi aceasta ar fi o greşeală pe care, din acest motiv, Aristotel o combate în a treia carte a *Fizicii* şi în părţile corespunzătoare ale celei de a unsprezecea cărţi a *Metafizicii*. Să redăm aici demonstraţia sa într-un mod cât mai complet. Un lucru aflat în stare de putinţă şi constituit

ca atare printr-un act (*Aktualităi*) trebuie 1) să fie ceva aflat într-o stare anterioară stării de act împlinit(*Wirklichkeit*) şi 2) să [63] aibă ca atare o formă, deci o esenţă, şi un concept pe care-l determină această formă, întrucât orice formă oferă o esenţă. De aici urmează, de pildă, că o sferă de ceară care se află undeva în repaus şi care e în putinţă un cub nu este constituită, ca una aflată în această stare potenţială, printr-un act, căci 1) dintre toate formele care se află în sfera de ceară numai actul cerii ca ceară sau maleabilitatea sa îi pot conferi acesteia o dispoziţie specială care-i face posibilă transformarea (*Umbilden*). Dar dacă sfera de ceară a devenit cub, forma sferei de ceară în calitate de ceară şi, de asemenea, maleabilitatea ei rămân, rămânând deci tot ceea ce este constituit formal prin ele; dacă aceasta ar fi o stare potenţială, deci o stare anterioară actului împlinit, atunci cubul actualizat nu ar fi încă cub, ceea ce este contradictoriu. Aceasta ar însemna să credem că forma sferei de ceară ca sferă este cea care constituie starea de putinţă a sferei de ceară în raport cu cubul; căci, desigur, ceea ce are formă de sferă nu poate fi în acelaşi timp cub. Însă împotriva acestei idei se ridică 2) un argument care este decisiv şi în privinţa formei mai sus menţionate a cerii. Sfera de ceară este în putinţă forma cubului ca şi a multor alte figuri. Toate aceste stări potenţiale ar trebui să fie constituite, aşadar, prin forma sferei (sau a cerii), dacă sfera de ceară ca sferă (sau în calitate de ceară) ar fi ceva aflat în stare potenţială şi, prin urmare, ar fi identică cu sfera

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

(cu ceara) ca atare (adică în mod absolut şi conform esenţei şi conceptului). Aceasta însă este imposibil; căci unde joi sunt identici cu un al treilea care le este comun, ei sunt identici şi între ei şi, drept urmare, ar fi identice *în Xâc*, Kod koctoc tov oyov (în mod absolut şi conform conceptului) nenumărate stări potenţiale în raport cu cubul, în raport cu tetraedrul, cu dodecaedrul, cu icosaedrul şi cu alte forme regulate şi neregulate, stări

potenţiale care sunt la fel de diferite ca şi formele însele care se diferenţiază conform celor mai diferite perspective. Este deci demonstrat că sfera de ceară, constituită în calitate de ceară din actul cerii şi în calitate de sferă de forma sferei, nu este constituită de niciuna dintre stările de act specifice ei atunci când se află în stare de putinţă în raport cu cubul ca atare, că ea deci este ceva aflat în stare de putinţă fără să fie constituită ca atare printr-un act.57

Trecem acum la cel de al treilea punct. După ce am văzut că există două feluri de stări potenţiale, dintre care unele sunt constituite printr-un act, iar altele nu, se pune acum întrebarea care sunt stările de putinţă constituite printr-un act sau, ceea ce este acelaşi lucru, care sunt stările de act care constituie stările de putinţă ca atare.

Orice fiinţă în putinţă se află în relaţie cu un principiu activ; subiectul este în putinţă ceva atunci când el, printr-o singură operaţie a unui principiu activ, poate deveni în act ceea ce el este [deja] în mod potenţial. Din acest

57 Cf. *Phys*. III 1, 201 a, 31: „[...] Esenţa aramei şi [esenţa] unui mobil aflat în potentă nu sunt identice”. *Phys*. III 1, 201 a, 34: „[acest lucru] este evident în privinţa contrariilor: potenţa însănătoşirii este diferită de potenţa îmbolnăvirii (doar dacă nu cumva însănătoşirea şi îmbolnăvirea ar fi fost identice). Sănătatea şi boala au unul şi acelaşi subiect, fie el umoare sau sânge. Pentru că acela prin care există o potentă nu se confundă cu acela căruia îi revine potenţa, tot aşa cum culoarea este diferită de lucrul vizibil, este evident faptul că actul reprezintă o mişcare”.

motiv şi acele stări potenţiale care sunt constituite printr-un act trebuie considerate prin raportare la un asemenea principiu şi la acţiunea lui. O asemenea stare potenţială în raport cu ceva se află deci în subiect sau înainte de acţiune sau în timpul acţiunii sau după acţiunea puterii prin a cărei activitate el este trecut în act. Însă,

evident, o asemenea stare nu poate exista *după* acţiune; căci dacă acţiunea a trecut nu mai este nimic realizabil prin intermediul ei; ceea ce ea putea să actualizeze există acum în act sau a existat astfel, nu mai există însă potenţial în niciun caz, cel puţin prin raport cu această acţiune, indiferent că e vorba de o putinţă constituită printr-o formă sau de un alt fel de putinţă. Rămân deci de cercetat stările subiectului înainte de acţiune sau în timpul acţiunii. Dar starea potenţială care există în subiect *înaintea* acţiunii nu poate [65] fi constituită printr-un act. Căci în subiect se află numai trei forme care ar putea intra în discuţie, una care poate fi considerată ca *terminus a quo* pentru schimbarea ce urmează să aibă loc, ca, de pildă, forma de sferă la ceara care urmează să fie transformată în cub; o alta care constituie subiectul drept ceea ce e el în actul împlinit şi care ar putea aduce mai degrabă cu o stare de act, fiind, din acest motiv, singura considerată de Aristotel, ca, de pildă, pentru a rămâne la acelaşi exemplu, actul care constituie ceara în calitate de ceară; în fine, o a treia care, precum maleabilitatea în raport cu ceara, oferă subiectului o dispoziţie specială.58 Dar am arătat deja atunci când am abordat al doilea punct că niciuna dintre aceste forme nu constituie o fiinţă în putinţă ca atare. Aşadar, aceasta din urmă nu posedă niciun act. Dimpotrivă, starea potenţială în care se găseşte subiectul *în timpul* acţiunii principiului activ

1 *Phys*. III 1. V. observaţia de la pagina anterioară.

este, cu siguranţă, o stare ce este constituită ca atare printr-un act. Căci principiul acţionează numai în măsura în care subiectul receptează o acţiune şi, drept urmare, ceva în act. Dacă acum subiectul este în putinţă faţă de această putere (*Kraft*) şi faţă de acţiunea ei, el este aşa printr-o nouă stare de potenţialitate după cum am demonstrat mai sus atunci când am discutat primul punct, şi tot ce am spus în plus acolo rămâne valabil şi aici.

Aşadar, se mai pune numai întrebarea cum trebuie numite acele stări de potenţialitate în timpul acţiunii

principiului activ şi care este numele acelor acte care, pentru a spune aşa, potenţializează subiectul. După cum este cunoscut, le numim stări ale schimbării (*Werden*) sau mişcării59 şi, drept urmare, actele care constituie un posibil ca posibil trebuie numite mişcări. Putem demonstra acest lucru prin inducţie. În timp ce constructorul construieşte, aceasta, cu care el construieşte, este în acea stare potenţială constituită printr-un act, în timp ce materialul de construcţie ca atare se află numai în stare potenţială faţă de construirea clădirii şi faţă de clădire. Actul construcţiei casei ca operaţie de a construi sau ca rezultat al ei trebuie, de aceea, să fie cel care constituie acea stare mai înaltă de putinţă, fără ca totuşi să constituie actul construcţiei [în calitate de clădire]; căci clădirea ca atare nu mai este în putinţă în raport cu constructorul şi cu activitatea sa de a construi; aşadar construirea clădirii (oiKo86 j. T) CTiq) trebuie să fie acel act, iar acesta este tocmai o mişcare (Kivr Gi<). Faptul poate fi demonstrat în acelaşi mod cu referire la

59 *Phys*. III 1, 201 a 27: „[Actul] a ceea ce se află în potenţa, atunci când ceva acţionează (prin sine sau prin altul) în actul luat în sens de mobil, reprezintă o mişcare. Eu spun într-adevăr «luat în sens de», căci arama reprezintă o statuie în potentă, dar actul aramei luat în sens de aramă nu reprezintă în acelaşi sens o mişcare. *Esenţa aramei şi* [*esenţa*] *unui mobil aflat în potentă nu sunt identice* etc.”

[66]

j 20 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

celelalte mişcări.60 Căci după cum ceea ce se află în stare de putinţă faţă de clădire este clădit atunci când este constituit ca atare printr-un act, acesta fiind construcţia casei, deci o mişcare, la fel se petrec lucrurile şi în cazul vindecării, al răsturnării (*Umwâlzung*), săriturii etc.61 Mişcarea este, aşadar, actul a ceea ce se află în stare de potenţialitate ca atare, actul posibilului ca posibil, precum, de pildă, mişcarea calitativă (ocAAOL – gxtk) constituie

ceea ce se schimbă calitativ (*das Quale* = [*noiov*] *Werdende*) în această stare potenţială în raport cu o calitate; la fel, mişcarea cantitativă (*ax>fyt*de koci cpbiaiq) constituie ceea ce se schimbă cantitativ (*das Quantum* = [*noaby*] *Werdende*) în această stare potenţială în raport cu o cantitate; mai departe miş-[67]carea locală (epopee) constituie starea potenţială în raport cu un loc a ceea ce se apropie de ţinta sa. La fel, dacă există o asemenea stare potenţială intermediară în domeniul substanţialului, atunci starea de schimbare şi de degradare substanţială va fi constituită formal prin generare şi corupere (yevelTK; Kai (pGopoc), care şi ele vor fi mişcări.62

60 *Phys*. III 1, 201 b 5: „Este evident faptul că mişcarea are loc astfel, iar faptul de a fi mişcat se petrece atunci când are loc actul mişcării propriu-zis, şi nu mai înainte şi nici ulterior. Este posibil ca fiecare lucru să fie uneori în act şi alteori nu, aşa cum este lucrul de construit şi actul acestuia, în calitate de lucru care se poate construi, ceea ce reprezintă construirea. Căci actul lucrului care poate fi construit reprezintă construirea sau casa. Cu toate acestea, luat în sens de «casă», [acest act] nu mai are sens de «lucru care poate fi construit», pentru că se construieşte numai ceea ce e de construit. Este, aşadar, necesar, ca o construire să reprezinte un act, alături de faptul că ea reprezintă o mişcare. Acelaşi raţionament se aplică şi celorlalte mişcări".

61 *Ibid*., a, 15: „Este iarăşi evident faptul că aceasta este mişcarea: căci atunci când lucrul care se poate construi şi care este numit în sens propriu aşa se află în act, atunci se construieşte, şi aceasta este construirea. Acelaşi lucru este valabil cu privire la învăţare, la vindecare, la rotire, la salturi, la maturizare şi la îmbătrânire".

62 Phys. III 1, 201 b 4: „Este clar faptul că actul a ceea ce se află în potentă, în măsura în care este în potentă, reprezintă o mişcare". *Ibid*.

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

După ce şi-a expus concepţia despre mişcare şi a întemeiat-o pozitiv în cel de-al doilea capitol al celei de-a treia cărţi a *Fizicii* şi în părţile corespunzătoare ale celei de-a unsprezecea a *Metafizicii*, Aristotel încearcă să o confirme printr-o polemică împotriva definiţiilor anterioare pe care filosofii – şi el îl are în vedere aici mai ales pe Platon – le-au dat mişcării.63 Iar polemica sa nu este niciodată nefructuoasă pentru că el ştie să discearnă permanent ceea ce este corect în ceea ce este eronat. La fel şi aici, Aristotel ştie să desprindă ceea ce e corect de ceea ce e greşit. Tentativele anterioare, spune el, definiseră mişcarea ca alteritate (*Andersheit*), ca inegalitate şi ca nefiinţă. Dar niciuna dintre aceste definiţii nu surprind esenţa mişcării, căci nimic dintre acestea nu trebuie să fie mişcat, nici ceea ce este diferit, nici ceea ce e inegal, nici ceea ce nu este; şi întrucât, în plus, stării de schimbare îi este specific că ceea ce se schimbă (*das Werdende*) se află în stare potenţială în raport cu rezultatul mişcării(*das gewordene*), în schimb, după cum am văzut mai sus64, acesta din urmă nu se află într-o asemenea stare faţă de actualizarea prin care el a devenit, pe când aici egalul trece în inegal şi invers, fiinţa în nefiinţă şi nefiinţa în fiinţă etc.65

a 10. „Actul ca atare al fiinţei aflate în potentă reprezintă o mişcare, tot aşa cum [actul] lucrului alteratul, luat în această accepţie, este alterarea, cel al lucrului crescător şi, dimpotrivă, al celui descrescător (căci ele două nu deţin un nume comun) este creşterea şi descreşterea, cel al generabilului şi al coruptibilului este generarea şi coruperea, iar [actul] transportabilului este transportul”.

63 Cf. *Schol*. p. 360, a, 8 şi 15.

64 *Met*. *al*; v. *supra* p. 61, n. 53.

65 *Phys*. III 2, 201 b, 19: „Este evident că unii văd [mişcarea] după cum o identifică, spunând că mişcarea ar fi alteritate şi inegalitate şi nefiinţă. Dar, în mod necesar, niciuna dintre acestea nu se mişcă, nici ca alterităţi, nici ca inegalităţi, nici ca nefiinţe. Schimbarea nici nu [se află] în

acestea, nici nu [provine] din ele, ci ea [provine] mai degrabă din contrarii".

J22 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL.

[68] Ce a putut însă provoca aceste definiţii greşite? Există, desigur, ceva în natura mişcării ce a făcut ca ea să fie în mod eronat plasată în seria66 privaţilor; întrucât ceea ce se schimbă nu formează niciun gen distinct al lucrurilor, ci poate fi redus la genurile fiinţei realizate67: de pildă, ceea ce devine mare poate fi redus la o mărime, ceea ce se schimbă în raport cu o calitate sau alta, la calitate, s-a ajuns [în final] la considerarea lui drept ceva nedeterminat şi lipsit de formă. Căci altminteri ce ar urma să fie mişcarea? H 8 t>vautq (datorită căruia ceva este în putinţă) nu este mişcare, iar ceea ce este ceva în act (evepyeioc) nu este în mişcare spre ceea ce se schimbă; astfel pare să rămână posibil numai considerarea mişcării ca o evepyeia neîmplinită, ca o evxeX, exeia ce nu oferă nicio desăvârşire, ceea ce, totuşi, dacă prin aceasta nu înţelegem o privare, pare o contradicţie. Enigma se rezolvă însă astfel: în calitate de evepyeia, mişcarea constituie ceva aflat în stare potenţială ca atare, iar posibilul este în mod firesc ceva nedesăvârşit68;

66 Conform ordinii stabilite de pitagorici. Cf. *Schol*. p. 359, b, 30.

67 *Phys*. III 2, 201 b 24: „Cauza faptului că mişcarea este pusă pe seama acestora [alteritate, inegalitate, nefiinţă – A.B.] este aceea că ea pare a fi ceva nedefinit, iar principiile celuilalt şir [de concepte] sunt nedefinite, din cauza aspectelor lor privative. De aceea, ea nici nu este ceva determinat, nici nu este de un fel determinat, şi nici nu face parte dintre celelalte categorii". *Ibid*., 200 b 32. „Nu există mişcare în afara lucrurilor. Lucrul care se schimbă, se schimbă întotdeauna fie după substanţă, fie după cantitate, fie după calitate, fie după loc. Noi nu trebuie să considerăm că există ceva comun acestora, precum am spus-o, care să nu fie nici cantitate, nici calitate, nici vreuna dintre celelalte categorii. Astfel, nu

există nici mişcare, nici schimbare în afara celor numite, deoarece nu există nimic în afara lor”.

68 *Phys*. III 2, 201 b 27: „Cauza faptului că mişcarea pare nedefinită este aceea că ea nu trebuie aşezată în sens absolut nici între fiinţele în act şi nici între cele în potentă, căci nici cantitatea în potentă, nici calitatea în potentă nu se mişcă în mod necesar. Mişcarea pare să fie un anumit act, dar neîncheiat, *datorită faptului că potenţa este o nerealizare a ceea*.

FIINŢA ÎN PUTINŢĂ ŞI FIINŢA ÎN ACT

de aceea, ceea ce desăvârşeşte mişcarea este o stare de ne[69] desăvârşire69 iar ceea ce realizează ea este o stare anterioară actului realizat. „De aceea”, afirmă Aristotel, „este dificil să înţelegem mişcarea; căci sau se crede că trebuie considerată ca o privare, sau ca o facultate, sau ca un act pur şi simplu, şi totuşi nimic dintre toate acestea nu pare posibil. Rămâne deci numai modul indicat, anume că este un act, dar unul aşa cum l-am determinat noi şi care, deşi este greu de înţeles, este totuşi posibil”. 70

Se vede deci cum tot ceea ce susţine Aristotel despre Kivren.e concordă cu această interpretare a definiţiei sale. Căci ceea ce tocmai am menţionat, anume că mişcarea nu formează un gen distinct al fiinţei, ci, precum evepyeia şi Stjvocuk; urmează diferitelor genuri, este în deplin acord cu ea. Întrucât ceea ce constituie mişcarea ca evepyeia este o stare de putinţă, iar stările potenţiale aparţin, împreună cu actele corespunzătoare, aceluiaşi gen – corpul posibil aparţine cu cel real în genul comun al substanţei, albul posibil cu cel real în genul culorii şi al calităţii etc. – la fel to ov Kiviâaei şi Kivriou; reduse la specia a ceea ce devine prin ele, trebuie să aparţină aceloraşi genuri ca şi fiinţa realizată. Cu aceasta nu este însă afirmat că, precum 8\) va[70] *nq* şi evâpyeia, trebuie să fie prezentă şi o klvtictk; în fiecare gen al fiinţei. O schimbare continuă, progresivă, singura *ce este actul*. *De an*. III 7, 431 a 6; „Mişcarea a fost [definită drept] actul a ceea ce este neîncheiat”.

69 Celui care va adopta prima interpretare îi va crea dificultăţi(*Schol*. 358 a 19) faptul că Aristotel caracterizează kâvtiok; nu doar ca evepyeia, ci şi ca *hnt'kzxzxa*, acesta din urmă însemnând *xzkz\.mr\ţ*, desăvârşire (v. *supra* § 1). Noi putem să explicăm uşor acest fapt. După cum Kivriatţ constituie şi actualizează ca atare starea de schimbare (*des Werdens*), motiv pentru care ea este Evepyeia, la fel ea împlineşte această stare *ca atare* numindu-se de aceea evxeXExeia; ea instituie starea superioară, mai apropiată de act şi, pentru a spune astfel, starea desăvârşită a potenţialităţii.

70 *Pbys*. III 2, 201 b 33 – 202 a 2.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

În care poate avea loc starea de schimbare, anume acea a doua stare potenţială pe care trebuie să o formeze Kivriaic, propriu-zisă, se întâlneşte numai acolo unde se află concepte contrare şi, în consecinţă, concepte intermediare, care lipsesc în cazul opuşilor contradictorii. Transformarea nefiinţei în fiinţă nu poate fi decât una bruscă şi instantanee. În cea de-a treia carte a *Fizicii* (şi în cărţile corespunzătoare ale celei de-a unsprezecea a *Metafizicii*), Aristotel demonstrează pe larg acest lucru71 şi, după ce în *Phys*. III, 1 şi în *Met*. *K* 9 declarase72 că „există tot atâtea genuri ale mişcării şi schimbării câte genuri ale fiinţei", restrânge mai târziu această teză în raport cu idvricnq propriu-zisă la cele trei categorii ale calităţii, cantităţii şi locului, singurele în care, după cum demonstrează printr-o cercetare scrupuloasă, sunt împlinite condiţiile necesare.73

Totuşi, în definitiv, nu dorim să ne împotrivim primei interpretări; în definitiv, după cum am spus deja, şi una şi alta, oricât de mare ar fi deosebirea lor formală, nu stabilesc lucruri diferite în mod esenţial. Conform amândurora, observăm că la bv Kivfia ei are loc un mod propriu al unirii unei stări potenţiale cu una în act. Cea de a doua, spunând că mişcarea este un act care, instituindu-şi starea lui efect

71 Cf. *Met*. *KW*, 1067 b 14 *sqq*. La fel, *Phys*. III.

72 *Phys*. III 1, 201 a 8: „Există tot atâtea specii ale mişcării şi schimbării câte specii ale fiinţei există”. La fel *Met*. *K* 9.

73 *Met*. *K* 12, 1068 a 8: „Dacă deci categoriile se împart în substanţă, calitate, loc, stare activă şi pasivă, relaţie, cantitate, există în chip necesar trei feluri de mişcări: mişcarea calităţii, a cantităţii şi cea a locului”. La fel *Phys*. III. La acele lucruri care nu admit nicio stare intermediară între starea dinainte de schimbare şi act şi la care, în consecinţă, nu există nicio KÂvriate, propriu-zisă, deci, după cum am văzut, la toate categoriile cu excepţia lui Ttoiâv, mxrov şi noii, în mod evident starea potenţială dinaintea schimbăm, stare care nu e constituită deci de nicio formă ca atare, poate fi caracterizată deja drept proxima stare potenţială. Starea actualizării *ei* este starea de act în primul moment.

tivă, constituie o stare de potenţialitate, posibilul ca posibil, permite exprimarea aceluiaşi fapt într-un mod de-o[71] sebit de clar în definiţia mişcării. Vedem deci şi aici că subiectul care se schimbă, chiar în această *unică* stare intermediară între o putinţă mai îndepărtată şi act, posedă totodată o stare de act şi una de putinţă, nefiind totuşi simultan în privinţa unuia şi aceluiaşi şi în act şi în putinţă; în act este în privinţa actualizării (*Werden*), a mişcării (Kivrene), în putinţă în privinţa formei care este pregătită prin Kivriatţ.

Această stare intermediară o ating şi acele potenţialităţi la care s-a manifestat şi fenomenul particular că putinţei nu-i poate corespunde un act care s-o epuizeze. După cum conceptul de mişcare are ceva dificil de înţeles în sine care provoacă iniţial mirare şi îndoială în privinţa corectitudinii definiţiei sale (cf. *Met*. *A* 2, 983 a 14), la fel, întrucât fiecare putinţă este numită aşa numai în raport cu un anumit act, cineva ar putea să nu admită dintru început că poate totuşi să existe o putinţă căreia nu-i corespunde un act sau, cel puţin nu unul care să existe în lucruri, chiar

dacă un asemenea act poate fi gândit şi implicat în conceptul ei. Şi totuşi, după cum dovedesc exemplele oricărei linii şi ale oricărui corp, aşa este. Linia, *una* fiind în act, este, ca divizibilă, două în putinţă, şi, întrucât jumătatea poate fi divizată din nou, este în putinţă patru. Astfel, ea este în putinţă două, patru, opt, şaisprezece linii ş.a.m.d. Şi care este limita acestei potenţialităţi? Ea nu are nicio limită; în timp ce este *una* în act, în putinţă este infinit de multe. Această potenţialitate nu va fi însă niciodată epuizată printr-un act. Niciodată liniile infinit de multe, care sunt conţinute acum în putinţă ca părţi într-o linie, nu vor exista ca linii reale infinite. Infinitul există permanent aici, ca pretutindeni unde este vorba de corporal74.

74 Cf. *Phys*. III 5, 204 a 8.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[72] numai în stare de potenţialitate, fie ea ca stare de potenţialitate anterioară mişcării (Kivnenc), (o linie are infinit de multe părţi) fie ca bv kwt) cei dacă este realizată o diviziune la infinit. Faptul este valabil şi la suprafeţe, la corpuri şi la alte lucruri.75

Atât despre fiinţă în măsura în care aceasta cuprinde laolaltă fiinţa în putinţă reală, în actualizare şi fiinţa împlinită, atât, aşadar, despre bv în semnificaţia lui bv S’uvdjj.et

Kod

75 *Met*. *O* 6, 1048 b 9: „Infinitul, vidul şi toate lucrurile asemănătoare cu acestea sunt zise ca fiind în potentă şi în act, dar în alt fel de cum se întrebuinţează aceşti termeni pentru multe alte lucruri, de pildă despre ceea ce se vede sau merge sau despre ceea ce este văzut. În aceste cazuri, însuşirile afirmate despre ele pot uneori să fie adevărate fie în potentă, fie în act, şi într-un mod absolut, căci ceea ce e vizibil se numeşte aşa mai întâi pentru că poate fi văzut. Dimpotrivă, infinitul nu este în potentă, în sensul că mai târziu ar putea exista în act ca un lucru separat. Procesul acesta se întâmplă aşa numai în

gândirea noastră. Căci din faptul că, fiind vorba de infinit, diviziunea nu se sfârşeşte niciodată reiese, pentru cugetul nostru, că actul de a divide există şi în potentă, dar acest lucru nu ne îngăduie să gândim că infinitul există ca ceva separat".

CAPITOLUL V *Fiinţa conform figurilor categoriilor*

§ 1. Observaţii introductive.

Categoriile sunt stabilite de Aristotel într-un număr determinat. Diferite concepţii ale interpreţilor recenţi asupra categoriilor aristotelice.

Până acum am cunoscut fiinţa în trei dintre accepţiunile ei, dar, totuşi, partea cea mai dificilă şi mai importantă a lucrării noastre, cea dedicată celei de-a patra accepţiuni a fiinţei, fiinţa după figurile categoriilor, to bv Kaxd la *exiyiaâa*. xeby Kaxryyopuov (*Met*. *O* 10, 1051 a 34), nu este încă realizată. Întrucât, după cum vom vedea mai îndeaproape, şi această accepţiune a fiinţei cuprinde o mare varietate de semnificaţii, abordarea ei se va dovedi deosebit de rodnică, dar şi de plină de dificultăţi pentru tratatul nostru. În soluţionarea acestor dificultăţi un ajutor important ne vor oferi lucrările recente, îndeosebi scrierea meritorie a lui Trendelenburg, *Geschichte der Kategorienlehre*, operă căreia îi suntem pe de-a-ntregul îndatoraţi şi la ale cărei expuneri temeinice vom trimite adesea acolo unde nu vom dori să urmărim în detaliu o problemă a cărei tratare ne-ar conduce prea departe.

Aristotel divide fiinţa din perspectiva în care o analizăm noi acum conform diferitelor categorii. Cea mai importantă întrebare în acest context se referă la numărul categoriilor: este oare completă tabela aristotelică a cate

[73]

[74]

goriilor? Altfel spus, epuizează ea întreaga sferă a fiinţei categoriale, ca şi multiplicitatea categoriilor, sau, pentru a ne exprima astfel, Aristotel nu oferă în tabela sa decât exemple de categorii al căror număr ar putea fi

mărit cu uşurinţă, chiar în mod considerabil? Datorită faptului că Aristotel a enumerat în diverse pasaje un număr diferit de categorii (de pildă, *într-un loc*, anume în *Met*. 12, 1089 b 20, el pare să accepte numai trei: substanţele [ovxriai], afectările [recc Gri] şi relaţiile [npoţ – n]1), Prantl se crede îndreptăţit să concluzioneze în lucrarea sa *Geschichte der Logik2* că Aristotel nu a luat în serios numărul de zece categorii şi că, în genere, nu a luat în serios un număr fix de categorii; mai mult chiar, el crede că „orice om raţional se va mulţumi cu reducţia la acestea trei la fel de bine ca şi cu cea la şapte sau la opt" 3, afirmaţie care ia ca bază reducerea deja realizată anterior a categoriilor Ttoieâv (acţiune), ndaxeiv (afectare), keâc Occi (poziţie) şi exi. v (posesie) la primele două sau la o unică categorie, Kivricic). Însă dintre acestea Aristotel enumera în *Categorii* zece: „Din ceea ce este spus în afara compunerii fiecare semnifică sau o substanţă (cruoux) sau o mărime (ttogov) sau o calitate (*Be-schaffenheit*, ranov) sau un relativ (repex; ti) sau un „unde" (raru) sau un „când" (note) sau o poziţie (*Liegen*, Keâa Ooa) sau o posesie (exeiv) sau o acţiune (raneâv) sau o pasiune (*Leiden*, ndaxei-v)".4 Iar dacă cineva s-ar îndoi de autenticitatea acestei scrieri5, atunci ar putea fi trimis la prima

1 Cf. În această problemă Brandis, *Uebenicht über das Aristotelische Lehrgebdude*, pp. 41-42.

2 Prantl, *Geschichte der Logik im Abendând*. I, p. 205 *sqq*.

3 *Ibid*., p. 206.

4 *Cât*. 4, 1 b 25 – 27. Cf. *Top*. I, 9, 103 b 21: „Categoriile sunt zece la număr etc."

5 Cf. Brandis care se pronunţă în mod repetat şi hotărât pentru autenticitatea ei, ultima dată în lucrarea sa *Uebers*. *d*. *Aristot*. *Lehrgeb*-ţi. 47, n. 86.

carte incontestabil autentică – a *Topicii*, *unde* este indicat acelaşi număr. După cum, pentru Prantl, acest număr [de zece] ar putea fi redus la unul foarte mic (fără

ca, din această cauză, categoriile să înceteze să cuprindă, datorită generalităţii lor mai ridicate, întregul domeniu al fiinţei – căci această exigenţă este menţinută ferm de Prantl), la fel, el crede că poate şi să-l sporească cu uşurinţă şi că „pentru orice concepţie raţională despre ceea ce înseamnă categoriile la Aristotel ar fi cu totul indiferent dacă aici s-ar afla cifra 17 sau 18 fiind, aşadar, enumerate în mod distinct 17 sau 18 categorii". 6 Dar poziţia lui nu este confirmată nici de comentatorii antici ai lui Aristotel, mei de cercetătorii contemporani; dimpotrivă, Brandis în *Uebersicht über das Aristotelische Lehrgebäude* şi Zeller în *Philosophie der Griechen* II, 2 caută să demonstreze că o asemenea reducere sau extindere nu corespunde nicidecum concepţiei aristotelice.7 Trebuie să mărturisesc că demonstraţia lor mi se pare cu totul convingătoare. Ei citează pasaje atât de numeroase în care filosoful nostru dă de înţeles în mod clar că a stabilit un anumit număr de categorii pe care îl consideră ca fiind complet, încât nimic nu mai poate justifica în continuare vreo îndoială.8

6 Prantl, op. cit., I, p. 206.

7 Brandis, *Gnechiseb-Römische Philosophie* III, 1, p. 41 *sqq*. şi Zel-ler, *Philosophie der Griechen* II, ediţia a doua, II, 2. p. 189, n. 2.

8 Astfel el afirmă în *Anal*. *post*. I, 22, 83 b 15: „şi genurile categoriilor sunt de asemenea limitate"; şi în *Soph*. *El*. 22, princ: „căci pentru aceasta dispunem de diferite categorii"; şi în *Top*. I, 9 susţine după enumerarea categoriilor: „Acestea sunt categoriile, în numărul arătat" şi vorbeşte des despre ele ca despre „categoriile distinse" ca, de pildă, *De an*. 1> 402 a 24; *ibid*., 5, 410 a 14. Cu aceasta trebuie comparate *An*. *prior*. *> 37, 49 a 7: „În tot atâtea feluri câte categorii diferite există" şi alte pasaje. În alte locuri, după enumerarea câtorva, le numeşte pe cele nepomenite încă ai *a XXIII*. Kaârryopteu „celelalte categorii", ceea ce trimite în mod evident la o tabelă a categoriilor ferm stabilită o dată pentru totdeauna.

[75] Dimpotrivă, [în decursul timpului], a dobândit tot mai mulţi adepţi părerea că dintre categoriile al căror număr fusese fixat iniţial – poate din cauza vechii preferinţe a pitagoreicilor şi platom elenilor pentru acest număr – la zece, Aristotel a renunţat mai târziu tacit la două, adică la Keâo8 au şi la *tyjexv*. Aşa susţin, de pildă, Zeller în lucrarea *Philosophie der Griechen* şi Brandis în *Gnechisch-Romisebe Philosophie* III. De asemenea Bonitz, în *Ueber die Kategorien des Aristoteles*, pare să nu respingă această părere şi nici Trendelenburg în *Geschichte der Kategorientehre*.9 în ce ne priveşte, considerăm această teză ca fiind foarte plauzibilă şi ne vom ocupa de examinarea ei detaliată mai târziu. Pentru moment ne este suficient că Aristotel s-a menţinut măcar la acest număr ca la unul complet şi sigur.

Dar dacă nu poate fi contestat că Aristotel a fost convins de valabilitatea şi de caracterul complet al tabelei sale a categoriilor, ne putem totuşi întreba ce a putut să-i întemeieze această convingere. Această întrebare a condus în perioada mai recentă la o serie de cercetări privitoare la calea pe care Aristotel putea să-şi obţină categoriile, în cadrul acestei dezbateri, a dobândit un prestigiu deosebit o ipoteză a lui Trendelenburg, care şi-a atras însă mai mulţi oponenţi decât apărători. Acum, pentru a dobândi o bază sigură pentru soluţionarea acestor probleme, considerăm că trebuie început cu o cercetare mai detaliată asupra esenţei proprii şi semnificaţiei categoriilor. Din acest punct de vedere, pot fi distinse trei mari concepţii asupra categoriilor, care concordă în aceea că, conform

„>*Philos d. Gnech*. II, ediţia a II-a, 2. pp. 191-192; *Gneck*.

— *Rom. Philos*. III, 1, p. 43; Bonitz, *Sitzungsbenchte der Könighehen Academie ici Wissenschaften*. Philosophisch-historische Klasse, X, 5.1853, p. 643. Trendelenburg, *Geschichte der Kategorientehre*, p. 142.

hinţa conform hgurilor categoriilor lor, categoriile nu pot fi determinaţii conceptuale valabile doar în mod

subiectiv, idee care este, de altfel, cu totul depărtată de realismul lui Aristotel.10

Conform primei dintre aceste concepţii, categoriile nu sunt concepte reale, ci oferă numai cadrul (*Facbwerk*) în care poate fi situat orice concept real; altfel spus, ele nu stabilesc decât punctele de vedere conform cărora pot fi clasificate conceptele atunci când departajăm obiectele gândirii. Această concepţie pare să fie împărtăşită de Brandis, care afirmă: „Tabela categoriilor ar urma numai să reunească în mod complet determinaţiile şi întrebările universale pe care trebuie să le întrebuinţăm pentru ca, primind orice obiect în gândire, să ajungem la determinaţiile lui conceptuale. Ele *sunt formele* sau genurile enunţului (*Aussage*), eliberate şi detaşate de orice legătură propoziţională, adică *nu sunt concepte generice reale deja determinate ferm în ele însele*". n şi, imediat după aceasta, el spune: „Categoriile stabilesc numai punctele de vedere care trebuie luate în considerare pentru lămurirea completă a problemelor în discuţie". 12 La fel Zeller: „Categoriile nu urmăresc să descrie lucrurile conform alcătuirii lor reale şi nici să stabilească conceptele generale cerute în acest scop; mai degrabă ele se mulţumesc să indice aspectele diferite care pot fi avute în vedere în cazul unei asemenea descrieri; conform intenţiei filosofului, ele nu trebuie să ofere *concepte reale*, *ci numai cadrul* în care poate fi situat orice concept real". 13 „Categoriile nu sunt ele însele nemijlocit predicate, ci numai desemnează lo

10 Cf. *supra* cap. 3, § 2 spre sfârşit unde tot ce nu este *lip* Tf\q 5 ia-vouxt, „în afara gândirii", este exclus din domeniul metafizicii, categoriile însă sunt incluse în acesta.

11 *Gnech*.

— *Rom Phdos*. II, 2, 1. p. 394.

12 *Ibid*

13 *Philos*. *d Gnechen*, II, 2. p. 188 *sqq*.

cui pentru anumite predicate". 14 Zeller îl citează aici pe Striimpell care, în lucrarea *Geschichte der theoretischen Philosophie*, caracteriza categoriile şi ca „specii ale predicării" („*Arten der Prădicirung*"), deci nu ale „ceea ce se predică" („*des Prădkirten*").*15*

Cea de-a doua concepţie nu priveşte categoriile ca forme ale enunţului, ca moduri ale predicării, ci *drept concepte*; totuşi ele nu sunt considerate concepte în măsura în care sunt abordate m şi pentru sine şi ca nume pentru [77] reprezentările simple ale spiritului, ci strict în relaţia lor cu judecata, adică în măsura în care ele pot fi parte a judecăţii, şi anume *predicat*. Din această perspectivă, categoriile au luat naştere prin descompunerea legăturii propoziţionale şi sunt predicate detaşate, cele mai generale predicate. Diviziunea lor nu provine din analiza caracterului lor real (*realer Betrachtung*), ci din diversitatea relaţiilor gramaticale, caz care pare a presupune şi diversitatea corespunzătoare a relaţiilor logice.

— Pe scurt, aceasta pare a fi concepţia lui Trendelenburg, dezvoltată mai târziu amănunţit în *Elementis Logices Aristoteleae*, şi, îndeosebi, în excelenta *Geschichte der Kategorientehre* (Berlin 1846), după ce, mai întâi, încercase să demonstreze originea categoriilor în relaţiile gramaticale în tratatul de *Categoriis* (1833). Astfel, la pagina 20, el afirmă: „Conform cu aceasta, categoriile apar drept *conceptele* universale sub care cad predicatele propoziţiei simple [...] Categoriile sunt cele mai generale predicate". Şi mai departe, mai jos: „Prin faptul că ultimele categorii se manifestă tocmai în forma lor ca predicate, pot fi concepute ca predicate şi toate celelalte categorii dacă enunţul se produce prin intermediul copulei care ţine de sfera a ceea ce este

14 Ibid. *p*. 189, n. 1.

15 *Geschichte der theoretischen Philosophie*, p. 211.

format prin legătură (*die der o „o*\\. %*koKX*

[*angebort*)”. *lb* Faptul că, în acord cu aceasta, substanţa primă, care, de fapt, poate fi numai subiect17, ar aparţine predicatelor este explicat de Trendelenburg prin aceea că uneori ea este predicată cel puţin în mod impropriu18, cu trimitere la *An. prior*. I 27: „Uneori noi spunem: acel alb este Socrate şi cel care se apropie este Kallias”. 19 La această poziţie a aderat şi Biese în lucrarea sa *Philosophie des Aristoteles20* şi, de asemenea, nici Waitz nu pare să o respingă în ediţia sa a *Organonului*, nu cel puţin în măsura în care recunoaşte originea categoriilor în relaţiile gramaticale.21 De asemenea, s-ar putea aduce ca argument aici că şi vechii traducători ai lui Aristotel au fost favorabili acestei idei, traducând Katir/opia prinpraedicamenta. Trendelenburg crede că şi afirmaţiile scoliaştilor, ale lui Alexandru din Afrodizia, Alexandru Aegaeus, Porfir [„expresia KaxrtYO-ptoc este întrebuinţată pentru a arăta că ea este predicată despre un lucru”]22 şi ale altora dovedesc că şi ei ar fi înţeles într-un mod asemănător conceptul de categorie.23 în fine, cea de-a treia concepţie concordă cu cea de-a doua prin faptul că, pentru ea, categoriile nu sunt un simplu cadru pentru concepte, ci concepte reale. Ea respinge însă mai hotărât decât prima ideea că este vorba doar de pre

16 *Geseb*. *d*. *Kateg*. p. 23.

17 Cf. *Cât*. 5, 2 a 11.

18 Trendelenburg, *op cât*, p. 6. „*An. prior*. I 2, 43 a 35 – 36.

20 Biese, *Philosophie des Aristoteles* I, p. 49: „Categoriile, aceste concepte fundamentale ale gândirii, [...] (p. 53) nu sunt conceptele generice însele [78] care indică ceea ce este esenţial pentru un obiect, ci cele mai generale moduri ale enunţului (*xă* yevri tău KCCtri Yopiwv, *Top*. I, 9)”.

21 Waitz, *Aristotehs Organon* I, p. 268.

22 Simplicius fol. 3, b. (Basil.1551): „Un cuvânt poartă numele de predicat în sensul că el se spune despre un lucru”.

23 Trendelenburg, *De categorus*.

clicate sau că tabela categoriilor ar fi concepută numai prin considerarea relaţiilor logice şi gramaticale. Conform ei, categoriile sunt conceptele supreme şi diferite ce pot fi desemnate cu numele comun bv. Această concepţie a fost dezvoltată şi întemeiată îndeosebi de Bonitz în tratatul său *Ueber die Kategorien des Aristoteles*: „Categoriile", afirmă el, „indică pentru Aristotel *semnificaţiile* diferite în care noi enunţăm *conceptul* fiinţei (*den Begnff des Sei-enden*); ele desemnează genurile supreme cărora trebuie să le poată fi subordonată orice fiinţare (*Seiend*). Ele servesc, de aceea, pentru orientarea în domeniul a ceea ce este dat prin experienţă". 24 Iar într-un alt loc: „Conform cu aceasta, Kaxrryopia semnifică nu doar şi nu exclusiv că un concept este atribuit altuia ca predicat, ci, în genere, că un *concept* este rostit (*ausgesprocben*) şi enunţat (*aus-gesagt*) *într-o anumită semnificaţie, fără ca prin aceasta să fie cumva gândită relaţia sa cu un altul*. Aşadar pluralul Kocxrr/optoi va semnifica modurile diferite în care este enunţat un concept, semnificaţiile diferite care sunt legate de enunţarea lui, deci Kaâryyopioci xo\) ovxoq (categoriile fiinţei) va semnifica accepţiunile diferite care sunt legate de enunţarea conceptului bv, exact acelaşi lucru ca şi *noXkax & q* reyexoa xo au, ttooocxcoi; X. Eyexai xo bv [...] fiinţa se enunţă într-o multiplă semnificaţie. Această expresie Kaxrryopica xero avxoc; (categoriile fiinţei) [...] este de fapt, în mod evident, numele complet pentru categorii ca genuri supreme ale fiinţării". 23 – Cu această viziune concordă cele spuse de Ritter în al treilea volum al lucrării sale *Geschichte der Philosophie*: „Prin categorii. Aristotel înţelege cele mai generale moduri ale ceea ce esu desemnat prin cuvântul simplu". 26 De asemenea, Hege.

24 *Sitzungsb d k Acad d Wiss. pbdos bistro*. EI. X, 5. p. 623.

„*Ibid.*, 621.

26 Ritter, *Geschichte der Philosophie*, III, p. 77.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

numeşte categoriile în sensul lui Aristotel „esenţele simple, determinaţiile generice".27

Am prezentat mai sus concepţii care duc în direcţii extrem de diferite şi a sosit acum momentul să ne hotărâm pentru una dintre ele. Căci dacă luăm în considerare numai deosebirea în ceea ce priveşte teza fundamentală, adică în determinarea semnificaţiei categoriilor, şi dacă facem abstracţie, pentru moment, de orice alte întrebări – de cea referitoare la calea urmată de Aristotel în stabilirea lor, de pildă –, ca şi de posibilităţile de soluţionare diferită a lor, oricât de strâns ar putea fi legate acestea cu problema în discuţie, atunci concepţiile prezentate aici par să epuizeze de aşa manieră întreaga sferă a posibilelor deosebiri interpretative încât nu mai rămâne niciun loc pentru o nouă interpretare care s-ar abate de la cele trei. Dacă, aşa cum rezultă în mod clar din toate locurile unde este vorba despre ele28, categoriile nu reprezintă o gândire compusă [Korcryyopioc = Kaxdepaaiq (afirmaţie)]29, precum judecata, ci concepte simple, lucru de care Aristotel ne asigură în mod expres (*Cât.* 4, 1 b 25.) 30, atunci e posibil fie să concepem categoriile ca forme diferite ale enunţului conceptual (*der begnfflichen Aussage*), fie să le concepem drept cele mai înalte genuri supreme. Dacă urmăm prima cale, ajungem la ceea ce susţine prima concepţie. Dacă o urmăm pe cea de-a doua, atunci fie concepem categoriile drept concepte

27 Hegel, *Werke* XIV, p. 402.

8 Cf. de pildă, pasajele citate mai sus la capitolul 1 ca şi în alte capitole.

29 Ca, de pildă, în *Anal. prior.* I, 46, 52 a 15 unde numele Kaxriyopto 180] este întrebuinţat ca şi Kar & ipacnc: „Termenii negativi se raportează a fel fată de termenii afirmativi ca şi la propoziţiile cu un predicat nedefinit. Fie *A egal*, *B ne-egal*, *C inegal* şi *D ne-inegal*".

Cât. 4, 1 b 25: „*Cuvintele fără nicio legătură*

înseamnă: substanţa cantitate, calitate etc”.

[80]

[81]

136 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

În măsura în care orice concept este un întreg pentru sine, un gând încheiat ca atare31, şi atunci ajungem la ceea ce susţin adepţii celei de-a treia orientări, sau le gândim drept concepte, dar nu m şi pentru sine, ci în măsura în care ocupă un loc în propoziţie sau judecată, fund, aşadar, o parte a judecăţii, şi anume, aşa cum rezultă de aici, un predicat, şi atunci ne declarăm în favoarea celei de-a doua poziţii. Ar mai rămâne, desigur, încă o posibilitate, întrucât, în măsura în care cu ele se poate forma o anumită înlănţuire silogistică, conceptele pot fi considerate şi ca termeni ai silogismului, dar această posibilitate cade de la sine, căci este clar pentru oricine că în cazul categoriilor aristotelice nu este vorba de o relaţie directă cu silogismul. Dacă, aşadar, în acest punct, strict despărţite una de alta şi opunându-se una alteia, concepţiile deja existente epuizează toate posibilităţile şi exclud orice nouă tentativă interpretativă, atunci trebuie să declarăm deschis că cea de-a treia concepţie ne pare de preferat celorlalte două. Trebuie însă adăugat imediat că nu putem fi de acord cu ea în forma ei completă la care, prin determinaţii ulterioare, dependente, în mod firesc, de soluţionarea problemelor în discuţie, a ajuns îndeosebi Bonitz în valorosul tratat deja menţionat, ci, mai degrabă, recunoaştem elemente îndreptăţite şi în celelalte două, elemente ce ne par complet compatibile cu cea de-a treia. De asemenea, nu ni se pare că reprezentanţii primelor două concepţii îşi menţin poziţiile într-un mod atât de unilateral şi de abrupt pe cât par să o facă în anumite formulări prin care au accentuat exclusiv ceea ce la sfârşit avea poate să le apară nu ca o dimensiune unică, ci doar ca una esenţială a semnificaţiei categoriilor. Astfel, când Brandis consideră ca

31 *De interpr*. 3, 16 b 20: „pentru că, folosindu-le, ele

opresc gândirea ascultătorului şi-i fixează atenţia”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

tegoriile numai *ca puncte de vedere* în separarea genurilor, iar Zeller numai ca *locuri* pentru anumite predicate, ei au susţinut poate acest lucru numai într-un mod asemănător cu Prantl, care nu ezită să afirme în a sa *Geschich-te der Logik*: „Însă în măsura în care categoriile sunt chiar categorii, ele se configurează – răspicat spus – ca totioi ai unui *Xbyoc*, (locuri ale unui logos) şi această semnificaţie proprie acum categoriilor trebuie noi să o lămurim aici” 32, în timp ce chiar mai înainte afirmase în mod expres: „Astfel Aristotel numeşte în mod clar acele determinaţii (*Bestimmtheiten*) (categoriile) [...] chiar predicate comune – kovvţi Kaâryyopo ou. era – şi acestea sunt acelaşi lucru cu ceea ce el numeşte «genuri» – yvrl-” 33 Ba chiar şi Zeller îşi începe capitolul consacrat prezentării filosofiei aristotelice cu cuvintele: „Toate obiectele gândirii noastre cad după Aristotel sub unul dintre următoarele zece *concepte*: esenţa, mărimea etc. *Aceste concepte supreme sau categorii* etc”. 34 La fel, Brandis numeşte categoriile în mai multe locuri „concepte generice universale şi prime, genurile supreme ale fiinţării etc”. Pe de altă parte, oricât de mare accent pune el în distingerea categoriilor pe relaţiile logice, şi Trendelenburg admite că în dispunerea acestora „subsumarea logică” este în conflict cu „geneza reală” 35 şi că Aristotel „abordează în mod real categoriile aflate pe căi formale” 36. În genere, credem că interpretarea tezei sale, aşa cum am expus-o mai sus şi aşa cum apare ea sub multiple aspecte în polemica purtată contra ei, nu corespunde cu totul intenţiei sale. Afirmaţia conform căreia categoriile se de

32 *Gesch. d. Log. im Abendl.* I, p. 196.

33 *Loc. cât.*

34 *Philos. d. Griechen*, II, 2. p. 186.

35 *Gesch. d. Kateg.* p. 189.

36 *Ibid.*, *p.* 210.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtl osebesc după modurile diferite de predicaţie şi că ele au fost aflate prin referire la predicatele judecăţii şi propoziţiei poate coexista foarte bine cu cea conform căreia ele trebuie să indice deosebirile conceptelor considerate în mod absolut, aşa cum vom vedea mai îndeaproape. Dacă lui Trendelenburg i s-ar pune întrebarea: „Diviziunea cui o indică categoriile, a predicatului sau a fiinţei? Şi ce este supraordonat categoriilor otxria, Ttoiâv, raxrov etc, conceptul de predicat sau to bv?", atunci el s-ar hotărî ca şi noi, şi cred că putem fi siguri de asta, pentru ultima variantă. Însă întrucât chestiunea nu este lipsită de dificultăţi majore, vrem să expunem şi să întemeiem prudent şi pas cu pas concepţia care ne apare ca fund cea mai sigură. Din acest motiv afirmăm:

§ 2. Categoriile nu sunt doar un cadru pentru concepte, ci sunt ele însele concepte reale, Svroc koc8" ceoto K; o xfjq Suxvoiaţ (fiinţări în sine existente în afara gândirii).

Aceasta este o teză atât de clar şi de des enunţată de Ans-totel încât, după cum am spus, nu pot să cred că mai există vreo altă deosebire între interpreţi în afara celei a cuvintelor prin care o exprimă. Mai întâi, dacă nu mai există dubiu în legătură cu faptul că te bv însuşi, despre care metafizicianul trebuie să trateze, este un concept, şi anume, întrucât cele ce există doar obiectiv în minte au fost excluse deja mai sus, e un concept real, atunci nici în privinţa categoriilor nu mai poate exista nicio îndoială, căci *Met. 2* 4, 1030 b 11 arată suficient de clar: „Dintre cele ce sunt *unul* semnifică o substanţă (x68 e xi), altul o cantitate (ttogov), altul o calitate (rotov)". 37 La fel, *De an*

37 *Met* 24, 1030 b 11-12.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

ÎI 1, 412 a 6; *Met. A* 7, 1017 a 22; H6, 1045 a 36; O 1, 1045 b 32 şi împreună cu ele o mulţime de alte pasaje pe care le vom cita parţial imediat mai jos, atunci când vom examina mai amănunţit raportul dintre xo ov

nedeterminat şi categorii.38

În plus, adevărul afirmaţiilor noastre rezultă din expresiile alese de Aristotel pentru desemnarea categoriilor. De exemplu, el le denumeşte concepte generice (*Aligemeinbegriffe*) – Koind – ca în cea de-a treia carte a *Fizicii*: „Pentru acestea, spunem noi, nu se poate găsi un koivov (concept comun) care să nu fie nicio substanţă, nicio calitate, mei o cantitate, niciuna dintre celelalte categorii". Cf. *Anal. post.* II13, *Met. A* 4.39 Şi asupra acestui punct vom reveni mai târziu.40 Apoi categoriile sunt numite genuri – yevri –, ca în prima carte din *Despre suflet*: „Mai întâi însă este necesar să distingem în care dintre genuri şi ce este sufletul, adică dacă este un individ şi o substanţă sau o calitate sau o cantitate sau o alta dintre categoriile distinse de noi". Alte pasaje vezi mai jos.4 i Dacă însă în câteva locuri categoriile nu înseamnă pur şi simplu xd yevri (genuri), ci xd yevri xeby Kocxri Yopu Sov (genurile categoriilor) 42, acest genitiv este explicat de Bomtz la locul citat ca genitiv al apoziţiei, astfel încât ar fi spus exact acelaşi lucru ca şi în pasajele anterioare. De asemenea, dacă cineva ar dori să le considere ca „genuii ale predicatelor", nici acest fapt nu ne-ar încurca cu nimic, întrucât genurile a ceea ce se predică trebuie să fie

18 V. *mfra* § 3.

39 *Pbys*. III 1, 200 b 34 – 201 a 1; *Anal post*. ÎI 13, 96 b 20, *Met. A*, 4, 1070 b 1.

40 V. *mfra* § 4.

41 *De an*. Λ, 402 a 22 – 25. Cf. *mfra* p. 100.

nâop 115, 107 a 3; î/W, 9, 103 b 20; Se/j/j *elench. 22, 178 z5*; *Anal tt*. I, 22, 83 b 15 şi în alte locuri.

[83]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtL

[84] şi ele tot genuri şi, în consecinţă, concepte. În fine, urmând fie explicaţia lui Trendelenburg, fie pe cea a lui Bonitz43, atât numele KaTTyyopioa, cât şi, mai ales, expresiile care-l înlocuiesc în alte locuri: Kecxriyopriucxxa,

miiryo-pouueva (predicate) (*Phys*. III 1, 201 a 1; *Met*. 2 1, 1028 a 33; *A* 4, 1070 b 1 şi în alte locuri) şi reyouevex (cele spuse) (*De coelo* III 1, 298 a 28; *Cât*. 4,! b 25 şi în alte locuri) trimit la ideea că în cazul categoriilor avem de-a face cu concepte, iar nu doar cu locuri pentru concepte. În schimb, dacă numele dat categoriilor este Sioapeaetţ (diviziuni) ca în *Top*. IV 1, 120 b 36, atunci aceasta înseamnă numai că ele sunt 5 iaipe Oevxa (cf. An. prior. I 37, 49 a 7; *Phys*. V 1, 225 b 5.)" adică conceptele în care este divizată fiinţa (5 icapeâxai xo bv).44 Însă ele sunt numite şi *nx* (*meiq* (cazuri); cum se explică oare acest nume? 45 Bonitz atenţionează pe bună dreptate „că nu 7 txcbat<; singur, ci abia în legătură cu bv şi *yer*\ bv (xo kocx & *xăq* Texobaeiţ un au: nefiinţa conform cazurilor ei) este folosit pentru desemnarea categoriilor". „Conform cu aceasta", afirmă el, „putem presupune că acest cuvânt considerat izolat şi pentru sine nu-i pare suficient de precis lui Aristotel pentru a fi întrebuinţat precum yevn sau xd Jtpeoxa (genurile prime) ca nume pentru categorii". 46 Desigur, în *Etica Endemică47*, *nxfhciq* singur este întrebuinţat în acelaşi sens precum Kaxrr/opta, însă această lucrare nu este atribuită lui Aristotel, ci doar unui elev al său. Expresia xo raxă *xăq* Trxcbaeu; bv (fiinţa conform cazurilor ei) permite catego

43 Cf. *supra* p. 78 şi p *77* şi *infra* § 5.

44 Cf. În privinţa semnificaţiei pe care o are Staipecnţ *An prior*. 131, *Anal post*. ÎI 13, 96 b 25.

45 *Met*. *N*, 2, 1089 a 26: „Despre înejfiintă se vorbeşte în atâtea sensuri câte categorii sunt".

46 Bonitz, op. cit., p. 614.

47 *Eth Eudem*. 18, 1217 b 29.

riilor să apară din nou ca ovxa, aşadar drept concepte, şi nu doar drept cadre pentru concepte.

[După cum se observă, noi spunem nu *doar* drept cadre pentru concepte şi nu respingem, aşadar, ideea că ele oferă în mod real cadrul în care pot fi înscrise celelalte concepte reale şi că determină locurile diferite în care se

repartizează acestea. Mai degrabă, dacă, într-adevăr, categoriile sunt concepte generice universale, atunci adevărul acestei teze va rezulta ca o consecinţă necesară; căci orice gen cuprinde în graniţa unică şi extinsă care-i este proprie toate speciile şi indivizii subordonaţi lui, acestea sunt în el, iar el este oarecum locul pentru ele. Dar şi inversa pare a fi necesară, anume că locul comun pentru concepte este determinat prin gen sau, totuşi, printr-un concept generic analog. Deci şi în acest mod ar putea rezulta deja pe cale raţională că dacă, aşa cum susţin acei interpreţi, categoriile reprezintă cadrul pentru concepte, atunci ele nu pot fi *doar* un cadru pentru ele, ci, simultan, trebuie să fie ele însele concepte.

Noi afirmăm:

[85]

§ 3. Categoriile sunt semnificaţii diferite ale lui bv care este enunţat despre ele koct dvec Xoyiav (prin analogie), şi anume într-o dublă modalitate, conform analogiei proporţionalităţii şi conform analogiei prin raport cu acelaşi termen.

Această propoziţie oferă celei anterioare o nouă confirmare. Ea conţine însă trei afirmaţii: 1) că xo ov divizat conform figurilor categoriilor (raid xoc c-fiuccxa *xf* [*e*, Kocxri Yopiaţ) nu este divizat ca un concept sinonim, ca un gen în speciile sale, ci ca un oucorouov (omonim) care este cercetat conform semnificaţiilor sale distincte; 2) că dacă, în raport cu diferitele categorii, xo bv este un omonim.

142 DFSPRfe MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢF1 LA ARlă TOItL

totuşi nu este vorba doar de o omonimie accidentală (O: 7: O TOX – riţ bu. coruu. ov), ci, mai degrabă, între bv şi categorii are loc o unitate a analogiei; 3) în fine, că această analogie a lor este una dublă, respectiv nu este doar o analogie a proporţionalităţii, ci şi o analogie prin raport cu acelaşi termen (*cine Analogie zum gleichen Terminus*). Sperăm ca din diferitele afirmaţii ale filosofului nostru să demonstrăm punct cu punct cele spuse, până la

deplină certitudine.

În ceea ce priveşte prima problemă, să ne amintim că teza aristotelică a polisemiei fiinţei a reprezentat începutul [86] cercetării noastre şi că am găsit această idee exprimată prin expresia xo bv Xeyetai 7 to-a%ăx; fiinţa este enunţată într-un mod multiplu. Acest 7 r. oXA, a%a) e; înseamnă deci nu doar că ceva este spus adesea, adică de mai multe ori şi de către mai mulţi, ci, de asemenea, şi că este enunţat într-o multiplă semnificaţie. Însă acest xo bv) IEYE – xai TtOAX – axcoq nu-l aflăm doar acolo unde este vorba de acea primă distingere a semnificaţiilor lui ov, cea care stă la baza tratatului nostru, ci şi acolo unde to bv al categoriilor este divizat în acestea. De pildă, la începutul celei de-a şaptea cărţi a *Metafizicii*: „Fiinţa se spune într-un mod multiplu; căci o [accepţiune] înseamnă o substanţă şi un individ, alta o calitate sau o mărime sau vreuna dintre cele ce sunt predicate astfel". 48 La fel, în cartea a cincea: „Ca atare (k (x8 akd), spunem că are fiinţă (*seiend germant iviră*) despre ceea ce semnifica figurile categoriilor, căci fiinţa are tot atâtea accepţiuni ca şi modurile în care este enunţată. Fiindcă, acum, dintre cele ce sunt predicate ceva sem

4 S Afet. Z 1, 1028 a 10: „Fiinţa se ia în mai multe înţelesuri, cum am arătat mai înainte în cartea despre multiplele semnificaţii ale unor cuvinte, unde am tratat despre accepţiile acestui cuvânt. Într-adevăr, el înseamnă, pe de o parte, substanţa lucrului, iar pe de altă parte înseamnă că un lucru are cutare calitate sau cutare cantitate şi fiecare din predicatele celorlalte categorii".

FIINŢA CONI-ORM FIGURILOR CATEGORIILOR

nifică o substanţă, altceva o calitate, altceva o mărime, altceva un relativ, altceva o acţiune sau o pasiune, altceva un «unde» sau un «când», cu fiecare dintre acestea fi-inta semnifica [totuşi] unul şi acelaşi [lucru]". 49 Şi în al doilea capitol al cărţii a paisprezecea, unde, datorită contextului, sensul vocabulei *noXXaxâc*, apare cu totul clar: „Dar, mai întâi, fiinţa se spune într-un mod multiplu. Ea semnifică când o substanţă, când o calitate, când o

mărime şi la fel cu celelalte categorii". 50

În consecinţă, el respinge şi în acest capitol, opunându-se platonicienilor, ideea că 5 wâţii bv poate fi un concept unic întrucât este întâlnt în fiecare dintre categoriile proprii enunţării polisemice a lui bv.51 Am atms deja această problemă în capitolul anterior şi am văzut, discutând acolo despre KivnoTQ, că deşi ea se întâlneşte în mai multe categorii, nu se poate susţine totuşi că ar fi *una* pentru toate categoriile, întrucât, în genere, nu pot fi găsite concepte comune pentru acestea.52 De asemenea, din faptul că fiinţa se spune diferit rezultă, conform capitolului zece al cărţii a cincea a *Metafizicii*, că la fel este şi pentru toate celelalte concepte care i-ar putea fi asociate, astfel încât şi identicul şi deosebitul şi contrariul trebuie considerate ca fund altele în fiecare categorie.53 Ideea este însă exprimată deosebit de clar într-un pasaj din *Etica Nicomahică* citat în acest scop de Trendelenburg: „Întrucât binele", se afirmă acolo, „se spune într-un mod tot atât de diferit ca şi fiinţa (în categoria substanţei este enunţat

49 *Met*. *A* 7, 1017 a 22 – 27.

50 *Met N* 2, 1089 a 7 – 9.

51 V. *supra* p. 50. n. 37.

52 *Phys*. III 1, 200 b 34 şi *Met*. *K*.

53 *Met*. zi 10, 1018 a 35: „Întrucât despre unul şi fiinţă se vorbeşte în n-ai multe sensuri, urmează ca în mod necesar să se spună aceleaşi lucruri şi despre cele ce vin de la ele, precum «acelaşi», «altul» şi «contrariu» care au a fi altfel după fiecare categorie".

ca divinitate şi intelect, în cea a calităţii ca virtute, în cea a mărimii ca dreaptă măsură, în cea a relativului drept ceea ce e folositor, în cea a timpului ca pnle), în cea a locului ca locuire şi altele asemenea) este evident că nu poate exista un concept comun şi unic pentru toate; căci altminteri el nu ar putea fi enunţat în toate categoriile, ci

în una singură”. 54

În acelaşi sens capitolul douăzeci şi opt al cărţii a cincea a *Metafizicii* afirmă cu toată certitudinea că ceea ce aparţine diferitelor categorii nu are un gen comun, categoriile nefiind reductibile niciuna la alta, mei la ceva unic mai general decât ele.55 Şi, în acord cu aceasta, Aristotel respingea ideea că fiinţa ar putea fi un gen, de pildă, în a treia carte a *Metafizicii*: „Nici *unu*, *nici fiinţa* nu pot fi un gen pentru cele ce sunt”. 56 Cf. *Top*. IV 6, 127 a 28. De asemenea, cartea a opta a *Metafizicii* susţine că fiinţa nu este aidoma unui gen care, contras prin diferenţe, se descompune în specii, ci că, conform semnificaţiei sale, e fie substanţă, fie calitate, fie cantitate57, iar în cartea a

54 *Eth. Nicom*. I 4, 1096 a 23.

55 *Met. A* 28, 1024 b 9: „Distincte prin gen se spune despre cele al căror subiect apropiat este diferit şi care nu se pot reduce unele la altele, nici să stea în acelaşi, […] şi tot de asemenea [despre] diferitele categorii ca moduri de a fi ale fiinţei. Căci cele ce sunt semnifică, unele esenţa, iar altele calitatea sau celelalte de acest fel, mai înainte diferenţiate. Acestea nici nu pot fi reduse unele la altele, nici la una dintre ele”.

56 *Met. B* 3, 998 b 22.

57 *Met. H* 6, 1045 a 36. Aristotel explică în ce mod substanţele separate care nu constau din materie şi formă sunt una: „Cât despre lucrurile care n-au materie, nici inteligibilă, mei sensibilă, fiecare din ele constituie o unitate în mod imediat” şi lămureşte acest lucru prin exemplul fiinţei (ov), care se descompune de îndată în categorii fără să aştepte ceva de genul diferenţei pentru a deveni această sau acea categorie: „după cum fiecare din aceste lucruri constituie o fiinţă, fie ca o substanţă, fie ca o calitate, fie ca o cantitate. De aceea în definiţiile acestor categorii nu intră nici fiinţa, niciunul, esenţa lor este imediat, prin sine însăşi, şi unitate şi existenţă etc. [trad. Bezdechi]”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

şaptea a *Metafizicii xb* bv este caracterizat ca o

expresie nedeterminată care primeşte determinaţii abia prin intermediul categoriilor.58

Ajungem acum la ceea ce am susţinut la al doilea punct, anume că dacă lui bv, aşa cum revine el diferitelor categorii, Aristotel nu-i atribuie acea unitate mai riguroasă a genului, totuşi i-o atribuie pe cea a analogiei, mai extinsă decât cea a genului şi care cuprinde şi omonimele (buoby" UJ.a). Această unitate a analogiei este distinsă şi supraordonată de cea a genului în cartea nepi tgW TTOoa %cbţ (*Despre multiplele semnificaţii*), cartea *A* a *Metafizicii*, capitolul al şaselea: „Ceva este numeric (individual) unu, altceva [este unu] conform speciei, altceva conform genului, altceva conform analogiei. Este unu ca individ ceea ce e într-o materie, ca specie, ceea ce concordă în definiţie, ca gen, ceea ce are aceeaşi figură a categoriei, iar conform analogiei cele ce se raportează [între ele] precum unul la altul. Permanent însă ceea ce urmează este legat de ceea ce precedă precum ceea ce e unu ca individ este, de asemenea, şi ca specie, în timp ce nu tot ce e unu ca specie e şi ca individ. Ceea ce este însă unu ca specie e unu şi ca gen în timp ce nu tot ce e unu ca gen e şi ca specie, poate însă doar prin analogie, în timp ce nu tot ce e unu prin analogie e unu ca gen". 59 Cf. *De part. anim*. I 5, 645 b 26; *Met. N*, 6, 1093 b 19) Corectitudinea ultimelor observaţii rezultă de la sine dacă ţinem cont de

58 *Met. Z* 3, 1029 a 20: „Numesc materie ceea ce prin sine însuşi nu e nici ceva determinat, nicio cantitate oarecare, nici nu are vreunul din predicatele prin care e determinată fiinţa".

59 Afet. 4 6, 1016 b 31-1017 a 2; *De part. anim*. 15, 645 b 26: „Unele deţin ceea ce este comun printr-o analogie, altele după gen, altele, după specie". *Met. N* 6, 1093 b 19: „O astfel de analogie se află în fiecare categorie a fiinţei".

faptul că toate conceptele care aparţin diferitelor

categorii sunt numite ovxa (fiinţări) şi dacă, în plus, îi recunoaştem lui bv unitatea prin analogie. Aristotel face el însuşi acest lucru în cuvinte clare în a patra carte a *Metafizicii*: [90] „Fiinţa este numită aşa într-o multiplă semnificaţie, însă nu omonim, ci prin raport cu unul şi cu o natură unică, tot la fel cum ceea ce este [numit] sănătos [pune] totul în relaţie cu sănătatea: ceva fiindcă o apără, altceva fiindcă o produce, altceva fiindcă e un semn al ei, altceva fiindcă e capabil de a o primi, sau tot la fel cum ceea ce e [numit] medical [pune totul] în relaţie cu arta medianei etc". 60 La fel, în capitolul al patrulea al cărţii a şaptea şi în capitolul al treilea al cărţii a nouă.

La începutul *Categoriilor*, Aristotel divide toate lucrurile cărora le revine în comun un nume în 6 icoroj, ex şi cruveb-*vx>ţi-a* (sinonime). Modul în care le distinge exclude orice terţ, întrucât afirmă: „omonim este numit ceea ce are doar un nume comun, în timp ce conceptul desemnat prin acesta este diferit, ca, de pildă, calul şi calul pictat este un animal [...] Însă ceea ce e unu nu doar după nume, ci şi după concept este numit sinonim, ca, de pildă, calul

60 *Met*. *T*2, 1003 a 33: „[...] Pentru că «medical» se zice fie despre cel ce posedă arta medicinei sau despre cel înzestrat de la natură pentru ea, fie despre ceea ce înseamnă opera însăşi a medicinei. Şi mai sunt atâtea alte exemple de acest fel. Tot asemenea se vorbeşte şi despre fiinţă, în mai multe sensuri, dar, de fiecare dată, relativ la un singur principiu. De aceea, li se zice fiinţări, unora pentru că sunt substanţe, altora ca determinaţii ale substanţei etc". *Met*. *Z* 4, 1030 a 32: „Căci trebuie să recunoaştem calitatea de fiinţă substanţei şi celorlalte categorii (calităţii, cantităţii etc, F. B.), fie în sensul că cuvântul fiinţă rămâne acelaşi, dar îşi schimbă înţelesul prin omonimie, fie în sensul că adăugăm sau omitem predicatul fiinţei, în sensul în care spunem, de pildă, că şi incognoscibilul este un cognoscibil. De fapt, *noi nu vorbim*, în acest caz, *nici prin omonimie*, *nici prin sinonimie*, ci raportul e acelaşi cu cel pe care-l întâlnim atunci când

întrebuinţăm cuvântul «medical». E adevărat că termenul acesta e folosit, în diferitele lui accepţii, despre unul şi acelaşi obiect, dar

şi boul este un animal". 61 Conform acestor caracterizări, întrucât to bv care se divide în categorii nu e un auveb-vouov, el va fi, după cum am văzut, în mod necesar un buwvo (J.ov. Din acest motiv, în pasajele citate din Metamn *fizica*, Aristotel pare să-i acorde lui ov o poziţie de mijloc între omonime şi sinonime. Însă în acest caz, cuvântul bicoroţi. ov este întrebuinţat într-un sens mai restrâns, unul care cuprinde numai ceea ce Aristotel numeşte într-un alt pasaj omonime accidentale (ano x' UXHQ ba. d) V\) [j. ov), opuse de el omonimelor prin analogie (6 (j. obroliov kocx avaA.oyiav).62 Aşadar, fiinţa nu este pentru categorii un asemenea be7 io *ix>xr\e*, buchy\) iov, ea revenindu-le lor doar în mod analog.

Dar pentru a înţelege ce înseamnă acest omonim prin analogie, trebuie să ştim ce înţelege Aristotel, atât în acest pasaj, cât şi în genere, prin dva-oyia; şi tocmai acest aspect vrem noi să-l lămurim la cel de-al treilea punct. Trendelenburg a cercetat în mod amănunţit semnificaţia analogiei în lucrarea *Geschichte der Kategorien.bi* De la el pot fi învăţate următoarele lucruri:

În semnificaţie prima şi originară, afirmă el, analogia e ceva cantitativ, e proporţie matematică, iar esenţa ei concare, totuşi, nu e unul şi acelaşi lucru, adică e folosit nu prin omonimie, căci termenul «medical» se întrebuinţează şi despre corp şi despre operaţie şi despre instrumente, şi aceasta nici prin omonimie, nici prin sinonimie, ci el se referă de fiecare dată doar la un singur lucru". Cf. *Met. Ki*, 1060 b 32.

61 *Cât*. 1, 1 a 1 – 3, 6 – 8.

62 *Eth. Nicom*. I 4, 1096 b 25: „Binele nu poate fi deci conceput ca un lucru comun, enunţabil printr-o singură idee. Dar atunci cum să-l definim? Căci toate câte sunt considerate bunuri nu par să fie din întâmp are omonime. Să fie astfel pentru că toate îşi au originea într-

un singur bine sau pentru că toate converg spre acelaşi bine? Sau poate că se numesc aşa mai degrabă în virtutea analogiei? Căci ceea ce este vederea Pentru trup mintea este pentru suflet şi aşa mai departe".

63 *Gesch. d. Kateg.* p. 152 *sqq.*

stă în egalitatea raporturilor (Igoxeq Xoytov).64 Dar şi în domeniul calitativ este posibilă o proporţie, aşa cum ne arată exemplul din pasajul tocmai citat al *Eticii Nicomahice*: precum este facultatea de a vedea în raport cu corpul, se spune acolo, la fel este intelectul în raport cu sufletul.65 Două pasaje citate de Trendelenburg dovedesc – fapt pe care el îl evidenţiază însă mai puţin ferm – că o asemenea proporţie calitativă are loc într-un dublu mod: 1) *una şi aceeaşi* calitate revine *în acelaşi grad sau într-un grad diferit* la subiecte diferite (căci calitatea admite un mai mult şi un mai puţin [xo *ţiăk kov* mi xo fjxxov]66), de pildă, corpul A e mai cald decât corpul B, la fel cum corpul B e mai cald decât corpul C. Aici are loc, într-un anumit grad, şi o comparaţie după cantitate, după măsură, dar nu KOCT & to nxxrov fi 7 kxtby (după cantitate ca atare), ci după mărimea putinţei (*Kraft*) (fi Swavxed ti) sau altele asemenea. – 2) Când *calităţi diferite* se raportează *în acelaşi mod* la mai multe subiecte, de pildă, când spunem acesta este cald aşa cum acela este alb.67 Ultima este analogia

64. *Eth. Nicom.* V 6, 1131 a 31.

65 V. n. 62. Alte exemple oferă *Top.* I 17, 108 a 7: „Asemănările trebuie să fie căutate, în primul rând, în lucruri care sunt clasate în genuri deosebite, prin procedeul următor: A şi B se comportă unul faţă de altul cum se comportă unul faţă de altul C şi D, de exemplu, ştiinţa este faţă de ştiut că senzaţia faţă de sensibil; sau A se află în B, tot aşa cum C se află în D; de exemplu, cum vederea se află în ochi, tot aşa intelectul intuitiv se află în suflet, şi cum liniştea se află în mare, tot aşa vântul se află

în aer". De asemenea *An. prior*. I 46, 51 b 22; [92] *Phys*. I 7, 191 a *7*; *De part. anim*. I 5, 645 b 6, 9; *Met. O* 6, 1048 b 5.

66 *Cât*. 8, 10 b 26: „Calităţile admit variaţie de grad".

67 *De gen. et corr*. ÎI 6, 333 a 23: „[Elementele] nu sunt comparabile după cantitate ca atare, în măsura în care o cantitate provine din alta, ci după gradul potentei lor, tot aşa cum un sfert de litru de apă este capabil să răcească tot atât cât ar face-o zece asemenea cantităţi de aer. În acelaşi fel, [elementele] se pot compara *după cantitate, dar nu după ea*

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

desemnată de Aristotel în mod expres cu acest nume.68 Şi astfel dvă-oyov este mai general decât koivov, dacă acesta din urmă rămâne permanent în cadrul aceleiaşi categorii.69 Primul poate, de asemenea, întemeia un element comun între diferitele categorii: „Ceea ce este analog", se spune în a paisprezecea carte a *Metafizicii70*, „străbate toate categoriile fiinţei; ceea ce este linia dreaptă în raport cu lungimea, este planul în raport cu lăţimea, numărul par [93] în raport cu numerele şi albul în raport cu culoarea". Cf. de asemenea *A* 6, 1016 b 31; *Met. A* 4, 1070 a 31; *ibid*., b, 16; *ibid*. b 26; *ibid*. 5, 1071 a 30 etc. „Astfel se înfăţişează", conchide Trendelenburg, „categoriile lui Aristotel, dacă se consideră ceea ce pot avea în comun". 71

Observăm de aici cum în raport cu lucrurile care sunt aceleaşi după nume, dar nu după concept, deci în raport cu omonimele (bu. covuu. oi. (), cele ce sunt analoge (*avakoya*), dacă sunt concepute în acest mod, se disting de omonimele accidentale (ano roxbu. covup. oi () şi, în acord cu un uz mai riguros al termenului, sunt cu totul excluse din sfera omonimelor (ou. coruu. ov) ca [fiind] mai puţin Omora *atare*, *ci după potentele* [*fiecăreia*]. Apoi, potentele sunt comparabile după măsura cantităţii, dar *în sens analog*, aşa cum este în cazul unui [obiect] alb şi al altuia cald. [Expresia] «ca şi, semnifică asemănătorul în cazul calităţii, pe când în cazul cantităţii, ea [semnifică] egalul".

68 *De part. anim*. I 4, 644 a 16: „Precum acelea dintre genuri care se deosebesc după gradul mai mare sau mai mic al excelenţei se reunesc sub un gen unic, tot aşa [se reunesc acelea dintre genuri] *care sunt analoge*. Mă refer la pasărea care diferă de altă pasăre prin mărime sau prin excelenţă (după cum una are aripi mai mari, alta mai mici), pe când peştele este analog păsării, deoarece el are înotătoare, pe când ea are aripi”.

69 Acesta este koivov în sensul strict al cuvântului. Cf. *mpra* p. 83 n. ™ pasajul citat din *Phys*. III 1. Pentru o altă utilizare a expresiei v.*în fra S* 4.

70 *Met N* 6, 1093 b 18 – 21.

71 *Gesch. d. Kateg*. p. 157.

[94]

nime. Ele se apropie întrucâtva de sinonime, căci, în afara numelui comun, le e specific dacă nu un concept comun, măcar o înrudire a conceptelor, dacă nu identitatea, măcar asemănarea conceptelor, dacă nu egalitatea de esenţă, totuşi măcar egalitatea raportului. Există, cu siguranţă, o deosebire între o omonimie conform căreia numim „Marte” atât o planetă, cât şi pe zeul războiului şi o alta după care este numit rege principele între oameni, acvila între păsări, regele pe tabla de şah etc.

De asemenea, se înţelege foarte bine în ce fel xo bv, deşi nu poate fi sinonim în raport cu diferitele categorii, nu este în niciun caz lipsit de această analogie proporţională în raport cu ele. Căci precum se raportează omul faţă de fiinţa sa substanţială (*zu seinem substantiellen Sein*), faţă de cnxna, la fel, de pildă, se raportează albul faţă de Ttoiov (calitate) ca faţă de fiinţa (bv) care-i corespunde lui şi numărul şapte faţă de 7 toaov (cantitate) etc. Este deci aici o egalitate a raporturilor, o analogie aşa cum o consideră Trendelenburg şi aşa cum Aristotel a susţinut-o în mod cert pentru categoriile sale.72

Dar cu aceasta nu am precizat încă pe deplin nici

gândul aristotelic, nici motivul pentru care el a vrut să distingă xo ov al categoriilor de omonimele în sens propriu. [Căci] în pasajele mai sus citate Aristotel nu subliniază că xo bv ar fi un nume comun pentru categorii întrucât ceea ce aparţine *unei* categorii se raportează la *un* concept al fiinţei (*Seinsbegriff*) la fel cum ceea ce e conţinut într-o alta la un alt concept al ei, ci spune: „Fiinţa se spu

72 De pildă, *Met Z* 1, 1028 a 36: „Şi suntem încredinţaţi că cunoaştem mai bine ce este fiecare lucru atunci când îi cunoaştem esenţa, de pildă ce este un om sau ce este focul, decât atunci când îi cunoaştem numai calitatea sau cantitatea sau locul, pentru că fiecare dintre aceste moduri de existenţă noi nu le cunoaştem decât când le ştim esenţa, adică atunci când le ştim calitatea sau cantitatea".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

ne într-o multiplă semnificaţie, dar în raport cu *unul* şi cu *o* singură natură" 73; şi acest *unu*, această unică natură, este substanţa, aşa cum rezultă imediat din cele ce urmează: „Unele sunt numite fiinţă pentru că sunt substanţe, altele fiindcă sunt pasiuni ale substanţei etc". 74 La fel spune în primul capitol al cărţii Z75: „Fiinţa se spune într-un mod multiplu [...] căci un [mod] semnifică o substanţă, altul o calitate sau o mărime etc. Însă întrucât fiinţa este spusă într-o semnificaţie atât de diferită, este clar că fiinţa primă între ele este esenţa [*die Wesenheit*] care semnifică substanţa [...] Celelalte însă sunt numite fiinţă întrucât, în raport cu această fiinţă, unele sunt calităţi, altele cantităţi, altele stări pasive (*leidende Zustdnde*) sau altele asemenea". Cf. *Met. O* 1, 1045 b 28 şi A" 3, 1061 a 8. Desigur, şi exemplul la care trimite Trendelenburg (v. mai sus) prezintă analogia ca pe o proporţie calitativă, însă exemplele citate de Aristotel pentru explicarea modului în care xo ov revine categoriilor mx & voc, OYiav nu ne indică nimic de acest fel. Dacă dieta e numită sănătoasă fiindcă menţine sănătatea, atunci motivul folosirii numelui [sănătos] nu este în mod evident o

proporţie în sens propriu cu corpul numit mai întâi şi în semnificaţie primă sănătos, deşi, în mod firesc, acest motiv trebuie căutat într-un raport, adică într-o relaţie cu acesta. La fel, când medicina este numită sănătoasă fiindcă produce sănătatea sau când culoarea pielii este numită astfel numai fiindcă e un semn al sănătăţii. Toate se află într-o relaţie cu sănătatea şi prin aceasta una cu alta, fără ca din acest motiv să se afle tocmai într-o relaţie de felul proporţiei. Căci în orice proporţie corectă dacă al doilea element este egal cu al patrulea, atunci trebuie şi ca primul să fie egal cu

73 *Met. îi*, 1003 a 33. v. *supra* p. 90, n. 60.

74 *Ibid*.

75 *Met*. Zi, 1028 a 10-15, 18 – 20.

[95]

[96]

] 52 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOT EL

al treilea; dacă a: b = e: b atunci a = c. De aceea, dacă noţiunile „care face sănătos" şi „care indică sănătatea" nu înseamnă acelaşi lucru, ceea ce, în mod evident, este adevărat, relaţia dintre sănătate şi ceea ce face sănătos, ca şi cea dintre sănătate şi ceea ce indică sănătatea, nu formează o proporţie, fapt valabil şi pentru alte exemple. Corpul asupra căruia se exercită arta de a vindeca, opera pe care ea o îndeplineşte, mijlocul de care ea se foloseşte etc, despre toate este enunţat cuvântul iatpi KOV (medical) prin raport cu aceeaşi ioapucn (artă a medicinei). Însă ele nu formează o proporţie cu aceasta.

De aceea, credem că alături de modalitatea analogiei lămurită de Trendelenburg trebuie să fie acceptată o a doua, care ocupă împreună cu prima aceeaşi poziţie mediană între sinonimie şi omonimia pură. Şi aici sunt înrudite lucruri eterogene, şi aici ele au acelaşi nume pe care nu-l poartă octco *xv%ı\q* (accidental), ci koct au *aXoyiav*, numai că înrudirea de care este vorba aici este cu totul diferită de cea menţionată anterior. În timp ce termenii analogiei considerate mai înainte arătau o

egalitate de raporturi în diversitatea conceptelor, aici întâlnm o raportare complet diferită, o raportare la un acelaşi concept ca termen (*ănav npoc*, uiav dep%n), o relaţie la aceeaşi dpxn (principiu) (*Met*. *F2*). De aceea, Aristotel exprimă relaţia dintre aceşti termeni analogi şi sinonime spunând că ultimele pot fi numite în sens propriu kocG ev (după unu), pe când primele numai *npoq* ev (în raport cu unu) sau [dacă e să le numim tea9 ev, atunci] le numim aşa numai într-o oarecare măsură.76

Limba a atras nu o dată atenţia asupra acestui mod al înrudirii în lucruri, căci pe unele lucruri le numim cu ace

Met. T2, 1003 b 13; v. p. 97, n. 79.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

laşi nume, pe altele cu nume diferite, pe altele însă în aşa fel încât, deşi cuvintele sunt diferite, ele provin totuşi din aceeaşi rădăcină ca, de pildă, atunci când spunem că ceva *este* vindecabil, iar altceva este util sănătăţii. Însă limba nu procedează întotdeauna cu o asemenea precizie, ci îi e suficient că lucrurile sunt împreună şi se grupează în jurul unuia pentru ca, fără să se sinchisească de modul apartenenţei lor individuale, să le numească cu un singur nume de familie, dacă mă pot exprima astfel. De pildă, numim „regal" nu doar stăpânul regesc – purtătorul puterii regale – ci vorbim şi de un sceptru şi de un veşmânt regal, de onoare, de porunci regale sau de sânge regesc etc. La fel, numele i>VREA – vov (sănătos) şi icecpucov (medical) au fost utilizate mai sus într-o semnificaţie multiplă şi nu ar fi deloc dificil să multiplicăm exemplele.77

Deci xo bv care revine categoriilor este, după Aristotel, analog şi în acest mod. Ca urmare, ceea ce deosebeşte categoriile de omonimele pur accidentale nu este doar acea egalitate a raporturilor care are loc pentru un bv sau

77 în *Met*. *A* 10, 1018 a 31, evavxiov (contrarul) este considerat a fi analog în acest mod: „Altele care mai sunt numite contrarii, sunt prin aceea că unele le au pe cele de mai sus, altele pentru că primesc asemenea contrarii, altele întrucât pot să le producă, dar şi să le sufere

acţiunea, altele cât produc şi suferă acţiunea, altele ca act de cedare-act de primire, altele cât înseamnă posesiune sau privaţiune de ele”. La fel, SDvatov, în *A* 12, 1019 b 35: „Cele ce sunt după putinţă se referă toate la primul înţeles. Adică la principiul schimbării în altul sau în acelaşi ca altul. Între celelalte, despre unele se zice că sunt în putinţă, unele, pentru că altceva are asupră-le o astfel de putere, altele, întrucât nu sunt susceptibile în niciun chip, iar altele, în sfârşit, sunt, dar numai într-un anumit fel. Tot asemenea şi cele că neputinţa. Aşadar, definiţia tare a primei semnificaţii a putinţei ar fi că este un principiu de schimbare în altul sau în acelaşiuat ca altul”. În schimb, şi în geometrie şi în logică se vorbeşte de o 5 wa-Hlţ şi de un Sworcov, dar doar în sensul unei simple analogii a proporţionalităţii. V. *supra* pp. 41, 42, n. 5 şi 6.

1 54 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTH.

[97] altul, ci şi analogia prin raport cu unul şi acelaşi termen. Aceasta din urmă este evidenţiată de Aristotel în pasajele citate şi, în genere, ea este considerată drept acel mod al denumirii analoge care, aflându-se mai aproape de sinonime, se îndepărtează mai mult de lucrurile omonime într-un sens mai riguros al termenului78; pe baza ei, el demonstrează că există o unică ştiinţă care tratează despre fiinţă în multiplele ei accepţiuni.79 Mai departe, tot pe baza ei Ai istotel conchide că dintre categorii una poartă numele de fiinţă într-un sens mai propriu decât toate celelalte, aşa cum este în mod firesc cazul pretutindeni la lucrurile care sunt numite în comun analoge în acest mod. Astfel „sănătos”, atunci când este enunţat despre corpul sănătos, este enunţat în cel mai propriu sens deoarece corpul ca atare este constituit de sănătate ca formă de care depind toate celelalte concepte şi prin raport cu care tot ceea ce e numit sănătos într-un mod oarecare primeşte acest nume.80 Dintre categorii, substanţa (cruda) este fiinţa primă şi în sens propriu, „[despre] celelalte”, afirmă Aristotel, „spunem că au parte de fiinţă (*werden seiend genannt*)

78 Astfel, în *Met*. *6* 1, 1046 a 6 sunt distinse de omonime numele polisemantice unite în analogia identităţii termenului, în timp ce termenii analogi conform proporţionalităţii sunt plasaţi în cadrul primelor: „Însă acele accepţii ale termenului putinţă la care numai numele este asemenea le putem lăsa la o parte. Într-adevăr, unele poaită numele de putere datorită doar unei simple asemănări. […] Dar toate potentele ce se referă la aceeaşi specie etc. [trad. Bezdechi]”.

79 *Met*. *F* 2, 1003 b 11: „Cum tot ceea ce este sănătos presupune o ştiinţă unică, tot asemenea şi în alte cazuri. Pentru că nu numai ştiinţei despre care se zice că este după unul îi revine să teoretizeze asupra unului, ci şi aceleia socotită a fi relativă la o natură unică. Doar şi despre acestea, într-un fel, se zice că sunt după unu. În urmare, este de tot evident că o singură ştiinţă are a studia pe cele ce sunt întrucât sunt”.

80 *Met*. *îi*, 1003 b 16: „[principiul, F.B.] din care vin toate şi în temeiul căruia sunt denumite”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATFGORIILOR J55

Întrucât în raport cu această fiinţă unele sunt cantităţi, altele calităţi, altele afectări sau altceva de felul lor”. 81 Alte afirmaţii asemănătoare am citat deja mai sus din cartea a patra. [98]

Este deci clar că fiinţa este un op. obrojo. ov pentru diferitele categorii, numai că ele, categoriile, nu sunt bp. coruu.cx ano TOXTlţ, ciKax cevaoyiav, şi anume în dubla modalitate a analogiei: analogia egalităţii raporturilor şi analogia prin raport cu acelaşi termen. Căci nu doar xo bv al substanţei se raportează la tot ce e substanţial precum xo bv al calităţii la tot ce e calitativ ş.a.m.d., ci toate categoriile sunt numite fiinţă *npoc*, ev mi utocv xtvoc corjciv (prin raport cu unul şi cu o unică natură), prin raport cu fiinţa *unică* a substanţei (*în Bezug auf das cine Sein der* cruda).82

Noi afirmăm:

§ 4. Categoriile sunt conceptele generice sinonime cele mai înalte, genurile supreme ale fiinţării.

Am studiat în paragraful anterior categoriile în raport cu to bv, noţiune care le este supraordonată şi care le desemnează pe toate, chiar dacă nu le este comună în sens propriu. Unitatea lor a fost [prezentată ca] o unitate a analogiei, căci nimic nu le revine în unul şi acelaşi mod (cbcoarccoc; *Met*. 2 4, 1030 a 35), aşa cum se întâmplă în

81 *Met*. Z 1, 1028 a 18; v. *supra p*. 94, n. 75; cf. p. 90, n. 60.

82 Această dublă analogie a fiinţei nu i-a scăpat lui F. Ravaisson în al său *Essai sur la metaphysique d'Aristote*, lucrare premiată de Academia Franceză, I, p. 357 *sqq*.: „Aşadar, categoriile nu se unesc într-un gen superior şi nici într-o participare comună la unul şi acelaşi principiu sau la una şi aceeaşi idee; ca şi cele patru cauze, ele se unesc *într-o relaţie comună cu unul şi acelaşi termen, iar această relaţie este cea care constituie obiectul unei singure şi unice ştiinţe* [...] Dar există relaţii *de o natură cu totul diferită* care stabilesc un fel de lui udire între diferitele categorii; acestea sunt opoziţiile fiinţei [...]" *Ibid*., p. 363: „Cei doi termeni contrari ai fiecărei opoziţii diferă deci în mod necesar în fiecare categorie, după

Dtă PRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI I A ARISTOTtL

[99] cazul sinonimelor. Un concept sinonim mai general decât categoriile, s-a demonstrat deja, nu există. Acum ne vom îndrepta atenţia spre considerarea raporturilor dintre categorii şi lucrurile care le sunt subordonate, şi aici vom găsi, dimpotrivă, că toate lucrurile care aparţin aceleiaşi categorii sunt sinonime. Categoriile sunt în sens propriu concepte comune (koivoc) şi genuri (e. *vy*) ale lucrurilor. Demonstraţia este uşor de realizat, deoarece numeroase sunt pasajele în care Aristotel enunţă această teză. To koivov are la el o semnificaţie mai restrânsă şi una mai largă. În sens larg, ceea ce este unu prin analogie face şi el parte dintre koivoc întrucât şi el este un koivov kect dva-A.oyiav (comun prin analogie) 83. Astfel, în capitolul paisprezece al cărţii a şaptea şi în capitolul doi al celei de-a zecea a

Metafizicii sunt numite KOivd atât fiinţa, cât şi unul convertibil cu ea.84 Însă sensul cel mai uzitat de Aristotel este cel conform căruia KOivd sunt numai sinonimele, iar koivov primeşte astfel semnificaţia unui concept comun.85 În acest sens mai restrâns, categoriile sunt numite KOivd ca, de pildă, în primul capitol al cărţii a treia a *Fizicii* şi în cel de-al patrulea al cărţii a douăsprezecea a *Metafizicii*. Iar faptul că Aristotel are în vedere realmente acest koivov în sens restrâns, iar nu pe acela după care şi xo bv şi xo ev cum diferă şi fiinţa însăşi în fiecare dintre genurile ei. Dar precum fiinţa este peste tot, la fel este peste tot aceeaşi opoziţie: termenii sunt diverşi, raportul însă este identic [...] Opoziţiile stabilesc deci între cele zece genuri ale fiinţei *egalităţi de raport*, *de proporţii*, *de analogii*, *trei termeni sinonimi*".

83 *De part animal*. I 5, 645 b 26; v. *supra* p. 89, n. 59; cf. *Anal post* I 10, 76 a 38.

84 *Met*. Z 16, 1040 b 21; I 2, 1053 b 19.

8:) În alt loc primeşte accepţiunea unui principiu general etc.

86 *Pbys*. III 1, 200 b 34; v. *supra* p. 83, n. 39; *Met A* 4, 1070 b 1: „Într-adevăr, în afara substanţei şi a celorlalte categorii nu mai e niciun gen comun".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

şi altele asemenea lor primesc acest nume, rezultă în mod clar îndeosebi din *Anal*. *post*. ÎI 13, unde categoriile sunt desemnate drept 7 tpo) xa koivoc (noţiuni prime comune).87 De asemenea, *Met*. *K* 3 atribuie în mod evident catego[100] noi oixria predicatul koivov tocmai în opoziţie cu to bv.88 însă Aristotel îşi face cunoscută poziţia într-un mod şi mai clar atunci când desemnează categoriile drept genuri – yevr. Căci genul este întotdeauna un sinonim, aşa cum ne învaţă în mod expres cartea a patra a *Topicii* –, şi am văzut deja cum din acest motiv xo bv şi xo ev nu pot fi numite genuri şi cum ceea ce aparţine diferitelor categorii nu poate avea un gen comun.90 Iar faptul că, pentru toate cele subordonate lor, categoriile sunt genuri este indicat deja destul de precis tocmai de aceste pasaje în care este

subliniat permanent că ceea ce nu aparţine aceleiaşi categorii nu aparţine nici aceluiaşi gen; ideea e enunţată însă în mod clar în capitolul trei al cărţii a zecea a *Metafizicii*: „unu", se spune acolo, „este diferit după gen – celălalt însă aparţine aceleiaşi categorii". 91 Faptul e confirmat de o mulţime de alte locuri în care categoriile sunt numite *jevt*] x<au Kaxriyopirâv (genurile categoriilor) sau pur şi simplu yevri. Exemple pentru prima expresie oferă

87 *Anal. post*. ÎI 13, 96 b 19: „După ce am descoperit care este genul, şi anume dacă el reprezintă o cantitate sau o calitate, trebuie să dăm la lumină însuşirile cu ajutorul noţiunilor prime comune".

88 *Met. K* 3, 1061 b 11: „Deoarece, aşadar, fiinţa în totalitatea ei, în diversele ei accepţii, este exprimată ca predicat în raport cu ceva unitar şi comun [...]" La fel, *ibid.*, 1060 b 35. Că acest koivov este oikrta este limpede din paragraful precedent.

89 *Top*. IV 6, 127 b 6: „căci genul este enunţat în chip sinonimdespre toate speciile". Cf. *Top*. IV 3, 123 a 28.

90 *Met. A* 28, 1024 b 12 etc. V. *supra* p. 88, n. 55 şi 56.

91 *Met. I* 3, 1054 b 35-1055 a 1. La fel de clar se pronunţă pasajul citat mai sus la p. 89, n. 59 din *Met A* 6, 1016 b 31.

158 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Anal. post. I 22; *Soph. elench*. 22; *Top*. I 9; *Top*. 115; *Top*. VII 1 şi alte locuri.92 Exemple pentru ultima aflăm în: Cât. [101] 8; *Cât*. 10; *Anal. post*. ÎI 13; *Phys*. III \; *De an. l l*; *De an*. ÎI 1; *Met. I*, *l*; *A 5*; *N*, *2. Şi în* alte locuri.93

De aceea nu au fost departe de adevăr acei interpreţi antici ai lui Aristotel atunci când, aşa cum ne relatează Porfir94, doreau să numească cartea categoriilor 7 tpi xdov yevcov („Despre genuri"), deşi, după cum vom mai vedea, numele „categorii" este de departe cel mai adecvat. Stoicii au utilizat mai târziu pentru categorii numele xd yevi-Kebxocxoc, genurile supreme. Trendelenburg crede că

aici

92 Anal. post. I 22, 83 b 16: „şi genurile categoriilor sunt de asemenea limitate”; *Sopb. El.* 22, 178 a 5: „dispunem de diferite categorii”; *Top.* I 9, 103 b 20: „genurile de categorii”; *Top.* I 15, 107 a 38: „genurile de categorii cărora le poate aparţine un termen”; *Top.* VII 1, 152 a 3: „sub acelaşi gen de categorie”. Despre lămurirea genitivului, v. *supra* p. 83.

93 *Cât.* 8, 11 a 37: „Apoi, dacă s-ar întâmpla ca ceva să fie, în acelaşi timp, calitate şi relativ, n-ar fi nimic extraordinar ca unul şi acelaşi lucru să intre în două genuri”; *ibid.*, 10, 11 b 15: „Despre categoriile formulate s-a vorbit de ajuns”. *Anal. post.* ÎI 13, 96 b 19: „După ce am descoperit care este genul, şi anume dacă el reprezintă o cantitate sau o calitate […]”, *Phys.* III 1, 201 a 9, v. *supra* p. 58, n. 50. La fel, *Met. K*, 9, *De an.* I 1, 402 a 22: „Totodată, este necesar să se clarifice în ce gen se află şi ce este [sufletul], adică dacă este ceva determinat, o substanţă sau o calitate sau o cantitate sau vreuna dintre celelalte categorii pe care le-am tratat”. *De an.* ÎI 1, 412 a 6: „Noi spunem că substanţa este una dintre realităţi etc”. *Met. I* 1, 1052 b 18: „şi mai ales în faptul de a fi măsura primă a fiecărui gen şi îndeosebi în a fi măsura primă a cantităţii, iar de la cantitate noţiunea de unu a fost extinsă asupra celorlalte categorii”. *Met. A* 5, 1071 a 24: „dar cau7. etc. şi elementele lucrurilor ce ţin de genuri diferite sunt diferite, după cum s-a spus, cum e cazul cu culorile, sunetele şi cantităţile, afară de cazul când între aceste cauze există analogie”. *Met. N* 2, 1089 b 27: „Dar chiar şi în acest caz ar trebui ca fiecare gen să aibă o materie anume. Numai că e inadmisibil ca această materie deosebită pentru fiecare gen să existe separată de substanţa respectivă”.

94 Porfir, fol. 2. „Unii numesc [această lucrare] *Despre genurile fiinţei*, alţii *Despre cele zece genuri*”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

ar fi schiţată deja o tratare diferită de cea aristotelică a doctrinei categoriilor.95 Poate că, într-adevăr, aşa stau

lucrurile, dar nu atât datorită numelui folosit, cât, mai ales, prin renunţarea la numele timpuriu (Kaxrryopioa), fapt pe care-l vom lămuri mai îndeaproape mai târziu. Căci dacă la Aristotel nu întâlnim expresia xd yevi Kcoxaxa, totuşi el le numeşte în *Met*. 2, 9. exact în acelaşi sens xd 7 tpă>xa (genurile prime).96 Noi afirmăm:

[102]

§ 5 Categoriile sunt cele mai înalte predicate ale substanţei prime.

Individul din genul substanţei este numit de Aristotel substanţă primă (npebxri coala) 97. Aşadar afirmaţia noastră nu este alta decât că toate categoriile sunt predicate despre substanţa individuală, şi deci că, în aceste condiţii, ele sunt cele mai înalte predicate ale acesteia. Dovada rezultă uşor pe baza tezei precedente în care s-a stabilit despre categorii că sunt cele mai înalte genuri ale lucrurilor. Căci, ca genuri, ele sunt predicate în primul rând despre speciile subordonate lor9 s şi dacă şi acestea sunt ge

95 *Gesch*. *d*. *Kateg*. p. 219.

96 *Met*. 2 9, 1034 b 7: „Din cele de mai sus reiese că forma nu se poate naşte, dar proba aceasta nu e valabilă numai pentru substanţă, ci şi pentru celelalte genuri prime, cum sunt calitatea, cantitatea şi celelalte categorii". Cf. de asemenea pasajul din *Anal*. *post*. ÎI 13 citat la pagina 99, n. 87.

97 *Cât*. 5, 2 a 11: „Substanţa, în cel mai însemnat, cel mai originar şi cel mai propriu înţeles al cuvântului, este aceea ce nici nu este enunţat despre un subiect, nici nu este într-un subiect; de exemplu, un anumit °m, ori cal".

Top. 15, 102 a 31: „Gen este ceea ce se enunţă ca esenţă a mai multor lucruri care se deosebesc din punctul de vedere al speciei". *Cât*. 3, „22: „căci genul mai mare este enunţat despre genul mai mic".

60 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

nuri, atunci ele se predică despre specule lor şi despre speciile speciilor acestora până ce se ajunge la

individ”. Căci, aşa cum ne învaţă al treilea capitol al *Categoriilor*, [acolo] unde unul este predicat despre altul ca despre subiectul său, acolo tot ce este enunţat despre predicat va fi enunţat şi despre subiect”. 100 Se înţelege aşadar de la sine că prima categorie, *oxxna*, ai cărei indivizi sunt substanţe prime, poate fi enunţată despre aceştia.

Însă, din cele spuse, rezultă că faptul e valabil şi pentru celelalte categorii. Căci tot ce nu este substanţă aparţine, totuşi, ca accident unei substanţe şi are fiinţă numai în[103] trucât aparţine unei substanţe, aşa cum am menţionat deja mai sus.101 De aceea, ceea ce aparţine permanent unei alte categorii [decât substanţa] este permanent predicat despre o substanţă, aşa cum ne învaţă cartea despre categorii, prima carte a *Analiticii secunde*, cartea a şaptea a *Metafizicii102* şi alte pasaje. Dacă însă este predicat despre vreo sub

90 *Cât*. 5, 3 a 38: „specia este enunţată despre individ, iar genul atât despre specie, cât şi despre individ”.

100 *Cât*. 3, 1 b 10: „[...] Astfel, om este enunţat despre un anumit om; dar şi animal este enunţat despre om; de aceea, va fi enunţat de asemenea despre un anumit om; căci un anumit om este şi om şi animal”.

101 V. *supra* % 4. p. 94, n. 75. *Anal* post. I 22, 83 a 25: „predicatele care nu sunt substanţiale [...] sunt accidente”.

102 *Met*. Z 3, 1029 a 23: „Celelalte categorii [...] formează predicate ale substanţei”; *Cât*. 5, 2 b 37: „Pe lângă acestea, substanţele prime sunt, în sensul cel mai propriu, numite substanţe, pentru că ele sunt subiectele tuturor celorlalte. Acum, aceeaşi relaţie care există între substanţa primă şi toate celelalte există de asemenea între speciile şi genurile substanţelor prime şi toate celelalte, căci despre ele se enunţă toate celelalte; *Anal*. *post*. I 22, 83 a 30: „Aceste predicate, care nu sunt substanţiale, trebuie să fie predicate ale unui alt subiect, şi nimic nu poate fi alb care să nu fie de asemenea şi altceva decât alb”. Cf. *ibid*., b, 20.

stanţă, atunci este predicat şi despre o substanţă primă ale cărei predicate erau celelalte substanţe.

Desigur, există o deosebire între predicaţia categoriei *obcia* şi, în genere, a speciilor secunde (aşa cum numeşte Aristotel specule şi genurile care aparţin primei categorii) 103 şi predicaţia celorlalte categorii despre substanţa primă. Căci la primele atât conceptul, cât şi numele sunt atribuite substanţei prime, pe când categoriile accidentale nu pot fi identificate conceptual cu substanţa primă deoarece nu sunt nimic esenţial pentru ea, ci se găsesc în ea numai ca accidente.104 Totuşi şi predicaţia acestor categorii despre substanţa primă este una proprie şi firească; [104] în schimb, nu avem deloc de a face cu o asemenea pre

103 *Cât*. 5, 2 b 30: „noi dăm doar speciilor şi genurilor numele de substanţă secundă”; *ibid*., a 15.

104 *Cât*. 5, 3 a 15: „Apoi, când un lucru este într-un subiect, numele lui poate foarte bine să fie uneori aplicat subiectului, dar noţiunea lui nu poate fi aplicată. În substanţele secunde însă, nu numai numele, ci şi noţiunea sunt enunţate despre subiect; astfel, enunţăm atât noţiunea de om, cât şi pe aceea de animal despre un anumit om. Prin urmare, substanţa nu poate fi într-un subiect”. Cf. *ibid*., 2 a 19. Aici se vorbeşte numai de o Katrryopeão” 8 cu note, de o predicaţie în anumite cazuri, ba chiar *Cât*. 5, 2 a 27 respinge de-a dreptul ideea că toate accidentele sunt predicabile despre substanţa primă: „Pe de altă parte, cu privire la ceea ce este într-un subiect, de cele mai multe ori, nici numele, nici noţiunea lor nu sunt enunţate despre subiect. Totuşi, uneori noţiunea este imposibil să fie enunţată, dar nimic nu împiedică numele de a fi enunţat despre subiect”. Aceasta pare să contrazică pasajul citat în nota 102. Dar, aşa cum ne lămuresc în mod repetat comentatorii, faptul trebuie înţeles după cum urmează: întrucât există nume abstracte şi nume concrete ale accidentelor precum virtute şi virtuos, mărime şi mare, dintre care ultimele sunt 7 cocpd) vuu. a (paronimele)

primelor (cf. *Cât*. 1 a 11), Aristotel vorbeşte aici inexact despre două nume ale accidentului ca despre două accidente, fapt după care, în mod firesc apoi, o mulţime de accidente nu ar putea fi predicate deloc despre substanţă; căci nu se poate spune că omul e virtute, chiar dacă [se poate spune] că e virtuos.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtL

clicaţie acolo unde, aşa cum se întâmplă uneori, substanţa primă ocupă locul predicatului faţă de o substanţă secundă sau, în genere, faţă de un accident, căci Aristotel nici măcar nu vrea să numească predicare o asemenea formă pervertită de judecată.105

Este clar, astfel, cum genurile supreme sunt simultan predicatele cele mai înalte ale substanţei prime întrucât, în genere, ele sunt cele mai înalte predicate. Numai xo ov şi to ev şi ceea ce are numai unitate analogă pot fi desem[105]nate ca predicate încă şi mai generale în acelaşi sens inexact în care [to ov] este numit koivov, aşa cum se afirmă în *Top*. IV 6, 127 a 28 că fiinţa se predică despre toate, iar în cartea a zecea a *Metafizicii* că fiinţa şi unul sunt cele mai generale predicate.106 Din contră, prima carte din *Analitica primă* afirmă despre categorii, considerate însă în sens mai restrâns: „Ele sunt enunţate despre alte lucruri, însă altceva anterior lor care să fie enunţat despre ele nu în plus, Ammonius atrage atenţia că în raport cu multe nume abstracte ale accidentelor nu s-a format nicio formă concretă, astfel încât acestea nu pot fi predicate despre substanţă în niciun mod, nici chiar sub forma unui paronim înrudit lor.

105 *Anal*. *post*. I 22, 83 a 4: „Când spun «albul este un lemn», înţeleg că ceva care este alb se întâmplă să fie un lemn, dar nu că albul este substratul căruia îi aparţine lemnul. [...] Pe de altă parte, când afirm: «lemnul este alb» nu înţeleg că altceva, care se întâmplă de asemenea să fie un lemn, este alb [...] ci lemnul este aci substratul, care actual a ajuns să fie alb, şi a ajuns aşa fără să fie altceva decât lemn sau specie de lemn. Dacă trebuie să formulăm

o regulă, atunci să denumim ultimul fel de exprimare atribuire, iar pe celălalt o neatribuire totală sau cel puţin o atribuire care nu este proprie, ci accidentală, «Alb» şi «lemn» vor servi primul ca predicat, al doilea ca subiect. Vom admite atunci că predicatul este enunţat despre subiect în sens propriu, nu şi accidental; căci numai printr-o astfel de atribuire demonstraţiile sunt în adevăr dovezi". Cf. Tren-delenburg, *Geseb. d. Kateg.* p. 15.

106 *Met* 12, 1053 b 20: „căci fiinţa şi unul sunt, dintre toate predicatele, cele care au caracterul cel mai general". Cf. *supra* p. 1, n. 2.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

există". 107 De asemenea, *Met. B* 3 contrapune cele mai înalte genuri speciilor infime, la fel cum contrapune predicatele cele mai generale celor care sunt cele mai puţin ral e.

gene

S-a polemizat mult în ultima perioadă în legătură cu sensul în care trebuie înţeles numele Kaârr/optoa, nume prin care Aristotel desemnează genurile supreme. Tren-delenburg consideră109 că acesta are semnificaţie de predicat, căci Katriyopeâv, care, originar, însemna a acuza, este folosit de Aristotel ca termen ce desemnează constant predicarea în judecăţi şi propoziţii (în sens restrâns afirmarea). Alţii, dimpotrivă, contrazic această opinie. Este imposibil, susţin ei, să fi fost teza lui Aristotel că în sfera categoriilor se cuprind numai predicate, întrucât pentru el ovala, substanţa, este categoria primă şi cea mai importantă, iar substanţă primă şi în cel mai propriu sens este substanţa individuală, to. Se ti, astfel că substanţele universale îi par cu atât mai demne de numele owioc cu cât ele se află mai aproape de individ.110 Or, conform doctrinei exprese a lui Aristotel, această substanţă individuală nu poate deveni niciodată predicat în propoziţia formată corect111, iar dacă acest lucru se întâmplă totuşi

107 *An. prior.* I 27, 43 a 29 – 30.

108 *Met. B* 3, 998 b 14: „Şi încă, admiţând că

genurile sunt principii prin excelenţă, va trebui să considerăm a fi astfel pe cele prime sau pe cele ultime, predicate ale individualelor înseşi?”

109 *Gesch. d. Kateg* p. 6.

110 *Cât.* 5, 2 a 11. V. *supra* p. 102. n. 97; ibid. b, 21: „Şi aşa, avem un al doilea motiv pentru a susţine că specia este mai cu adevărat substanţă decât genul”.

11 *Cât.* 2, 1 b 3: „Există, în fine, lucruri care nici nu sunt într-un subiect, şi nici nu sunt enunţate despre un subiect; cum ar fi un anumit om şi un anumit cal”. *Ibid.*, 5, 3 a 36: „Este adevărat că, întrucât substanţa Primă nu este enunţată despre ceva, ea nu poate niciodată forma predicatul vreunei propoziţii”. Cf. ibid. 2 b 17; *An pior.* I 27, 43 a 25;

[106]

[107]

uneori, atunci o asemenea predicare nu mai merită de fapt numele de predicare.112 Dacă, din acest motiv, [continuă ei, Aristotel a preluat numele Kaxriyoptat de la Kocxriyo-peâv în semnificaţie de „predicare”, atunci sau a comis inadvertenţa de a da categoriilor un nume care nu se potriveşte tocmai la ceea ce este cel mai important în ele, sau a preluat numele de Kaxriyopia de la acel Kaxriyopeâv care, de fapt, chiar că nu-şi merită numele. Din acest motiv, mai ales Bonitz susţine în tratatul despre categorii citat deja de mai multe că numele Kaxrr/opia înseamnă pur şi simplu „enunţ” (*Aussage*), semnificaţie generalizată în care, aşa cum demonstrează el pe baza mai multor pasaje, Aristotel foloseşte acest cuvânt.113 Zeller 1 s-a raliat în această problemă în cea de-a doua ediţie a *lucrării sale Philosophie der Griechen.114*

Dar dacă Aristotel, aşa cum Bonitz ne atenţionează pe drept115, a forjat numele „categorie” în primă instanţă pentru conceptul desemnat de acest nume atunci când fiinţa se divide în figurile categoriilor, totuşi este mult mai probabil că, făcând acest lucru, el a avut în vedere

semnificaţia mai proprie şi, pentru el, de departe mult mai obişnuită, a lui Kaxriyopeâv, adică cea a predicării. Astfel, însuşi Brandis, după ce anterior explicase numele Kaxr-yopia ca Bonitz116, caută în recenta sa lucrare, *Übersicht*

Met. *A* 7, 1017 a 21: „[…] sau când subiectul căruia îi aparţine ca accident acel căruia îi serveşte de predicat este el însuşi" (adică al cărui predicat firesc este acesta; ei. nota lui Bonitz la acest pasaj). *mv*. *suprap*. 104, n. 105.

113 *Sitz*. *d*. *Acad*. *der Wissenschaften phil*. *hist*. EI. X, 5, p. 621. Asemenea pasaje sunt *Soph*. *elench*. 31, 181 b 27; *Met*. T2, 1004 a 28; *Met*. 21, 1028 a 28.

114 *Philos*. *d*. *Gnechen*, II, 2, p. 187. n. 1.

115 Op. cit., p. 612.

116 *Gnech*.

— *Rom*. *Philos*. II, 2, 1, p. 376.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

Ilber das Aristoteliscke Lehrgebdude, o posibilitate de a lua ca bază Kaââiyopia în sensul mai restrâns şi mai propriu.117 Din punctul nostru de vedere, acest lucru este posibil fără nicio dificultate; căci chiar dacă nu tot ceea ce este cuprins sub categorii poate deveni predicat, fapt despre care vom vorbi şi mai târziu, categoriile însele sunt, în tot cazul, predicate; iar acest lucru nu este perturbat în niciun fel de celălalt. Căci din faptul, arătat mai sus, că ele sunt genuri (yevri) şi genuri supreme (*nu* & *xa yivr*\) nu decurge deloc că tot ceea ce este cuprins în ele trebuie, de asemenea, să fie gen suprem, ceea ce ar fi ridicol. Aşadar, categoriile însele sunt neîndoielnic capabile să fie predicate, ba chiar ele posedă această capacitate înaintea tuturor celorlalte concepte, deoarece nu există nimic, fie el individ, specie sau gen, care să nu poată deveni subiect al uneia sau alteia dintre ele, în timp ce pentru ele însele nu mai poate fi găsit un predicat mai înalt. Dacă acesta este unicul motiv pentru care ele au primit numele p rr/opica118, vom vedea mai târziu. Pentru moment am

117 *Ibid*., III, 1. p. 39: „În tot cazul, esenţa (*Wesenheit*) ar putea fi considerată ca predicat în măsura în care prin ea neterminarea materiei dobândeşte

determinare”.

118 Ideea a fost deja subliniată de mai multe ori de interpreţii antici. Astfel Philoponus: *Schol*. 39. a, 16: „Pentru că aceste zece cuvinte sunt cele mai generale şi pentru că ele pot fi predicate fără a fi subiecte, ele se numesc categorii”. La fel, în *Proleg*. *adesp*. al *Cod*. *Urb*. la *Categorii*, *Schol*. 31. a 6: „[…] nu acuzaţiile aduse în judecăţi se numesc categorii, ci genurile supreme care se predică întotdeauna fără a fi subiecte. La fel, Alexandru din Afrodizia pe care îl citează Trendelenburg în *De categoriis*. Dintre interpreţii mai noi, Prantl în a sa *Geseb*. *d*. *Log*. I, P198: „Predicatele generice cele mai comune sunt categoriile, adică determinaţiile generice care nu pot fi considerate ca subiecte ale unor predicate mai înalte, ci enunţă predicativ determinaţia ca una comun cuprinzătoare”.

J

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

urmărit numai să demonstrăm că ele sunt cele mai înal-[108] te predicate ale oricărei fiinţări şi, în consecinţă, cele mai înalte predicate ale substanţei prime care stă la baza oricărei alte fiinţe (*aliem andern Sein*). Noi afirmăm:

§ 6 Categoriile se deosebesc unele de altele conform deosebirii raportului lor cu substanţa primă.

Toate lucrurile cărora le revine în comun un singur nume poartă acest nume, după cum am văzut mai sus, din mai multe motive: sau din cauza unei identităţi doar întâmplătoare a numelui (*Namensgleicheit*), ca oucovujj. a *ănb TV%r\q*; sau pentru că participă în comun la un concept şi, în consecinţă, şi la numele care-l desemnează, ca *av*-vobruu. a; sau, în fine, datorită unei înrudiri de esenţă [manifestată] în diversitatea lor, ca bjj. bvdu. ºC kocx avoc Aoyiav. Însă în măsura în care cele omonime sunt una într-un alt sens decât cele analoge, iar cele analoge într-un alt sens decât cele sinonime, atunci ceea ce este omonim, analog şi sinonim trebuie, în mod firesc, să fie predicat fiecare într-un mod distinct despre diversele

lucruri în care se descompun noţiunile cuprinse (*befassten*) în ele. În cazul omonimelor şi sinonimelor este clar modul cum are loc această separare. Căci, evident, omonimele sunt împărţite conform deosebirii reprezentărilor legate întâmplător cu acelaşi nume – de pildă, în cazul numelui [german] „Ball" [minge, bal], atribuit atât unui cunoscut joc al copiilor, cât şi unui dans de societate, separarea este realizată conform deosebirii reprezentărilor asociate lui. Sinonimele, în schimb, se disting datorită deosebirii diferenţelor specifice prin intermediul cărora ele sunt contrase în cu FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

tare sau cutare specie, ca, de pildă, animalele în bipede şi patrupede. Pentru analoge, însă, care va fi pentru ele modul diviziunii care să corespundă atât unităţii imperfecte care le este proprie – unitate care, totuşi, este mai mult decât simpla identitate a numelui –, cât şi poziţiei lor mediane între omonime şi sinonime?

Am văzut, aşadar, că există o dublă modalitate a predicatelor analoge: predicate analoge în virtutea asemănării sau proporţionalităţii şi predicate analoge prin raport cu un acelaşi termen. Cum primele sunt considerate uneori de către Aristotel printre predicatele omonime în sens deplin119, mărturisesc că nu aş şti să indic nicio deosebire esenţială între ele în privinţa diviziunii lor în lucrurile cuprinse în ele. Căci ceea ce e unu în virtutea asemănării este, de fapt, diferit, fiind unul şi acelaşi numai conform proporţiei. De aceea, dacă considerăm diferenţa dintre conceptele care, în calitate de materie, formează cele două părţi ale unei proporţii calitative, atunci, indiscutabil, o să rezulte că lucrurile asociate numelui comun se deosebesc conform semnificaţiilor sale diferite, aşa cum era cazul la omonimele pure, bunăoară deosebirea dintre sufletul unui animal şi sufletul unei întreprinderi etc.

Cu totul altfel stau lucrurile în cazul a ceea ce este analog prin raport cu un acelaşi termen. Aceşti termeni analogi sunt într-adevăr 7 rp6<; ev koci utocv cpwnv (prin

raport cu unul şi cu o unică natură), chiar dacă nu sunt kexG ev (după unu). Acest ev este o unitate reală, el este pur şi simplu unu conform conceptului şi esenţei, motiv pentru care aceste analoge s-ar putea defini drept cele ce sunt unul şi acelaşi în privinţa termenului, fiind deosebite numai în privinţa modului în care cele analoge se raportează la acest termen. De aici rezultă însă nemijlocit

[109]

V. *supra* p. 97. n. 78.

[110]

1 68 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

modul diviziunii care le este specific; căci, evident, ele vor trebui divizate tocmai conform deosebirii acestor moduri ale raportului lor. O privire asupra exemplelor date mai sus de Aristotel este suficientă pentru a clarifica cele spuse. Dat fiind că, după cum am văzut, *xo* bv nu este predicat despre genurile supreme doar conform analogiei proporţionalităţii, ci – şi aceasta este ideea accentuată de Aristotel în mod preponderent – şi conform analogiei la acelaşi termen, el va trebui să se dividă în genuri conform modurilor diferite ale raportului la unul şi acelaşi termen. Acest termen însă este acea fiinţă (*Sein*) prin raport cu care toate sunt numite fiinţă (*seiend genannt werden*), este fiinţa (*Seiende*) în sensul prim şi cel mai propriu. Dar, după cum am văzut, mai înaintea oricărei alte fiinţe, otxria este fiinţa în cel mai propriu sens, iar ovala primă şi în cel mai propriu sens este *np6*) *xr\ ox>aia*, substanţa individuală120; ceea ce este altfel [decât ea] este întrucât se află într-un mod oarecare în ea.121 Aşadar substanţa reprezintă termenul pentru orice fiinţare (*Seiende*), oricărei categorii l-ar aparţine ea122, iar deosebirea unei fiinţări faţă de alta şi, în consecinţă, deosebirea celor mai înalte concepte ale fiinţei (*Seinsbegriffe*): deosebirea categoriilor, va trebui stabilită conform modului diferit al

120 *Met. Z* 3, 1029 a 1: „părerea comună este că mai ales subiectul prim constituie substanţa”.

121 Cf. *supra* p. 97 şi pasajele citate la n. 80 şi 81, ca

şi p. 103, n. 102.

122 Din acest motiv în *Met*. *F* 2, 1003 b 9 restul categoriilor se numesc „cele ce se spun relativ la substanţă”. *Met*. Zi, 1028 a 25: „Şi aceste lucruri [formele concrete ale accidentelor, F.B.] par a avea însuşirea de fiinţe într-un grad mai mare, pentru că sub fiecare din ele rezidă un subiect anumit. Acest subiect este substanţa şi *individul* care apare cu o astfel de enunţare, căci, de pildă, atributele «bun» sau «aşezat» nu se spun niciodată fără un subiect. Astfel, e limpede că fiecare din aceste determinări există datorită acelui substrat”. De aici *Cât*. 5, 2 b 5: „Dacă substanţele prime n-ar exista, ar fi imposibil pentru orice alt lucru să existe”.

raportării la acest termen, deci conform deosebirii raportului cu substanţa primă.

Ceea ce am obţinut astfel în privinţa deosebirii categoriilor din natura proprie a analogiei la acelaşi termen poate fi demonstrat pe încă o cale. Până aici ne-a servit ca bază adevărul conform căruia categoriile sunt *semnificaţii* diferite, dar înrudite, *ale fiinţei*, aşa cum am văzut în § 3 şi § 4. Acum însă sperăm să obţinem acelaşi rezultat din conceptul categoriilor înţelese ca *genuri supreme*, anume pornind de la concepţia aristotelică despre relaţia genului şi diferenţei, pe de o parte, cu materia şi forma, pe de altă parte. Este o teză des enunţată de Aristotel că o definiţie alcătuită din gen şi diferenţă este posibilă numai acolo unde un lucru e compus din materie şi formă123 şi că, acolo unde se petrece acest fapt, genul, specia şi diferenţa se raportează proporţional la materia, la forma şi la compusul lor.124 Astfel, genul este înrudit eu mă

123 *Met*. *H* 3, 1043 b 28: „De aceea singurul fel de substanţă despre care există o definiţie şi o noţiune este substanţa compusă, indiferent dacă ea este obiectul percepţiei sensibile sau numai al cugetării; dar elementele originare din care ea constă nu se pot defini, pentru că a defini înseamnă a raporta un lucru la altul şi pentru că o

parte a definiţiei trebuie să joace rolul de materie, iar cealaltă să fie forma”.

124 *Met*. *H* 6, 1045 a 20: „E evident că, urmând definiţiile şi doctrinele acestor filosofi [platonicienii, F.B.J. nu este cu putinţă să se explice şi să se rezolve această problemă [cea care priveşte cauza unităţii definiţiilor şi a numerelor, F.B., *ibid*., a 8]. Dar dacă există, cum afirmăm noi, pe de o parte materia, iar pe de altă parte forma, şi tot astfel pe de o parte lucrul în potentă, iar pe de alta lucrul în act, atunci ceea ce căutăm noi nu mai pare să constituie o greutate. Dificultatea ar fi aceeaşi cu cea pe care am întâmpina-o dacă definiţia veşmântului ar fi cilindru de aramă. Atunci numele de veşmânt ar fi expresia acestei definiţii, iar problema s-ar reduce la a şti care e cauza unităţii pe care o constituie arama şi rotunjimea. Dar dificultatea dispare când stabilim că una e materia şi alta e forma”. [trad. Bezdechi] Cf. *Met*. *2* 12, 1037 b 8; *De part*. *animal*. I 3, 643 a 24: „diferenţa înseamnă specie prezentă în materie”. Cf. mai sus asupra conformităţii dintre gândire şi fiinţă p. 27.

[111]

170 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

teria şi preluat de la ea.125 În consecinţă, ceea ce se deosebeşte conform genului său suprem se deosebeşte nu doar conform deosebirilor formale, ci materia sa ca atare trebuie să se deosebească de materia altuia. Acesta este motivul pentru care pasajele citate mai sus din cartea a paisprezecea a *Metafizicii* susţin că orice categorie presupune o anumită determinare şi un anumit mod al putinţei, un 8-uvdu.et ov specific.126 Acest fapt este limpede încă de la prima vedere dacă suntem atenţi îndeosebi la deosebirea substanţei de categoriile accidentale. Materia substanţei este aşa-numita 7 tpd) xri „uat127 care stă la baza formei [112] substanţiale, în timp ce accidentele cer ca substrat substanţa compusă din materie şi formă.128 în schimb, despre categoriile accidentale s-ar putea crede în mod firesc că ele nu se

deosebesc conform materiei, întrucât tuturor le stă la bază substanţa. Însă, dacă ar fi aşa, atunci am avea doar două genuri supreme, substanţa şi accidentul, iarul

125 *Met*. *A* 28, 1024 b 6: „Acestea sunt diferitele sensuri ale genului, el semnificând fie în ordinea generării neîntrerupte în aceeaşi configuraţie, fie în aceea a acţiunii unui prim motor, pe potriva speciei celor mişcate, *fie când este luat ca materie*”. *Met*. *I* 8, 1058 a 23: „iar genul este *materia* a ceea ce e cuprins sub denumirea de gen, nu gen în înţelesul de neam, cum se spune neamul Heraclizilor, ci în înţelesul de gen cuprins în natura unui lucru”. V. nota precedentă.

126 V. *supra* p. 50, n. 37. De asemenea în *Met*. *N* 2, 1089 b 27 se spune: „Dar chiar şi în acest caz ar trebui ca fiecare gen să aibă o materie anume. Numai că e inadmisibil ca această materie deosebită pentru fiecare gen să existe separată de substanţa respectivă”.

127 *Met*. *A* 4, 1015 a 7 şi în loc. cit.

128 *Met*. Z 3, 1029 a 20: „Numesc materie ceea ce prin sine însuşi nu e nici ceva determinat, mei o cantitate oarecare, nici nu are vreunul dintre predicatele prin care e determinată fiinţa. Ea e ceva despre care se afirmă toate aceste predicate, dar care e dincolo de ele toate. Celelalte categorii, toate, afară de aceea a substanţei, formează predicate ale substanţei, iar substanţa ea însăşi e un predicat al materiei. Aşa că ultimul substrat în sine nu e ceva determinat, nicio cantitate, nici altceva”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

timul ar trebui considerat ca un concept generic sinonim *Uynonymer Aligemeinbegriff*) pentru orice fiinţă accidentală *ţaccidentelle Sein*). Dar substanţa este materia accidentelor nu în măsura în care e substanţă în act, ci în măsura în care este ca putinţă în raport cu formele accidentale129; oricât ar fi substanţa ca substanţă aceeaşi, dacă ea este diferită ca subiect al accidentelor, atunci acestea vor avea o materie diferită. Desigur, nu este suficient dacă ea este una diferită, în felul în care materia substanţială relativă diverselor forme substanţiale poate fi

considerată ca una diferită din cauza diferenţei specifice a formelor, [căci] diferenţa materiilor există şi în interiorul aceluiaşi gen; mai degrabă, trebuie ca materia ca materie să fie diferită, adică întregul raport dintre materie şi formă, dintre 5 iăvocuie; şi evepyeia, trebuie să fie un altul, subiectul nu trebuie să fie doar subiect al diferitelor forme, ci trebuie să fie subiect într-un mod diferit, iar forma nu trebuie să fie doar o formă diferită, ci trebuie să fie una primită în mod diferit în subiect, una care să-l afecteze în mod diferit. Dacă, prin urmare, substanţa primă este aceea care, ca subiect, stă la baza tuturor accidentelor, este clar că fiecare dintre genurile supreme ale accidentelor trebuie să dovedească un alt mod al inerentei, un raport deosebit cu substanţa primă, şi că, din acest motiv, nu doar substanţa şi accidentul, ci şi categoriile accidentale se vor deosebi între ele conform diversităţii raportului lor cu substanţa primă.

Astfel, urmând căi complet diferite, am ajuns la acelaşi rezultat şi putem admira şi aici unitatea interioară a întregului sistem aristotelic, unitate care îl caracterizează atât de pregnant. Paragrafele următoare vor confirma

[113]

V. *supra* cap. 4, § 2.

172 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOThL

În mod repetat explicaţiile date aici, explicaţii prin care ne-a devenit evident principiul veritabil al tabelei aristotelice a categoriilor. Aristotel ni-l face cunoscut într-un mod lipsit de echivoc în capitolul treizeci şi şapte al primei cărţi a *Analiticii prime*: T6 5 wt & p%iv x6 se xepăe […] *Toaax>Ta*% (*ºC*, A.r7 ixov baa%bx; ai Kaxriyopiai 8 ifiprv Tai („Expresia «Acesta este în acesta» […] trebuie înţeleasă în tot atâtea feluri câte categorii diferite există”) 130, căci această propoziţie se poate inversa: ai Kaxriyopiai 8 iai-poOvxai *xooavxax* & *e* „ooaxâk; x68 e xrâse UTtdpxei („există tot atâtea categorii câte moduri de existenţă a lucrurilor în subiectul lor”) adică în modul în

care ele se raportează la substanţa primă, care este subiectul ultim al oricărei fiinţe (al*les Sein).* Noi afirmam:

§ 7. Categoriile se deosebesc după modurile diferite ale predicării.

Am discutat deja despre ceea ce trebuie înţeles în sens propriu prin Kaxnyopeâv. Dacă o specie este predicată despre genul sau diferenţa ei sau o substanţă despre accidentul ei, atunci o asemenea predicare nu aparţine modurilor proprii ale predicăm, singurele pe care le avem în vedere atunci când considerăm că deosebirea categoriilor corespunde deosebirii modurilor de predicare.

Paragraful precedent a arătat că deosebirea dintre categorii provine din raportul lor deosebit cu substanţa primă, adică din modul lor diferit de existenţă în substanţa primă, cea în care există toate celelalte lucruri, dar care nu e inerentă unui alt [lucru], ci există doar m şi pentru

1 *An. prior*. I 37, 49 a 6. trad. M. Florian; trad. modificată.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

sine.131 Ceea ce aparţine diverselor categorii există într-un [114] mod diferit în substanţa primă; invers, tot ceea ce aparţine aceleiaşi categorii îi este inerent acesteia (*ibr inwohnen*) în acelaşi mod, adică în modul care a specificat categoria ca gen suprem. Orice abatere [de la această regulă] ar anula sinonimia conceptului generic, iar genul suprem nu ar mai fi în realitate gen, ci ar trebui mai degrabă ca diferitele concepte să fie considerate ele însele drept genuri supreme, desigur cu condiţia ca ele să nu cuprindă cumva vreo deosebire conform materiei. De aici rezultă imediat că numărul şi diversitatea categoriilor este egal cu numărul şi diversitatea modurilor în care ceva este predicat despre substanţa primă. Căci aşa cum există ceva în substanţa primă, aşa este el predicat despre ea, întrucât (în sens propriu) predicările nu enunţă nimic altceva decât că predicatul este într-un fel oarecare în subiect, fie precum un gen în specie sau o specie în individ, fie precum un accident în substanţa lui.

Din cele spuse mai sus decurge că, în genere,

diversitatea modurilor (proprii) de predicare va corespunde diversităţii categoriilor. Fireşte, şi despre substanţele secunde se pot predica în sens propriu anumite lucruri, de pildă, spunem despre om că este raţional, că este un corp, că este frumos, înalt, alb etc, dar nu există nimic din ce este enunţat despre aceste substanţe care să nu fie enunţat în acelaşi mod despre substanţa individuală, deci care să nu fie afirmat despre omul individual Socrate, Platon sau alţii. Aşadar aici nu poate fi acceptat un nou mod de

131 *Anal. post.* I 4, 73 b 5: „Mai departe, «în sine este enunţat despre vreun alt subiect; de exemplu, la este ceea ce nu mergător» cel care merge sau este alb sau este altceva. Dimpotrivă, substanţa sau tot ce înseamnă «acest ceva» determinat nu este altceva, în afară de ceea ce este. Ueci ceea ce nu este enunţat despre un subiect îl numesc «*în sine*»; ceea ce este enunţat despre un subiect îl numesc accident ori întâmplare".

1 74 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

predicare care s-ar adăuga acelora după care am deosebit anterior categoriile. Această teză este la fel de puţin acceptabilă şi pentru acele cazuri în care un accident este predicat despre un altul. Căci, aşa cum explică Aristotel în capitolul douăzeci şi doi al primei cărţi a *Analiticii se-*[115] *cunde*, niciun accident nu e substratul altui accident132 şi niciunul nu e calitatea altuia care, iarăşi, ar fi calitate a lui şi calitate a calităţii.133 Numai accidentul universal este predicat despre cel individual sau despre cel mai puţin universal, datorită faptului că aparţine esenţei acestuia, de pildă, culoarea este predicată despre alb, figura despre triunghi etc.134 Ce fel de relaţie se stabileşte însă aici între subiect şi predicat? Evident, cea a identităţii reale, unul aparţine esenţei altuia. Aşadar, nici aici nu poate fi acceptat un nou mod de predicare, căci la fel cum universaliile accidentale sunt identice cu accidentul individual, la fel sunt identice şi substanţele secunde cu substanţa primă; şi în cazul lor a trebuit,

aşadar, să luăm în considerare de] a exact acelaşi raport şi exact acelaşi mod de predicare. Din acest motiv avem exact acelaşi pronume interogativ care corespunde unui enunţ sau altul. Ce este, întrebăm noi, acest alb?

— Este culoare. Ce este Aristotel? Este om, substanţă etc.135

132 *An. post.* 122, 83 b 20: „noi susţinem că toate deopotrivă se enunţă despre un anumit substrat, şi că un accident nu este niciodată un substrat".

133 *Ibid.*, 83 a 36: „un lucru nu este calitatea altei calităţi, şi aceasta calitatea celei dintâi – adică o calitate a unei calităţi".

134 *Cât.* 2, 1 a 29: „Alte lucruri sunt şi enunţate despre un subiect şi sunt şi într-un subiect. Astfel, cunoştinţă este totodată în suflet ca subiectul ei, şi este enunţată despre gramatică ca subiectul ei".

13: 1 *Top.* 19, 103 b 27: „Este de la sine înţeles că ceea ce exprimă esenţa exprimă fie substanţa, fie calitatea, fie orice altă categorie. Căci, dacă, de exemplu, este vorba de un om, enunţăm că acela este un om sau un animal, şi prin aceasta spunem ce este el şi exprimăm o substanţă. Dacă

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

Ca urmare nu există nicio deosebire între modurile de predicare, deci între modurile în care ceva este predicat în sens propriu despre altceva (*An. post.* I, 22, 83 a 22), căreia sa nu-i corespundă o deosebire în diviziunea categoriilor; iar Aristotel putea să spună pe bună dreptate că, pe cât de divers este modul enunţării, al predicării a ceva despre altceva, tot pe atât de divers este modul în care semnifică „a fi" şi tot într-un mod atât de divers trebuie distinse genurile supreme în care se divide fiinţa.136 Din acest motiv el afirmă în pasajul deja citat din *Analitica primă*: „Că acesta este în acesta şi că este enunţat cu adevărat despre el, asta trebuie considerat într-un mod la fel de divers ca şi cel în care au fost distinse categoriile". 137

Se observă însă care este teza noastră. Noi nu

considerăm categoriile ca „specii ale predicării" (*Arten der Pradicirung*), poziţie împotriva căreia ne-am pronunţat deja

[116]

Însă este vorba de culoarea albă, enunţăm că lucrul pe care îl avem înainte este alb sau colorat şi prin aceasta spunem ceea ce este el şi exprimăm o calitate. Iar dacă este vorba de o mărime de un cot, enunţăm că lucrul este o mărime de un cot, şi prin aceasta spunem ceea ce este el şi exprimăm o cantitate. La fel se prezintă şi celelalte categorii: pentru fiecare dintre aceste predicate, dacă pentru lucrul care cade sub ele enunţăm sau lucrul însuşi sau genul său, exprimăm esenţa lui. Dimpotrivă, dacă enunţăm despre un lucru altceva decât lucrul însuşi, exprimăm nu ceea ce este el, ci o cantitate, o calitate sau orice altă categorie". *Met*. 2 1, 1028 a 36: „Şi suntem încredinţaţi ca cunoaştem mai bine ce este fiecare lucru atunci când îi cunoaştem esenţa, de pildă ce este un om sau ce este focul, decât atunci când îi cunoaştem numai calitatea sau cantitatea sau locul, pentru că fiecare dintre aceste moduri de existenţă noi nu le cunoaştem decât când le ştim esenţa, adică atunci când le ştim calitatea sau cantitatea". Cf. *ibid*., 4, 1030 a 22.

136 *Met*. *A* 7, 1017 a 22: „Fiinţa prin sine se ia în tot atâtea sensuri câte feluri de categorii sunt. *Căci tot atâtea sunt şi semnificaţiile fiinţei*. Însemnând aceste categorii cutare ce este, altele calitatea, cantitatea, relaţia, acţiunea şi pasiunea, locul, timpul, fiinţa, deci, semnifică în tot atâtea moduri etc."

137 Anal. *prior*. I 37, 49 a 6.

76 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOT1 L

mai sus (v. p. 81); chiar dacă ele sunt numite KOCT – iţyoptai ele nu sunt categoriile în accepţiunea în care le-am abordat noi, cea în care sunt atât genuri supreme ale lucrurilor, cât şi diverse semnificaţii ale fiinţei. Printre alte inconveniente care ne-au permis deja să respingem mai devreme această concepţie (precum, de pildă, că atunci nu

ar fi concepte etc), s-ar adăuga şi acela că atunci, neîndoielnic, toate accidentele, în măsura în care pot fi enunţaţi 17] te despre accidentele aceleiaşi categorii (fie ele despre ele însele, fie cele mai generale despre cele mai puţin generale), ar aparţine categoriei substanţei. Este însă imposibil să acceptăm această idee. Cu toate acestea, menţinem ferm ca teză a lui Aristotel ideea că numărul şi diversitatea genurilor supreme corespunde numărului şi diversităţii modurilor de predicare tocmai întrucât toate categoriile – şi fiecare separat – se enunţă despre substanţa primă conform unui mod specific al predicării, şi anume [se enunţă] în aşa fel încât sunt reprezentate toate modurile posibile de predicare, şi, de asemenea, [menţinem teza amintită] deoarece această specificitate a modului de predicare constituie cea mai clară expresie a raportului propriu fiecărei categorii cu substanţa primă şi, deci, şi a fiinţei proprii (*eigentiimliche Sein*) categoriei respective.

Dar modurilor diferite ale enunţării le corespund moduri diferite ale interogării. Ca urmare, şi aceste moduri ale interogării pot fi considerate la fel de importante ca şi modurile enunţului pentru stabilirea deosebirilor în diviziunea categoriilor. De aceea suntem cu totul de acord cu următoarea observaţie a lui Brandis: „tabela categoriilor reuneşte în mod complet toate întrebările generale pe care trebuie să le folosim pentru a admite în gândire orice obiect”. 138

138 *Griech – Rom. Phdos*. II, 2, 1. p. 394; de asemenea, Julius Pacius traduce cu totul corect *An. post*. I 22, 83 a 21: „În acest fel se atribuie [fiinţa] fie *în întrebarea* «ce este?», fie «de ce fel este?» sau «cât de mult este?»

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

Pentru a preîntâmpina orice neînţelegere şi pentru a da socoteală de fiecare dintre concepţiile menţionate despre categorii vom rezuma, pe scurt, cele spuse în felul următor:

La Aristotel se poate vorbi într-un triplu sens despre

zece (sau, dacă vrem, despre opt) categorii: 1) despre categorii drept cele mai înalte predicate ale substanţei prime139; 2) despre categorii ca serii ale lucrurilor predicabi-le despre substanţa primă, lucruri care sunt ordonate [118] sub un gen suprem şi care sunt enunţate în acelaşi mod ca şi acesta despre substanţa primă.140 Această semnificaţie se raportează la prima la fel cum se raportează conceptul „omenire" („ *Menschengescklecht*") – dacă prin el înţelegem suma oamenilor individuali – la conceptul „om" a cărui expresie o constituie definiţia sa; 3) se poate vorbi de zece (sau de opt) categorii aristotelice ca despre tot atâtea moduri ale predicării distinse de el cu privire la enunţarea în mod propriu (*ănXâc*), a unui [lucru] despre altul (*An. post*. I 22, 83 a 22 şi a 20). Ca urmare, deosebim un mod al predicării esenţiale, [altul] al predicării calitative, cantitative etc.'41 Primul are loc dacă se predică în cadrul aceleiaşi categorii, celelalte în cazul în care ceva ce aparţine unei categorii accidentale se predică despre substanţă. Probabil că de la această ultimă accepţiune a termenului au primit numele „categorie" şi primele două accepţiuni menţionate.

139 Trendelenburg, *Gesch d. Kateg*. p. 209 *eptassim*: „Ele sunt cele mai generale predicate".

140 Zeller, *Philos. der Gnechen* II, 2, p. 189. n. 1: „Categoriile nu sunt ele însele nemijlocit predicate, ci numai desemnează locul pentru anumite predicate".

41 Brandis, op. cit., p. 394: „Ele sunt formele sau genurile enunţu – ui, eliberate şi detaşate de orice legătură propoziţională". (*Top* I 9, J03 b 20; *Met. E* 2, 1026 a 36; *N* 2, 1089 a 26.)

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Cu toate acestea, categoriile considerate în primul sens sunt cele despre care va trebui să tratăm în principal şi în primul rând. Ele însele sunt considerate de Aristotel într-o triplă relaţie exprimând permanent una şi aceeaşi idee determinată însă dintr-o altă perspectivă. Astfel, ele sunt înţelese 1) ca semnificaţii diferite ale lui bv142,

semnificaţii care, după cum am văzut, se disting după modul diferit al existenţei în fiinţarea în care totul are fiinţă (*în* [119] *dem Seiendem, worin alles seiend ist*), adică în substanţa primă; 2) ca genuri supreme în care trebuie cuprinsă orice fiinţare în sens propriu143; 3) drept cele mai înalte predicate ale substanţei prime144, predicate al căror mod de predicare este hotărâtor pentru întreaga clasă a lucrurilor cuprinse în ele. Înţelese în acest [ultim] mod, toate categoriile, inclusiv cele accidentale, sunt considerate drept *concreta*, în timp ce cel de-al doilea mod nu ia în niciun fel în considerare inerenta lor în substanţa primă, [ci], mai degrabă, face abstracţie de aceasta şi este preocupat numai de raporturile cu genurile, speciile şi indivizii care, aparţinând categoriei înseşi, îi sunt subordonaţi. Din acest motiv, în cazul în care vom considera categoriile şi noţiunile subordonate lor ca predicate ale substanţei prime, atunci vom folosi formele gramaticale concrete, iar dacă le vom trata ca genuri supreme, atunci formele

142 Bonitz, op. cit., p. 623: „Categoriile indică în sensul lui Aristotel semnificaţiile diferite în care noi enunţăm conceptul fiinţei”. *Ibtd.*, p. 599.

143 *Ibid.*, p. 599: „Ele sunt genurile supreme”; p. 623: „Ele desemnează genurile supreme cărora trebuie să le poată fi subordonată orice fiinţare”. La fel, Prantl, op. cit., p. 167 ş.a.

144 Trendelenburg, op. cit., p. 209: „Ele sunt cele mai generale predicate”; p. 21: „H oixrioc este categoria proprie a subiectului”. Prantl, op*rit.,* p. 198: „Dacă, în genere, categoriile sunt cele care apar ca predicate (KaTTYO – fxn) u. EV (x), atunci cele mai generale şi mai cuprinzătoare predicate vor fi tocmai acele genuri supreme”.

gramaticale abstracte vor fi cele considerate adecvate. Astfel în cartea a treia a *Topicii* se spune că nu cel drept (*das Gerechte*) este genul, ci dreptatea.145

Însă atunci când este vorba să aleagă un nume

adecvat pentru categorii, Aristotel preferă pe bună dreptate expresia ce le caracterizează conform celui de-al treilea mod de considerare. Prin comparaţie cu denumirea – mult mai uzuală la el – Kaânyopica, el le numeşte numai rareori yevr. Ele nu sunt nişte predicate printre altele, ci sunt predicatele cele mai înalte în orice ordine categorială, sunt predicatele mx e-o%nu (prin excelenţă) care nu pot deveni subiect al unor predicate mai înalte. Ele nu sunt însă doar atât, ci sunt predicatele în care este reunită în mod exhaustiv întreaga diversitate a modurilor predicăni, ele sunt predicatele care decid modul de predicare pentru o mulţime întreagă de lucruri predicabile şi sunt predicatele al căror concept integral îşi află conţinutul şi determinarea în indicarea (*Bezeichnung*) raportului cu substanţa primă, raport care se manifestă în specificitatea modurilor de predicare despre aceasta. De aceea [putem spune că] întreaga diversitate a genurilor supreme şi întreaga lor semnificaţie conceptuală apare în modul în care ele sunt predicat al substanţei prime.

Cu această observaţie nu ne aflăm poate prea departe de părerea exprimată de Prantl în primul volum al lucrării *Geschichte der Logik*, din care, de dragul comparaţiei, do-nm să citǎm câteva pasaje: „În acest «comun» (*Gemein-samen*)”, afirmă el, „se întâlnesc la Aristotel determinaţia generică concretă a fiinţării obiective cu fermitatea (*Fes-tigkeit*) necondiţionată, opusă unui senzualism confuz.

Top. III 1, 116 a 23: „Mai departe, într-un lucru este de preferat esenţialul în loc de ceea ce nu aparţine genului respectiv, de exemplu, este preferabilă dreptatea în loc de omul drept. Căci prima aparţine esenei binelui, în timp ce omul drept nu aparţine genului dat”.

[120]

[121]

a enunţării umane. Prin aceasta am exprimat principiul categoriilor aristotelice”. 146 Şi, mai departe,

continuă: „Acesta rămâne punctul de vedere conducător, anume că genurile supreme trebuie să se bazeze pe o determinaţie concretă comună care revine fiinţării concrete cuprinse de ele ca substratului lor şi despre care, în consecinţă, ea [determinaţia] este enunţată predicativ ca despre un subiect. Din acest motiv, nu orice gen şi, cu atât mai puţin, nu orice predicat este o categorie, ci categoriile sunt predicatele generice cele mai comune, adică determinaţiile generice care nu mai pot fi considerate ca subiect al unor predicate mai înalte, ci enunţă predicativ determinaţia ca una care cuprinde laolaltă lucrurile subordonate". 147 „Baza ontologică a categoriilor este procesul de realizare al determinaţiei în genere, proces care conduce în concret (*in die Concretion fiihrende Verwirklicbungsprocefi der Bestimmtheit iiberhaupt*)". *148* „Determinaţia desemnării nominale a predicatului generic trebuie să constituie expresia şi interpretarea (*Auffassung*) determinaţiilor concrete în care se concretizează procesul de realizare până la nivelul diversităţii fiinţării (*Vielheit des Seienden*)". *149* Ultimele observaţii se aseamănă poate cu cele spuse de noi în paragraful precedent despre diferenţa raportului specific putinţei (5 ii) vaiiq) şi actului (evepyeux), diferenţă hotărâtoare pentru distingerea genurilor supreme, fără ca acordul nostru să fie deplin. Deosebirea dintre concepţiile noastre apare în mod limpede îndeosebi prin faptul că Prantl, după cum am văzut, este condus prin concepţia lui la respingerea ideii unui număr determinat al ca

146 Prantl, op. cit., *p*.
147 *Ibid*., p. 198.
148 *Ibid*., 208.
149 *Ibid*., 209.

tegoriilor, pe când teza noastră cere cu necesitate un asemenea număr.

În această ultimă privinţă, ne apropiem, aşadar, de concepţia lui Brandis, Bonitz, Trendelenburg şi a altora.

Cu acesta din urmă avem, de asemenea, în comun afirmaţia că toate lucrurile cuprinse sub o categorie sunt predicabi-le în acelaşi mod ca şi aceasta, motiv pentru care am vorbit de zece sau de opt „serii de lucruri predicabile”. Această teză ne constrânge însă să răspundem pe scurt reproşului care a fost ridicat datorită faptului că substanţa primă, care, evident, aparţine primului gen, ar trebui să nu fie predicabilă. Obiecţia poate fi evitată cu uşurinţă admiţând pur şi simplu acest fapt, şi anume în măsura în care afirmaţia noastră îl face necesar. Dacă până acum am vorbit numai despre o predicaţie al cărei subiect este substanţa primă însăşi, nimeni nu va putea respinge [totuşi] ideea că şi substanţa primă poate fi predicată despre ea însăşi. Nici Aristotel nu face acest lucru. În mod expres, el exclude în *An. prior*. I 27, *Phys*. I 7 şi *Met*. 2 3150 numai posibilitatea predicaţiei [substanţei prime] *despre un alt* [accident], iar în *Met*. 2 13 el afirmă: „Nimic din ceea [122 j ce se predică *în mod general* nu este substanţă individuală”. 151 Predicaţia unui lucru despre el însuşi este la fel de puţin un Karnyopeâv koct & cruukPrK6 c; (predicaţie accidentală) ca şi predicarea conceptului mai general despre cel mai puţin general, afirmaţie care, în afară de claritatea

50 *Anal. prior*. I 27, 43 a 25: „Din toate lucrurile câte există, unele sunt de aşa natură încât nu pot fi enunţate despre *ceva* cu adevărat în sens universal, de exemplu Cleon şi Callias, adică individualul şi sensibilul; dar alte lucruri pot fi enunţate despre ele”. *Met*. Z 3, 1028 b 36: „Subiect e acel ceva despre care se afirmă celelalte predicate şi care nu este afirmat *despre vreun ah lucru*”. Cf. *Phys*. I 7, 190 a 34.

Met. 213, 1039 a 1: „şi nimic din ceea ce se afirmă ca predicat în comun despre mai multe lucruri nu priveşte o fiinţă determinată”.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

ei intrinsecă, se dovedeşte în mod limpede ca fiind teză aristotelică prin pasaje precum *Top*. I 9 şi *Anal. post*.

122.152 H 7 tpeb Tri oixrioc (substanţa primă) este ov koc? <xut6 (fiinţă în sine) şi este, de asemenea, Kaârr/opo Uu. Evov Ka8 (tuto (predicat în sine). Noi afirmăm:

§ 8. Deosebirea categoriilor după modurile diferite ale predicării nu conduce la confundarea diviziunii categoriale cu diviziunea în cele cinci universalii numite de Aristotel *xă* Ttepl tivoc, Kaârrfopotiueva

(*Top*. I 8, 103 b 7). Acestea se deosebesc după gradul puterii de definire a predicatului în determinarea subiectului, aşadar după a fi mai mult sau mai puţin oplieov (definitoriu).

După ce cercetarea noastră a arătat că deosebirea categoriilor are loc conform deosebirii modurilor de predicare, s-ar putea ivi temerea că astfel a fost anulată distincţia realizată în *Topica* (I, cap. 4 – 8 şi cap. 9) între cele două diviziuni considerate succesiv, anume între cea în care raxv xo rapt tivoc; Kaâri Yopo 6 (iEVov (ceea ce este enunţat ca predicat despre altceva, f 03 b 7) este divizat în *opoq* (definiţie), L'Siov (propriu), vivoc; (gen), ot>u. (de (3 rK: 6<; (accident) (*Top*. I 4, 101 b 17) şi cea în care toc Kaârryopabuva (categoriile, *Met*. *A* 7, 1017 a 25) sunt împărţite în xi *iov*., ttooov, Ttoiov, *npbq* ti, *nov*, *noxe* etc. (*Top*. I 9). Acest lu-[123] cru ar putea fi pus în legătură şi cu situaţia dificilă în care pare să ajungă Aristotel atunci când cele două diviziuni

152 *Top*. 19, 103 b 35: „pentru fiecare dintre aceste predicate, dacă pentru *lucrul* care cade sub ele enunţăm sau *lucrul însuşi* sau genul său, exprimăm esenţa lui. Dimpotrivă, dacă enunţăm despre un lucru altceva decât lucrul însuşi, nu exprimăm ceea ce este el etc". *Anal*. *post*. I 22, 83 a 24: „Mai departe, predicatele substanţiale ne arată că subiectul despre care sunt enunţate este sau *însuşi predicatul*, sau o specie a predicatului".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

se intersectează şi când trebuie să o încadreze pe una în cealaltă, anume în abordarea categoriei *ovaia*, unde 8 ia-mopa (diferenţa) îi provoacă dificultăţi şi îndoieli în privinţa subsumam ei.3-l

Trebuie însă spus că deosebirea principială dintre cele două diviziuni, evidentă încă de la prima vedere, nu este în niciun caz ştearsă. Căci, mai întâi, dacă luăm în considerare categoriile ca genuri supreme ale lucrurilor, atunci nu Kocxriyopta sau Kaxrr/opo up. evov, ci xo au e acela care este divizat prin această împărţire; [în aceste condiţii] cel care s-ar preta mai degrabă unei asemenea diviziuni nu este reepi xivoq Kax-nyopo Uja. evov (ceea ce este enunţat ca predicat despre altceva), ci Tiepi 7 tpebxr) C, ouaiaţ Kaxrr/o-pouuevov (ceea ce este enunţat despre substanţă). Astfel, elementele diviziunii categoriilor sunt concepte reale (v. *supra*), iar diversele întrebări care sunt puse în raport cu substanţa primă şi care, în diversitatea orientărilor lor, corespund diversităţii categoriilor (v. mai sus) sunt întrebări reale. De pildă, întreb: Ce e Socrate? Un om. Cât de înalt e? De cinci picioare. Cum arată? E alb. Aici întrebarea şi răspunsul au conţinut real; căci fiinţa (*Sein*) omului, a celui de cinci picioare, a celui care e alb, este o fiinţă reală (*ein reelles Sein*). Dimpotrivă, membrii celeilalte diviziuni sunt intenţii secunde pure, aşadar sunt toţi doar ovxa coţ *akvfiiq* (fiinţări doar gândite) 154 despre care poate fi rostită o propoziţie afirmativă, dar care nu au niciun fel de existenţă în afara minţii care gândeşte, în lucrurile însele. Şi în raport cu ele întrebările sunt diferite, dar diferenţa lor este una doar raţională, de pildă, dacă întreb: care este definiţia omului? care e genul său? este acesta sau acela propriul sau definiţia sau accidentul

Cf. Trendelenburg, *Geseb. d. Kateg.* p. 56 *sqq.* şi 93 *sqq.* 154 V. *supra* III, § 2, p. 39.

184 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[124] său? 155 Desigur, cineva care, întrebând despre definiţia omului, primeşte ca răspuns că el este un coov ne-ov Sirarov (un animal cu două picioare) ar putea crede că şi aici răspunsul şi întrebarea trebuie considerate la fel de reale ca în cazul de mai sus, întrucât „animal cu două picioare” este, totuşi, ceva real. Merită însă reţinut că răspunsul e acesta: coov Tte-ov Surow e definiţia

omului. Definiţia ca definiţie, genul ca gen etc. ca şi, în genere, universalul ca universal nu există în afara intelectului care abstractizează şi, astfel, roov *nelpv* 8 t7 rot>v ca *definiţie*, nu există în lucruri, ci, ca atare, este intenţie secundă şi doar un ov bq ca oricare altul.

[Ca şi diviziunea lui ovân genuri supreme, şi] diviziunea categoriilor (ratir/opica) în moduri diverse de predicare (c-rmaia xfjq miir/opiaţ) corespunde diviziunii lui bv în categorii diferite şi trebuie, tocmai de aceea, să fie principial diferită de diviziunea Kaxr Yopo buva (predicabilelor) în definiţie, gen, propriu etc. Nici aici deosebirea nu este greu de recunoscut. Faptul că tot ceea ce poate fi predicat despre subiect se predică despre el numai în măsura în care este identic cu acesta, fie întrucât aparţine esenţei sale (predicaţie esenţială), fie întrucât există cumva în el ca în substratul său (predicaţia conform cu *suppositum-ul*), ne impune să distingem tot atâtea figuri ale predicării câte [tipuri] de raporturi ale predicatului cu subiectul sunt posibile, raporturi datorită cărora poate avea loc o predicare în sens propriu. Dimpotrivă, principiul diferenţierii în cazul diviziunii (*das Prinzip der Unterscheidung beijenerandern Eintheilung*) în gen, definiţie etc. este măsura în care un concept este

133 *Top*. I 4, 101 b 30: „nu este oare «animalul care merge pe două picioare» însăşi definiţia omului? Şi «nu este oare animal genul omului»?

(definitoriu) pentru un altul (*Top*. 16, 102 b 34), adică măsura în care, enunţat despre el, îl determină, fapt realizat în modul cel mai deplin de specie şi de definiţie, pe când la celelalte predicabile principiul deosebim este gradul de aproximare a definiţiei (opoq). Acest grad determină apoi dificultatea sau facilitatea metodei în privinţa demonstraţiei şi respingerii. Definiţia reuneşte în sine tot ceea ce posedă celelalte predicabile ca putere de definire; ea indică esenţa însăşi şi o indică în mod complet. Şi tocmai de aceea cel mai uşor este să arăţi că ceva nu este definiţia unui lucru şi, dimpotrivă, cel mai dificil să

arăţi că este definiţia lui.156 Însă faptul că ceva se predică despre altceva aşa cum se predică definiţia despre definit cere împlinirea a trei condiţii: 1) că el îi poate

[125]

156 *Top*. VII 5, 155 a 3: „Este evident că din cele patru predicabile cel mai uşor de respins este definiţia, căci în formarea ei intră numeroase date care sunt tot atâtea ocazii de atac [...] În afară de aceasta, o definiţie poate fi atacată cu ajutorul celorlalte predicabile. Căci fie că pretinsa definiţie nu este proprie obiectului, fie că termenul atribuit nu este genul, fie că vreunul din lucrurile cuprinse în definiţie nu aparţine subiectului definit, prin toate acestea definiţia este răsturnată. [...]"; *ibid*., a 17: „Se vede deci că definiţia, dintre toate predicabilele, este cea mai uşor de respins şi cea mai greu de stabilit. Căci mai întâi trebuie să dovedim printr-un raţionament tot ceea ce ţine de celelalte predicabile (anume că toate atributele enumerate aparţin subiectului, că termenul formulat este adevăratul gen şi că pretinsa definiţie este proprie), în al doilea rând, că definiţia exprimă exact esenţa lucrului. Şi toate acestea trebuie să fie bine făcute". *Top*. I 6, 102 b 27: „Este bine să ţinem seama că tot ce este valabil pentru propriu, gen şi accident este aplicabil deopotrivă definiţiei. În adevăr, dacă am arătat că un atribut nu aparţine numai obiectului unei definiţii (ceea ce este valabil şi pentru propriu), sau că genul cuprins în definiţie nu este cel just, sau că o notă primită în definiţie nu este potrivită numai definitului (ceea ce este valabil şi despre accident), Prin toate acestea este suprimată definiţia. Astfel, pe temeiurile arătate mai sus (v. cap. V), *toate noţiunile enumerate ţin*, *într-uyi anumit sens*, «e *natura definiţiei*. Dar să nu ne aşteptăm că vom găsi o metodă comună care să se aplice fără deosebire la toate aceste noţiuni".

J

[126]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTLT fi atribuit în genere în mod adevărat; 2) că el

conţine ceva care aparţine esenţei subiectului, deci ca ceva e în el (ev teo xl ecxi) 157 şi deci că nu e predicat doar Kaxă xo\) voia. a (după nume), ci şi kocxoc xov A, byov (după noţiune) 158; 3) că e convertibil cu subiectul. Dacă unui predicat îi revine doar prima caracteristică, atunci el este cro—(te3 rK6<). Dacă, în afara predicabilităţii, îi revine şi esenţialitatea, dar fără convertibilitate, atunci el este yevoc; sau yevi KOV în sensul în care el include şi diferenţa.159 Dacă îi revine, dimpotrivă, predicabilitatea şi convertibilitatea cu subiectul, dar fără esenţialitate, atunci este i 8 iov. Dacă nu-i lipseşte niciuna dintre aceste proprietăţi, atunci e dpoc).160 Noi afirmăm:

§ 9. Categoriile trebuie să difere conceptual, adică unul şi acelaşi concept nu poate să stea direct sub două categorii diferite.

Acum, în măsura în care ştim care este principiul deosebirii categoriilor, dorim să rezumăm în câteva propoziţii consecinţele care rezultă din el cu privire la modul

157 *Top*. I, 5, 102 a 32; cf. *Top*. IV, 2, 122 a 5.

158 *Cât* 5, 2 a 20.

159

Top 14, 101 b 18: „căci diferenţa specifică, fiind înrudită cu genul, va fi pusă alături de acesta”.

160 *Top*. I 8, 103 b 7: „Tot ceea ce este enunţat ca predicat despre altceva, cu necesitate, sau admite sau nu admite convertirea lui cu subiectul. Dacă este convertibil, predicatul este sau definiţia sau propriul: este *definiţia* dacă exprimă esenţa subiectului; dacă nu, este *propriul*, căci s-a văzut că propriul se substituie subiectului, dar nu exprimă esenţa lui. Dacă nu admite convertibilitatea, predicatul sau este sau nu este un element al definiţiei. Dacă este un element al ei, el trebuie să fie *gen* sau *diferenţă*, căci definiţia se formează din gen şi diferenţă. Dacă nu este un element al definiţiei, se înţelege de la sine că va fi un *accident*, căci denumim accident ceea ce nu este nici definiţie, nici gen, nici propriu, dar aparţine

lucrului de care vorbim”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

şi la amploarea diferenţei dintre lucrurile care aparţin diferitelor categorii. După cum se ştie, există un dublu mod în care ceva poate fi identic sau diferit în raport cu altceva, într-un caz, este vorba de identitate sau de deosebire reală (*sachliche Verschiedenheit*), în celălalt de identitate sau de deosebire conceptuală. Aristotel le cunoaşte pe amândouă. Bunăoară, când în cartea a patra a *Metafizicii* cercetează relaţia dintre bv şi ev, el determină această relaţie zicând că ele sunt unul şi acelaşi din punct de vedere real, fimd *însă*. diferite din punct de vedere conceptual161; de asemenea, pot fi citate uşor alte exemple conform cărora, după el, în cazul identităţii reale conceptele rămân [totuşi] diferite.162 Invers, există nenumărate cazuri în care două lucruri identice în concept rămân, totuşi, două realităţi distincte, aşa cum se întâmplă pentru orice Koivfi Kaân Yopot>u. evov (predicat comun) sub care cad o mulţime de lucruri identice conceptual, dar distincte în mod real, aşa cum, de pildă, Socrate şi Platon sunt identici ca oameni etc.

Din acest motiv, noi susţinem în mod ferm [următoarea teză]: deosebirea categoriilor trebuie să fie una conceptuală; nu se poate întâmpla ca unul şi acelaşi lucru conform unuia şi aceluiaşi concept sau ca mai multe lucruri cărora le revine acelaşi concept să ajungă să stea direct în ordinea unor serii categoriale diferite.

Teza poate fi demonstrată uşor conform principiilor aristotelice. Căci, mai întâi de toate, este evident prin sine

161 *Met*. *r* 2, 1003 b 31: „Unul nu are a fi altul dincolo de fiinţă”. *Ibid*., b 22: „Mai departe: fiinţa şi unul sunt în identitate şi de aceeaşi natură, presupunându-se reciproc, precum cauza şi principiul, dar nesemnificate de acelaşi termen”.

162 De pildă, *Pbys* II 3, 202 a 18: „[...] Astfel, există un act unic pentru amândouă, tot aşa cum între unu şi doi nu există acelaşi interval, iar Urcarea şi coborârea sunt identice. Aceste lucruri sunt unul singur fără ca definiţia

lor să fie aceeaşi”.

[127]

gg DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtl.

că fiecare categorie este un concept diferit de restul genurilor supreme, altminteri ele nu ar mai fi genuri diferite, ci ambele concepte identice ar fi *un* gen cu denumiri diferite precum xl ecm şi o\xrta. De asemenea fiecare [categorie] are propriul ei mod de a fi, propriul ei raport cu substanţa primă.

De aici rezultă însă în mod nemijlocit că este imposibil ca lucruri considerate conform unuia şi aceluiaşi concept să ajungă să stea în seria unor categorii diferite. Căci este imposibil ca unul şi acelaşi concept să aibă două genuri coordonate (aşadar nu subordonate sau supraordonate unul altuia); categoriile însă, în calitate de genuri supreme, sunt coordonate, niciuna dintre ele nu poate fi redusă la un concept superior şi, cu atât mai puţin, nu poate fi redusă la o alta.163

Desigur, în câteva locuri din *Topica*, Aristotel pare că nu vrea să aprobe în mod hotărât premisa concluziei noastre.164 Dar, mai întâi, cele susţinute în mod ferm de Aris-[128] totel în aceste pasaje sunt suficiente pentru a dovedi că este imposibil să subordonezi un concept sub două ca

163 *Met*. *A* 28, 1024 b 15: „Acestea nici nu pot fi reduse unele la altele, nici la una dintre ele”.

164 *Top*. IV 2, 121 b 29: „Căci ori de câte ori o specie este subordonată la două genuri, se pare că unul este cuprins în celălalt. Totuşi, acest principiu ne pune uneori în încurcătură: unii consideră prudenţa ca o virtute şi totodată ca o ştiinţă, fără ca vreunul dintre cele două genuri să fie cuprins în celălalt. Desigur, nu toată lumea admite că prudenţa este o ştiinţă. Dar, chiar dacă s-ar recunoaşte ca adevărată această propoziţie, se pare că este necesar cel puţin ca genurile aceluiaşi lucru să fie subordonate unul altuia sau ca amândouă să fie subordonate aceluiaşi gen, aşa cum se întâmplă cu virtutea

şi ştiinţa. Ele se subordonează aceluiaşi gen, căci fiecare dintre ele este o stare şi o dispoziţie. Aşadar, trebuie să luăm seama dacă niciunul din aceste două raporturi nu revine genului dat. Căci, dacă genurile nu sunt subordonate unul altuia, nici nu sunt amândouă subordonate aceluiaşi gen, atunci genul luat nu este adevăratul gen". Cf. *Top*. VI 6, 144 b 14.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

tegorii, idee respinsă şi de noi; posibilitatea subsumării sub două genuri separate este admisă de el doar în cazul extrem când ambele genuri se regăsesc reunite într-un gen superior. În cazul categoriilor însă, aceasta este o imposibilitate întrucât ele însele sunt genuri supreme.

Aristotel şi-a enunţat în mod precis în alte pasaje concepţia pe care doar ne lasă să o întrevedem aici. În capitolul 15 din prima carte a *Topicii* el afirmă: „Şi astfel ambele genuri şi conceptele lor sunt predicate despre corb, ceea ce, totuşi, nu se întâmplă la genuri care nu sunt subordonate unul altuia". De asemenea, acest lucru este considerat uninconvenient în capitolul 2 al cărţii a patra a *Topicii*" *5* însă concepţia lui apare cel mai clar acolo unde ne arată că genurile diferite au diferenţe diferite. Căci dacă genurile diferite nu concordă în diferenţe, atunci, în mod firesc, ele nu conţin aceleaşi specii care adaugă genului tocmai diferenţa.166 Această teorie o găsim în capitolul trei din *Categorii*: „Genurile diferite care nu se subordonează unul altuia au şi diferenţe diferite, precum genul animal şi genul ştiinţă; căci, de pildă, diferenţele animalului sunt că merge pe picioare, e biped, înaripat şi că trăieşte în apă; diferenţă a ştiinţei nu este însă niciuna dintre ele; căci o ştiinţă nu se deosebeşte de alta prin faptul că are două picioare". 167 La fel, în cartea a doua a *Analiticii secunde*, unde tratează despre ordinea corectă a părţilor definiţiei.168 Diferenţa nu este deci de găsit în afara

165 *Top*. I 15, 107 a *2 l-Top*. IV 2, 122 b 1: „Căci, în acest caz, urmarea va fi că despre acelaşi subiect vor fi

enunţate esenţial genul şi specia, ceea ce înseamnă că acelaşi subiect stă sub două genuri. De aceea cele două genuri trebuie să se subordoneze unul altuia”.

166 *Met*. 17, 1057 b 7: „căci speciile se alcătuiesc din gen şi diferenţe”.

167 *Cât*. 3, 1 b 16 – 20.

168 *Anal*. *post*. ÎI 13, 97 a 28: „Al doilea, obţinem ordinea potrivită, dacă pornim de la primul atribut; şi este atribut prim acela care *urmează logic tuturor celorlalte*, dar ele nu-i urmează lui, căci trebuie să existe un asemenea atribut etc.”

[129]

190 DESPRE MULTIPLA SEMNIHCATIE A FIINŢEI LA ARISTOTT L

genului propriu ei; trebuie, aşadar, ca diferenţei să-i fie esenţial faptul că divide acest gen, altminteri i-ar fi accidental, însă atunci acelaşi lucru e valabil în mod necesar şi despre specie, pentru a cărei abordare poate fi comparată *Met*. *A* 6.169 în genere, specia şi diferenţa sunt concepte care stau şi cad împreună, aşa cum arată îndeosebi al doisprezecelea capitol al cărţii a şaptea a *Metafizicii*, capitol care încearcă să răspundă întrebării ridicate în *Analitice*, anume de ce definitul este unu în raport cu o multitudine de trăsături definitorii distinctive. Aristotel susţine acolo că dacă ajungem cu diviziunea până la ultimele diferenţe, atunci diferenţele devin una cu specii-[130] le170, iar definiţia este caracterizată ca enunţ care constă din diferenţe, diferenţe în care este cuprinsă deci într-un anumit fel întreaga esenţă a definiţiei.171 Ceea ce învăţăm în acest mod din cartea a şaptea îşi află întemeierea în car

169 *Met A* 6, 1016 b 31 „Apoi, ceea ce este unul este fie după nu măr, fie după specie, fie după gen [] după gen, acelea cărora, prin modul lor de a fi, le revin aceleaşi categorii [] întotdeauna, în acest caz, cele ce urmează se întâlnesc în cele de dinainte, ca, de exemplu, ceea ce este unul după număr este unul şi după specie Dar ceea ce este după specie nu este în toate şi după număr Apoi, tot ceea

ce este unul după specie este şi după gen „Deja pasajul mai sus citat din *Top* VI 6 nu ad mitca, cel puţin pentru specie, posibilitatea unui dublu gen, posibinta te care, dacă ar fi fost admisă pentru diferenţă, ameninţa, pe baza relaţiei speciei cu diferenţa, să fie valabilă şi pentru prima dintre ele V 144 b26

170 *Met* 2 12, 1038 a 15 „Astfel, trebuie să continuăm cu diviziunea până ce ajungem la specule care nu mai au diferenţe Atunci vor fi atâtea specii de picioare câte diferenţe sunt şi specule de animale prevăzute cu picioare vor fi egale cu diferenţele Dar dacă e aşa, e limpede ca ultima diferenţa va fi *esenţa* şi *definiţia* lucrului, pentru ca a repeta în definiţii aceleaşi lucruri ar fi ceva inutil etc”.

171 *Met* 2 12, 1038 a 8 „e limpede ca definiţia este noţiunea ce rezultă din diferenţe „Ibid. a 28 „Se vede aşadar că definiţia este notiu nea ce rezultă din diferenţe, şi anume din ultima diferenţă, dacă diviziunea se face cum trebuie”.

PIINTA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR \ ()!

tea a opta. Acolo Aristotel observă: „definiţia conceptului prin diferenţe pare să fie definiţie pentru elSoţ şi evep Yeux (adică [definiţie] a formei)” 172, ceea ce este firesc dacă, după cum tocmai se spune acolo, diferenţa corespunde formei (v. *supra* p. 111, n. 124). Dar matern diferite au forme diferite173 şi astfel devin ceea ce sunt în act. Din proporţionalitatea definiţiei cu forma urmează, aşadar, că întreaga esenţă a lucrului va primi, conform diferenţei, aceste sau acele determinaţii şi invers.174 Noi afirmăm:

172 *Met* H₂, 1043 a 19 – 20

173 Ibid. a 12 „actul unui lucru diferă după materia lui, definiţia de asemenea”.

174 Cartea a şaptea a *Metafizicii* ne lămureşte asupra modului în care poate fi explicat faptul ca în câteva pasaje ale scrierilor sale logice Aristotel pare, împotriva propriilor afirmaţii, să atribuie diferenţei, aidoma genului, o universalitate mai mare decât cea a speciilor în acest

sens pot fi citate îndeosebi anumite locuri din *Topica*, de pildă, *Top* IV 2, 122 b 39 „Căci totdeauna diferenţa are o sferă egala sau superioara speciei „Cf *Top* I 8, 103 b 14 şi *Analitica secundă* II 13, 96 a 33 „[între determinările unui lucru care intră în definiţie F B] fiecare în parte trece dincolo de lucru, dar toate la un loc nu trec Aceasta trebuie să fie esenţa lucrului etc „Difeienta stabilita în definiţie are adesea o sferă mai largă decât definitul, întrucât în definiţie nu putem găsi permanent diferenţa care să fie cea proprie şi care ne-ar permite să recunoaştem forma substanţială a speciei înseşi Dacă formele esenţiale ca atare nu sunt cunoscute, atunci trebuie să le înlocuim prin indicarea accidentelor, care sunt semne ale acelei forme şi care pot fi numite diferenţe esenţiale, în măsura în care servesc explicam formei esenţiale Acum acestea pot fi găsite şi în afara definitului, căci accidentele proprii (ta iSia) ale speciei trebuie să fie demonstrate abia prin intermediul definiţiei speciei „*Met* * 12, 1038 a 8 „[] e limpede că definiţia este noţiunea ce rezultă din diferenţe Dar mai trebuie ca şi diferenţa să fie divizata în diferenţele sale e pildă, o diferenţă a genului animal e «prevăzut cu picioare» Atunci, uacă vrem să procedăm metodic, trebuie să divizam diferenţa spre\a-2 ut cu picioare», în măsura în care genul de care vorbim e prevăzut cu astfel de mădulare Prin urmare, nu trebuie să zicem «în categoria ce-or prevăzute cu picioare sta de o parte ceea ce are aripi, iar de cealaltă

Ceea ce nu are aripi» (cf. cu aceasta pasajul de mai sus din *Top* VI 6.

[131]

[132]

192 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTFL

§ 10. Deosebirea categoriilor nu este în mod necesar o deosebire reală.

Am menţionat deja în paragraful anterior cât de des se întâmplă ca diferenţa conceptuală să nu fie legată de o diferenţă reală; căci adesea ceea ce în sine e unu este

despărţit în concepte diferite de intelectul teoretic (*betrach-tende Verstand*). De aceea, din necesitatea unei deosebiri conceptuale nu decurge nici pentru categorii necesitatea unei deosebiri reale (*eines sachlichen Unterschiedes*). Desigur, uneori lucrurile par ca şi când Aristotel ar statua pretutindeni la diviziunea în categorii o deosebire mai mult decât raţională; deosebirea pe care o realizează el este chiar o deosebire dintre bv şi bv, şi anume e o deosebire a lucrurilor e-o *xr\q* Suxvotocc, (în afara gândirii) (*Met*. *E* 4, 1027 b 31). Dar când Aristotel distinge ceva de altceva ca de o altă fiinţare el nu desemnează încă prin aceasta o deosebire reală. Faptul se vede clar din lucrarea *De interpretatione*, unde, în capitolul şapte, universalul este opus individualului, omul lui Kalhas, aşa cum un lucru e opus altuia175, procedeu prin care, după cum rezultă destul de clar din polemica purtată de Aristotel însuşi contra platonicienilor, el nu vrea desigur să afirme că ele ar fi realităţi diferite în mod real (*sachlich*), întrucât pentru el universalul ca *npây\ia* (lucru), ca [aflat] în afara gândirii, are existenţă numai în existenţa lucrului individual.

144 b 14 F. B.) *Nu ne vom servi de acest limbaj decât dacă nu putem să facem altfel*. Diviziunea se face în: «cele cu copită despicată» şi «cele cu copită nedespicată», căci acestea sunt diferenţele pe care le prezintă laba piciorului”.

175 *De interpr*. 7, 17 a 38: „Unele lucruri sunt universale, altele individuale. Prin termenul «universal» înţeleg ceea ce, prin natura sa, este enunţat despre multe subiecte; prin individual ceea ce nu este enunţat despre mai multe subiecte. Astfel «om» este universal, «Kallias», individual etc.”

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

De asemenea, în *Categorii* vedem cum substanţa este des-compusă în substanţa primă şi cea secundă, ca şi cum ambele ar cuprinde lucruri complet diferite; însă nici aici nu este susţinută teza că ele ar fi diferite în mod real. Substanţa primă şi cea secundă nu sunt două specii ale

substanţei, ci, mai degrabă, substanţele secunde sunt tocmai speciile celor prime176; aşadar distincţia este una doar raţională, una asemănătoare celei tocmai discutate. Modul în care apar aceste distincţii dovedeşte că Aristotel s-a opus falsului realism tot atât de mult pe cât i-au rămas străine erorile nominalismului pe care unii i l-ar atribui bucuroşi.177

Astfel devine explicabil şi felul în care Aristotel abordează deosebirea categoriilor. Căci el nu susţine în niciun caz opinia că ar exista o deosebire reală între toate genurile supreme stabilite de el şi între toate lucrurile care aparţin seriilor categoriale diferite, deşi, totuşi, ele sunt tratate ca lucruri diferite; iar dacă facem abstracţie de faptul că între majoritatea categoriilor nu poate avea loc realmente nicio identitate reală, atunci ele sunt atât de diferite din punct de vedere conceptual încât, după cum am văzut, nici măcar nu participă la noţiunea bv în acelaşi mod.

[Pentru a demonstra această teză] vom porni de la câteva exemple preluate din Aristotel însuşi şi vom constată că fapt posibilitatea identităţii reale între lucruri care aparţin unor categorii diferite. Apoi vom arăta în ce măsură poate fi explicată identitatea respectivă prin principiul în[133] clicat anterior al diviziunii aristotelice a categoriilor.

Exemplul cel mai straniu este cel al categoriilor acţiunii şi pasiunii; căci, în cartea a treia a *Fizicii* şi în capitolele corespunzătoare ale cărţii *K* din *Metafizica*, Aristotel ne

176 *Cât*. 5, 2 a 14: „dar numim substanţe secunde speciile în care substanţele prime se cuprind”.

De pildă, B. Haureau, în lucrarea sa, încoronată de Academia din Paris, *De la philosophie scolastique* 1850.

Învaţă178 că noieâv şi 7 tdo%ei v, în calitate de categorii, ca şi toate conceptele care aparţin uneia sau alteia dintre acestea, sunt identice în mod real. În acest

context nu suntem foarte surprinşi de faptul că (aşa cum rezultă din chiar aceste pasaje) fi *Kivr\oiţ*, mişcarea, este în mod real identică cu un Ttoieâv şi cu un raccxeiv (motiv pentru care acestor categorii nu le revine din nou o xivriaiţ, v. *Met*. *K* 12, 1068 a 14), şi că ea poate fi atribuită în plus şi celor trei categorii ale cantităţii, calităţii şi locului (v. *supra* cap. 4), căci Kivricn.5 nu stă direct în vreuna dintre categorii, ci, constitutivă fiind ca stare de putinţă pentru o fiinţare subordonată lor, este reductibilă la ele.

Un alt exemplu se referă la categoriile nxxrov şi *nox*>. [134] în al şaselea capitol din *Categorii*, Aristotel enumera locul printre speciile cantităţii continue.179 Totuşi, găsim

178 *Phys*. III 3, 202 a 13: „Dificultatea este evidentă, pentru că mişcarea se află în cel mişcat, căci actul acestuia depinde de motor. Dar actul motorului nu este altceva, căci ele trebuie să aibă un act comun. În potenţa, [acest act] este mişcător, pe când în act el este chiar motor. El aduce în act mobilul, *astfel încât actul lor este comun*, tot aşa cum între unu şi doi şi între doi şi unu există acelaşi interval şi tot aşa cum urcarea şi coborârea sunt identice. *Ele sunt un singur lucru, dar definiţia lor este diferită*. În acelaşi fel stau lucrurile şi în privinţa mişcătorului şi a mişcatului". (Cf. *Met*. *K* 9, 1066 a 30) în raport cu concepţia avansată între rândurile a 21 – b 5 se ridică aici anumite semne de întrebare care îşi află soluţia în rândurile următoare, b 5 – b 22. Gândul fundamental rămâne permanent acela că, cu toată identitatea reală între 5 i5 c «7KEiv şi ucev Gâveiv (a preda şi a învăţa), între reoieâv şi reaaxeiv, conceptele rămân complet diferite; *ibid*., b 14: „nu revin toate aceste aspecte aceloraşi lucruri" (Cf. *Phys*. IV 11, 219 a 21); (O egalitate în privinţa tuturor proprietăţilor are loc numai acolo unde lucrurile sunt conceptual şi real identice) […]; *ibid*., b 19: „Pentru a vorbi în general, nici învăţarea oferită [cuiva] şi cea primită [de cineva], nici acţiunea şi pasiunea nu sunt absolut identice, dar în cel în care ele au loc, ele sunt

acelaşi lucru, adică în mişcare. Dar actul unuia şi actul celuilalt se *definesc diferit*".

179 *Cât*. 6, 4 b 22: „Exemple de cantităţi discrete sunt numărul şi vorbirea; de cantităţi continue, liniile, suprafeţele, solidele şi, pe lângă acestea, timpul şi locul". (Cf. *ibid*., 5 b 8)

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

categorie proprie cu acest nume, *nov*, care, aşa cum arată câteva exemple lămuritoare (*Cât*. 4, 2 a 1 şi 9; *ibid*. 4, H b 13), ca şi întregul uz pe care îl face de ea, nu este nimic altceva conform lucrurilor decât acel *xbizoq* (loc) care aparţine cantităţii, deşi, din punct de vedere conceptual, se deosebeşte cu certitudine de aceasta. Căci, după Aristotel, 6 toroţ revine celui care circumscrie (*Umschlie-senden*) din punct de vedere spaţial şi este limită180, fiind, aşadar, o suprafaţă şi, astfel, o specie a cantităţii181; dimpotrivă, ceea ce aparţine categoriei *nov* revine ca atare celui care e circumscris prin această limită şi care, astfel, este numit şi determinat din punct de vedere local.182 Este [aici] un raport asemănător celui dintre Ttoieâv şi jidoxeiv; în măsura în care locul este predicat despre cel care limitează şi care determină din punct de vedere local, el este atribuit categoriei cantităţii; însă în măsura în care este predicat despre ceea ce e determinat din punct de vedere local, el constituie categoria *nov*.

De asemenea, categoria *noxe* (timp) pare să se intersecteze cu 7 toaov într-un mod asemănător, întrucât în pasajul citat din capitolul şase al *Categoriilor* vedem menţionat, alături de loc, şi timpul ca o specie a cantităţii. Însă a cincea carte a *Metafizicii* afirmă cu mult mai exact în această problemă că timpul poate fi socotit printre cantităţi nu m şi pentru sine, ci reductiv şi koctoc gx>u-Pepri Koţ.183 Dimpotrivă, întrucât Aristotel îl defineşte ca «număr al mişcării în raport cu ceea ce e anterior şi pos-*Phys*. IV 4, 212 a 20: „Locul este limita primă şi nemişcată a cuprinzătorului". Ei. *ibid*., 5, 212 b 27.

181 *Ibid*., a 28. „[...] de aceea, locul pare a fi o

suprafaţă […]”.

2 *Phys*. IV 5, 212 a 31: „Dacă un corp se află în altul care îl cu Prinde, atunci el se află într-un loc”. 183 *Met*. *A* 13, 1020 a 26.

[135]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

terior” 184, timpul pare în mod firesc să fie real identic cu o mişcare locală185, anume cu mişcarea primului motor18 & şi, deci, va aparţine categoriei *năc %ziv*, în timp ce, simultan şi în măsura în care e predicat despre lucruri care sunt determinate temporal şi care sunt în timp, el constituie categoria specială noxe.

Cred că exemplele date sunt suficiente pentru a înlătura orice îndoială cu privire la teza lui Aristotel: lucrurile care stau în diferite categorii nu se deosebesc în genere printr-o deosebire reală, ci, mai degrabă, există numeroase cazuri de identitate reală. Acum trebuie să arătăm că acest fapt, frapant în sine, poate fi pus în acord cu principiul, indicat de noi, al întregii diviziuni a categoriilor. Am văzut că diviziunea în categorii nu este diviziunea unei unităţi sinonime, ci a uneia analoge şi că, drept urmare, membrii ei separaţi nu sunt stabiliţi prin diferenţe specifice, ci prin diferite moduri de existenţă, prin raportul diferit cu substanţa primă despre care sunt predicate categoriile; diversitatea categoriilor corespunde, de aceea, modurilor diferite ale predicării lor despre substanţa primă. Este clar acum că ceva identic în sine admite în mod real o diversitate de raporturi cu substanţa primă, întrucât, chiar intrând în raport cu o substanţă, [el] nu este lipsit de posibilitatea de a intra în relaţie şi cu o alta, astfel încât el poate fi enunţat despre două substanţe diferite. Acesta era cazul lui noieâv şindo-eiv unde mişcarea, ra[136] portată la substanţa care e termenul ei şi la cea care îi e principiu, revine în moduri diferite la două subiecte şi

184 *Phys*. IV 11, 220 a 25.

185 *Ibid*., 219 a 19: „Anteriorul-şi-posteriorul sunt în

mişcare, însă fiinţa luată în întregime este mişcarea, deşi sub raportul esenţei ele sunt diferite şi nu sunt mişcarea".

186 V. *Phys-W* 14, 223 b 10 – 21 şi b 32 – a 2 pentru care mai apoi *Phys*. VIII 8 *sqq*.

constituie două categorii diferite. Căci încercarea făcută de Prantl de a le reuni pe cele două în genul mai înalt al lui xivricn (187 este tot la fel de puţin aristotelică ca şi încercarea, întreprinsă cu şi mai multă îndrăzneală, de a reduce toate categoriile la trei: crucia, *n* & *Qoq* (afectare) şi fipoc xi (relaţie); acestui demers în întregul lui trebuie să-i opunem pasajul insuficient accentuat din *Met*. *A* 28, 1024 b 10, conform căruia categoriile nu pot fi reduse mei una la alta, nici la un gen superior lor. (Cf. asupra acestui subiect perspectiva oferită de Brandis asupra sistemului aristotelic.188) o situaţie asemănătoare întâlnim în cazul suprafeţei unui corp care circumscrie spaţial pe un altul şi care, astfel, este conform lui Aristotel locul lui. Acest loc, considerat ca suprafeţe ale celui ce împrejmuieşte şi predicat despre el, aparţine în mod firesc categoriei cantităţii, dar în măsura în care este predicat şi despre ceea ce el conţine şi îi acordă determinaţie locală, [aşadar] în măsura în care eu spun acesta este ev ceyopoc (în agora) sau este ev AtiKeup (în Liceu) 189, el nu poate fi cantitatea acestuia, [ci] îi revine într-un mod exterior, anume într-un mod de predicare care, în particularitatea lui, distinge categoria *nov* de alte genuri. La fel în cazul timpului şi oriunde poate fi întâlnită o identitate reală între lucruri aparţinând unor categorii diferite. În concluzie, ceea ce am indicat ca temei al diviziunii se dovedeşte a fi cu desăvârşire suficient pentru a explica aspecte atât de frapante la prima vedere precum identitatea în categorii diferite sau chiar identitatea unor categorii întregi, iar îndoielile care ar putea să pară unora drept contradicţii insolubile se rezolvă cu uşurinţă.

187 Prantl, *Geseb*. *d*. *Log*. I, p. 206.

188 Brandis, *Griech*.

— *Rom*. *Philos*. III, 1, p. 43.

189 – *Cât*. 4, 2 a 1.

[137]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Noi afirmăm:

§ 11. Nu orice 8 v koc9 *ainb* real stă direct într-o categorie. Diferenţele şi lucrurile în care conceptul nu există în integralitatea lui aparţin numai marginal categoriei corespunzătoare.

Există o deosebire între ceea ce aparţine genului animal şi între ceea ce stă direct sub acest gen precum cal şi calul individual; căci ceea ce e propriu calului ca principiu sau ca parte sau ca proprietate poate fi subordonat într-o oarecare măsură genului calului, de pildă, nechezatul, copita etc. Acum însă, faptul că ceva, un i' Siov (propriu) de pildă, aparţine numai în mod secund (*nebenbei*) unui gen, nu exclude însă că el poate sta în mod direct sub un alt gen, bunăoară îSiov (propriu) al unei substanţe poate fi specie a unei calităţi etc; ne vedem astfel confruntaţi cu întrebarea dacă acest fapt este valabil în genere şi dacă fiecare dintre cele ce aparţin fiinţei reale ([deci] ceea ce nu are fiinţă doar mia cruufte PriKoc) poate sta direct cel puţin sub una dintre categorii. Aproape toţi comentatorii lui Aristotel au respins această ipoteză 190, conceptele SwauK; şi evepyeta fiind cele care par în mod special să nu se încadreze, cel puţin nu direct 191, în [seria] categoriilor, întrucât xo ov 5 i>v & p. ei Koci evepyeia (fiinţa în putinţă şi în act) apare situat la acelaşi nivel ca şi fiinţa care se divide după figurile categoriilor. Astfel, este neîndoielnic că nu toate realităţile pot fi subordonate direct categoriilor. [În continuare] vom încerca să determinăm pe baza unor considerente generale care sunt lu'

190 Cf. Brandis op. cit., II, 1, p. 386; III, 1, p. 40; Trendelenburg, *Gesch*. *d*. *Kateg*. p. 157, Zeller, *Philos*. *d*. *Griechen* II, 2, pp. 187-188 şi alţi autori.

Cf. Brandis op. cit., III, 1, p. 46.

crurile la care o asemenea subordonare este posibilă şi care cele la care ea este imposibilă.

Pentru ca unei categorii să-i aparţină în mod direct ceva 1) este necesar mai întâi ca acest lucru să-i fie realmente subordonat. De aceea este limpede că nu poate să aparţină în mod direct unei categorii ceea ce, depăşind [138] graniţele uneia, poate fi găsit în toate sau, cel puţin, în mai multe, revenind, după cum am spus, în mod analog lucrurilor dintr-un gen sau altul. Acesta este, de pildă, cazul cu noţiunile de dya96 v (bine, *Eth. Nic.* I 4, 1096 a 19) bv, ev, otljxpe PriKog elSoţ (formă), *x>Xr* (materie) (*Met. A* 28, 1024 b 9), 8" brocuic" evepyeia şi altele. În aceeaşi situaţie par să se afle şi postpredicamentele, care (acolo unde se disting mai multe semnificaţii) apar toate (cel puţin conform uneia dintre semnificaţii) în mai multe categorii. Aşadar acestea nici nu sunt subordonate vreunei categorii şi, drept consecinţă, nici nu pot sta direct sub vreuna dintre ele, aşa cum stau specia şi individul.

Căci ceea ce aparţine unui gen trebuie să fie specie sau individ şi, din acest motiv, 2) putem stabili că pot să stea numai într-o anumită măsură în linia proprie a categoriei acele concepte care ocupă locul diferenţei în definiţia unui lucru (dacă, de altfel, aceasta este diferenţa adevărată şi esenţială a lucrului, cea care nu e folosită pentru determinarea esenţei doar în mod întâmplător, din cauza necunoaşterii diferenţei proprii; v. *supra* p. 130, n. 174). Căci, după cum aflăm din *Top.* IV 2, diferenţele nu sunt nici specii, nici indivizi şi, deci, nu aparţin direct unui gen.192

192 *Top.* IV 2, 122 b 18: „Mai departe, este de văzut dacă respondentul a primit diferenţa în gen; de exemplu, neperechea în număr. Căci nepereche este o diferenţă a numărului, nu o specie. De asemenea, se pare că diferenţa nu participă la gen, căci ceea ce participă la gen este sau specle sau individ, în timp ce diferenţa nu este nici specie, nici individ. Prin urmare, este evident că diferenţa nu participă la gen. De aceea, nepereche nu poate fi o specie, ci o diferenţă, ca atare ea nu participă la gen". „el., *K* 1,

1059 b 33: „nicio diferenţă nu participă la genul său”, *Met*. ° 3, 998 b 24: „este cu neputinţă să predicăm speciile genului despre di-erenţele proprii ca şi genul, luat fără speciile sale, despre diferenţele lui”.

200 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

3) Aparţin doar reductiv unui gen acele lucruri în care conceptul genului nu este conţinut în mod complet, aşa cum, conform celor de mai sus, copita calului nu aparţine direct genului animal tocmai pentru că nu conţine, [139] aşa cum e cazul noţiunii „cal”, conceptul „animal” în integralitatea lui. Şi în cazul categoriilor lucrurile se vor prezenta la fel. Ele nu sunt nimic altceva decât anumite moduri ale fiinţei şi, drept urmare, ceea ce nu va conţine în mod complet o fiinţă (*ein Sein*) va aparţine numai reductiv categoriei. Astfel substanţele-părţi (*Theilsubstanzen*) precum capul, piciorul etc. pot fi subordonate categoriei substanţei 193, dar nu pot fi încadrate precum animalul în linia acestei categorii. Conform celei de-a şaptea cărţi a *Metafizicii* pot fi distinse trei feluri de substanţe corporale: materia corpului, forma lui şi substanţa corporală compusă din cele două.194 Dintre acestea, din acelaşi motiv, numai cea de-a treia îşi află direct un loc în categorie, în timp ce celelalte îi aparţin numai reductiv, aşa cum este cazul sufletului sau al formei metalului, întrucât [nu cele două, ci] fiinţa vie (*das lebende Wesen*) sau metalul formează un gen al substanţei. Desigur, în ce priveşte forma, unii s-ar putea întreba dacă ea nu trebuie considerată ca specie a lucrului şi, deci, dacă forma substanţială nu ar trebui considerată printre acele devree-pca oâkâou (substanţe secunde) care ocupă, în linia direc

193 Şi ele se numesc substanţe, de pildă, *Cât*. 5, 3 a 29 şi *Met*. *Z* 2, 1028 b 11.

194 *Met*. Z 3, 1029 a 2: „Se spune, într-un sens, că acest prim subiect este materia; într-un alt sens, se spune că el constă din formă, şi, în al treilea sens, că e o îmbinare între acestea două”. De *an*. ÎI 1, 412 a 6: „Noi spunem că

substanţa este un gen anume între cele ce sunt, iar un [sens] al ei este materia, care nu este în sine ceva individual. Un alt [sens] este acela de formă şi specie, potrivit cu care se rosteşte individualul. Al treilea este cel realizat din acestea".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

tă a categoriei, poziţia mediană între conceptul generic (*Qattungsbegriff*) de owioc şi x68 e xi (substanţa individuală). De fapt, forma e numită mai frecvent cu numele el5 oţ şi xo ti tiv elvai, care sunt, de asemenea, expresii pentru concepte generice (*Artbegriffe*). Să nu ne lăsăm însă înşelaţi de o asemenea identitate a numelui. Întrucât forma este cea care dă fiinţă (*Sein*) lucrului şi cea datorită căreia el participă la cutare sau cutare specie şi definiţie, atunci şi ea este numită specie (elSoq), dar într-un alt sens decât cel propriu, şi acelaşi lucru este valabil şi despre expresiile to xi fv elvoa şi oyoq. Dacă este adevărat că definiţia substanţelor corporale face abstracţie în mod special de materia individuală, ea nu face însă în niciun caz abstracţie de materia universală a definitului, fiind din acest motiv clar că forma şi specia nu trebuie identificate în cadrul lor. Ca urmare, conform capitolului trei al cărţii a opta a *Metafizicii-5*, omul şi sufletul nu sunt unul şi acelaşi lucru. Deosebirea dintre formă şi specie se vede cu adevărat clar din al treilea capitol al cărţii a şaptea, unde despre forma individuală nu se vorbeşte altfel decât se vorbeşte despre o materie individuală şi despre un individ compus din ambele.196 De aceea, forma trebuie considerată ca parte fizică, iar nu logică a lucrului, motiv pentru care, ca şi materia şi alte părţi ale fiinţei, nici ea nu poate fi încadrată direct într-una dintre categorii. Dacă forma sau materia ar sta alături de compusul lor direct

195 *Met. H* 3, 1043 b 2: „«Sufletul» şi «esenţa sufletului» sunt identice, pe când «esenţa omului» şi «omul» nu sunt identice, afară numai dacă prin om înţelegem suflet". Cf. *De an*. ÎI 1, 412 a 17; *ibid.*, 2, 414 a 20.

196 *Met*. 2 3, 1028 b 33: „Termenul de substanţă se

întrebuinţează, dacă nu în mai multe, cel puţin în patru sensuri principale. Într-adevăr, substanţa fiecărui lucru pare a consta fie din esenţa noţională, fie din universal, fie din gen şi, în al patrulea rând, din subiect sau substrat. Subiect e acel ceva despre care se afirmă celelalte predicate şi care nu este afir

[140]

202 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Într-o categorie, atunci, printre alte inconveniente, l-am avea şi pe acela al perturbării sinonimiei conceptelor generice. Căci „*într-un* mod este numită materia substanţă primă, *într-un altul* forma, *într-un al treilea* compusul lor" 197. [141] Ceea ce e valabil despre părţile fiinţei, anume că în ele nu este conţinut în mod complet conceptul categoriei, va fi valabil cu atât mai mult despre ceea ce se află în stare de putinţă ca atare. Căci dacă deja materia, considerată în genere şi ca parte a fiinţei reale (*des wirklichen Wesen*), aparţine numai în mod reductiv categoriei acesteia, atunci cu siguranţă că în acea stare a simplei pregătiri în vederea formei ea va poseda cu mult mai puţin acel caracter complet al fiinţei (*Vollständigkeit des Seins*) necesar pentru a fi subordonată direct genului. Ceea ce este om numai în putinţă, se afirmă în a paisprezecea carte a *Metafizicii*, nu este de fapt om şi, de aceea, nu aparţine direct categoriei omului. Ba chiar ceea ce este în putinţă, tocmai în măsura în care este în putinţă, e de fapt o nefiinţă, [căci] numai ceea ce este în act există în sens propriu (*nur das Wirkliche ist eigentlich seiend*). Şi la fel cum mat despre vreun alt lucru. (T6 imo Ketuevov este deci substanţa individuală.) De aceea el trebuie să fie examinat mai întâi, iar părerea comună este că mai ales subiectul prim constituie substanţa. Se spune, într-un sens, că acest subiect prim este materia, într-un alt sens, se spune că el constă din formă, şi, în al treilea sens, că e o îmbinare între acestea două". 197 Z 3, 1029 a 2; v. nota anterioară. Dean. ÎI 2, 414 a 14: „după cum am arătat, substanţa se spune în trei sensuri (412 a 6): unul este

materia, altul este forma şi specia, iar al treilea este cel realizat din acestea". *Met*. *H* 1, 1042 a 25: „Iar substanţele sensibile au toate o materie. O astfel de substanţă este şi substratul şi, *într-un anumit sens*, şi materia, iar prin materie înţeleg nu ceea ce e determinat în act, ci numai în putinţă; *într-un alt sens* însă, substanţa este noţiunea şi forma, adică ceea ce, îl" ind un lucru determinat, e separabil numai printr-o distincţie logică; într-un al treilea înţeles, substratul e compusul alcătuit din formă şi materie etc."

ceea ce este doar posibil nu are nicio esenţă, la fel nu are niciun concept, materia fiind incognoscibilă pentru ea însăşi-198

Dacă însă, aşa cum e cazul cu Kivril Tiţ, ceva aflat în stare de putinţă ca atare este constituit printr-o formă, atunci cele două stări sunt real şi conceptual una, o stare de putinţă în raport cu forma pregătită (*vorbereitete Form*) şi *o* stare de act în raport cu forma prin care cel aflat în stare de putinţă e constituit. De aceea într-un asemenea caz va trebui să se petreacă o dublă subordonare, una directă sub categoria a ceea ce este în act prin intermediul formei, iar acestea sunt categoriile n & e%ei v şi koieâv, şi o alta reductivă sub categoria acelei forme care este termenul [142] mişcării, deci, conform celor spuse anterior, sub categoria calităţii, cantităţii şi a locului.

Vedem, aşadar, că la fel cum fiinţa considerată în capitolul precedent are o sferă mai largă decât cea a fiinţei împlinite (*fiertiges Sein*), la fel are ea o sferă mai largă şi decât a aceleia care se divide în genurile categoriilor. Ca *unul* dintre membri acestui raport [dintre fiinţa în putinţă şi act şi fiinţa în accepţiune categorială], to ov evep-iot cuprinde totalitatea genurilor supreme şi ceea ce le

198 *Met*. *N* 2, 1089 a 26: „dar se vorbeşte de ne-fiinţă, mai întâi, în atâtea sensuri câte feluri de categorii sunt. Apoi prin ne-fiinţă se mai înţelege ceea ce e fals şi, în fine, ne-fiinţa se ia în sens de ceea ce există numai potenţial. Numai din ne-fiinţa luată în acest din urmă sens

provine naşterea lucrurilor; un om ia naştere din ceea ce e ne-om, dar care e om n potentă, după cum albul ia naştere din ceea ce e ne-alb în potentă, indiferent dacă ceea ce ia naştere astfel este un singur lucru sau o pluralitate". *De an*. ÎI 1, 412 b 8: „Căci unul şi fiinţase spun în mai multe sen-sun, dintre care cel mai important este actul". (cu aceasta e de comparat *Met*. *E* 4, 1027 b 31); *Met*. *Z* 10, 1036 a 8: „Cât priveşte materia în sine, ea nu poate fi cunoscută".

204 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

aparţine în mod direct. Putem, cum face şi Brandis 199, să fim de acord cu Prantl care afirmă că „acel mod al fiinţei (*Sein*) care apare în procesul de dezvoltare de la potenţial la actual este cel care ajunge la determinaţia fiinţei (*Sein*) desemnată prin formele enunţării" 200. Totuşi, între fiinţa considerată ca bv evepyeia şi fiinţa considerată în măsura în care se divide în categorii pare să existe o deosebire raţională. În primul caz ceva este analizat în măsura în care are o formă (evepyeia), iar în celălalt în măsura în care are o esenţă şi admite o definiţie.201

Ivi fine 4) existenţa categoriilor ca genuri pare să implice în mod necesar că unei categorii îi pot fi subordo-[143]nate numai lucrurile care admit o definiţie, aşadar numai lucrurile în raport cu care părţile logice se deosebesc ca gen şi diferenţă. Prin urmare, toate spiritele pure ar trebui excluse din domeniul categoriilor. Căci după cum în cazul lor nu există o compunere fizică din formă şi materie, la fel nu există niciuna logică din gen şi diferenţă, aşa cum am menţionat deja de mai multe ori (v. *sutra* cap. 3, § 1, p. 27 şi cap. 5, § 6, p. 111). Aristotel nu a tras însă această concluzie, chiar dacă el pare uneori să o sugere

199 Brandis, op. cit., III 1, p. 46, n. 85.

200 Prantl, op. cit., p. 186.

201 Pentru a predica despre întreaga fiinţă în întregul ei părţile fiinţei care, conform celor spuse, nu stau direct sub o categorie, formăm forme derivate. Căci eu nu

pot spune pasărea e o aripă, este o pană, ci numai e un înaripat etc. La fel nu pot spune bou! e o coadă, ci numai e o fiinţă cu coadă etc. Însă această formă derivată nu schimbă nimic din ceea ce e valabil despre părţile fiinţei în măsura în care ele apăreau într-un anumit mod în acea formă abstractă. De asemenea, şi aici lipseşte acel caracter complet al fiinţei care e necesar pentru subordonarea directă sub o categorie. După cum, [considerat strict în această perspectivă, cel drept în calitate de [om] drept nu este altceva decât dreptatea, la fel cum cel care are coadă ca atare nu este altceva decât coada sa.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

ze.202 Neîndoielnic, în a douăsprezecea carte a *Metafizicii* el împarte substanţa în trei specii: substanţele sensibile coruptibile, cele sensibile incoruptibile şi substanţele separate203, iar în prima carte a *Eticii Nicomabice* divinitatea e citată ca exemplu de bine care apare în categoria substanţei.204 Aici, ca şi în multe alte privinţe, trebuie să luăm în calcul ne-desăvârşirea teologiei aristotelice, faptul că există numeroase aspecte în care sistemul lui se dovedeşte insuficient elaborat, ceea ce şi justifică reproşul lui Plotin205: „categoriile lui Aristotel sunt incomplete întrucât ele nu se referă la inteligibil (xd vorixd), căci nu este posibil ca aceeaşi oixrixx să fie comună şi sensibilului şi inteligibilului”, nu cel puţin în măsura în care nu poate exista un nume comun pentru divinitate şi substanţele corporale. „Ele pot fi concepute ca unul şi acelaşi numai într-un mod analog şi omonim”, afirmă el în al treilea capitol al cărţii a şasea a *Enneadelor206*, şi aici sân[144] tem neîndoielnic de acord cu el. Din punctul nostru de vedere, el greşeşte numai în măsura în care stabileşte categorii, chiar dacă diferite de cele ale lucrurilor sensibile, pentru voirea, pentru actele pure, căci pentru noi Dumnezeu nu poate fi prins în nicio definiţie şi nu poate fi subordonat nici unui

02 De pildă, în *Met. Z* 11, 1037 a 1, unde substanţa separată nu este aşezată printre indivizii din genul

substanţă, ci este opusă lui x6 se ti: „Într-adevăr se găseşte materie în orice nu e esenţă şi formă pură şi există ca un lucru anume, individual”.

203 *Met*. *A* 1, 1096 a 30: „Sunt trei feluri de substanţe. Una este obiect al senzaţiei şi se împarte în substanţă veşnică şi substanţă pieritoare [...] Cealaltă substanţă este nemişcată”. [...] *A* 6, 1071 b 3: „Deoarece sunt trei teluri de substanţe, dintre care două fizice, iar una imobilă, trebuie să vorbim despre aceasta din urmă, arătând că, în chip necesar, există o substanţă veşnică ce nu e supusă mişcării”.

4 *Eth*. *Nicom* I 4, 1096 a 24: „căci în categoria esenţei, de exemP u, el este numit *divinitate* şi intelect”. Cf. *Met Z* 1, 1028 a 18.

10 IE – nneadem\, 1.

*206 Enneadev1*3, 1, 1130, 13.

206 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

gen, fapt care ar contrazice cu totul simplitatea şi actualitatea pură a esenţei sale. Însă divinitatea, deşi nu poate fi subordonată, poate fi totuşi asociată în mod analog categoriei substanţei, categorie primă în orice mod şi care are cel mai mult parte de fiinţă (*undam meisten seienden*). Aceste gânduri nu mai sunt aristotelice în dezvoltarea lor, deşi, în germene, ele sunt conţinute neîndoielnic în învăţăturile lui Aristotel, ba chiar pot fi deduse nemijlocit din principiile lui. De aceea, atunci când, precum Augustin mai târziu, situăm esenţa lui Dumnezeu mai presus de toate tocmai întrucât nu poate fi epuizată de nicio categorie, noi nu contrazicem principiile aristotelice, ci le rămânem chiar mai fideli decât pare să le fi fost Aristotel însuşi.207

Atât deci despre lucrurile care nu pot fi subordonate direct unei categorii.

Noi afirmăm:

§ 12. Dacă fiinţa care se divide în categorii este enunţată Jipâţ *itv* şi dacă acestea se deosebesc după modurile diferite de existenţă în substanţa primă, atunci

nu va fi imposibilă o deducţie a diviziunii categoriilor.

Simplicius ne relatează că Aristotel nu a indicat niciun temei pentru succesiunea genurilor; acesta e motivul, crede el.

207 Augustin. *De tnmt*. V, 1 et 2: „Dacă putem, să îl înţelegem astfel pe Dumnezeu: bun, dar fără calitate, mare, dar fără cantitate, creator fără a duce lipsă [de materie primă], prezent fără un loc, conţinător a toate fără o anumită dispoziţie, ubicuu fără a fi într-un loc, etern fără a fi în timp, făcător al celor mişcătoare fără ca el să se mişte în vreun fel şi fără a fi afectat de ceva. Oricine să gândească astfel, deşi nu poate găsi deocamdată deloc ce anume este ci, dar să se păzească totuşi, pe cât poate, să cugete ceea ce nu este despre el. Totuşi, el este fără îndoială substanţă sau, mai bine zis, esenţă". Cf. *Conf*. IV, 28.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR 207

centru care Aristotel le-a enumerat în locuri diferite într-o ordine diferită, în timp ce Archytas208, care indică [145] şi un temei pentru ordinea categoriilor, rămâne de cele mai multe ori fidel uneia şi aceleiaşi ordini.209 De aici interpreţii s-au crezut îndreptăţiţi să conchidă că Aristotel nu a justificat niciodată ordinea firească a categoriilor şi, de asemenea (fiindcă ele par să stea în legătură), că nu a încercat niciodată să le deducă dintr-un principiu. Ba chiar s-a contestat în genere posibilitatea unei asemenea deducţii întrucât condiţiile puse de Aristotel pentru aceasta nu ar fi date aici. Astfel Brandis susţine „că el nici măcar nu putea încerca să le deducă dintr-un principiu suprem, aşa cum rezultă din explicaţiile sale despre fiinţă (*Sein*) şi unu" 210. La fel, Bonitz consideră că Aristotel nu putea să ofere o demonstraţie pentru diviziunea sa conform cerinţelor stabilite de el însuşi pentru contoşei-ic; (demonstraţie), întrucât to bv ar trebui atunci să fie un gen211, ceea ce pentru Aristotel nu este cu putinţă.212 Totuşi este fapt că, în ciuda acestor opinii, Aristotel a fost ferm convins de corectitudinea şi de caracterul complet al diviziunii, iar această convingere a lui este explicată de

Bomtz prin aceea că imposibilitatea unei deducţii admite, totuşi, ca posibilă o modalitate de confirmare prin experienţă.213

Nu Archytas pitagoreicul, ci un filosof ulterior care aparţinea peripateticilor.

209 *Schol*. 79. a, 44.

210 Brandis, *Gnech*.

— *Rom Philos*. III, 1, p. 45. Cf. II, 2, 1, p. 377. Conform *Anal post*. I 7, 75 a 39: „Căci trei elemente sunt cuprinse în demonstraţie: [...] 3) genul, subiect în discuţie, ale cărui atribute şi Proprietăţi esenţiale sunt date la iveală de către demonstraţie". 12 Bonitz, *op at.*, p. 643.213 *Loc*. *at*

208 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Însă chiar Brandis observă că expresia „ai Staipe Geţoai Kaxri Yopiai" (categoriile distinse, *Anal*. *prior*. I 37; *Top*. IV 1; *De an*. I 1, 402 a 24; 5, 410 a 14) trimite la o diviziune fără să indice în vreun mod temeiul214; de asemenea, semnificaţia acestei 8 iodpene; adică a diviziunii unui domeniu conceptual în yevr şi ei-Sr] (specii) ale sale (cf. *An*. *prior*. I 31; *An*. *post*. ÎI 13, 96 b 25), nu i-a scăpat nici lui Bonitz care lămureşte expresia Siapteoeiţ (*Top*. IV 1, 120 b 36 şi 121 a 6) ca Simpeaeic; xeu ovxoţ (diviziuni ale fiinţei). În ce ne priveşte, noi am încercat să determinăm acel temei al diviziunii de a cărui lipsă se plânge Brandis ca fiind modul diferit al existenţei în substanţa primă şi am pornit în acest scop de la principiile stabilite de Aristotel însuşi şi de la indicaţiile date de el în diverse locuri. De fapt, acea unitate proprie analogiei prin raport cu acelaşi termen pare cu totul suficientă pentru a ocupa aici locul genului, chiar dacă ea este mai slabă decât unitatea proprie conceptului sinonim în raport cu toate speciile sale. Aristotel însuşi a spus acest lucru. În *Anal*. *post*. I 28, la început, el afirmă: „Este o ştiinţă cea care este despre *un* gen [...] Sunt însă diferite ştiinţele ale căror principii nu decurg nici din acelaşi principiu şi nici unele din altele". 215 Iar în cartea a treia a *Metafizicii*, el afirmă:

„că aceeaşi ştiinţă a aceluiaşi gen studiază în lumina aceloraşi principii proprietăţile care-i revin acestuia ca atare" 216. Dacă luăm [însă] genul în accepţiunea riguroasă a cuvântului, atunci metafizica se vede confruntată aici cu dificultăţi majore în privinţa obiectului ei, dificultăţi pe care Aristotel nu omite să le evidenţieze, me

214 Brandis, *op. at.*, II, 2, 1, p. 397.

215 *Anal. post.* I 28, princ, 87 a 39-bI.

216 *Met. B* 2, 997 a 21-22.

tafizica fiind totuşi pentru el ştiinţa care cercetează fiinţa ca fiinţă şi proprietăţile care-i revin ca atare.217 însă modul în care Aristotel soluţionează această dificultate nu lasă nicio îndoială că aici nu este vorba de un [concept] sinonim în sens riguros căci pentru el este suficient dacă este menţinută unitatea în raport cu unul, aşa cum se în[147] tâmplă la analogia prin raportare la acelaşi termen. În acest sens el afirmă: „O ştiinţă trebuie să trateze nu doar despre ceea ce ia parte în mod sinonim la un nume, ci şi despre ceea ce îşi primeşte numele prin raport cu o natură; căci şi acesta este spus într-un anumit mod kex9 ev. De aceea e clar că şi cercetarea fiinţei ca fiinţă este problema unei ştiinţe". 2I8 La fel, el vorbeşte aici despre speciile fiinţei (*Arten des Seienden*) şi despre tot atâtea specii ale unului, de parcă fiinţa ar fi un gen, iar aceste aşa-numite specii sunt tocmai categoriile.219 Aşadar din faptul că fiinţa nu e un sinonim nu poate fi dedus niciun argument datorită căruia ar trebui respinsă posibilitatea unei deducţii pentru conceptele generice supreme. Mai degrabă, pare în afara oricărei îndoieli că atunci când a avut în vedere exclusiv diferitele posibilităţi ale modului de existenţă a predicatului în subiect Aristotel a putut ajunge foarte bine la o anumită dovadă *a priori*, la o Jttoâu; 810 c cruM.oytauo O (dovadă deductivă) pentru caracterul complet al diviziunii categoriilor.

217 Met. TI, 1003 a 21.218 Met. T2, 1003 b 12-16.

Ibid., b 21: „De aceea numai o ştiinţă, ca gen, are a

studia toate speciile fiinţei ca fiinţă şi speciile speciilor" şi *ibid.*, b 33: „De asemenea, tot cam câte specii ale unului sunt tot atâtea şi ale fiinţei. Studiul esenţa fiecăreia dintre acestea revine aceleiaşi ştiinţe, una ca gen, care se va aplica, de exemplu, aceluiaşi-ului (unitatea substanţială) şi asemănătorului (unitatea calitativă), celor similare lor sau diferite".

210 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtL

Scrierile lui Aristotel nu ne oferă însă nicio asemenea deducţie a genurilor supreme aşa cum ne oferă, de pildă, o deducţie a conceptelor care determină deosebirea metodei (*Top*. I 8, 103 b 7). Totuşi presupunerea că, în ciuda posibilităţii unei *nioxic*, 8 id <ruA.A. OYiauoi3, Aristotel s-a mulţumit cu o Tticmţ 5 id Tfje; *inay* (*oyf\q* (dovadă inductivă) nu pare plauzibilă. În afara expresiei puse în lumină de Brandis: ai Suxipe Geâooa Kaxriyopica (cate-[148] goriile distinse) ceea ce sugerează că aici este vorba de mai mult decât o simplă confirmare inductivă prin experienţă, este îndeosebi marea siguranţă manifestată de Aristotel cu privire la caracterul complet al tabelei sale. O confirmare [prin experienţă], permanent incompletă, nu ar putea oferi decât o garanţie nesigură, mai ales în cazul unei diviziuni care, implicând concepte atât de numeroase şi având o semnificaţie atât de cuprinzătoare, se întinde asupra întregii realităţi. Însă ceea ce ar putea înclina definitiv balanţa în soluţionarea întrebării dacă Aristotel a întemeiat în mod deductiv (*syllogistisch*) caracterul complet al tabelei categoriale ar fi reuşita tentativei de a obţine categoriile pe calea separării modurilor de existenţă, tentativă pe care vrem noi să o întreprindem în paragraful următor. În acest scop vom porni pretutindeni de la ideile lui Aristotel şi vom proceda la fel ca şi la stabilirea temeiului diviziunii, aflând în indicaţiile lui Aristotel însuşi confirmarea tuturor acelor trepte intermediare analoge pe care vom coborî de la bv universal la cele mai înalte genuri.

Noi afirmăm:

k 13. Dovada deductivă a diviziunii categoriilor trebuie să înceapă cu distincţia între substanţă şi accident. Prima nu admite nicio altă subdiviziune, cea de-a doua se divide mai întâi între cele două clase ale accidentelor absolute şi ale relaţiilor (*Relationen*); prima dintre acestea se împarte iarăşi în accidentele inerentei, în afectări (*Affectionen*) şi în circumstanţe (*Umstdnde*) exterioare.

Aristotel face primul pas spre o deducţie a categoriilor cu acea bine cunoscută şi profundă separare (*Schei-dung*) ontologică, respectată încă de afirmaţia lui Spino-za: „*Omne quod est, aut în se aut în alio est*" (toate câte sunt, sunt sau în sine sau în altul). Diviziunea în *ovaia* şi a\) p.pe (3 r] K6<; cuprinde în aceşti doi membri ai ei orice fiinţare care aparţine categoriilor220; ea este o separare care [149] se bazează pe o diversitate (*Verschiedenheit*) a existenţei în substanţa primă, pe o diversitate a predicării, corespunzând, aşadar, temeiului indicat al diviziunii.221 Căci ceea ce este substanţă există în substanţa primă ca identică după esenţă cu aceasta, iar ceea ce e accident există în ea, dar nu ca aparţinând esenţei ei, ci în modalitatea accidentului (*accidierend*) şi fiindu-i inerentă în cel mai

220 *Anal. post.* I 22, 83 b 19: „atare predicate [care nu sunt substanţiale, F.B.] sunt toate accidente"; *ibid.*, a 25: „Dimpotrivă, predicatele care nu sunt substanţiale, ci care sunt enunţate despre un alt subiect, acesta nefiind identic nici cu predicatul însuşi, nici cu o specie a lui, sunt accidentale"; *ibid.*, 4, 73 b 8: „Deci ceea ce nu este enunţat despre un subiect îl numesc «în sine»; ceea ce este enunţat despre un subiect îl numesc accident ori întâmplare". *Cf. Categ.* 2, 1 a 20; *Categ.* 5, 2 a 34.

21 V. nota precedentă *Categ.* 5, 2 a 19: „Se vede bine, din cele ce s-au spus, că atât numele, cât şi noţiunea predicatului trebuie să fie enunţate despre subiect etc". *Cf.* ibid. b 27: „Pe de altă parte, cu privire la ceea ce este într-un subiect, de cele mai multe ori, nici numele, nici no –, lunea lor nu sunt enunţate despre un subiect. Totuşi,

uneori noţiunea este imposibil să fie enunţată, dar nimic nu împiedică numele de a fi enunţat despre subiect". *Cf. ibid.*, b 30.

[150]

larg sens al cuvântului. De aceea am caracterizat mai sus alături de Trendelenburg, categoria owia drept categorie a subiectului, întrucât acolo unde ea apare ca predicat, subiectul, care este conceput pentru toate categoriile ca fiind substanţa primă (v. *supra*), nu este doar numit, ci şi determinat în conceptul său, astfel încât numai în acest caz are loc o comunitate de esenţă între subiect şi predicat. În fine, deosebirea dintre ox>aia şi ovp. p ep ri Ka; este mai mare decât cea care poate avea loc între accidente, ea sare mai întâi în ochi şi apare, din acest motiv, pe drept la început.222

Fireşte, înţeleasă ca absenţă reală a deosebirilor, identitatea de esenţă nu admite în genere alte deosebiri în interiorul ei. Ne lovim, aşadar, aici de un gen, iar diviziunile reale ulterioare ale categoriei cocioc vor trebui să aibă loc ca diviziuni ale unui sinonim prin intermediul acelor SICK – popod (diferenţe) adăugate în modul specificării în sens propriu. În acest fel divide Aristotel substanţa în primul capitol al cărţii a douăsprezecea a *Metafizicii*, în substanţă sensibilă coruptibilă şi incoruptibilă şi în substanţa separată nemişcată (v. supra).

Desigur, în privinţa raportului predicatului cu subiectul ar mai putea fi indicată încă o deosebire în ce priveşte predicatele care, datorită identităţii esenţiale cu substanţa primă, sunt enunţate despre ea. Această deosebire constă în faptul că un predicat este identic numai în mod real cu subiectul, în timp ce, prin expresia sa conceptuală.

222 *Met*. Zi, 1028 all evidenţiază în mod clar deosebirea dintre *oixno*. şi restul categoriilor ca deosebirea primă şi cea mai importantă prin faptul că ea pune oxxrice de o parte şi toate celelalte categorii de

cealaltă parte: „Într-adevăr, [fiinţă] înseamnă, pe *de o parte*, substanţa lucrului, iar *pe de altă parte* înseamnă că un lucru are cutare calitate sau cutare cantitate şi fiecare din predicatele celorlalte categorii”. [trad. Bezdechi] întregul capitol serveşte drept confirmare.

este mai general şi, astfel, diferit de el ca, de pildă, atunci când spunem „Socrate e un om”; în schimb, celălalt predicat coincide în mod real şi raţional în întregime cu subiectul, ca în exemplul „Socrate e Socrate”. Pe această cale, Aristotel ajunge în *Categorii* la deosebirea dintre t6 se ti sau *nfxaxt*] *ovcia* şi Semepoa oikriai (substanţele secunde) (*Cât*. 5. princ). Este însă imposibil să existe o predicaţie mai esenţială decât cea esenţială, [căci] raportul real între subiect şi predicat este în ambele cazuri acelaşi. Dacă, din cauza deosebirii modului în care are loc relaţionarea conceptuală în cele două cazuri, s-ar dori realizarea încă unei deosebiri [pe lângă aceea dintre substanţele prime şi secunde], atunci aceasta ar însemna să urmăm oarecum dincolo de ţelul său drumul pe care l-a parcurs diviziunea lui bv [înţeles] ca oucoruuov koct ceva-Xoyiav (omonim prin analogie) pentru a coborî până la nivelul determinaţiilor genului, să urmăm, aşadar, acest drum într-o direcţie unde nu mai există nicio deosebire a relaţiilor care să se fundamenteze în afara minţii. Dar pe cât de puţin este distincţia aristotelică dintre substanţele prime şi secunde o distincţie a speciilor în care se divide un gen, tot pe atât de puţin consideră el că diviziunea unui analog este o diviziune în genuri [subordonate lui]. Cu toate acestea, în calitate de ramificaţie a diviziunii categoriilor, şi diviziunea discutată aici reprezintă un indiciu binevenit pentru [a sesiza] întreaga orientare în care se mişcă diviziunea.

Dar dacă predicaţia esenţială ne indică numai un singur mod de predicare şi o unică categorie, predicaţia neesenţială, desemnată, în genere, ca cruufkxtveiv, arată, la prin – a vedere, mari deosebiri. To cruuPePnKog (accidentul) lr>suşi e numai un dvdloyov care, la rândul

său, se descompune iarăşi conform modului predicaţiei despre substana Primă în mai multe clase. Mai întâi, ceea ce este enun-l

tat despre un subiect fără a fi el însuşi subiect poate fi atribuit subiectului sau în mod absolut sau în relaţie cu un [151] altul, accidentele fiind, aşadar, sau accidente absolute sau relaţii. Prin relaţii, înţelegem acea fiinţă accidentală (*accidentelle Sein*) care nu constă în nimic altceva decât într-un anumit raport la ceva223, într-o ordonare faţă de un alt lucru a substanţei (*Hinordnung der Substanz*) despre care este predicată relaţia ca, de pildă, dacă spunem „Socrate este mai alb ca Hippias" sau „Filip este tatăl lui Alexandru". Aceste relaţii au un alt mod al existenţei în substanţă decât restul accidentelor, un mod diferit al dependenţei de ea (*Met. F*2, 1003 b 16); ultimele două expresii sunt echivalente una cu alta, căci în modul în care substanţa subzistă ea ţine şi poartă accidentul, şi în felul în care accidentul îi e inerent (*accidirt*) depinde el de substanţă. Această diferenţă a inexistenţei (*Inexistenz*) dintre accidentele absolute şi relative, considerată împreună cu deosebirea dintre oixrtoc şi G" Ou (fepriK6<; este evidenţiată de Aristotel ca fiind cea mai mare deosebire ce poate avea loc în genere în modul de existenţă atunci când vrea să clarifice, contra platonicienilor, deosebirea materială, aşadar deosebirea în întreaga relaţie dintre subiect şi formă, ca deosebire a modurilor de a fi. Aristotel distinge aceste relaţii – care sunt legate cu totul lax de subiect şi care-l ating numai într-o oarecare măsură, dar fără să-l modifice – de celelalte accidente, care afectează subiectul în sens propriu; drept urmare, întregul domeniu al fiinţei categoriilor apare divizat în trei clase: „unele sunt substanţele (owiai), altele afectările (raxbr), *Affectionen*), altele relaţiile (*npoc*, xi)" (*Met. N 2*) *224*. În privinţa acestui pasaj Brandis remarca: „Aristotel a trebuit să exclu

223 *Cât* 7, 8 a 31: „numai acele lucruri se numesc pe

drept relativi, la care relaţia la un obiect extern este o condiţie necesară a existenţei lor”.

224 *Met. N* 2, 1089 b 20: „Ar fi trebuit mai degrabă să se punăaccentul, cum am spus, pe acel ceva în potenţa, atunci când se proceda 1*

Jă în mod firesc substanţele (*Wesenheiten*) şi relaţiile din acea rezumare a restului categoriilor şi a ales pentru acestea din urmă expresia «afectări» (*Affectionen*) [tocmai] pentru a desemna dependenţa lor de substanţe, dependentă care nu are loc în acelaşi mod la relaţii”. 225 Acest fapt apare cu claritate îndeosebi acolo unde Aristotel tratează despre mişcare, despre generare şi pieâre la lucrurile relative. Întrucât *npoq* xi poate fi enunţat despre subiect atât în mod adevărat, cât şi în mod fals fără cea mai mică schimbare a acestuia, lucrurilor relative nu numai că nu le revine mişcarea în sens restrâns, dar nu le poate fi atribuită nici măcar devenirea proprie, ceea ce, totuşi, nu este exclus de nicio altă categorie. La fel susţine al doilea capitol al cărţii a cincea a *Fizicii* şi partea corespunzătoare a cărţii a unsprezecea a *Metafizicii* şi, mai departe, primul capitol al cărţii a paisprezecea a *Metafizicii*; de asemenea *Categorii* aduc dovezi în sprijinul acestei idei.226

cercetarea problemei pluralităţii lucrurilor, dar nu mărginindu-ne numai la cercetarea acestei probleme în cadrul doar al uneia şi aceleiaşi categorii, căutând, de pildă, raţiunea multiplicităţii lucrurilor doar în cadrul substanţelor sau al categoriei calităţii, ci întrebându-ne, în genere, care e cauza pluralităţii tuturor fiinţelor, căci lucrurile se prezintă ca o pluralitate, fie că sunt considerate ca substanţe, fie ca accidente, fie ca relaţii”.

225 Brandis, *Gnech*.

— *Rbm*. *Philos*. III, 1, p. 42.

226 *Phys*. V 2, 225 b 11: „Nici în privinţa relaţiei [nu există mişcare], pentru că în urma schimbării unuia [din membrii relaţiei], acest lucru se adevereşte şi în privinţa celuilalt, deşi el nu se schimbă, astfel încât pentru ei

mişcarea este accidentală”. Cf. *Met. K.*; *Met. N* 1, 1088 a 29: „Cum că relativul nu are câtuşi de puţin însuşirea de a constitui o substanţă sau un obiect determinat, se vede şi din aceea că el e singura categorie care nu e supusă nici procesului naşterii sau pieirii şi nici mişcării. Pe când cantitatea e supusă creşterii şi descreşterii, calitatea e supusă alterării, spaţiul e afec-191 de mişcarea locală, iar substanţa e supusă naşterii sau pieirii absolute, categoria relaţiei nu e deloc afectată de vreunul dintre aceste procese. dimpotrivă, unul din termenii relaţiei, fără să sufere nicio schimbare de canti – te> poate să ajungă a fi când mai mare, când mai mic, când egal, atunci când celălalt termen al relaţiei îşi schimbă cantitatea”. Cf. *Cât.* 5, 4 b 4.

[152]

216 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Dacă separăm acest predicat atât de lax legat de subiect227 – care, din acest motiv, în calitate de cea mai puţin substanţială categorie, trebuie să apară la sfârşitul întregii serii, în timp ce ovala trebuie să apară în fruntea [153] ei228 – de restul <xousEPrK6 Ta (accidentelor) înţelese ca 7 rde9 r, atunci [trebuie observat că] nici accidentele absolute nu par să fie predicate în acelaşi mod despre substanţă. Să ne amintim, de pildă, cum mişcarea a fost atribuită anterior, evident, într-un mod cu totul diferit, atât aceluia de la care porneşte ea, cât şi acelei substanţe care urma să primească în ea forma pregătită prin intermediul mişcării. De asemenea, am văzut în ce manieră locul – care revine, ca suprafaţă, unui corp ce determină la rândul său locul pentru un alt corp, [loc] în care deci acesta din urmă se află mai întâi şi în sens propriu – este enunţat într-un cu totul alt mod tocmai despre acel corp despre care spunem că se află în acel loc; căci este, desigur, o mare deosebire în modul în care este predicat despre ceva „câmp” sau „piaţă”, de pildă, atunci când spun „un ogor e un câmp” sau „această piatră e pe un câmp”; „aceste case sunt sau formează o dyopd” sau „aceste

coşuri sau fructe sunt ev dyopă" etc.

227 *Eth. Nicom.* I 4, 1096 a 21: „aceasta din urmă [relaţia I. T.] fiind un fel de derivaţie şi accident al existentului".

228 *ftfet pl* j; 1088 a 22: „Dar relaţia este, dintre toate categoriile, aceea care are în măsura cea mai mică caracterul de realitate determinată sau de substanţă şi ea vine chiar în urma calităţii şi cantităţii. După cum s-a spus, relaţia este un mod al cantităţii şi ea nu poate fi socotită ca materia substanţei etc". *Ibid.*, b 1: „Ceea ce constituie materia unui lucru trebuie în mod necesar să fie, în potentă, identic cu acest lucru, şi, prin urmare, acesta este cazul şi cu substanţa. Dar relaţia nu e substanţă, nici în potentă, nici în act". Cf. de asemenea Trendelenburg, *Gesch. d. Kateg.* pp. 76 şi 117. Faptul că npoq ti e cea mai slabă dintre categorii, cea care are cel mai puţin un xo ti cu elvai sau care poate ajuta cel mai puţin la constituirea lui, reprezintă poate motivul pentru care atunci când tratează în *Met. Z* 4, 1029 b 22 despre cele cărora le revine un to xi fv elvai Aristotel aduce în discuţie alte combinaţii ale substanţei, dar nu şi cea cu *t-xx*, ti.

FIINŢA

CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

În aceste exemple pot fi recunoscute îndeosebi trei clase ale predicatelor atribuite substanţei în mod absolut, dar nu crovcovuucoc; (în mod sinonim) 229, clase în care se divid mai întâi aceste afectări sau 7 td9 r (pentru a le desemna cu expresia pe care Aristotel o întrebuinţează koct e o%n [prin excelenţă] pentru ele, în tot cazul într-un sens oscilant, uneori mai larg, alteori mai restrâns, şi care acoperă accepţiuni foarte variabile230); în ce priveşte modalitatea în care are loc diviziunea acestor afectări, ea este de aşa natură că prin ea este epuizat întregul câmp de posibilităţi. Căci tot ceea ce, pe de o parte, nu este acea fiinţă primă, numită astfel în sens propriu şi despre care se predică toate celelalte [categorii: substanţa], dar care, pe de altă parte, nu este nici atât de lipsit de esenţă şi doar umbră a unei fiinţări ce mai mult însoţeşte actul unui alt

lucru decât este el însuşi un lucru: relaţia, acest [tot], [aşadar, sau este în substanţa despre care e predicat sau e în afara ei într-un altul său, în fine, va putea să-i fie atribuit întrucât se află parţial în substanţă, parţial în afara ei. Un [154] al patrulea caz este exclus. Dacă avem de a face cu primul caz, atunci raportul va fi un autentic eveâvat (o inerentă autentică), care se situează cel mai aproape de raportul în care se află forma substanţială faţă de 7 ipebâr *vXr* (*materia prima*). Aceste accidente precum culoarea, întinderea etc, le putem numi în modul cel mai adecvat *inerente*. Dimpotrivă, [dacă] predicatul există mai întâi cu totul în afara subiectului precum, de pildă, există locul în afara celui care se află în el, astfel încât subiectul este determinat din afară numai datorită unui motiv deosebit, atunci putem numi asemenea accidente determi

229 *Cât*. 5, 3 a 34; *Top*. I 2, 109 b 6.

O Expresie e folosită adesea numai pentru mişcări, de pildă, *Top*. VI 6, 145 a 3; în *Cât*. 8, 9 a 28 e întrebuinţată numai pentru o specie a calităţii.

218 Dtă PRfe MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtL

naţii exterioare sau circumstanţe (*Umstdnde*) ale substanţei. Aristotel caracterizează în mod clar acest mod exterior de denumire în exemplele pe care le alege pentru ilustrarea categoriei *nov*: ev A'OKeiq) (în Liceu), ev dyopoc (în agora) (*Cât*. 4, 2 a 1), după cum în *Top*. VI 6, 144 b 31 şi în *Phys*. IV 12, 221 a 28 numeşte predicatele care aparţin acestei clase tocmai xd ev tivi (cele aflate în ceva). În fine, în al treilea rând, [dacă] predicatul este luat parţial din interiorul, parţial din afara subiectului, raportându-se la subiect nu atât ca o formă la materie, cât ca o operaţie (*Operation*) la putinţa pe care o actualizează231, atunci el va trebui desemnat ca *operaţie* sau Kivr<Ji<; aşa cum Aristotel o numeşte adesea.232 Aici sau principiul sau termenul predicatului este fie în subiect, fie în afara lui; căci operaţia este, aşa cum afirmă Aristotel, un intermediar între cel care o realizează şi cel care o suferă.233

Să considerăm mai întâi prima dintre aceste trei clase, cea a accidentelor inerente. Există oare şi între aceste accidente o analogie ulterioară sau va trebui să menţinem inerenta ca pe un gen sau ca pe o categorie?

— Substanţele sensibile, la care suntem mai întâi trimişi ca la cele

[155]

231 *Met*. & 6, 1048 b 6: „Despre toate aceste lucruri nu se spune că există în act în acelaşi sens, ci numai prin analogie; precum cutare lucru e conţinut în cutare lucru sau e în raport cu cutare lucru, tot aşa alt cutare lucru e cuprins în alt lucru sau e în raport cu cutare alt lucru, căci actul e considerat când ca o mişcare în raport cu o potentă, când ca substanţa formală în raportul ei cu materia". Cf. *De an*. ÎI 1, 412 a 9.

232 *Met*. 2 4, 1029 b 23: „căci există un subiect pentru fiecare categorie, ca, de pildă, pentru calitate, cantitate, timp, loc, mişcare". Cf. *Met A* 1, 1069 a 22 şi nota precedentă. De altminteri în enumerarea categoriilor Aristotel sugerează o înrudire specială între cele cuprinse în această clasă ca în *Phys*. V 1, 225 b 5; *Met*. *A* 7, 1017 a 26; *ibid*., K 12, 1068 a 9.

233 *Met*. *A* 20, 1022 b 5: „[Stare se zice F.B.] precum o acţiune sau o mişcare. Fiindcă *între* cel ce face şi ceea ce *este* făcut este facerea însăşi". Simplu. *Scbol*. *77*. b, 42: „Mişcarea este ceea ce s-a desprins din agent şi pacient, fund ca un termen mediu al celor doi, pornind de la agent şi născând afectarea în pacient".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

mai cognoscibile şi mai sigure pentru noi234 şi care, riguros vorbind, sunt singurele conţinute în genul substanţei235! nu apar conform viziunii filosofice a lui Aristotel ca substanţe simple, ci esenţa (*Wesen*) lor este formată printr-o compunere dintre materie şi formă, dintre care ultima o actualizează pe prima şi îi conferă fiinţă (*Sein*) şi esenţă (*Wesen*). De aceea, fiecare dintre aceste principii ocupă o poziţie specială, complet diferită de a celuilalt, în raport cu acest *compositum* unul fiind 5\) veep.

i<; al său, celălalt evTEÂI: xeia sa.236 De aici decurge că şi accidentele substanţei care-i sunt inerente în mod propriu au o poziţie cu totul diferită faţă de ea, adică îi vor fi inerente în cu totul alt mod, după cum îi revin dinspre partea materiei sau a formei.

Din materia substanţei rezultă cantitatea (*Quantum*, teooov). Ea corespunde caracterului potenţial al principiului material şi este definită astfel: „Este numită cantitate ceea ce poate fi divizat în cele ce există în el, [în părţi] capabile să fie un întreg pentru sine şi o substanţă individuală". 237 Această legătură cu principiul material apare deosebit de clar în capitolul trei al celei de-a şaptea cărţi a *Metafizicii*. Aşa cum materia este elementul ultim al substanţei despre care substanţa însăşi este predicată într-un anumit mod (*Met*. 2 3, 1029 a 24), la fel apare aici cantitatea drept cea care revine mai întâi substanţei şi drept ultimul element la care se renunţă atunci când se face abstracţie de accidentele subiectului, caz în

34 *Met*. 2 2, 1028 b 8: „După părerea obişnuită, însuşirea de a fi substanţă aparţine, în chipul cel mai evident, corpurilor. De aceea spunem că sunt substanţe vieţuitoarele, plantele şi părţile lor, şi tot aşa şi corpurile naturale [...]" Cf. ibid. 3 1029 a 33.235 Cf. *supra*% 11.

36 *De an*. ÎI 1, 412 a 9: „Materia este potentă, iar specia este act". 237 *Met*. 4 13, 1020 a 7 – 8.

[156]

care pentru cei care nu cunosc principiul formei substanţiale nu pare să rămână nimic altceva decât *vXr\.zis*

De cealaltă parte se află calităţile care sunt înrudite cu forma la fel cum era cantitatea cu materia. Căci calitatea înseamnă o proprietate (*Besebaffenbeit*), un mod al substanţei, adică o determinaţie sau o diferenţiere într-o privinţă sau alta. Această determinaţie are loc 1) datorită formei substanţiale – astfel este determinat genul prin diferenţa substanţială care, după cum am văzut, este

proporţională formei; din acest motiv, în cartea a crucea a *Metafizicii* diferenţa substanţială este prezentată drept calitate primă, drept calitate substanţială.239 2) Această determinaţie poate avea loc şi ca determinare sau ca modificare a subiectului datorită unei fiinţe accidentale (*eines accidentellen Seins*), iar aceasta este categoria calităţii de-[157] spre care tratăm acum şi care, de asemenea, este o diferenţă. Căci ea sau determină sau diferenţiază subiectul conform cantităţii, iar asemenea calităţi sunt figurile240;

238 *Met*. 2 3, 1029 a 10: „dar, pe baza [acestor lămuriri] s-ar putea confunda materia cu substanţa. Într-adevăr, dacă materia nu e totuna cu substanţa, nu vedem ce altceva ar putea fi substanţa; căci dacă înlăturăm toate celelalte atribute, evident că nu mai rămâne nimic altceva. Aceste celelalte atribute sunt modalităţi, acţiuni şi potenţialităţi ale corpurilor, pe când lungimea, lărgimea şi adâncimea sunt nişte cantităţi, iar nu substanţe; căci nu cantitatea e o substanţă, ci mai degrabă substanţa e substratul prim, faţă de care celelalte joacă rolul de predicate. Dar dacă înlăturăm lungimea, lărgimea şi adâncimea, nu mai rămâne decât ceea ce era determinat de aceste calităţi, ceea ce face ca, din acest punct de vedere, materia să apară în chip necesar ca singura substanţă”. Cf. Tren-delenburg, *Gesch*. *d*. *Kateg*. p. *77*.

239 *Met*. *A* 14, 1020 a 33: „Calitate se zice, într-un fel, diferenţei ca esenţă, de exemplu, calitatea omului de a fi vieţuitoare bipedă, aceea a calului de a fi patruped, a cercului de a fi o figură fără unghiuri, ceea ce înseamnă că diferenţa după esenţă chiar este în ordinea calităţii. Acesta este primul sens în care se ia calitatea, diferenţa esenţei adică […]”.

240 Cf. *infra* § 16.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

sau diferenţiază subiectul în privinţa esenţei lucrului, existând în el ca o proprietate adecvată sau nu naturii sale, precum, de pildă, un corp sănătos şi un altul bolnav sunt deosebite în natura lor prin această proprietate, fiind

dispuse bine sau rău, iar acestea apar în raport cu categoriile ca e-eiş (stări) şi SuxGeaeic; (dispoziţii) 241; sau [în fine] o calitate diferenţiază subiectul conform unei operaţii ca, de pildă, căldura etc. Pe scurt, oricât de diferite ar putea fi speciile calităţii, pentru a putea aparţine acestei categorii ele vor trebui să poarte în sine permanent caracterul a ceea ce determină şi diferenţiază şi, drept urmare, caracterul – care distinge această categorie de categoria cantităţii – înrudirii cu forma.242 În această privinţă Tren-delenburg afirmă: „După cum din materia substanţei rezultă cantitatea, la fel din formă rezultă calitatea". 243 El trimite la faptul că, în acord cu aceasta, cantitatea dă într-un anumit mod întâietate calităţii, aşa cum se arată în *Met*. *A* 1: „Astfel prima este substanţa, ei îi urmează calitatea, acesteia cantitatea" 244, chiar dacă, altfel, succesiu[158] nea inversă ar fi mai adecvată. Motivul pentru care Aris

241 *Cât*. 8, 8 b 26. Din acest motiv *Met*. *A* 14, 1020 b 12 caracterizează această specie a calităţii după cum urmează: „cu privire la virtute şi viciu, în genere, la bine şi rău".

242 *Met*. *A*\4, 1020 b 13, unde Aristotel vrea să rezume totul în două moduri ale lui ronov: „Ar fi, în cele din urmă, două moduri principale ale calităţii, dintre care unul este mai tare. Astfel, mai întâi, este *diferenţa* în esenţă. Asemenea în numere, doar că în parte. Fiindcă, deşi *diferenţă* în esenţă, aceasta nu este a celor imobile sau luate ca imobile. Apoi determinaţiile lucrurilor mişcătoare întrucât sunt mişcătoare şi *diferenţele* dintre mişcările lor. Virtutea şi viciul fac parte dintre aceste modificări. Acestea, întrucât arată diferenţe de mişcare şi de actuaţie potrivit cărora entităţile în mişcare săvârşesc sau suferă ceea ce este în bine sau în rău etc."

243 *Geseb*. *der Kateg*. p. 78. Cf. *ibid*., p. 103 şi Zeller, *Obilos*. *d*. *Grieden* II, 2, p. 196, n. 3 şi pasajele citate de el.

2 M Met. *A* 1, 1069 a 20 – 21.

[159]

totel lasă aproape permanent să preceadă calitatea245 constă probabil tocmai în faptul că forma, căreia ea îi urmează, este un principiu mai puternic şi este mai mult substanţă decât materia. Totuşi, atât o ordine, cât şi cealaltă au motivul lor îndreptăţit, iar în sprijinul succesiunii preferate de Trendelenburg pot fi aduse multe argumente pornind de la motivele indicate de el la paginile *77 sqq*. [ale lucrării sale]. Pentru noi problema a fost doar de a arăta că înseşi accidentele inerente în sens propriu permit să se distingă un dublu mod al inerentei şi, astfel, un dublu mod al predicăm, aşadar că, precum accidentul, nici inerenta nu este un gen, ci un koivov koct dva-A, oyiav (termen comun prin analogie) pentru genurile *calităţii* şi *cantităţii* „246

Dacă ne orientăm după semnificaţia ontologică247

şi dacă trecem treptat de la modurile interioare la cele exterioare de predicare, atunci clasei accidentelor ineren

245 De pildă, *Anal. post*. I 22, 83 a 21 şi b 16. *Top*. I 9, 103 b 20; *Phys*. VI, 225 b 5; Met. *A*7, 1017 a 24; 21, 1028 a 12; 2 4, 1029 b 24; *Eth. Nicom*. I 4, 1096 a 25 etc.

246 Despre cea mai adecvată ordine a categoriilor v. mai precis *infra* % 16, 3.

247 Din faptul că celelalte categorii decât substanţa formează o serie de membri coordonaţi ai diviziunii, deşi se află în semnificaţia lor ontologică în raport de oi) u]3 ePrK6 Ta cu ea, Bonitz (op. cit., p. 607) conchide că „în cazul categoriilor ca atare nu este vorba de o decizie în privinţa problemelor metafizice, ci de o diviziune sinoptică a sferei reprezentărilor date prin experienţă”. Dimpotrivă, din faptul că deducţia categoriilor începe cu o distincţie ontologică rezultă că toate subdiviziunile se vor baza pe o asemenea deosebire, iar din aşezarea tuturor categoriilor într-o serie rezultă că toate conceptele mai generale întrebuinţate în această deducţie posedă numai o unitate analogă, aşadar ele însele vor conţine iarăşi în sine deosebiri ontologice până sunt parcurse în sens

descendent treptele ordonate ale subordonării sinonime şi egalităţii ontologice – acesta este egalitatea în conceptul fiinţei (*Gleichheit în dem Seinsbegriff*) – de la categorii la toate celelalte concepte şi, [mai departe], până la lucrurile individuale.

te trebuie să-i urmeze clasa mişcării (idvriaiţ). Dacă la accidentele primei clase inerenta era cea pe a cărei bază predicatul era atribuit subiectului, aici cauzalitatea va fi cea care va face posibilă predicaţia unuia despre celălalt. Numai prin legătura realizată de ea între substanţele individuale este îndeplinită acea condiţie care a fost indicată ca element distinctiv la această a doua clasă a predicatelor accidentale, anume că, în calitate de element intermediar între cele două, cel de la care este preluat predicatul este în subiect prin raport cu ceva (*în Bezug auf etwas*) şi în afara subiectului prin raport cu altceva.248 Lovirea este, conform principiului ei, în cel care loveşte, iar conform termenului în cel care este lovit şi, aflându-se oarecum la mijloc între cele două, poate fi deci predicată atât despre unul, cât şi despre celălalt. Ea nu este atât un ev xeose (în ceva), cât un Ttpoţ x6 se (spre ceva), aşa cum potrivit o numeşte Aristotel (*Met. O* 6, 1048 b 6). Iar dacă ni se obiectează că Aristotel situează în mod explicit mişcarea (Kivren.c) în ceea ce este mişcat, aşa cum o face, de pildă, în *Phys*. III 3, 202 a 13 şi în alte locuri discutate mai sus, [putem răspunde că, de fapt, acolo intenţia sa nu este de a arăta cum anume idvâicic; formează categorii determinate, ci cum ea, la fel ca şi Suvauiţ şi evepyeia, apare în diferite categorii, ceea ce, după cum am arătat mai sus, nu se poate întâmpla decât datorită reducţiei la genul termenului. Termenul însă nu este în cel care mişcă, ci în cel care e mişcat, aşa cum, de pildă, în cazul mişcării dinspre negru spre alb, atât unul, cât şi altul dintre aceşti termeni, ca şi toate culorile intermediare care, actualizate fiind în timpul mişcării, trebuie considerate ca termeni ai părţilor mişcării, se află în cel care aevine alb. Însă în măsura în care kivtigu; urmează să ror

248 *Met*. *A* 20, 1022 b 5: CIH este facerea însăşi".

Fiindcă între cel ce face şi ceea ce este fă

meze genuri separate ale fiinţei (*besondere Gattungen des Seienden*), atunci ei nu-i poate fi atribuit niciun ev T (p8 e elvai (fiinţă în ceva) în ceea ce e mişcat, ci un npoc x6 se sau, mai exact, un em to. Se elvai (o fiinţă înspre ceva). [160] La o primă vedere, rezultă aici două moduri de predicare. Operaţia este predicată sau despre cel în care se află principiul ei249 şi de la care ea pleacă (\ xp *ox*> coxiv) 250) deci despre agent (*von dem Thuende*), sau despre cel în care este termenul ei (cep 6 fi icivnau;) 251, despre cel care o suferă (*von dem Leidenden*). Pe de o parte, se evidenţiază aici *acţiunea* (*noieâv*, *Thun*), pe de alta, *pasiunea* (îtdaxeiv, *Leiden*), şi cu aceasta este epuizat numărul categoriilor posibile aici.

Trebuie însă menţionată încă o obiecţie ce ar putea fi ridicată aici. Aristotel deosebeşte o dublă modalitate a activităţii (*Totigkeiten*): facerea propriu-zisă (*das eigentliche Thun*) (*facere*, Ttoieâv) şi acţiunea (*Handeln*) (*agere*, TtpdxTEiv). Activitatea în sens propriu este un act orientat spre o materie exterioară, precum a construi, a tăia etc. Acţiunea, dimpotrivă, este un act (*Act*) care rămâne chiar în cel care îl face, ca a vedea, a voi etc.252 Deci în

249 *De gen*. *et corr*. I 7, 324 a 26: „S-ar părea că se mişcă acela în care se află principiul mişcării".

250 *Phys*. III 3, 202 a 16; b 21; VII 1, princ.

251 *Met*. *A* 17, 1022 a 7: „[Se zice limită] termenului către care se îndreaptă mişcarea şi acţiunea".

252 *Met*. *O* 8, 1050 a 23: „La multe lucruri, ultima ţintă se confundă cu întrebuinţarea însăşi a lucrului respectiv. Astfel, ultima ţintă a văzului e vederea, iar văzul nu are nicio altă funcţiune decât aceasta; la alte lucruri însă se mai produce şi altceva, cum, de exemplu, arta constructorului, pe lângă activitatea pe care o desfăşoară prin construire, produce casa. Şi totuşi asta nu înseamnă că în primul caz, acela cu vederea, actul este scop al

potentei într-o măsură mai mică decât în exemplul din urmă, cu casa. Într-adevăr, acţiunea de a construi este cuprinsă în ceea ce se construieşte: ea devine şi există odată cu casa. Prin urmare, în toate cazurile în care afară de întrebuinţarea potentei se mai produce şi altceva.

tre' acţiune şi subiectul care acţionează şi între facere şi subiectul care face pare să fie o cu totul altă relaţie. Oricât se poate spune despre facere că se raportează la ceva în subiect şi la ceva în afara lui, acţiunea pare a se afla cu [161] totul în subiect. Ea cere deci un mod propriu de predicare şi constituie o categorie proprie: cea a acţiunii intranzitive.

[Dar] pe cât de plauzibilă pare la o primă vedere obiecţia, pe atât [de mult] se relevă ea unui examen ulterior ca una doar aparentă, motiv pentru care rămâne la fel de adevărat ca mai înainte că facerea (*Thun*), acţiunea (*Han-deln*) şi pasiunea (*Leiden*) nu pot forma decât două categorii. Pentru a înţelege în mod limpede acest fapt este necesar mai întâi să luăm în considerare faptul că niciodată şi la nicio mişcare cel datorită căruia ceva este mişcat nu este identic cu cel în vederea căruia (*în Bezug auf welches*) ceva e mişcat. Căci tot ceea ce este activ trebuie, în măsura în care urmează să fie activ, să fie evepyeia, motiv pentru care, simplu spus, actul (*Wirklichkeit*) premerge putinţei.253 Din nimic nu apare nimic. Dimpotrivă, în măsura în care lucrul afectat – cel spre care este orientată activitatea – urmează să sufere ceva, trebuie ca în el să se afle Swduei (în putinţă) ceea ce el va deveni. Este deci evident că, luând mişcarea chiar în cel actul se află cuprins în lucrul produs; astfel, acţiunea de a construi e cuprinsă în lucrul construit, casă, iar acţiunea de a ţese în lucrul ţesut. Aşa se întâmplă şi cu toate celelalte şi, în genere, mişcarea e cuprinsă în lucrul mişcat. Dar în cazurile în care, în afară de activitatea lucrului respectiv, nu există un alt produs, actul există în agentul însuşi. Astfel vederea este în cel care vede, iar ştiinţa în cel învăţat; şi viaţa în suflet".

253 *Met*. *Q* 8, 1049 b 5: „reiese limpede că actul este anterior potentei […]” *ibid*., b 24: „Dar pentru a trece de la un lucru potenţial la un lucru actual este nevoie totdeauna de un lucru care există deja în act. Astfel, omul actualizat provine dintr-un om, iar omul cult tot dintr-un °m cult; mereu avem intervenţia unui prim mişcător, iar mişcătorul există deja în act”.

mai larg sens, nimic nu mişcă datorită aceluia în raport cu care el e mişcat.

Considerând acum acele activităţi despre care se spune că prin ele ceva se mişcă el însuşi, ele se vor separa în două clase. 1) în cele care sunt doar în mod aparent intranzitive, şi anume în măsura în care ceva nu se mişcă atât pe sine, cât o parte mişcă o alta (*Phys*. VII 1, 241 b 27); acesta este cazul, aşa cum vrea să demonstreze Aristotel la începutul celei de-a şaptea cărţi a *Fizicii*, la toate mişcările în sens restrâns, mişcări desemnate de el ca evepye-uri *dxzkove*, (stări de act nedesăvârşite), evepyeia tou Swoqaei ovtoq (act al fiinţei în putinţă)(*Phys*. VII 1, 241 b 33.242 a 15), de pildă, la mişcările locale254; aşadar, activităţi precum Ttepiraxxeâv, tpă-eiv (a se plimba, a alerga) nu sunt considerate de Aristotel ca fiind intranzitive în sens [162] propriu. 2) în mişcări realmente intranzitive. Asemenea mişcări nu există printre mişcările în sens propriu despre care tratează *Fizica*. Există însă încă un alt mod al mişcării, anume în sensul în care se poate vorbi de o mişcare într-un sens mai larg oriunde are loc o trecere de la 5” braniţ la evepyeia.255 Voinţa, de pildă, este o asemenea activitate intranzitivă. Voinţa se mişcă realmente ea însăşi, dar, conform celor spuse, ea nu poate fi datorită unuia şi acelaşi şi factorul care mişcă şi factorul care este mişcat, şi activul şi pasivul. Un act de voinţă provoacă un altul, dar niciunul nu se provoacă pe sine. În măsura în care voinţa vrea scopul evep Yeia (în act), se reduce ea în

254 *Phys*. VII 1, 242 a 16: „Este necesar ca tot ceea

ce este mişcat local să fie mişcat de un altul”.

255 *De an*. III 7, 431 a 4: „Reiese faptul că sensibilul aduce în act sensibilitatea care era în potentă, căci aceasta nu este afectată şi nu se alterează. De aceea, există [în acest caz] o altă specie a mişcării (tratată în *Fizica*), deoarece mişcarea reprezintă actul a ceea ce este neîmplinit, deşi actul în sine este altceva decât lucrul împlinit”. Cf. *Met*. *O* 6, 1048 b 28 unde KÂvr<Tu; este luată în acea semnificaţie mai restrânsă.

să-şi de la 5” brauie; la evepyeux cu privire la ceea ce recunoaşte pe calea deliberării ca fiind util acestuia. Pot rezulta astfel unele din altele o întreagă serie de decizii şi de acte voluntare, serie în care actul precedent devine permanent cauza celui care urmează, aşa cum, de pildă, cineva care vrea să ajungă la Roma se decide să străbată Marea Mediterană, să treacă prin Marsilia şi printr-o salbă de alte oraşe, să urce în trăsură etc. Această serie trebuie însă să aibă un început căci nu poate fi presupus în mod permanent un act de voinţă. Unul trebuie să fie primul şi, fiindcă nici acesta nu e din eternitate, suntem constrânşi să presupunem un motor exterior (*eines aiifieren Bewegers*) la al cărui impuls are loc prima mişcare a voinţei. După cum la mişcarea fizică principiul prim care mişcă natura provine din afară, la fel [se petrec lucrurile] şi la mişcarea voinţei, deşi principiul *proxim* al unui act de voinţă se poate afla în ea însăşi.256 Aşadar, orice mişcare intranzitivă apare ca mişcare secundară.

Conform celor spuse, problema ridicată nu mai este [163] dificil de soluţionat. Mişcările intranzitive de primul fel, care, de fapt, nu sunt intranzitive, se divid de la sine într-un noieâv şi un raxaxeiv, întrucât partea căreia îi revine mişcarea ca acţiune (*Thun*) şi cea căreia îi revine ca afectare sunt diferite. Din acest motiv [ele] aparţin uneia sau alteia dintre aceste categorii, în funcţie de perspec

256 *Eth*. *Eudem*. VII 14, 1248 a 15: „S-ar putea întreba cineva: oare întâmplarea să fie cauza faptului de a dori ce trebuie şi când trebuie, sau să fie aceeaşi [cauză]

pentru toate, adică atât pentru gândire, cât şi pentru deliberare? Pentru că nu deliberează cel care tocmai a deliberat, ci există un început, şi nici nu gândeşte cel care a gândit mai înainte şi aşa la infinit. Intelectul nu este principiul gândirii tot aşa cum nici deliberarea nu este principiul faptului de a delibera […] însă obiectul cercetării este următorul: care este originea mişcării din suflet? Este evident ca tot aşa cum zeul în univers [pune în mişcare] totul prin acest [intermediar] tot aşa ne mişcă pe noi ceea ce în noi este divin".

tiva din care sunt considerate. Principiul şi termenul sunt separaţi în mod clar unul de altul. În ce priveşte însă acţiunile imanente în sens propriu, şi ele se divid, strict vorbind, în două concepte care se distribuie în cele două categorii. Anume unul şi acelaşi subiect este activ şi pasiv, principiul şi termenul activităţii aflându-se în el; însă cele două rămân totuşi deosebite în mod real, cel *prin care* este realizat [ceva] nu este *ceea ce* este realizat şi, deci, operaţia, aflată în două raporturi diferite cu subiectul, va fi enunţată despre el conform a doua moduri diferite ale predicării, obţinându-se două concepte care se deosebesc între ele în deplin acord cu cerinţele celor două categorii, în măsura în care principiul acţiunii se află în subiect, în subiect nu se va afla termenul, iar în măsura în care se află acesta din urmă, în el nu se va afla principiul.257 Acel prim act al voinţei, pe care, după cum am văzut, îl provoacă motorul exterior, nu e intranzitiv, el este din perspectiva voinţei un simplu 7 tac%ei v; dar, totuşi, el are în mod evident exact aceeaşi natură cu actele ulterioare ale voinţei şi, în calitate de Ttdaxei-v, trebuie aşezat împreună cu ele într-un gen. De aceea era imposibil pentru Aristotel, aşa cum ar dori Trendelenburg să presu-[164] pună258, să statueze pentru mişcările intranzitive o categorie de d p proprie diferită de mneâv şi raxaxei-v. Aceasta ar însemna ca la constituirea unei categorii să fie avute în vedere simultan două raporturi ale unui lucru cu

substanţa primă, ar însemna să vrei să contopeşti două moduri ale inexistenţei, ale lui ei vai şi ale lui bv, într-wn singur concept şi acesta nu ar fi deci în mod propriu *unu* şi nu ar

257 Cf. *supra* p. 47. *Met*. *A* 12, 1019 a 15.

258 *Gesch*. *d Kateg*., p. 24: „Prin reoieâv şi reîcrxeiv sunt fixate în concepte generale ceea ce e activ şi ceea ce e pasiv, prin KEÂOOai cel puţin o parte a intranzitivelor, prin e-eiv caracteristica perfectului elin în măsura în care arată o posesie a efectului". Cf. *ibid*., p. 140.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

fi un simplu predicat, aşa cum o cer categoriile. Din acest motiv ni se pare că Aristotel procedează corect şi conform principiului diviziunii categoriilor când le recunoaşte pe ambele ca fiind conţinute *într-un* gen.259

Aşadar, în raport cu această clasă par să fie posibile doar două categorii: acţiunea şi pasiunea. Şi totuşi, sporirea numărului categoriilor ar fi poate explicabilă într-un anumit mod. Activitatea era un element intermediar între două lucruri. Uneori însă două lucruri par să se raporteze în aşa fel unul la altul că în modalitatea acţiunii (*Action*), [care], totuşi, nu este, o activitate, apare un element intermediar între ele. Într-unul se află un analog al principiului activităţii, într-altul un analog al termenului. După cum ne învaţă Aristotel în al douăzecilea capitol al cărţii a cincea a *Metafizicii*, o asemenea cvasi-activitate există, de pildă, între veşmânt şi cel care e înveşmântat cu el.260 Veşmântul protejează sau împodobeşte, cel care e înveşmântat este protejat sau împodobit. Totuşi protejarea sau împodobirea nu sunt acţiuni (*Action*) în sens propriu, deci nu poate fi vorba în acelaşi mod de principiu şi de termen. Considerând lucrurile în acest fel, ajungem în cele din urmă să constituim o categorie proprie pentru „a fi înveşmântat" (*Bekleidetsein*), fapt pe care Aristotel l-a şi făcut realmente. În al patrulea capitol al *Categoriilor*, el enumera printre genurile supreme şi

259 Astfel în *Met*. *O* 8, 1049 b 8 afirmă că natura care, aşa cum ne învaţă *Fizica* II 1, 192 b 20, e un

principiu al mişcării nu în altul, ci în cel în care este ea de fapt, aparţine aceluiaşi gen ca şi potenţa care produce mişcarea într-un altul: „Într-adevăr, şi natura intră în acelaşi gen ea? potenţa, căci şi ea e un principiu de mişcare, dar nu în alt lucru, ci în aceiaşi, întrucât e acelaşi”.

260 *Met. A* 20, 1022 b 4: „Stare, într-un sens, se zice despre actul acelui ceva ce are şi acelui ceva pe care îl are, precum o acţiune sau o mişcare. Fiindcă între cel ce face şi ceea ce este făcut este facerea însăşi. La tel între a avea un veşmânt şi veşmântul avut mai este starea de a fi”.

[165]

[166]

230 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

(posesia) 261, pe care-l lămureşte prin exemplele „este încălţat, este înarmat” 262. De aceea, şi comentatorii au conceput noţiunea într-un sens cu totul strâmt, limitând-o la faptul de a avea sau de a purta un veşmânt263; şi nu ne putem îndoi de corectitudinea acestei concepţii deoarece Aristotel reia în capitolul nouă exact aceleaşi exemple şi crede că a caracterizat semnificaţia lui e%ei v într-un mod atât de precis încât nu mai consideră necesară nicio altă explicaţie suplimentară.264 Bonitz afirmă însă „că exemplele nu sunt nici pe departe suficiente pentru a realiza o inducţie pe baza lor” 265. Desigur, ele sunt suficiente numai *într-un* caz, anume când graniţele lui e%Eiv sunt atât de strâmt trasate încât conceptele & *nXiaxai* (este înarmat) şi wiose8 eâou (este încălţat) expun suficient întregul domeniu al lui eziv, adică numai dacă presupunem drept concept generic cel mai strâmt concept care le este comun amândurora. Explicaţia acestui fapt, atât de surprinzător la prima vedere, care permite la ceva atât de particular să facă parte dintre genurile supreme, o oferă pasajul citat al celei de-a cincea cărţi a *Metafizicii*, care ne arată totodată că Aristotel a considerat cu adevărat acest mod de predicare ca aparţinând clasei Kivnoic). Dacă, într-adevăr, o astfel de

evepyei-a asemănătoare activităţii care, pornind de la un lucru, îl afectează pe celălalt, deci dacă armele care mă apără ar avea realmente o influen

261 *Cât*. 4, 1 b 27.

262 *Ibid*., 2 a 3: „posesie: încălţat, înarmat".

263 Simplu. *ad Categ*. fol. 93, a § 2, o lămureşte astfel: „Faptului de a avea îi este proprie posesia a ceva primit, separat de substanţă şi care nu este de sine stătător şi despre care nu se spune că acţionează sau cuprinde ceva".

264 *Cât*. 9, 11 b 11: „Întrucât acestea sunt uşor inteligibile, nu spun despre ele mai mult decât s-a spus la început, anume că în categoria p°sesiei se cuprind astfel de stări, cum sunt: încălţat, înarmat etc."

265 Bonitz, op. cit., p. 643.

tă reală, pozitivă, asupra mea, atunci, neîndoielnic, ar trebui recunoscut pentru acestea un nou mod al accidentalităţii şi al predicării despre substanţa primă şi, în consecinţă, ar trebui recunoscută o nouă categorie. Dacă, dimpotrivă, între cele două nu are loc nimic altceva decât o relaţie care poate fi considerată uşor ca o modalitate a activităţii reale, aşa cum o arată vorbirea însăşi, dacă, deci, influenţa activă este numai o ficţiune, iar deosebirea dintre aceasta şi activitatea în sens propriu este tocmai deosebirea unei ficţiuni de realitate, atunci nu trebuie constituită nicio categorie, ci exety trebuie aşezată conform conţinutului ei real printre relaţii; în schimb, conform acelui mod fictiv al reprezentării, aşadar că simplu ov (bţ & r9 e<; trebuie aşezată nu direct, ci numai reductiv sub categoriile mişcării în sens propriu, asemănător modului în care relaţiile imaginate sunt reduse la categoria Tipoţ ti etc.

Nu avem nicio îndoială că tot ce nu este un raneâv şi unndaxei-v real nu va putea pretinde pe drept o poziţie în clasa Kivnaiţ. La o examinare mai atentă, conţinutul real se va reduce permanent la conţinutul unei relaţii. Aşa cum presupun cei mai importanţi dintre cercetătorii recenţi,

Aristotel însuşi pare să fi exclus ulterior dintre categorii, probabil subsumându-le şi reducându-le în modul indicat de noi, atât pe exety, cât şi pe Keâa-Sai, care ocupă o poziţie asemănătoare266 şi care, conform conţinutului său real, nu adaugă lui *nox*> decât o anumită re

266 Explicaţia primei specii a lui Sidbeovţ poate fi considerată şi ca explicaţie a conţinutului real al lui Keâobai, *Met*. *A* 19, 1022 b 1: „Dispunere se zice despre ordinea în cele ce au părţi după loc”. Celelalte Menţionate de el sunt specii ale calităţii. Cf. de asemenea, *H* 2, 1042 b ’4 şi 19. Schimbarea în 9 ecnq are loc în cazul unei specii de mişcare locală, după cum relaţia nu are nicio generare şi nicio pieire proprie (v. *stpra*). Cf. Trendelenburg, op. cit., pp. 140 şi 142.

laţie a părţilor267 (din acest motiv, în calitate de Becii; [no [167]ziţie], el face parte dintre relaţii şi nu constituie o categorie proprie: Keâaboci, decât atunci când are aparenţa unei Klvriaiq268). Prin faptul că acestei categorii pasive „a fi înveşmântat”, nu i se opune nicio categorie activă, aşa cum ar trebui, totuşi, să fie cazul la o evepyeia reală care constituie influenţa veşmântului asupra celui înveşmântat269, Aristotel arată că aici este prezentă în mod real numai o relaţie care, apoi, nu o să poată avea conform unuia sau altuia dintre termenii ei un alt gen al inexistenţei. Iar faptul că Aristotel nu menţionează [categoria Keâaboa] acolo unde tratează despre diversitatea mişcării în cadrul diferitelor categorii270 sugerează că aceste categorii pretind să fie înrudite cu ea271, aşa cum arată *Met*. *Z* 4, 1029 b 24, unde pentru raueâv, Tedaxeiv, keâgbou. şi e%ei v stă doar KivriaK; aceste pasaje spun ceea ce în alte locuri apare şi mai clar, anume că exew şi Keão Gca nu sunt categorii distincte, veritabile, de pildă, *în An*. *post*. I 22 (83 a 21

267 *Cât*. 7, 6 b 11: „Este de notat că a sta întins, a sta drept şi a şedea jos sunt poziţii particulare, dar «poziţia» însăşi este un termen relativ. A sta culcat, a sta

în picioare şi a şedea jos nu sunt ele însele poziţii, dar îşi iau numele de la poziţiile amintite”. Vezi, de asemenea, *ibid.*, 9, 11 b 8. Ei. Trendelenburg, *Gesch. d. Kateg.* pp. 140, 215.

268 Cf. Trendelenburg, op. cit., pp. 140 şi 142.

269 Faptul i-a frapat pe interpreţi deja de timpuriu, aşa cum arată *Schol.* 49, a, 10: „Cei care susţineau existenţa unui număr restrâns de categorii se întrebau de ce nu există unsprezece categorii, considerând, în plus, faptul de a fi posedat. În fond, de ce să opunem acţiunea pasiunii, dar să nu opunem deloc faptul de a poseda faptului de a fi posedat? Syria-nus oferă soluţia spunând că faptul de a fi posedat se subordonează situării, astfel încât noi avem categoria unică a situării, pentru că ceea ce este posedat se situează în posesor, aşa cum cineva are un inel, o vestă sau o încălţăminte: aceste lucruri se află în cel care le posedă”.

270 *Phys.* 17, 190 a 34.

271 Căci, fireşte, nu poate exista o mişcare a mişcării. Cf. *Phys.* V 2, 225 b 15.

FIINŢA
CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

I b 15)» unde, evident, ţelul este tocmai enumerarea comnletă a categoriilor. Pasajul care pare decisiv aici este însă cel din *Met. A* 7, la care trimite şi primul capitol al cărţii Z, pasaj care oferă o diviziune completă a categoriilor272 şi unde, totuşi, nu sunt enumerate decât opt.273

Atât despre Kivncetq sau despre clasa operaţiilor sau care, conform celor spuse, rămâne pentru noi restrânsă la două genuri: Ttoieâv şinda-eiv.

Trecem acum la ultima clasă a accidentelor absolute: *circumstanţele* (*Umstdnde*). Ele sunt inerente subiectului cel mai puţin şi au fiinţă în cea mai mică măsură (*we-nigsten seiend*) deoarece în cazul lor predicatul este luat din afară. Şi aici vom sesiza o diversitate de predicate care

272 *Met. Z* 1, 1028 a 10: „Fiinţa se ia în mai multe înţelesuri, cum am arătat mai înainte în cartea despre

multiplele semnificaţii ale unor cuvinte [adică în a cincea carte a *Metafizicii*, F.B.], unde am tratatdespre accepţiile acestui cuvânt. Într-adevăr, el înseamnă, pe de o parte, substanţa lucrului, iar pe de altă parte înseamnă că un lucru are cutare calitate sau cutare cantitate şi fiecare din predicatele celorlalte categorii. Dar, *din toate aceste sensuri*, e evident că cel primordial e acela de esenţă, care nu ne indică altceva decât substanţa".

273 *Met*. *A* 7, 1017 a 24: „Însemnând aceste categorii cutare ce este, altele calitatea, cantitatea, relaţia, acţiunea şi pasiunea, locul, timpul, fiinţa, aşadar, semnifică în tot atâtea moduri etc". Cf. *Phys*. V 1, 225 b 5. Şi Brandis afirmă în *Griecb*.

— *Rom*. *Philos*. III, 1, p. 42: „Nu vrem să punem la îndoială faptul că determinaţiile posesiunii şi ale poziţiei (*Lie-gen*), enumerate mai timpuriu de Aristotel în tabela sa, au fost omise mai târziu de el din aceasta". Şi Trendelenburg în *Gesch*. *d*. *Kateg*. P142: „[...] Keâa Gai şi exeiv [...] dispar în alte pasaje aristotelice [...], precum *Anal*. *post*. I 22, al cărui scop era ca prin intermediul categori – lor să enumere în mod complet diferitele moduri ale predicării şi unde, totuşi, Keâa Oca şi e xeiv lipsesc. S-ar putea presupune acolo că acestea au ost poate aşezate între categorii conform unei alte perspective, precum Jt°» m şi 7 tâaxeiv, concepute ca activ şi pasiv în sens larg. Deşi în *Me-tytzica* (1029 b 24) în locul categoriilor verbale jtoiev, 7 tc «Txeiv, KEÎa80 a şi plevv apare, pe scurt, îcivricru; ne vine totuşi greu să recunoaştem Keão Oca? >ezeivân clasa mişcări". *Cf*., Bonitz, op. cit., 643, Zeller, *Philos*. *d*. *Grie*e «n, 2, p. 191, 197.

[168]

234 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTtL

admite numai o unitate analogă a modului de predica-ţie. Două sunt măsurile (*Maafle*) prin care toate lucruri-[169] le finite sunt măsurate şi determinate din exterior: locul şi timpul, şi anume într-un mod cu totul diferit în fiecare caz în parte.274 De aici vor rezulta în mod

necesar două moduri diferite ale predicării, unul pentru determinaţiile temporale, altul pentru cele locale, aşadar cel puţin două categorii. Spunem cel puţin, căci rămâne încă de cercetat 1) dacă în alte condiţii nu poate să apară o altă predicaţie exterioară, 2) dacă aceste moduri de predicaţie nu prezintă ele însele deosebiri ulterioare.

În ce priveşte prima problemă, este extrem de greu de susţinut ipoteza apariţiei unei noi clase de circumstanţe, deoarece, pe de o parte, posibilităţile diferite ale unei determinări printr-o măsură exterioară sunt epuizate prin cele două categorii, prin loc şi prin timp (măsurile interioare ale unui lucru precum lungimea, lăţimea şi înălţimea nu aparţin acestei clase întrucât sunt determinaţii inerente); pe de altă parte, fără determinaţia dată prin măsură nu va mai fi posibilă o predicaţie reală a ceea ce este doar exterior (care, deci, trebuie, totuşi, să determine subiectul pentru a avea, în raport cu acesta, un mod de a fi şi o anumită accidentalitate, ambele reale). Dacă ceva cu totul exterior nu indică în raport cu cel care este determinat de el nici măcar o măsură, atunci primul nu

274 Despre loc *Phys*. IV 4, 212 a 20 spune: „aşadar, locul este limita imobilă a cuprinzătorului”. […] *Ibid*., 28: iar din acest motiv locul pare a fi ceva cuprinzător şi o suprafaţă asemenea unui vas”. Despre timp, *Phys*. IV 12, 221 b 16: „Timpul măsoară lucrul în mişcare şi cel aflat în repaus, unul în măsura în care este mişcat, altul în măsura în care se află în repaus. El măsoară mişcarea şi repausul lor, care sunt cantităţi. Deci corpul mişcat nu este măsurat în mod absolut prin timp, în sensul în care el este o cantitate, ci în măsura în care mişcarea lui este o cantitate”. Ibid. 223 b 10: „Timpul este pretutindeni acelaşi”.

va fi relevant pentru ultimul, iar acesta din urmă nu va fi determinat prin primul.

Cealaltă întrebare era dacă nu cumva cele două moduri de predicaţie indicate pot constitui, datorită

vreunei alte analogii, mai mult de două categorii. Dar şi acest lucru pare imposibil. În cazul timpului, faptul este în mod indiscutabil evident; căci orice este măsurat temporal se raportează în acelaşi mod la părţile de timp care-i corespund ca măsură, ceea ce este astăzi nu se raportează altfel decât la ceea ce a fost ieri sau în anul trecut. Desigur, altfel stau lucrurile în cazul locului; o substanţă poate afla nu doar diferite determinaţii locale ocupând locul acesta sau locul acela, ci ea poate să ocupe şi acelaşi loc în moduri diferite, adică cu o ordine diferită a părţilor. Şi în timp poate exista o ordine a părţilor, dar ea este numai o *xofyc*, (ordine), iar nu o 9 eale; aşa cum susţine Aristotel în al şaselea capitol al *Categoriilor275*; această *xâfyc*, este preluată în însuşi conceptul timpului276, pe când în cazul locului este vorba de o poziţie (*Lage*). Dacă, acum, spun: „băţul e aici" şi dacă spun: „băţul stă vertical", atunci fiecare dintre aceste predicate apare [ca] o circumstanţă, [ca] o determinare din afară prin 167101; însă modul de predicare pare totuşi diferit. Pentru a doua oară, Keâabou ridică pretenţia de a constitui o categorie proprie.

Ce este poziţia (*Lage*)? Evident nimic altceva decât ordinea a ceea ce are părţi prin raport cu locul.277 De aceea.

275 *Cât*. 6, 5 a 26: „Nici cu privire la timp nu se poate face aceasta [adică să arătăm ce fel de poziţii au părţile unele faţă de altele F.B.], pentru că niciuna dintre părţile timpului nu are o poziţie stabilă, iar ceea ce nu este stabil este greu să aibă o poziţie. S-ar putea zice, mai degrabă, că astfel de părţi au o ordine, aşa că una este totdeauna anterioară alteia".

276 *Phys*. IV 11, 220 a 24: „Este, aşadar, evident că timpul este numărul mişcării după anterior şi posterior, precum şi ceva continuu, căci ele ţin de continuitate".

277 *Met*. *A* 19, 1022 b 1. V. *supra* p. 166, n. 266.

dacă eu ştiu în plus despre ceva care se află într-un loc că se află acolo în poziţie verticală, atunci ştiu în afara locului acelui lucru şi relaţia părţilor sale unele cu altele în privinţa determinaţiei lor locale; aşa că Aristotel are dreptate când consideră Geotţ ca specie a relaţiei (*Cât*. 7, 6 b II).278 Din acest motiv, ea nu are parte de o generare şi de o pieire de sine stătătoare; căci de îndată ce fieca-[171] re dintre părţi a ocupat un loc anumit279, relaţia dintre ele este dată de la sine. Această relaţie este mai întâi în mod evident un accident al părţilor: datorită poziţiei partea de sus este deasupra celei de jos, cea din spate, în spatele celei din faţă etc.280 Dar accidentele părţilor se predică şi despre întregul căruia îi aparţin părţile; părul e blond, aşadar şi omul e blond (la păr); mâna e rănită, aşadar şi omul e rănit (la mână); capul e aici, piciorul e acolo, deci omul este aici şi acolo. Astfel, relaţia părţilor va fi predicată şi despre întreg. Dacă un ou are culori diferite pe părţi diferite, eu predic relaţia părţilor referitoare la culoare şi despre întreg. Spunem „oul e multicolor". La fel, dacă la un om capul stă din punct de vedere al locului într-o asemenea relaţie cu restul părţilor corpului încât el reprezintă partea de jos, pe când celelalte partea de sus, eu spun despre omul considerat ca întreg că stă pe cap etc. Din punct de vedere lingvistic, relaţia nu mai apare ca mai înainte când dvroxepov (mai sus) era avebxe-pov toţi Kocxooxepou (mai sus în raport cu ceea ce e mai jos), iar Kaxebxepov (mai jos) era Kaxroxepov toi) dvoxepot) (mai jos în raport cu ceea ce e mai sus); expresiei „cap" nu

2 nv. *suprap*. 167, n. 267.

279 Că şi părţile au un loc o arată *Phys*. IV 5, 212 b 12: „toate părţile se află oarecum într-un loc".

280 *Met*. *H* 2, 1042 b 19: „Alte lucruri se deosebesc numai prin aşezare, cum e pragul de jos şi cel de sus, care se deosebesc numai prin locul unde sunt aşezate".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

pot să-i adaug niciun xivoţ (în raport cu), care, de altfel, este semnul lingvistic al relaţiei.281 Dar, evident,

conform fiinţei (*dem Sein nach*), aceasta nu constituie nicio deosebire. Predicatul „multicolor" aparţine relaţiei la fel de bine ca şi „ceea ce e colorat altfel" (*das Andersfarbige*), expresie referitoare la faptul că o parte este altfel colorată decât alta, iar Geciţ nu va avea în raport cu întregul o fiinţă mai substanţială decât acea fiinţă slabă a relaţiei în care se află părţile una faţă de alta şi care acum este transpusă asupra întregului. În mod evident, inexistenţa în întreg nu este o alta care s-ar adăuga ca una nouă inexistenţei proprii părţilor, ci, mai degrabă, ca o consecinţă a acesteia [din urmă] şi luând în considerare părţile, acelaşi accident este atribuit şi întregului.

Însă în acest mod întregul pare să afle în mod firesc [172] o determinaţie prin părţile sale care e asemănătoare unei afectări, şi aici e momentul să admitem fictiv o cvasi-acţiune, un mod de influenţă pozitivă între părţi şi întregul căruia părţile îi stabilesc poziţia. Aşa se face că Keâa Goa pretinde să fie mai mult decât o simplă Geaiq şi să aparţină clasei Kivriaiq ca şi e%ei. v (v. mai sus). Dar o concepere riguroasă a categoriilor, care nu acordă nicăieri un loc în linia directă a categoriilor la ceea ce e doar în intelect, nu admite, după cum am văzut, nici acest lucru.

Conform celor spuse, obţinem şi în cea de-a treia clasă numai două categorii 1) Ttoi3 în care locul este predicat despre ceea ce se află în el şi 2) 7 toxe în care timpul este predicat despre ceea ce este determinat de către el în calitate de măsură. Că această concepţie a celor două noţiuni *nov* şi Ttoxe este realmente cea aristotelică o să ne «e confirmat pe scurt de câteva pasaje din cartea a patra a *Fizicii*.

Cât 7, 6 a 36. V. *supra* § 15.

J

, 1 a-i

238 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

1) *Pentru categoria nov*. În *Categorii*, Aristotel lămureşte *nox*> prin exemplele ev ocyopă, ev A'UKeicp. Faptul este cu totul în acord cu ceea ce citim în capitolul

cinci al cărţii a patra a *Fizicii*. Acolo se arată cum ceva poate să se afle într-un loc; la 212 a 31 se spune: „Corpul care are un corp exterior care îl cuprinde este într-un loc, iar cel lipsit de aşa ceva, nu este într-un loc". 282 Iar ceea ce se găseşte într-un loc este declarat a fi *nox*> (*ibid*., b 14): „ceea ce este undeva este ceva determinat şi trebuie să fie deosebit de cel care îl cuprinde din afară". De asemenea, îtco apare imediat mai înainte ca echivalent cu ev xorap (într-un loc) (*ibid*., b. 8): „[dar cerul] nu se află nicăieri şi nici într-un loc anume" *comp*. *ibid*. 6, 213 b 7 etc. De asemenea *Phys*. III 5, 206 a 2: „ceea ce este undeva se află într-un loc, iar ceea ce se află într-un loc este undeva". Faptul că aici este vizată categoria *nov* nu poate fi pus la îndoială şi este confirmat de asemenea de *Top*. VI 6, 144 b 31: „Mai trebuie să luăm în considerare dacă nu am prezentat faptul de a exista *în* ceva drept diferenţa substanţei unui lucru. Căci se pare că o substanţă nu se deosebeşte de o substanţă numai prin aceea că ea se află în cutare sau cutare loc". O confirmare specială oferă *Phys*. VIII 7, 261 a 20: „mobilul iese foarte puţin din propria substanţă atunci când, dintre mişcări, este supus [173] transportului. Căci numai *în acest caz nimic nu îşi schimbă esenţa*, precum cel care se alterează îşi schimbă calitatea iar cel care creşte şi se distruge îşi schimbă cantitatea". Aşadar, după cum am văzut mai sus, mişcările sunt împărţite conform celor trei categorii în care apar, iar (popa este mişcarea în categoria 7 rov>. Deci aceasta este o categorie la a cărei schimbare substanţa nu variază inte

282 Pentru definiţia lui xojtoş v. *supra* p. 169, n. 274.

nor, *nov* al categoriilor fiind un predicat exterior şi acel v totoo conceput de noi.

2) *Pentru categoria noxe*. După cum categoria *nov* corespunde lui ev TOT – tep, la fel corespunde *noxe* lui ev %povep283 lămurit de Aristotel în aceeaşi carte, capitolul 12. În 221 a 7 el determină ev xpovco etvca (faptul de a fi în timp) după cum urmează: „Este evident că şi în celelalte

cazuri faptul de a fi în timp înseamnă măsurarea esenţei acestora de către timp”. Astfel în raport cu timpul ev xpovco corespunde cu totul la ceea ce am cunoscut ca ev totcco sau *nov* în raport cu locul. *Ibid.*, a 17: „lucrurile se află în timp ca şi cum ar fi supuse numărului. Dacă aceasta este adevărat, ele sunt cuprinse de număr, tot aşa cum sunt cuprinse cele care se află într-un loc de către loc etc”. La fel, *ibid.*, a 28: „este necesar ca toate cele aflate în timp să fie cuprinse de timp, precum toate cele care se află în ceva, [sunt cuprinse] de acesta”. Exemplele din *Categorii 4, 2* a 2: „timp: ieri, anul trecut”, sunt cu totul în acord cu cele spuse aici. Desigur, fiindcă ambele se referă la trecut, cineva ar putea crede că *noxe* ar fi acea categorie limitată în sfera sa la trecut şi viitor, aşa cum e determinată în *Phys*. IV 13, 222 a 24: „Un timp care a început deja se defineşte în raport cu clipa anterioară, de exemplu faptul că odinioară Troia a fost cucerită şi că la un moment dat va avea loc un cataclism. Căci el trebuie delimitat în funcţie de o clipă. Aşadar, va exista o anumită cantitate între momentul în care începe şi cel în care se încheie [intervalul]”. Dar, după cum corect observă Trendelenburg284, categoria 7TOTE include şi prezentul. Atât al doilea vuv (clipă), cât şi *noxe* (tocmai) şi tjăt] (îndată) Şi ăpţi (adineauri) şi *nakax* (de demult), care sunt definite acolo, aparţin lui ev xpovco, iar acesta este cel care în

[174]

83 Pentru definiţia lui xpovoţ, v. *supra* p. 170, n. 276.284 Trendelenburg, *Geseb*. *d*. *Kateg.*, p. 142.

calitate de ev tivi (în ceva) – aşa cum numeşte Aristotel predicatele desemnate de noi prin termenul de circumstanţe – este noxe analog lui 7 io” O al categoriilor. Acesta din urmă oferă răspuns la întrebarea *nou*; (unde?), în timp ce primul răspunde la întrebarea Tioxe; (când?), întrebări care se pun în raport cu x6 se xi (substanţa individuală), rtoxe fkxăi-eic; – fjări („Când te plimbi tu?

îndată.”), noxe *r\koeq*; – apxi („Când ai sosit? Adineauri.”) [*ibid.*, 13, 222 b 8, 13]285

Astfel, determinând modurile diferite de predicaţie, am ajuns la un anumit număr de genuri supreme care şi-au aflat în bv o unitate analogă. Să rezumăm, pe scurt, întregul demers al deducţiei întrucât, datorită cercetărilor detaliate disparate, nu putem dobândi cu uşurinţă o perspectivă de ansamblu asupra lui.

Ne amintim că, după excluderea lui bv Kaxoc cap.

— PePrpcoc; şi a lui bv (bq &, r8 e<; amândouă semnificaţii ale fiinţei care există numai în intelect, ca şi după excluderea oricărei fiinţe neîmplinite în act precum ov Suvocuei, am ajuns la xo ov care, ca ov în sens propriu, cuprindea toate speciile şi genurile lucrurilor. Acest ov a fost divizat mai întâi în *substanţă* şi *accident*. Conceptul de substanţă s-a dovedit a fi sinonim în raport cu genurile inferioare şi a format prima categorie. În schimb, accidentul însuşi a apărut din nou ca noţiune analogă, fiind divizat în *accidente absolute* şi *relaţii*, şi anume tocmai conform deosebirii predicatelor care revin subiectului în mod absolut sau prin raport cu un altul. Întrucât este categoria cea mai lax legată de substanţă şi, drept urmare, şi cea mai diminuată fiinţă, relaţia sau *npoc*, *xi* a format ultima categorie. Dar şi accidentul absolut a dovedit mari de

285 Uneori în enumerarea categoriilor în locul numelor *nov* şi *noxi* sunt puse numele TOT – toş şi JCpovoţ ca în *Eth. Nicom.* 14, 1096 a 24 şi *Met. K* 12, 1068 a 10.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

osebiri în relaţia cu substanţa primă şi în modurile predicării despre ea, deosebiri conform cărora a trebuit să-l divizăm mai întâi în trei clase. Prima clasă cuprindea *accidentele inerente*, aşadar acele predicate accidentale ale lui jrprf) TCO<; ov (ale fiinţei prime) care i-au fost atribuite ca predicate care există în mod propriu în el şi a căror fiinţă (elvca) era o inerentă autentică (eveâvoa); întrucât s-au dovedit a fi în acelaşi număr ca şi principiile interioare ale substanţei, aceste accidente au format două

categorii: cantitatea saurtocrov şi calitatea sau noiov, în funcţie de faptul dacă reveneau substanţei dinspre partea materiei sau dinspre partea formei. Cea de-a doua clasă conţine predicatele provenite parţial din interiorul, parţial din afara substanţei, mai mult *npoq* to U7TOK – ciuvov (spre subiect) decât ev xo UJroKEiuevco (în subiect), predicate desemnate în general ca *operaţii* sau Kivfiaen; (mişcări). Şi această clasă conţine două categorii: noieâv, caz în care predicatul este luat de la ceea ce se află în subiect ca principiu, şi 7 Ida%ei v, caz în care predicatul este luat de la ceea ce se află în subiect ca termen. Cea de-a treia clasă a accidentelor absolute, accidente la care predicatul era împrumutat de la ceva aflat *în afara* subiectului, se divide în 7 tot> şi *noxe*. Cu aceasta pare epuizat numărul modurilor posibile de predicaţie, dacă [menţinem exigenţa că] el trebuie să conţină numai predicate reale.

oijota (substanţă)
ev wcidente inerente)
bv (fiinţă)
n & *Qoq* (afectare)
(operaţii)
[175]
(accident) 7 rpex; n (relaţie)
toc ev tivi (circumstanţele)
7 IOIOV
Entitate) (calitate
7 toieâv (acţiune) (pasiune)
nov noii
(locul) (timpul)

242 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Am ajuns, aşadar, realmente la acele opt categorii, singurele care, se pare, au fost menţinute de Aristotel; cât despre e%ei v şi KEÎc80 a, aşa cum am văzut pe parcursul drumului străbătut de diviziune, ne-au îmbiat şi ele pe calea lor ademenitoare, dar lăturalnică. Distingând clasele separate de categorii, am încercat permanent să

determinăm diferitele raporturi cu substanţa primă numai conform principiilor aristotelice însele; astfel, am distins categoriile interioare conform principiilor imanente ale substanţei, deci în acord cu *vXr* (materia) şi uopepţi (forma); apoi am distins categoriile de mijloc conform re-[176]laţiei dintre evepyeioc şi Suvocuet bv, relaţie care decurge conform teoriei aristotelice asupra mişcării; în fine, am distins categoriile exterioare conform concepţiei expuse în a patra carte a *Fizicii* despre loc şi timp, *zonoc*, şi ev Toraa, jepovoţ şi ev xpovep. Nimic nu ne împiedică să credem că Aristotel, urmând acest drum al dovezii deductive (rticraţ 5 ia croA.A. oyicuo O), a dobândit acea încredere deplină în valabilitatea şi exhaustivitatea tabelei sale categoriale, încredere care nu ar fi putut fi garantată de o simplă inducţie, fie ea desfăşurată în condiţii mai favorabile. Diviziunea categoriei calităţii dovedeşte în mod convingător acest lucru căci, deşi membrii sinonimi ai diviziunii ei au o sferă mai restrânsă, sunt mai puţini la număr şi au o conformitate mai mare, ea nu a fost totuşi considerată ca fiind realizată în mod complet.286 în măsura în care această diviziune se baza [doar] pe inducţie, este evident că tot ce se putea obţine de aici era [doar] un grad mai mare de certitudine.

Ceea ce desăvârşeşte însă probabilitatea unei asemenea deducţii este faptul că putem stabili aproape fără la

286 *Cât*. 8, 10 a 25: „S-ar putea găsi şi alte feluri de calităţi, dar cele înşirate sunt cele mai însemnate şi mai obişnuite”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

cune arborele absent al categoriilor. Pentru aceasta trebuie [examinate] anumite pasaje ale scrierilor lui Aristotel, pasaje în care el, presupunând în mod evident o înrudire specială a celor cuprinse în categoriile separate, le desemnează în opoziţie cu celelalte [categorii] cu un nume comun sau le atribuie ceva comun în modul predicaţiei despre substanţa primă, reunindu-le astfel laolaltă şi stabilindu-le locul cuvenit una în raport cu alta.

Deja Prantl a observat acest lucru şi l-a subliniat în mod apăsat pe bună dreptate; atâta doar că noi nu putem fi de acord cu el atunci când vorbeşte de o reducţie a categoriilor la alte categorii.287 Brandis afirmă cu totul corect că această reducţie ar anula întreaga semnificaţie a categoriilor288; într-adevăr, datorită acestei teze, Prantl a ajuns să postuleze categorii mai generale sau mai puţin generale decât cele opt sau zece, motiv pentru care apoi, în mod firesc, nu mai putem şti prin ce anume ar urma să se distingă în mod special acestea din urmă. Un procedeu similar analizei specifice (*der eigentlichen Analyse*) nu va putea reduce [niciodată] categoriile, niciuna la alta, nici la un gen suprem (v. *supra* p. 88, n. 55), ci doar la unităţi analoge şi, în cele din urmă, la bv însuşi în calitate de cel mai înalt concept generic analog, de jiddia-toc Ka86 Xou Aiye Toa (v. *supra*).

Cele mai relevante pasaje pentru cele discutate aici sunt cele din tabelul următor [vezi verso].

Observăm din acest tabel, care reuneşte cele mai multe dintre pasajele întrebuinţate disparat mai sus, cum toate grupele de categorii deosebite de noi, ca şi mijlocul utilizat pentru distingerea lor – modurile diferite ale existenţei în substanţa primă – se află la Aristotel însuşi. Şi, de fapt.

[177]

[178]

287 Prantl, *Gesch*. *d*. *Log*. I, p. 206, 190 *sqq*. În Brandis, *Griech – Rom*. *Philos*. III, 1, p. 43.

O.

%-*Z*

*> o. O e

3 n n rti

O”.

a o

O o oiioia (substanţa)

ouciai (substanţele)

evtŞ8 e (în ceva, accidentele inerente)

xb Kaxă xâţ Ttxdxjeii; bv (cazurile fiinţei)

npoţ x68 e (spre ceva, operaţiile)
KÂVTOlţ
(mişcarea)
otxria noiov
(substanţa) (calitatea) (cantitatea)
(fiinţa intermediară)
TtOIOV 7COCTOV 7COIOUV fi 7 t (XOXOV
(substanţa) (calitatea) (cantitatea) (agentul sau pacientul)
e\>nPepi] ic6 Toi (accidentele)
Jtpoţ ti (relaţia)
xă v tivi
(cele aflate în ceva, circumstanţele)
noi 7 toxe
(locul) (timpul)
teoO nori 7>be, ti
(locul) (timpul) (relaţia)
oiioia itoiâv irocov reoieâv *n* & *G%Eiv* e-eiv KEÂOOai 7 tol *nen* & Jtpâţ ti
(substanţa) (calitatea) (cantitatea) (acţiunea) (pasiunea) (posesia) (poziţia) (locul) (timpul) (relaţia)
[*Met*. *N* 2, 1089 a 2628]
[*An*. *post*. I 4, 73 b 5 *eptassim*] [*Met*. *Nl*, 1089 b 23]
[*Met*. 06, 1048 b 7]
[*Phys*. IV 12, 221 a 29]
[Met. Z 4, 1029 b 23]
[ATer. 4 20, 1022 b 7]
[/În /port. I 22, 83 b 16; Ps. V 1, 225 b 5 *eptassim*] [*Cât*. 4, 1 b25; 7 bp. r 9, 103 b 21]

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

cine ar împărtăşi cu totul punctul său de vedere şi cine şi-ar însuşi cu totul concepţia sa atât cu privire la unitatea analogă a lui bv, cât şi în privinţa principiilor interioare ale substanţei, a modului acţiunii lor în afară şi, în fine, în privinţa determinaţiilor spaţiale şi temporale, acela nu s-ar putea îndoi în mod serios de valabilitatea şi de caracterul complet al tabelei categoriilor întemeiată în acest fel. Dacă mi-ar fi permis să mă bazez pe acestea ca

pe o bază sigură, aş îndrăzni să apăr întreaga doctrină a categoriilor ca pe o consecinţă firească a lor şi, de asemenea, voi încerca să o justific în continuarea acestui tratat faţă de obiecţiile ridicate de Trendelenburg şi de alţii. Desigur, împărţirii în *zece* categorii stabilite în *Categorii* şi în *Topica* i-o voi prefera pe cea în opt categorii. Noi afirmăm:

§ *14*. Această dovadă deductivă (reumţ 8 iat cruAAoyionofl) a fost concepută din Antichitate şi până în zilele noastre în mod asemănător de către diverşi interpreţi ai lui Aristotel.

Dacă, astfel, am aflat în scrierile lui Aristotel însuşi membrii disparaţi ai unei dovezi deductive pentru diviziunea lui bv în genurile supreme, atunci ar fi de mirare ca niciunul dintre interpreţii săi să nu fi observat acest lucru sau, în cazul în care l-ar fi observat, să nu fi încercat să adune laolaltă aceşti membri. De fapt, [de-a [179]

ca la un termen comun) se divide to ov în categorii. Bonitz, op. cit., p. 614, observă în legătură cu expresia *kxGxjic*, (caz): „riTGXTtc, are la Aristotel aproximativ acea semnificaţie în care vorbim de modificare pentru a arăta că au loc schimbări în ceea ce este neesenţial şi specia] în condiţiile menţiuni identice a esenţialului”. Aceasta concordă complet cu principiul nostral împărţirii categoriilor, după *care* aceste concepte supreme ale fiinţe1 (*Seinsbegriffe*) sunt identice conform termenului, fiind însă diferite după modul în care se raportează la el. Despre expresia Yopiag „figurile categoriilor” am vorbit mai sus.

Kat

246 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

lungul timpului] s-a încercat în multe feluri aflarea deducţiei absente a categoriilor. Adesea însă, ea a fost realizată într-un mod care, departe de a utiliza principiile şi indicaţiile date de Aristotel, s-a situat mai degrabă în completă opoziţie faţă de ele. Ammonius, de pildă, a încercat (*Schol. 77* a 12) o reducţie a categoriilor,

considerate, unele, ca fiind categorii simple, iar celelalte ca provenind din legarea celor simple: „Dintre predicate, unele sunt considerate în sine, pe când altele îşi realizează esenţa prin combinarea sau alăturarea celor considerate în sine. Cele pe care le-am numit «în sine» sunt patru, adică substanţa, cantitatea, calitatea şi relaţia. Celelalte şase rezultă prin alăturarea substanţei cu una dintre ele sau cu ea însăşi, de exemplu din substanţă şi cantitate provin timpul şi locul, din substanţă şi calitate acţiunea şi pasiunea, din substanţă şi relaţii provin posesia şi poziţia”. Primele patru el le numeşte (*ibid.*, a 19) ai îcopian; Kocnţyoptoa (categoriile prin excelenţă), şi, de fapt, s-ar putea crede că ele nu ar fi doar categoriile prin excelenţă, sau chiar unicele categorii dintre cele zece, ci şi că ar fi unicele ovra (fiinţări) în sens propriu dintre ele, în timp ce celelalte, lipsite de unitate proprie şi, în consecinţă, lipsite de fiinţă proprie (*eigentliches Sein*), ar merita numele de ov rata <xuu [kPrK6 c). Totuşi, Ammonius nu este singurul [care a gândit astfel]. David justifică în modul următor caracterul complet al tabelei categoriilor (*Schol* 48 b 28): „Simpla enumerare pe care Aristotel o face categoriilor nu lămureşte de ce anume ele sunt zece; în schimb, noi vom lămuri motivul pentru care ele sunt zece. În acest scop vom porni de la diviziunea următoare. *Fiinţa fie se află în subiect*, *fie nu se află în subiect*. Dacă nu e în subiect, atunci realizează substanţa, dacă e în subiect, *fie că este în sine*, *fie că nu este în sine*. Dacă e în sine, *este fie divizibilă*, *fie indivizibilă*. Dacă este divili

zibilă, ea realizează *cantitatea*. Dacă este indivizibilă, realizează *calitatea*. Chiar dacă o calitate pare divizibilă, ea este astfel *din cauza materiei*. Dacă nu este în sine, dispoziţia sa este unică şi realizează *relaţia* [Până aici nu ar fi multe lucruri de reproşat acestei deducţii, numai că el continuă (F.B.):] care este gândită potrivit dispoziţiei sale şi dă celelalte şase categorii. Dacă patru categorii sunt cele considerate în sine, adică substanţa, cantitatea, calitatea şi relaţia, prin combinarea acestora rezultă

celelalte, adică din substanţă şi cantitate, locul şi timpul”, şi aşa mai departe, ca şi Ammonius mai sus. Desigur, în aceste condiţii el nu vrea să accepte nicio *avv Qeaiq* (sinteză) în sens propriu, ci numai o euqxxau; cruv Geaecoc, (aparenţă a sintezei) (*ibid.*, 44).

Totuşi, nu toate încercările de a descoperi temeiul caracterului complet al tabelei categoriilor au fost întreprinse pe baza unei asemenea răstălmăciri a gândului aristotelic fundamental; [dimpotrivă, unii interpreţi au ajuns la conştiinţa clară a principiului director al diviziunii. Astfel, în scrierea *Categoriae decem ex Aristotele decerptae290* (cap. 8), atribuită în mod fals în Evul Mediu Sfântului Augustin, putem găsi un fel de derivare sau măcar de clasificare a categoriilor care, oricât de puţin satisface, se distinge totuşi prin faptul că ridică la rang de principiu diferitele raporturi cu substanţa: „Acestea sunt cele zece categorii, dintre care prima este ouaia, adică aceea care le susţine pe celelalte nouă. Celelalte sunt însă nişte o „uu-PePâlKoxa, adică nişte accidente. Dintre acestea nouă, une – e sunt în croata, altele în afara ei, alta şi m şi în afara ei. Calitatea, cantitatea şi poziţia se află în otxticx însăşi. Pe urmă, am numi o oixrla un om sau un cal, şi este necesar să adău

290 Cf. Edit. Venet, 1768, tom XVI, p. 54. Autorul se numeşte pesme un elev al lui Themistius (cap. 22).

[180]

[181]

găm despre el că este cu două sau cu patru picioare, fie alb, fie negru, fie în picioare, fie aşezat. Acestea se află în oixrioc, iar fără ele aceste lucruri nu pot fiinţa. Altele însă sunt în afara acestei cocioc: «unde», «când», «a avea», iar locul şi timpul, ca şi faptul de a fi îmbrăcat sau cel de a fi înarmat, nu se referă la ouată, ci sunt separate de *ovaia*. Altele sunt comune, adică sunt atât în cât şi în afara acestei oî) oioc: relaţia, acţiunea şi pasiunea. Relaţia, de pildă, mai mult sau mai puţin; ele nu pot fi rostite

fiecare decât în legătură cu cealaltă, în măsura în care [ceva] este mai mare sau mai mic, iar din acest motiv unul este intrinsec, celălalt extrinsec. La fel, acţiunea este înăuntru şi în afara acestei oixjia, aşa cum a lovi nu se poate spune decât dacă altcineva este lovit, sau a citi, decât dacă cel care citeşte este altceva decât ceea ce citeşte: în acest sens, aşadar, [acţiunea] este şi m şi în afara acestei ouoia. Pasiunea, în acelaşi fel, căci nimeni nu poate fi lovit sau să ardă decât dacă este afectat de un altul. Din acest motiv şi aceasta este atât în cât şi în afara acestei oixjia". Prestigiul Sfântului Augustin a conferit nu doar scrierii respective, ci şi acestei deducţii o valabilitate considerabilă. De pildă, o găsim adoptată de Isidor din Sevilla, în lucrarea *Originum sive Etymologia rum libri* XX, deşi pentru el %ei v are o altă semnificaţie, una mai generală: „Aşadar, genul şi speciile sunt despre subiect, pe când accidentele sunt în subiect. Dintre aceste nouă accidente, trei se află în oixri. cantitatea, calitatea şi poziţia. Căci acestea nu pot fi fără otxjla. Dar în afara acestei *ovoia* se află locul, timpul şi posesia. Atât în cât şi în afara acestei cnxria se află relaţia, acţiunea şi pasiunea". (lib. II, cap. 26, 13) Însă cel care a determinat şi utilizat cu o claritate deplină principiul călăuzitor al diviziunii lui bv în categorii este marele aristotelician al secolului al XIII-lea, cel care i-a conferit lui Aristotel un asemenea prestigiu intangibil în cadrul şcolii, încât Pico de la Mirandola a puFIINŢA

CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

tut spune: „Sine Thoma mutus esset Aristoteles" [„Fără Toma, Aristotel ar fi fost mut"]. Toma d'Aquino, aşadar, în *Comentaria* în *XII libros Metaphysicorum Aristotelis*, Hb. V, lect. 9, p. 3, a întreprins o întemeiere şi o deducţie a categoriilor, exprimându-se în modul următor: „Trebuie ştiut că fiinţa nu poate fi redusă astfel la ceva determinat aşa cum genul se reduce la specii prin diferenţe. Căci diferenţa, pentru că nu participă la gen, se află în afara esenţei genului; însă nimic nu poate fi în afara esenţei fiinţei, astfel încât să constituie o specie prin

adăugare la fiinţă. Căci ceea ce se află în afara fiinţei nu este nimic, şi nu poate fi o diferenţă. De aceea Filosoful a argumentat în Cartea a III-a că fiinţa nu poate fi un gen. Din acest motiv este necesar ca fiinţa să se restrângă la diferite categorii *după modul diferit al predicaţiei*, *care urmează modul diferit de a fi*, pentru că «în câte feluri se spune», adică în câte feluri se predică ceva, «în tot atâtea feluri este semnificat ceea ce este», adică în tot atâtea feluri este semnificat faptul că ceva este. Iar acei [termeni] în care fiinţa se împarte mai întâi *se numesc predicamente*, *pentru că ei se deosebesc după modul diferit al predicării*. Pentru că, aşadar, unele dintre cele ce sunt predicate «semnifică ce anume», adică substanţa, unele felul în care, unele cât de mult, şi tot aşa în privinţa celorlalte, este necesar ca fiinţa să semnifice acelaşi lucru pentru fiecare mod al predicării: de exemplu, atunci când se spune «omul este vieţuitoare», fiinţa semnifică substanţa, atunci când se spune «omul este alb», fiinţa semnifică calitatea, şi tot astfel despre celelalte. Căci mentă ştiut că predicatul se poate raporta la subiect în trei feluri. Într-un sens, atunci când el este ceea ce este şi subiectul, de pildă atunci când spun «Socrate este vieţuitoare», căci Socrate este ceea ce este şi vieţuitoarea, iar despre acest predicat se spune că semnifică substanţa prin

[182]

mă, *care este substanţa particulară despre care se predică toate*, în al doilea sens, atunci când predicatul este conceput prin ceea ce se află în subiect: aceasta fie înseamnă că predicatul se află în subiect prin sine şi în chip absolut, după cum urmează materiei (şi aşa este cantitatea), ori după cum urmează formei (şi aşa este calitatea), fie înseamnă că predicatul nu se află în subiect prin sine şi în chip absolut, ci în raport cu altceva, şi atunci este relativ la acel ceva. În al treilea sens, atunci când predicatul este conceput prin ceea ce este în afara subiectului, iar acest lucru în două moduri. Un mod este

cel în care el se află total în afara subiectului, iar acest lucru, dacă nu este o măsură a subiectului, se predică după modul *babitus-ului*, de exemplu atunci când se spune: «Socrate este încălţat sau îmbrăcat.» Dar dacă el este o măsură a subiectului, de vreme ce măsura extrinsecă este timpul sau locul, predicatul este conceput fie din perspectiva timpului, şi el va fi cândva, fie din perspectiva locului, şi atunci el va fi undeva, fără a mai considera ordinea părţilor într-un loc în felul în care este considerat însuşi locul. În celălalt mod, cel de la care se concepe predicatul se află în subiectul despre care este predicat într-un sens: dacă el este considerat potrivit principiului său, el este predicat astfel ca o acţiune, pentru că principiul acţiunii se află în subiect. Dacă el este considerat în calitate de termen, el este predicat ca o afectare, pentru că afectarea se determină în subiectul afectat [...] De aici rezultă că există tot atât de multe moduri ale predicăni pe cât de multe se spune că sunt modurile fiinţei". Adevărul acestui comentariu nu mai necesită niciun adaos, deoarece explicaţiile sunt date cu o claritate şi cu o precizie admirabilă. Cu el e de comparat ceea ce spune acelaşi interpret în comentariile sale la *Auscultationes Physicae* lib. III, lect. 5, p. 9. În ambele locuri, el este de

acord în ceea ce priveşte esenţialul cu toate explicaţiile date de noi mai sus.

În perioada mai recentă, Prantl este cel care a vorbit în mod special de o reducţie a categoriilor şi care a trimis la acele nume ale claselor fiinţei pe care le găsim la Aristotel şi care, întrucâtva ca trepte intermediare, ne conduc dincolo de cele opt sau zece genuri ale fiinţării, ridicându-se până la atotcuprinzătorul bv. Dacă însă i-a fost imposibil să realizeze reconstrucţia deducţiei categoriilor aristotelice, acest lucru s-a întâmplat numai pentru că a luat prea puţin în considerare unitatea caracteristică, analogă, ne-sinonimă a lui bv şi a acelor predicate mai înalte. Trendelenburg, considerând toate

categoriile din punctul de vedere al predicatelor substanţei prime, a fost, am putea spune, numai la un pas de aflarea principiului veritabil al împărţirii categoriilor. O diviziune a categoriilor a oferit îndeosebi Zeller în cea de-a doua ediţie a lucrării sale *Philosophie der Gnechen*; lăsând la o parte câteva diferenţe neînsemnate, diviziunea sa concordă deplin cu a noastră, deşi el nu indică precis principiul însuşi care l-a condus pe Aristotel, ba chiar vrea să se îndoiască de existenţa unui principiu ferm.291 „Mai întâi", afirmă el la p. 196, „se distinge în raport cu orice lucru ceea ce este originar, esenţa sa neschimbătoare sau substanţa sa de tot ceea ce este derivat. În cadrul acestuia din urmă, se deosebesc apoi proprietăţile, activităţile (*Totigkeiten*) şi circumstanţele exterioare. În ce priveşte proprietăţile, ele fie revin lucrurilor în sine şi exprimă în acest caz când o determinaţie cantitativă, când una calitativă, adică se referă fie la substrat, fie la formă; fie sunt proprietăţi care revin lucrului numai în relaţie cu al

[183]

291 Zeller, *Phdos*. *d*. *Gnechen* II, 2, pp. 190-191.

[184] tul: relativul.292 în privinţa activităţilor, opoziţia cea mai puternică este cea dintre acţiune şi pasiune, ni schimb categoriile «a avea» şi poziţia au, după cum am observat, numai un loc nesigur, Aristotel însuşi renunţând la ele în mod tacit mai târziu. În fine, în cazul împrejurărilor exterioare este vorba parţial de raporturi spaţiale, parţial de raporturi temporale, aşadar despre «unde» şi despre «când»".

Acordul interpreţilor antici şi al celor mai recenţi ne apără astfel de bănuiala că, de dragul principiului nostru, am fi evaluat deosebirile categoriilor după o măsură străină lor, care, în loc să le lase să curgă în albia lor naturală şi originară din izvorul comun al lui bv, le deduce pe căi artificiale.

Noi afirmăm:

§ 15. Există o armonie între categoriile lui Aristotel şi

distincţiile gramaticale dintre nomen *substantivam* şi *adjectivum*, *verbum* şi *adverbium*.

Pentru ca să poată lansa ipoteza, devenită celebră, a originii gramaticale a categoriilor aristotelice, Trendelenburg

292 Mai sus noi am realizat mai întâi separarea în accidente absolute şi relative şi abia apoi pe cea a accidentelor absolute în proprietăţi etc, astfel încât la noi relaţiile nu fac parte dintre proprietăţile sau dintre accidentele inerente în sens propriu. De fapt, dacă accidentul „ieri" şi „astăzi" nu este unul inerent substanţei, atunci nu o să-i fie inerent în sens propriu acesteia nici accidentul „mai devreme" şi „mai târziu", accident care are pe unul [dintre membrii accidentului anterior] ca fundament, iar pe celălalt ca termen. De aceea am văzut deja mai sus cum Aristotel a exclus de timpuriu categoria Jipoc, ti. Relaţiile afectează, pentru a spune aşa, mai mult o fiinţare care este fundamentul lor, decât să fie ele însele o fiinţare sau sunt cea mai slabă fiinţare. De pildă, „a fi mai mare" afectează o cantitate, „a fi asemănător" o calitate; dar şi o operaţie sau o circumstanţă exterioară pot fi fundament şi atunci relaţia nici măcar nu mai afectează din interior, iar de faptul de a fi inerentă [substanţei] nici nu mai poate fi vorba, întrucât ea poate fi pierdută printr-o schimbare care se petrece complet în afara substanţei (v. *supra*)

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

trebuia să fi descoperit mai întâi ceva care să-i fi servit lui Aristotel drept fir conducător în determinarea genurilor supreme şi care să-i permită să respingă reproşul lui Kant şi al lui Hegel că, procedând rapsodic, Aristotel ar fi pus laolaltă în mod întâmplător un număr rotund de concepte generale. În ce ne priveşte, sperăm că am înlăturat această obiecţie pe o altă cale, [căci] un demers care, în lipsa unui principiu ontologic, propune [aşa cum face Trendelenburg] ca garanţie sigură pentru valabilitatea acestei importante diviziuni [doar] simpla concordanţă [a categoriilor] cu relaţiile gramaticale, un

asemenea demers, aşadar, nu ar putea scăpa nicicând de reproşul unei mari superficialităţi.

Nu este însă mai puţin adevărat că este întotdeauna de dorit ca filosofarea sănătoasă să se descopere în concordanţă cu mintea umană sănătoasă şi cu conştiinţa comună (*Aligemeinbewufitsein*), aşa cum se manifestă ea cu precădere în limbă. Iar faptul că există o înrudire, deloc restrânsă, între categoriile aristotelice şi anumite forme lingvistice ar putea constitui o veritabilă recomandare pentru categoriile însele. Oricât de multe au fost obiecţiile care i s-au adresat, ni se pare că Trendelenburg a demonstrat într-un mod incontestabil că Aristotel însuşi a fost pe deplin conştient de această concordanţă cu gramatica. Şi aici, ca şi în alte locuri, el ştie să valorifice permanent speculaţiile predecesorilor şi conţinutul speculativ al opiniilor comune. Astfel, el a observat în primul rând că dacă un lucru este predicat despre altul în mod esenţial, şi anume în aşa fel că subiectului îi revine şi numele şi conceptul predicatului, atunci acest lucru se petrece şi din punct de vedere gramatical într-o altă formă decât atunci când predicatul dă subiectului numai numele, fără a fi însăşi esenţa lui. Eu spun, de pildă: „albul este o culoare”, „lemnul este colorat”, „mersul este o mişcare (*ein*

[185]

Bewegtsein)”, „omul este mişcat (*der Mensch ist bewegt*)”. [După cum se observă, în predicaţia esenţială subiectul şi predicatul au, de regulă, aceeaşi formă gramaticală, anume substantivul este enunţat despre substantiv, infinitivul despre infinitiv ş.a.m.d. La fel, în predicaţia accidentală se întâmplă în mod regulat că predicatul se deosebeşte ca formă gramaticală de subiect şi este un 7 ta (xbv Dja. ov (paronim) al acelui cuvânt care, conform formei gramaticale, arată la fel ca subiectul. Din acest motiv Aristotel numeşte predicaţia accidentală Tiocpcovu-coc, Kaâiryopeâa Gai (predicaţie paronimă), în

opoziţie cu cuvcovouioc, Kaâiyyop EÂGOoa (predicaţia sinonimă) a celei esenţiale.293 De aici şi grija cu care el demonstrează că şi [186] predicaţia diferenţei specifice este una esenţială şi că 8 ioc (popod ale substanţelor, dacă nu cad direct sub un predicament, totuşi trebuie considerate ca aparţinându-i.294 Căci tocmai aici regula amintită cunoaşte o excepţie: diferenţa este atribuită în mod adjectival substantivului, fapt care ne-ar putea induce în eroarea de a o considera, tocmai din acest motiv, ca pe un accident, poate ca pe o calitate.

De regulă, subiectul propoziţiei e un substantiv. Întrucât pentru categorii ca atare, anume ca predicate ale substanţei prime, subiectul este o substanţă, atunci forma gramaticală regulată a subiectului – *nomen substantivum* – va apărea ca predicat doar la predicaţia substanţelor despre acest imoKEI.u. evov, iar *nomen substantivam* va fi forma gramaticală distinctivă pentru prima categorie. Accidentele vor trebui [în schimb] să se distribuie în alte forme [gramaticale]. Că accidentele, concepute în mod abstract, apar şi în formă substantivală este un lucru ce se întâmplă în mod firesc aproape pretutindeni şi

293 *Top*. 112, 109 b 5.

294 *Cât*, 5, 3 z-b9.

nu mai trebuie considerat o excepţie. Însă acest fapt nu ne încurcă cu nimic în acest context; căci pentru determinarea categoriilor merită considerate numai acele cuvinte care sunt predicabile despre substanţa primă. Numele abstracte vor fi, aşadar, luate la fel de puţin în consideraţie ca şi conjuncţiile, interjecţiile şi prepoziţiile.295 Faptul este dovedit convingător de exemplele pe care le oferă Aristotel pentru lămurirea fiecărei categorii în forma ei concretă: ypauuati Kov (gramatical), nu Ypauuaxi Kfi (gra[187] matică), fjuicro (jumătate), nu nuiaeia (jumătatea); xeuvei (el taie), nu xe) j. veiv (a tăia), xejivexai (este tăiat), nu xiuveo-Ooa (a fi tăiat) şi celelalte296, unde, după cum observa deja Trendelenburg, câteva apar clar ca predicate.

Desigur, nu putem respinge ideea că, dacă comparăm forma verbală a cuvintelor ce pot fi enunţate despre substanţa primă cu categoria corespunzătoare a conceptelor desemnate prin ele, pot apărea uneori abateri de la regula ce ar putea fi stabilită pentru ele. Dar faptul că orice regulă gramaticală cunoaşte excepţii, fără ca prin aceasta să înceteze să fie regulă, nu a putut să-l înşele pe Aristotel şi nu ne poate înşela nici pe noi. Dacă cineva recunoaşte excepţia ca excepţie, atunci el trebuie să fie conştient de regula însăşi, iar dacă cineva ne avertizează să nu ne

295 Prin aceasta cad deja două dintre obiecţiile principale contra comparării categoriilor cu formele gramaticale: Adică 1) faptul că şi alte părţi de vorbire, precum particulele amintite, ar trebui să genereze categorii. Bonitz are, desigur, cu totul dreptate să afirme că Aristotel nu a avut privirea aţintită asupra întregului fond lingvistic al limbii, dar nici Trendelenburg nu a susţinut asta (v. *Gesch. d. Kateg.* p. 24), [ci doar că] numai formele gramaticale ale predicatelor substanţei prime intră în discuţie; 2) că accidente precum cantitatea, calitatea (Xfwco Triţ, 8 epţibxrq, a beaţă, căldură, *Cât.* 8, 9), acţiunea şi pasiunea (icpă-iţ, *nă Qoc*), pot fi exprimate la fel de bine prin substantive ca şi prin formele lingvistice Wre le revin în mod propriu (cf. Bonitz, op. cit., p. 635 *sq*q; Zeller, *op.* «t, p. 190, n. 2).

296 *Cât.* 4, 1 b 28; Cf. *Top.* I 9, 103 b 35.

[188]

256 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

lăsăm induşi în eroare de ceva în anumite cazuri, atunci prin asta el tocmai a recunoscut că regula poate să ne ghideze în general, fiind îndreptăţită, de aceea, să ne solicite încrederea şi în raport cu asemenea excepţii, o încredere care a fost totuşi înşelată aici. După cum a demonstrat Trendelenburg297, Aristotel a sesizat ambele aspecte în mai multe locuri în care el avertizează contra înşelătoriilor sofiştilor (*Soph. eleneb.* 4, 162 b 10; *ibid.* 22,

178 a 9 11, 18).

În continuare vom indica pe scurt părţile de vorbire care corespund diferitelor categorii, trimiţând permanent la lucrarea lui Trendelenburg. Categoriei oixita îi corespunde, după cum am observat, *nomen substantivum*; categoriilor ttociov şi jroiov, *nomen adjectivum*, şi anume în aşa fel că numeralul, considerat în sine sau în compunere cu o determinaţie adjectivală, reprezintă categoria raxrov, pe când restul adjectivelor categoria reoiov. Un pasaj din *Respingerile sofistice* (4, 162 b 10) arată că Aristotel a acceptat forme diferite pentru fiecare dintre cele două categorii; în plus, rezultă de la sine că numai acesta a putut fi elementul lor distinctiv. După cum cantităţile nu admit un *\adXkov* şi un *r\xxov* (mai mult şi mai puţin, *Cât*. 6, 6 a 19), la fel nici numeralele şi nici cuvintele formate cu ele nu admit un comparativ. În ce priveşte predicatul „mare", Aristotel ezită să-l plaseze în categoria cantităţii (*ibid*. 5 b 11); el aparţine, desigur, acestei categorii, dar tocmai în forma sa reprezintă o excepţie. Categoriilor ttoieâv şi Ttdexeiv le corespunde verbul, primei diateza activă, celeilalte cea pasivă. Lui e %ei v şi Keão Qai nu le corespunde nicio formă gramaticală nouă, ci sunt exprimate tot prin verb şi se pare că tocmai acestui fapt îi datorează ele apariţia [în tabela categorială].298 Căci.

Gesch. *d*. *Kateg*. p. 24 *sqq Vsupraţ* 13.

™ *Vsupraş* 13

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

subordonate prin forma verbală clasei Kivraie; ele au trebuit să apară abordării conceptuale drept ceva diferit de ceea ce este în mod obişnuit şi propriu trivriene, şi să constituie în acest mod categorii proprii. Categoriilor *nov* şi *noxe* le corespund adverbele. De pildă, Aristotel însuşi a alcătuit în *Phys*. IV 13, 222 o listă întreagă de adverbe pentru Ttoxe pe care le lămureşte în fiecare caz în parte: vuv (clipă), noxe (tocmai), rj5 ri (îndată), dpxi (adineauri), rodai (de demult). Totuşi, întrucât tocmai asupra acestui aspect i s-au adus lui Trendelenburg anumite obiecţii,

considerăm necesar să aducem câteva contraargumente.

S-a observat, mai întâi, că determinaţiile temporale apar şi în alte forme decât cele adverbiale. Observaţia este corectă, dar 1) pentru cele mai multe dintre aceste forme trebuie trimis la cele spuse mai sus, anume că ele sunt nume abstracte sau că nu pot fi utilizate pentru predicaţia concretă despre substanţa primă. De pildă, xpovoc, *exoq* (an) care, oricum, nu aparţine ca atare categoriei teote.299 2) Nu este de mirare dacă şi aici, ca şi la restul formelor [lingvistice] ale categoriilor, au loc excepţii de la regula generală. Şi este demn de observat că, de pildă, cuvântul *ifalpe*, (ieri), citat de Zeller ca excepţie300, ocupă în mod obişnuit poziţia unui adverb: %8 ibe, efăr (el a mers ieri; //. I, 424), %8 i-6<; eei Koaxcp (pryov rjj-iaxi câvo Tta novxov (Pe valul mării douăzeci de zile/ M-am zbuciumat/ şi ieri abia putut-am/ Scăpa; *Od*. VI, 170 [trad. Mur-nu]). La fel, XOiţ; bv (ieri, //. XIX, 195 *eptassim*). De asemenea, la SeDxepaâoţ (a doua zi) 301 nu se spune doar Semepaâoc, *x\v* ek *xov* daxeoţ ev Zredpxri (a fost în Sparta a doua zi după ce a părăsit Atena; Her., VI, 106), ci se pot utiliza şi alte adverbe, de pildă, Seuxepocâoi fiA. Gov (se

299 V. *supra*% 13.

300 Zeller, op. cit., p. 190, n. 2.

301 Zeller, loc. cit.

[189]sesc a doua zi; Xen. *Cyr*. 5, 2, 1), astfel încât şi aici rămâne conservat caracterul adverbial, deoarece adverbele îşi primesc numele de la faptul că stau în mod obişnuit lângă verb.

O altă obiecţie ridică Bonitz (op. cit.). Dacă diferitele feluri ale adverbelor, de pildă *adverbia Iod* şi *tempo-ris*, ar fi fost cele care au determinat formarea de categorii, atunci, afirmă el, ar fi trebuit ca adverbele să ofere şi alte categorii. Noi răspundem: desigur, există multe alte adverbe care nu conţin nici determinaţii locale, nici determinaţii temporale: *adverbia comparandi*, *interrogandi*, *afirmândi* şi *negândi* şi altele; dar numai

adverbia Iod şi *temporis* pot fi enunţate ca predicate despre substanţa primă. Celelalte servesc (exceptând cazurile izolate) pentru a-şi determina mai îndeaproape predicatul conform caracterului care le este specific, de pildă, Ztoicpdxric, *Kak Gx*; reyei, ZeoKpâxriq ea xi u. de Xa gtto\) 5 (xâoc, (Socrate are dreptate, Socrate este cu adevărat virtuos). Numai la *adverbia Iod* şi *temporis* se petrece remarcabilul fapt că ele se predică despre substanţa primă ca şi când ar fi *nomi-na* (ovouaxoc, *De interpr*. 2): Eco Kp & me, ea xiv eKei, ea xi cini-iepov (Socrate este acolo, este astăzi). Ca şi cum limba ar vrea să spună aici că ceva – care, în primă instanţă, este accident al altcuiva – este predicat despre un lucru, şi este cu totul caracteristic pentru această situaţie că ea alege o formă care modifică altceva decât subiectul (modifică predicatul) şi care, totodată, nu devine decât în mod mijlocit o determinaţie a subiectului.302 Este deci clar că

302 Acelaşi lucru este valabil şi despre cazul numelor, *irtdxyeiq* ovoua-toţ, care, ca şi adverbele, nu sunt ovouata (De *interpr*. 2, 16 a 33: „Expresiile «a lui Philon», «lui Philon» şi altele ca acestea nu sunt nume, ci cazuri ale unui nume.”), deşi, tot la fel ca adverbele, apar şi ele ca predicate ale substanţei prime, de pildă, vukâoc, (noaptea), ev dyopă, ev Atnceicp.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

adverbul nu poate reprezenta decât două, şi anume numai aceste categorii.

Ajungem la ultima categorie, Ttpoq ti. Pentru ea, gramatica nu prezintă nicio formă proprie şi nu s-a ratat ocazia de a folosi acest fapt ca obiecţie împotriva lui Trendelenburg. Şi aici limba procedează cu îndreptăţit tact. [190] Lipsa unei forme speciale pentru categoria *npoq* xi este pe drept caracteristică pentru natura acestei categorii, care, după cum am văzut, are cel mai puţin parte de fiinţă şi nu e caracterizată de un yiyvea-Sai şi un epOcipea Oai (generare şi corupere) proprii, ci, urmând permanent altor fiinţări şi orientându-se permanent după natura lor, afectează fie din interior, fie din exterior

substanţa.303 Astfel că e cu totul adecvat ca limba să reunească în această categorie forme adjectivale, verbale şi adverbiale. De pildă, *bmk* & *aiov* [dublu] (*noaby*), *Kă Xkwv* [mai frumos] (ranov), Bepuaâvov [care încălzeşte] (termen care, după cum corect observă Trendelenburg304, poate fi expresie pentru un 7 ip6<; ti – *Met*. *A 1*5, 102 lal7; totuşi, asta nu înseamnă, aşa cum presupune acelaşi autor, că el nu poate reprezenta şi un concept din categoria raneâv, căci Oep-fiaivei [încălzeşte] este echivalent tocmai cu ecra Gepjxaâvov [este încălzind], cf. *Met*. *A* 7, 1017 a 28), 9 epuavbuevov [care este încălzit] (pentru el este valabil acelaşi lucru ca pentru raxoxeiv), în fine, eyyoxepov kecxoc xojtov [mai apropiat după loc] (*Met*. *A* 11, 1018 b 12) – npoxepov (mai înainte), wrrepov (după), (*nox*>, *noxe*). Sf înţelege de la sine că excepţiile devin mai dese în acest context, fiind o iregularitate particulară [a limbii eline] că *npoq n* apare adesea ca predicat sub formă de substantiv, de pildă E ea xi 7 tocxip, moc; Soţi/loc „5 i5 dcTKaA, pe (Socrate

303 V. *supra* § 14, p. 183, n. 292.

304 *Geseb*. *d*. *Kateg*. p. 140.

este tată, fiu, sclav, profesor) 305 ş.a.m.d., în timp ce relaţiile sunt, totuşi, FJKIGT a owiai (cele mai diminuate substanţe) (v. *supra*). Însă tocmai aici se vede din nou clar că Aristotel nu a pierdut din vedere limba. Ea a reprezentat pentru el o autoritate, chiar dacă nu una mai mare decât a altor opinii probabile sau decât a concepţiilor înaintaşilor săi, concepţii în care el, argumentând dialectic, a văzut preludiul propriilor cercetări ştiinţifice. De aceea, el face explicită imediat această iregularitate şi găsim proteste exprese [în scrierile sale] faţă de ideea că cvuaioc aparţine relaţiei (*Cât*. 7, 8 a 13-b 24 şi *Met*. N1, 1088 z-b2).306 Un asemenea caz [amăgitor] al predicării substantivale despre substanţă nu va fi probabil găsit la niciun alt accident, cel puţin nu cu acest grad de

generalitate. Când spun „acest om este o figură frumoasă”, atunci, evident, aceasta este numai o expresie poetică pentru „el e frumos alcătuit”, după cum, de asemenea, pentru a numi pe cineva foarte inteligent sau înţelept, pot spune „acest om este inteligenţa sau înţelepciunea întruchipată”.

Toate aceste consideraţii dovedesc că limba a putut să-i ofere în mod firesc lui Aristotel un ajutor şi un punct

305 A o\5\oq (sclav) nu e o substanţă, nici pentru Aristotel, aşa cum pare să creadă Trendelenburg (*Gesch. d. Kateg*. pp. 125, 186); mai degrabă 8 cOXO<; ca SOOXoq este numai ceva raportat la 8 eanbtâq (stăpân), deci e un îipoţ ti.

306 Fundament al unei relaţii poate fi nu doar o fiinţă accidentală, ci şi o câxjia, ca, de pildă, relaţia lui Socrate ca om cu Platon, relaţie care se bazează pe echivalenţă substanţială dintre cei doi şi al cărei fundament este umanitatea lui Socrate. Limba nu întrebuinţează aici niciun substantiv, dar foloseşte în mod cu totul caracteristic un pronume: XcoKpoc Tric, coxiv moto xw FIX – cetcovi (Socrate este identic cu Platon). Substantivul nu ar putea reprezenta în niciun caz o formă corespunzătoare pentru relaţie, nici chiar în cel care substanţa ar fi fundamentul ei. Cu toate că relaţiile împrumută de la alte fundamente forma (regulată) respectivă, aici nu este posibil acest lucru întrucât caracterul accidental este cel care trebuie să fie menţinut în primul rând.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

de sprijin în cercetările sale dialectice preliminare despre felul şi numărul categoriilor, fiindu-i însă imposibil să ajungă prin acest mod al întemeierii la un rezultat sigur sau cert. Totuşi, diversitatea formelor lexicale putea să-l atenţioneze asupra categoriilor absolute, după cum nevoia resimţită deja în limbă a unui concept cu caracter complementar (*eines ergdnzenden Begriffs*) pentru relaţie putea să-l facă atent asupra acestei categorii (*Cât*. 7, 6 a 36; cf. Trendelenburg, op. cit., pp. 30 – 31).

Să mai adăugăm că deosebirea categoriilor se manifestă încă într-un alt mod pe plan lingvistic, anume ca deosebire a întrebărilor puse substanţei prime, întrebări care cer ca răspuns un predicat al unei categorii sau al alteia. Aristotel numeşte categoria coala şi cu expresia xl ea xi [ce este] (de pildă, *Top*. 19, 103 b 20; *Met*. A 7, 1017 a 25; *Eth*. *Nicom*. I 4, 1096 a 24) şi sugerează chiar prin acest fapt că toate întrebările despre o ot>Alex introduse prin xl ea xi; (ce este?) aparţin primei categorii. Şi cea de-a doua categorie este introdusă printr-o întrebare proprie: reoaov ea xl; (cât de mare este?); la fel cea de-a treia categorie: Ttoaov ea xi x6 se; (de ce calitate este acesta?). De asemenea, fiecare dintre cele două categorii din clasa Klvraie; au modul lor specific de interogare. Aici trebuie ca în locul copulei simple ea xl să adăugăm un alt verb ia în: într-un caz, dacă vreau să întreb într-un mod cu totul general, trebuie să adăugăm verbul Tioieâv; în celălalt, verbul 7 iaaxeiv: xi rauei x6 se; xl Tr & axei; (ce face? ce suferă acesta?); altminteri, cel pe care îl întrebăm ne-ar da informaţii despre orice altceva decât despre ceea ce am dori noi. Situaţia stă asemănător şi pentru Keâa Goci şi Xeiv: *n* & *q* Keâxai; (cum este situat?) şi xl e-ei; (ce are?) nu s-ar reduce nici la xl Jtoiei; nici la xinda%ei; devenind astfel explicabil cum s-a ajuns la presupunerea unei ca

[192]

tegorii proprii. Mai departe, fiecare dintre cele două categorii ale circumstanţelor au propriile lor forme interogative: ran) ea xi x6 se; (unde este acesta?); noxe ea xi; (când este?); în fine, şi la întrebarea despre Tepoţ xi apare natura ei caracteristică; eu nu pot întreba pur şi simplu: mxrov ea xi x6 se; (cât de mare este acesta?) ci, mai degrabă, reoaov ea xi x6 se repex; x6 se; (cât de mare este acesta în raport cu celălalt?): 8 i7 tă. dejiov (dublu), sau Ttoxe ea xi xbbe Tepoţ x6 se; (când este acesta în raport cu celălalt?): oaxe-pov (mai târziu) etc.307

Pornind de la numărul întrebărilor posibile despre

substanţa primă, Occam nominalistul a vrut să demonstreze pe această cale, în *Logica* sa I, cap. 42 (cf. cu aceasta *Quodhb*. 5, q. 22), că predicamentele sunt în număr de zece. El pleacă de la observaţia corectă că numărul lucrurilor trebuie determinat din raportul lor cu substanţa primă şi continuă: „Sau întrebăm, deci, despre substanţa primă ce este ea, şi atunci avem de a face cu substanţa, sau întrebăm cât de mare sau cum este ea alcătuită sau la ce se raportează ea, ce face, ce suferă, unde şi cum este (Keâa Goa), de cât timp şi, în fine, de ce dispune ea?" întreaga demonstraţie conduce în cele din urmă la o inducţie căreia limba i-ar putea facilita numai perspectiva de ansamblu şi [trebuie spus] că s-ar putea ridica multe obiecţii atât faţă de afirmaţiile separate, cât şi faţă de temeinicia pe care o poate pretinde [193] rezultatul întregii demonstraţii. Conform acestei metode, limba poate justifica încă şi mai puţin decât metoda urmată anterior valabilitatea şi completitudinea numerică a categoriilor.

Noi afirmăm:

307 întrebări care cer propoziţii întregi ca răspuns, precum n *hr\nott*, (de ce?) şi altele asemănătoare nu sunt luate în mod firesc în discuţie

§ 16. Obiecţiile ridicate din diferite direcţii contra diviziunii categoriilor se rezolvă conform rezultatelor obţinute din cercetarea anterioară despre principiul şi semnificaţia categoriilor.

Diviziunea aristotelică a categoriilor a rezistat într-un mod admirabil trecerii timpului. Dacă se urmăreşte istoria teoriei categoriilor, se observă că înşişi oponenţii ei au omagiat-o fără să-şi dea seama, iar faptul că cei care se considerau printre cei mai decişi oponenţi au fost adesea ghidaţi în mod esenţial de teoria pe care o contestau ne poate face să zâmbim.

Fireşte, epoca de astăzi nu mai dispune de o doctrină aristotelică a categoriilor; cei care vorbesc astăzi despre categorii nu se mai gândesc la xi ecm, noiov, Ttoaov, îtpoţ xt. Dar niciunul dintre sistemele mai noi nu a dobândit un

prestigiu durabil, şi chiar dacă ceea ce urmăresc noile teorii atunci când cercetează categoriile nu mai coincide deloc cu scopul urmărit de Aristotel, nu se poate susţine în niciun caz că ele ar fi pus ceva în locul vechilor categorii.

Acum se ridică întrebarea dacă putem presupune că ceea ce a supravieţuit atât de mult timp este [astăzi] lipsit de orice vitalitate, sau dacă scopul, *adevăratul scop al tabelei categoriilor*, a fost realmente atins în ea. Nu mai este nevoie să spunem că, în ceea ce ne priveşte, înclinăm spre o judecată favorabilă, cercetarea anterioară fiind condusă în cea mai mare parte în aşa manieră că, presupunând corectitudinea altor teze aristotelice, teoria categoriilor a fost lăsată să se dezvolte cu un fel de necesitate interioară. Însă întrucât alţi prieteni şi cercetători prestigioşi ai filosofului nostru sunt în această problemă de o altă părere, ne confruntăm acum cu sarcina de a încerca, după puteri, să le înlăturăm rezervele şi să le parăm atacurile.

264 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[194J în această problemă Trendelenburg a arătat înaintea tuturor că, deşi Aristotel îi este prieten, totuşi mai prieten îi este adevărul. Brandis şi alţii au emis o judecată mai blândă, poate şi pentru că unitatea lor de măsură era una mai justă. La fel Zeller, căruia totuşi trebuie să-i răspundem la o obiecţie.

(1) Kant308 şi Hegel309 au considerat că greşeala fundamentală a întregii diviziuni este lipsa unui principiu. Pentru Trendelenburg, greşeala constă în lipsa de unitate, în contradicţia principială.310 Sperăm însă că în urma celor spuse reproşul nu va mai părea întemeiat. Este adevărat că logica şi metafizica sunt interesate în diviziunea categoriilor, dar nu în sensul că ele şi-ar disputa dreptul de stăpânire sau că, insistând fiecare cu pretenţii diferite, pe care când le iau în seamă, când le nesocotesc, nu şi-ar afla niciuna dintre ele satisfacţia proprie şi nici nu ar satisface pretenţiile celeilalte. Dacă facem din xmo Ketuevov, substrat al oricărei oricărei fiinţări,

imoicetuevov (subiect) al propoziţiei, atunci modurile fiinţei (*die Weisen des Seins*) corespund în mod firesc modurilor predicării: oaocxdx; /\iyetai, *xooaxnax & e, xb* elvoa arjuaivei („tot atâtea sunt semnificaţiile fiinţei, câte feluri de categorii", *Met. A* 7, 1017 a 23). Când, conform cu aceasta, Trendelenburg afirmă la locul citat că toate lipsurile decurg de aici, atunci afirmaţia sa ar trebui să ne apară ca un îndemn încurajator.

(2) Dacă diviziunea categoriilor ar fi urmat exclusiv firul conducător al gramaticii, fără să-şi caute principiul şi mai adânc, în lucrul însuşi 311, atunci, aşa cum mărtu

308 Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, 2 ste Aufl. p. 107 (*Critica raţiunii pure*, p. 111).

309 Hegel, *Vorlesungen iiber Geschichte der Philosophie*, I, p. 249. (*Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, p. 199)

310 Trendelenburg, *Gesch. d. Kateg.* p. 189.

311 *Gesch. d. Kateg.* p. 180.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

riseşte cu sinceritate Trendelenburg, acest fapt ar trebui să i se reproşeze în mod necesar. Însă [tocmai această ancorare mai adâncă a principiului diviziunii] dovedeşte că un asemenea reproş este doar unul ipotetic, dar unul care [la rigoare] ar putea fi folosit şi ca argument împotriva ipotezei cu a cărei ruinare cade şi el de fapt; căci ampla concordanţă cu gramatica, pe care şi noi am fost nevoiţi să o recunoaştem, nu trebuie considerată în sine ca un reproş, ci, mai degrabă, ca o laudă; ea ar reprezenta un reproş doar dacă ar fi accentuată în detrimentul armoniei cu forma şi natura lucrului însuşi sau doar dacă ne-am mulţumi, nefilozofic, cu sesizarea acestei prime concordanţe.

(3) o altă observaţie ne priveşte însă mai îndeaproape. Trendelenburg crede că dacă tabela categoriilor este abordată în mod real, [atunci] ar fi consecvent cu aceasta să căutăm rădăcinile categoriilor în cele patru principii (*Griinde*) sau cauze (*Urspriinge*) ale lucrurilor, deoarece, conform naturii, ele sunt ceea ce este

prim.312 În ce ne priveşte, am recunoscut că diviziunea categoriilor nu are doar o semnificaţie logică, ci şi una metafizică prin faptul că am distins cele mai înalte genuri conform modurilor diferite de existenţă în substanţa primă şi conform diverselor relaţii dintre Suvauiţ şi evepyeia; cu toate acestea, trebuie să recunoaştem ca fiind corectă şi afirmaţia lui Trendelenburg referitoare la absenţa unei fundări a categoriilor pe cele patru cauze; se ridică însă întrebarea dacă acest reproş este îndreptăţit. Credem, după cum au făcut-o Brandis, Bonitz şi alţii, că putem nega în mod hotărât acest fapt. Chestiunea categoriilor, în sensul în care Aristotel vorbeşte despre ele şi în care ea ni s-a clarificat pas cu pas pe parcursul acestui tratat, nu are nimic de a face cu chestiunea celor patru cauze care se pot

[195]

IuGeseb. *d*. *Kateg*., *p*. 187.

[196]

găsi în mod analog în *una* sau în alta dintre categorii. Într-adevăr, cauzele prime au o anumită similitudine cu genurile supreme ale lucrurilor în măsura în care ambelor le revine cea mai generală semnificaţie, dar, după cum corect observă însuşi Trendelenburg313, între „generalitatea abstracţiei" (*Aligemeinheit der Abstraktion*) şi „ceea ce e general în mod originar" (*ursprungheh Aligemei-nen*) există o mare deosebire. În timp ce ceea ce este cel mai general conform cauzalităţii este mai puţin cognoscibil koc? fpât; (pentru noi), fiind mai cognoscibil *xr*\ (pixrei (în sine), ceea ce este cel mai general conform predicaţiei este într-un anumit mod mai cognoscibil kexG fijiâc, decât ceea ce este mai puţin general, chiar dacă nu este mai cognoscibil decât singularul, fiindcă cunoaşterea sensibilă care este orientată spre individual premerge cunoaşterii intelective orientată spre general.314

313 *Ibid*., p. 188.

314 Noi spunem că, *într-un anumit mod*, ceea ce e mai general este mai cognoscibil Ka6 fpâq (pentru noi)

decât ceea ce e mai puţin general. Această afirmaţie o înţelegem astfel: ceva poate fi cunoscut sau prin sesizare simplă (*einfaches Erfassen*) sau prin cunoaşterea ştiinţifică a lucrului în privinţa proprietăţilor şi a temeiurilor sale care-i revin ca atare. Ultimul tip de cunoaştere este cu atât mai dificil cu cât obiectul cunoaşterii este mai general şi, din acest motiv, metafizica, care tratează despre ceea ce e cel mai general, despre to bv, este şi cea mai dificilă dintre ştiinţe (v. *Met*. *A* 2, 982 a 23), pe când primul tip de cunoaştere este, în aceeaşi măsură, mai uşor. Am văzut deja mai sus că te bv este primul [element] pe care îl sesizăm spiritual, iar în *Phys*. I 1, 184 a 18 suntem învăţaţi că ceea ce e mai general este fijiâv o „ce (p0 Tepov kexl yvwpiuwfepov (mai clar şi mai cognoscibil pentru noi), [pe când] ceea ce e mai puţin general este Tfi <pwei oacpeatepov mi yvcopiuxotepov (mai clar şi mai cognoscibil în sine). Cel care nu are conceptul genului poate să-l aibă încă şi mai puţin pe cel al speciei care-l presupune pe primul.

Însă întrucât *Anal*. *post*. *12, 72 al* pare să fie puţin de acord cu această idee, trebuie adăugate următoarele: orice [lucru] este cognoscibil în măsura în care are fiinţă (*es seiend ist*), deci totul va fi m şi pentru sine şi conform naturii sale cu atât mai cognoscibil cu cât va avea mai mult

Aşadar din semnificaţia categoriilor aristotelice rezul[197] tă clar că „în succesiunea lor” ele nu urmăresc „să prezinte originea conceptelor conform ordinii în care devin” 315 şi că, din acest motiv, „nici punctul de vedere conducător al ordonării categoriilor nu conduce în mod parte de fiinţă (*je mehr es seiend ist*), iar substanţele separate ca acte pure şi ca fiinţe desăvârşite (*yollkommenste Seiende*) sunt m şi pentru sine cele mai cognoscibile (*Met*. *a* 1, 993 b 11). Dar întrucât cunoaşterea noastră are loc prin intermediul simţurilor, lucrurile materiale sunt cognoscibile pentru noi în ciuda potenţialităţii specifice lor. Abia prin intermediul lor ne ridicăm noi la cunoaşterea esenţelor imateriale

(*immaterieller Wesen*). Astfel aici yvcopip. cbxepov koc8 fpâq (mai cognoscibil pentru noi) se află în opoziţie cu yvcopiuxoTEpov xfi (pvKTEI (mai cognoscibil în sine).

Dar şi în cunoaşterea corporalului însuşi se regăseşte o asemenea opoziţie. Cu alte cuvinte, datorită fiinţei (*Sein*) sale incomplete căreia îi este proprie potenţialitatea materiei, corporalul este cognoscibil de către intelect numai în general, pe când în particularitatea sa el este sesizat de simţuri. Acum, cunoaşterea intelectivă este mai desăvârşită decât cea sensibilă, aşadar aici ceea ce este general este *ănXihq* yvcopiuriyrepov (în mod absolut mai cognoscibil), iar individualul este în mod absolut mai puţin cognoscibil. Însă întrucât la oameni cunoaşterea sensibilă premerge celei intelective, individualul (*das Einzelne*) este kex8 fpâţ mă> cognoscibil. Asta este ceea ce ne învaţă *Anal. post*. I 2.

Însă acel general, singurul care poate fi cunoscut intelectual, prezintă iarăşi diferite trepte de generalitate pornind de la nivelul celui mai înalt gen până jos la cel al celor mai infime specii. Şi aici aflăm aceeaşi opoziţie între ceea ce este kex6 fpâţ şi ceea ce este rfi (prxrei Yvcopuwre-pov. Căci specia este îţi (pixrei mai cognoscibilă decât genul care, după cum am văzut, corespunde materiei (*der Materie proporţional ist*), în timp ce diferenţa urmează formei. Cel care cunoaşte un lucru conform speciei, îl cunoaşte conform întregii sale fiinţe (*Sein*) într-un mod mai desăvârşit şi mai precis decât cel care posedă numai cunoaşterea genului. Dimpotrivă, genul este KCtO fiuâc, mai cognoscibil decât specia întrucât noi trecem treptat prin învăţare de la o cunoaştere în putinţă la o cunoaştere împlinită, realizată în act, însuşindu-ne mai întâi genul şi abia apoi întreaga definiţie prin care cunoaştem specia. Ca şi în alte cazuri şi aici yevecrei Ţipotepov (anterior în ordinea devenirii) stă în opoziţie cu otxria repeTEpov (anterior în ordinea esenţei) (*Met. M* 2, 1077 a 19, 26. *De generat, anim*. ÎI 6, 742 a 21. *Met. M* 8, 1084 b 10 *et passim*) Asta este ceea ce ne învaţă *Pbys*. I 1. Cele două pasaje nu se contrazic deci.

315 *Gesch. d. Kateg.* p. 148.

[198]

268 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

Infailibil categoriile spre cele patru cauze sau principii care sunt primele conform naturii etc". 316 Când Trende-lenburg observă că îndeosebi între categoriile accidentale în calitate de categorii ulterioare şi substanţă în calitate de categorie primă se manifestă un raport de dependenţă a fiinţei (*ein Verhditnifl der Abhdngigkeit des Sems*), care, străbătând întreaga serie, [ne] permite să presupunem ceva asemănător între membrii care urmează şi cei care precedă – ceea ce, totuşi, nu este ceva realizat ca atare [la AristotelJ –, atunci acest lucru se explică complet prin ceea ce am spus mai sus despre analogia în raport cu un acelaşi termen. Căci permanent va exista unul care poartă în primul rând şi în modul cel mai propriu numele şi de care depind toate celelalte, iar acesta este oixria, aşa cum arată Aristotel însuşi în cartea a patra [a *Metafizicii*]? *17* De acest unu sunt, aşadar, condiţionate toate celelalte şi în raport cu el se deosebesc ele, fără a fi necesar ca ele însele să se afle din nou unele faţă de altele în raport de dependenţă; căci nu relaţiile directe dintre ele, ci relaţia cu acest unu le diferenţiază.

Însă, întrucât în mai multe dintre pasajele deja menţionate Aristotel vorbeşte de o ordine firească a categoriilor, fără să se simtă obligat să ne-o indice într-un mod precis şi să o respecte la fiecare enumerare a categoriilor, se pune atunci întrebarea care este acea ordine şi (întrucât în orice ordine există „mai înainte" şi „după") conform cărui Ttpo Tepov şi itertepov urmează membrii unii *p*. 187.

317 *Met*. 7 – 2, 1003 b 12: „Pentru că nu numai ştiinţei despre care se zice că este după unul îi revine să teoretizeze asupra unului, ci şi aceleia socotită a fi relativă la o natură unică. Doar şi despre acestea, într-un fel, se zice că sunt după unu. În urmare, este de tot evident că o singură ştiinţă are a studia pe cele ce sunt întrucât sunt.

Ca regulă, în sens propriu, *ştiinţa este a principiului din care vin toate şi în temeiul căruia sunt denumite*. Dacă aceasta este substanţa etc.”

altora. Întrebarea nu este greu de soluţionat. Dacă fiinţa ar fi un gen, atunci speciile ar trebui ordonate conform deosebirii în perfecţiunea pe care o dobândesc printr-o diferenţă sau alta, deci conform cu ceea ce este mai înainte în raport cu substanţa (*nacb dem* croata npotepov). Căci în acest mod se deosebesc speciile genului318, şi numai despre indivizi se poate spune că în raport cu ei nu mai poate fi distins un Tipoxepov (mai înainte) şi un *voiz*-pov (după).319 Dacă însă speciile în care se divide genul, deosebite în perfecţiunea fiinţei lor (*Sein*), sunt ordonate conform acestui criteriu, atunci cu atât mai mult se va petrece acest fapt în cazul genurilor supreme în care se divide fiinţa (*das Seiende*) şi care sunt chiar semnificaţiile fiinţei (*Bedeutungen des Seienden*). Ele trebuie ordonate conform cu ceea ce este mai înainte în raport cu substanţa, adică conform perfecţiunii mai mari sau mai mici a fiinţei (*Sein*) lor, aşadar conform relaţiei mai mult [sau mai puţin] strânse cu substanţa primă, prin raport cu care spunem despre toate că au fiinţă. Toate indicaţiile date de Aristotel despre succesiunea categoriilor concordă cu aceasta; căci, ca FJK – icrax coala (cea mai diminuată substanţă), relaţia este expediată la sfârşitul întregii diviziuni; în schimb, oixria este pusă la început şi tocmai de aceea în *Met*. *A* 1 el a acordat locul al doilea calităţii şi pe cel de-al treilea cantităţii întrucât, datorită existenţei lor interioare în substanţă, ele depăşesc, ca fiinţă substanţială (*an substanzhaften Sein iibertreffen*), celelalte accidente; calitatea însă, care este înrudită cu forma, depăşeşte cantitatea întrucât forma este în mai mare mă

318 De pildă, *De coelo* II 4, 286 b 22: „Dacă perfectul este anterior „imperfectului, din acelaşi motiv cercul este anterior oricăreia dintre figurile posibile”.

319 *Met*. 5 3, 999 a 12: după”.

Dar la individuale nu există mai înainte şi
[199]
[200]
270 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

sură cnxria decât materia.320 Urmând în continuare acestei ordini, clasa Kivi) me va ocupa locul al patrulea şi al cincilea: 7 ioveâv este anterioară luându-eiv deoarece principiul operaţiunii care, ca atare, trebuie să fie evepyeia, se află în cel care face, pe când în cel care suferă acţiunea se află termenul operaţiunii, termen care în timpul devenirii este Swduei. *YIov* şi ttote primesc locul şase şi şapte; dintre ele, *nov* este anterior, deoarece *xonoc*, aparţine cantităţii, în timp ce lui Ttoxe îi serveşte ca măsură în fine, relaţia reprezintă sfârşitul întregii serii.321

Vedem deci cum aceste dpxod (principii) ca atare nu sunt deloc determinante pentru aflarea genurilor supre

320 *Met. Z* 3, 1029 a 29: „de unde ar reieşi că atât forma, cât şi întregul rezultat din îmbinarea formei cu materia ar părea că au în mai mare măsură decât materia caracterul de substanţă”.

321 întrucât *nov* a fost plasat în această succesiune printre ultimele, s-ar putea întoarce împotriva noastră obiecţia făcută de Trendelenburg la p. 188, anume aceea că, în calitate de *mvr\<siq* a acestei ultime categorii, (popa (mişcarea locală) este Kon: oixriav (după esenţă) prima în clasa KÂvricni). Căci tocmai în sensul vizat de noi se pronunţă Aristotel în *Phys*. VIII 7, 261 a 19: „dintre toate celelalte, această mişcare primă ar putea fi conformă substanţei”. Pentru soluţionarea acestei dificultăţi este suficientă considerarea motivelor citate acolo. Primul motiv se referă la faptul că mişcarea locală revine speciilor de animale desăvârşite, de unde urmează apoi că mişcarea locală este prima conform perfecţiunii subiectului, fapt prin care ea însăşi, într-un anumit mod, apare ca mai desăvârşită. Cel de-al doilea motiv este următorul: cu cât mai puţin modifică o mişcare lucrul mişcat, cu atât mai desăvârşit este subiectul ei şi deci, iarăşi, cu atât mai

desăvârşită este într-un anumit sens mişcarea însăşi-Prin mişcarea locală subiectul este cel mai puţin schimbat deoarece locul cuprinde în mod exterior, în timp ce calitatea şi cantitatea sunt inerente, iar substanţa este cu totul identică cu subiectul, motiv pentru care schimbarea substanţială trebuie să stea după *a XXoiaxnc*, (alterare), aceasta după schimbarea cantitativă şi aceasta iarăşi după schimbarea locală. Se observă că demonstraţia nu se bazează pe perfecţiunea categoriei teou. Dimpotrivă, cu cât e mai lipsit de importanţă ceea ce se schimbă, cu atât mai desăvârşită este mişcarea. Perfecţiunea mişcării locale pledează tocmai pentru caracterul nedesăvârşit al categoriei termenului.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

me. Ele ar putea dobândi influenţă asupra acestora numai în măsura în care ar putea întemeia un mod deosebit de predicare despre substanţa primă. Am văzut însă că acest fapt este posibil exclusiv în cazul cauzei eficiente. Căci, dintre cele patru genuri ale cauzelor, două, anume materia şi forma, sunt părţi ale esenţei (*Wesen*), iar predicaţia care ar avea loc conform lor aparţine, de aceea, categoriei substanţei. Predicaţia genului corespunde materiei, iar predicaţia diferenţelor corespunde formei (v. supra). Iar cauza finală, [considerată] numai pentru sine şi fără cauza eficientă, nu produce nimic deoarece ei nu-i poate fi atribuită cauzalitatea decât în măsura în care ea pune în mişcare cauza eficientă. Astfel, cauza eficientă este singura capabilă să întemeieze un mod deosebit de predicare şi face acest lucru într-un dublu mod, anume prin aceea că atât substanţa care acţionează asupra altei substanţe, cât şi cea care este supusă acţiunii ei sunt numite conform ei.

(4) o alta obiecţie fundamentală adusă teoriei aristotelice a categoriilor este aceea că, în cadrul ei, nu avem o continuitate a diviziunii (Trendelenburg, *Gesch. d. Ka-teg*. pp. 144, 187. Brandis, *Griech.*

— *Rom. Philos*. II, 2, 1, p. 401). Conform propriilor exigenţe aristotelice, afirmă Trendelenburg, principiul

diviziunii trebuie să opereze într-un mod continuu, iar diferenţele care-i sunt proprii trebuie utilizate pentru noi specii. Aici, dimpotrivă, speciile sunt determinate pornind de la lucruri, în timp ce diviziunea în categorii decurge din relaţii gramaticale (p. 144). Cel mai simplu răspuns ar fi că tocmai supoziţia [care stă la baza obiecţiei] este falsă deoarece diviziunea categoriilor nu se întemeiază pe relaţii gramaticale (oricât de mult ar corespunde acestea categoriilor), ci pe modurile diferite ale fiinţei (*Sein*), ale lui elveci *ănkw*, (ale fiinţei ca atare) şi ale lui eveâvai (ale faptului de a fi în ale

Inerentei) în fiinţarea în sens propriu (*în dem eigentlich Seienden*). Dar cu aceasta nu am rezolvat încă proble-[201] mă căci nu poate exista o continuitate a diviziunii nici în acest caz. Cu toate acestea, diviziunea îşi păstrează pe deplin drepturile. Diviziunea nu este – şi nu avem voie să uităm acest lucru – o împărţire a unui gen în speciile sale care, constituite prin diferenţe, poate continua prin diferenţe ale diferenţelor până se ajunge la concret. T6 ov nu este un gen, ci este un concept analog ale cărui semnificaţii trebuie mai întâi determinate, pentru a se ramifica mai apoi precum genurile în specii. Categoriile însele sunt genurile supreme, iar prin diferenţierea lor nu se continuă, ci abia începe adevărata Staipeaiţ (diviziune) aşa cum are ea loc la noţiunile sinonime. T6 ov ca atare nu are nicio diferenţă prin care s-ar diviza în categorii; iar dacă nu există diferenţe, ce rost mai are reproşul că nu întrebuinţăm diferenţe pentru stabilirea subdiviziunilor?

În ce priveşte observaţia lui Trendelenburg conform căreia împărţirea categoriei croata în substanţa primă şi secundă ar avea un caracter mai real decât cea a lui ov în categorii, trimitem la cele spuse mai sus despre subdiviziunea în substanţă primă şi secundă: dacă această subdiviziune ar fi una în specii, atunci ei i s-ar putea reproşa tocmai greşeala opusă, anume faptul că principiul

diviziunii lui ov analog, urmat aici prea departe şi oarecum dincolo de ţelul său, nu conduce nicidecum la o diviziune în lucruri diferite în mod real, ci numai la una în lucruri care sunt diferite doar în intenţie secundă, doar ca simple ovxoc *uk*, *a Xr\Qeq* (fiinţări în minte).322

(5) De aici rezultă de la sine răspunsul pe care-l vom da altei obiecţii, aceea că *o* [*singura*] categorie nu poate cuprinde substanţa primă şi secundă.323 Însă este ne în

322 V. *supra*, § 13.

32J Trendelenburg, op. cit., p. 182.

doielnic că aşa trebuie să se întâmple; căci în ce alt gen decât în genul speciei ar putea sta individul? Socrate este substanţă primă, omul substanţă secundă; ambele sunt reunite în genul cuov şi în oricare gen mai înalt, aşadar şi în genul cel mai înalt, în categoria oikri.a.324 *Concep*[202J *tele* „substanţă primă", „substanţă secundă" nu se reunesc, desigur, în conceptul oixrta ca speciile într-un gen. Ele însele nu sunt deloc în categoria ouată, ele chiar nu sunt concepte reale, ci sunt, precum genul, specia etc, deosebiri ale intenţiei secunde care pot avea doar existenţă în intelect, doar elvoa che; a A.r) 8 ec; (fiinţă ca adevăr).325

Cele spuse despre substanţele secunde sunt valabile într-un mod asemănător şi pentru diferenţe, fapt faţă de care Brandis pare să aibă anumite rezerve.326 Dar este neîndoielnic faptul că diferenţele substanţelor, dacă sunt într-adevăr diferenţe esenţiale ale substanţei, aparţin primei categorii, căci ele sunt în mod esenţial identice cu genurile contrase prin ele. Despre ele spunem că nu sunt substanţe doar în măsura în care – aşa cum am arătat mai sus în § 11 – nu stau direct, ci doar în mod reductiv în categoria oucda, deşi, ca sinonime, ele participă totuşi la conceptul acesteia.327

(6) Când însă Trendelenburg continuă „figura, care formează speciile cantităţii spaţiale (*der rdumlichen Quanta*), este atribuită categoriei calităţii, iar în acest exem

324 Cât. 3, 1 b 10: „Când un lucru este enunţat ca predicat despre un altul, care este subiectul său, tot ce este enunţat despre acel predicat va fi de asemenea enunţat şi despre subiect etc.”

325 V. *supra* cap. III, §2.

326 *Griech-Rom*. *Philos*. II, 2, 1, p. 401.

327 Dar chiar dacă ar fi numite substanţe Kax avo Xoyiav, faptul nu ar împiedica reducţia lor la ouaia în calitate de categoria corespunzătoare lor, aşa cum o dovedeşte ov Swctuet, prezent în orice categorie, î) Xr şi uopxpfi etc. Numai între cele ce sunt subordonate direct unui gen nu poate exista o analogie în participarea la conceptul genului.

2 74 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTF.L

piu susceptibil de a fi extins diferenţa nu se păstrează în substanţa în care a fost primită (*aufgenommen*)” *i2S*, atunci i se poate obiecta că acest fapt nu priveşte diferenţa *substanţială*, căci cantitatea nu e substanţă. Între definiţia substanţei şi cea a accidentelor există, după cum arată a [203] şaptea carte a *Metafizicii*, o mare diferenţă, astfel încât Aristotel atribuie accidentelor numai *într-o oarecare* măsurăposibilitatea de a fi definite şi afirmă că s-ar putea spune la fel de adevărat despre ele şi că au şi că nu au o definiţie, după cum conceptul de definiţie este determinat mai mult sau mai puţin precis.329 în cazul accidentelor, datorită fiinţei lor deficiente (*mangelbaften Seins*), neautonome, se întâmplă în mod firesc ca diferenţele unei categorii să fie preluate adesea de la o alta. Ele sunt preluate chiar din diferenţa principiului accidentului. Astfel substanţa ocupă locul diferenţei dacă, de pildă, spunem: „blondul este galbenul părului” etc. Dar şi accidentele sunt principii ale altor accidente, de pildă, cantitatea este principiul relaţiei a ceea ce este mai mare cu ceea ce este mai mic, iar afectarea este principiul relaţiei celui care este afectat (*des Leidenden*) cu cel care este activ, etc. Mai departe, acolo unde Aristotel determină speciile mişcării, el

stabileşte trei asemenea specii: mişcarea locală, creşterea şi descreşterea, şi alterarea (schimbarea calitativă). Dacă ne interogăm asupra lui xo tkxoxeiv330 a ceea ce este mişcat din punct de vedere local, atunci, în mod evident, TCxpepea Oca va trebui determinat ca o mişcare spre un anumit loc, la fel mişcarea cantitativă ca mişcare spre o cantitate, alterarea ca una spre o calitate. Termenul lui îi & gxl-V.

328 Trendelenburg, op. cit., p. 182.

329 *Met*. 2 5, 1031 a 10.

330 To Ttdtaxeiv este nu doar real, ci şi *conceptual* identic cu Kiveâobai (a fi mişcat), deosebindu-se doar conform reducţiei la una sau alta dintre categorii.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

aflat el însuşi într-o altă categorie, îl specifică totuşi pe acesta prin faptul că este pus ca diferenţă în definiţia sa. În mod asemănător, principiul mişcării va diferenţia [categoria] roneâv, de pildă încălzirea activă va putea fi definită ca o mişcare care porneşte de la căldură. Din acest motiv Aristotel afirmă despre calităţile acelei specii pe care el o numeşte TraOriâucri că sunt diferenţe ale mişcării.331 Aşadar faptul că, în cazul accidentelor, diferenţa este împrumutată de la o altă natură nu poate avea nimic frapant sau supărător în el. Aceasta nu este o lipsă a lui Aristotel, ci mai degrabă o lipsă a lui *xb* ti fv elvca în celelalte categorii decât substanţa.

Desigur, în cazul figurii se pare că avem de a face cu un caz special, iar figurile par realmente că pot fi considerate ca diferenţe substanţiale; căci atunci când, în *Met*. *A* 14, Aristotel reduce cele patru semnificaţii specifice calităţii (Tioioxriq), el asociază numai figura cu Suxcpopd Tfjţ ovoiaţ (diferenţă în esenţă) 332, nu însă şi calităţile schimbătoare (*diepassibeln Qualitäten*). Faptul se explică prin aceea că, mai mult decât alte accidente, cantitatea este desemnată în modul substanţei întrucât, în calitate de materie a lor, ea este inerentă celorlalte accidente şi poate fi considerată într-un anumit fel ca substrat al lor333, ca, de pildă, atunci când spunem: „suprafaţa este albastră”

etc. La fel putem spune „acest galben este *mai mult* sau *mai puţin* galben decât acesta”; în schimb [spunem] „această linie este *mai lungă* sau *mai scurtă* decât aceea” ş.a.m.d. Iar [în ce priveşte ideea] că Aristotel nu consideră can

331 *Met*. zi 14, 1020 b 17: „Apoi determinaţiile lucrurilor mişcătoare întrucât sunt mişcătoare şi diferenţele dintre mişcările lor”.

332 *Met*. zi 14, 1020 b 15: „Asemenea în numere, doar că în parte. Fiindcă, deşi diferenţă în esenţă, aceasta nu este a celor imobile sau luate ca imobile”.

333 Cf. *Met*. 4 13, 1020 a 19.

[204]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[205]

titatea ca o substanţă, nu cred că mai e necesară vreo dovadă.

(7) Scopul categoriilor, ca şi scopul oricărei diviziuni, este [realizarea] unei separaţii. Reproş cel mai grav adus de Trendelenburg334 şi de alţii diviziunii categoriilor este, de aceea, cel al confuziei în lucrurile subordonate. Se cere, pe bună dreptate, ca noţiunile fundamentale să se delimiteze în graniţe stricte unele faţă de altele, astfel încât să poată fi stabilit cu siguranţă sub care dintre ele pot fi subordonate conceptele separate.335 Acest lucru este cerut pe drept; trebuie însă să ne ferim să cerem mai mult decât atât, trebuie, aşadar, să nu extindem această cerinţă la tot ceea ce aparţine în vreun fel vreunei categorii, după cura trebuie să ne ferim să pretindem în afara unei separări conceptuale şi una reală, care nu este nicidecum necesară aici.336

Am văzut deja cum această cerinţă nu poate fi extinsă în mod general la diferenţele accidentelor care nu stau direct în linia unei categorii. Ne rămân [deci] numai indivizii, speciile şi genurile; în raport cu ele trebuie să se manifeste corectitudinea sau caracterul eronat al diviziunii; căci nimic nu poate sta sub două genuri

supreme prin subordonare directă.337

Aici întâlnim nenumărate reproşuri aduse lui Aristotel. Făcând abstracţie de acelea care privesc categoriile KEta9 oa şi e%ei v, care nu s-au dovedit a fi categorii reale precum celelalte, vom încerca să spunem câteva lucruri în apărarea sa.

(a) Sarcina aceasta este cu totul simplă în cazul reproşurilor care vizează faptul că cea mai mare parte din

334 *Gesch*. *d Kateg*. p. 181 şi loc. cit.} *lă Ifod*, *p*. *179*.} *i6V.supra*§ 10.337 V. *supra*, § 9.

tre' acţiuni sunt simultan afectări, precum actul de a preda al profesorului este identic cu actul de a învăţa al elevului etc.338 Nu doar cea mai mare parte dintre acţiuni, ci *orice* acţiune este pasiune; dar, întrucât pentru distingerea categoriilor nu este cerută o deosebire reală, fiind însă prezentă în mod evident una conceptuală, nu o să întâlnm nimic aici care să ne provoace dificultăţi. De asemenea, şi Brandis susţine că este cu totul îndreptăţită exigenţa de a subordona de fiecare dată lucrurile categoriilor diferite, şi anume conform punctului de vedere în discuţie.339 – În acelaşi fel trebuie respinse o mulţime de alte obiecţii care cer, toate, o distingere reală în locul uneia conceptuale. Astfel faptul că, de pildă, „unde" şi „când" constituie categorii proprii nu contrazice deloc că totcoc; 340 şi xpovoţ apar în alte categorii. Cu toate acestea, totioc, şi [206] Xpovoţ nu sunt specii proprii ale cantităţii, întrucât *xbitoq* aparţine mai degrabă speciei suprafeţei, iar xpovoţ, după cum afirmă în mod expres *Met*. *A 1*3, 1020 a 29, poate fi numit numai Korcă cuuPePriicoc, (prin accident) un îioaov. Aşadar, întrucât spaţiul în care se mişcă primul

338 *Gesck d*. *Kateg* pp. 139, 184.

339 *Gnech – Rom*. *Philos*. II, 2, 1, p. 404.

340 Dacă în raport cu 6 totioc, care aparţine cantităţii se vorbeşte, de asemenea, de un „sus" şi de un „jos", care par, totuşi, să aparţină mai întâi categoriei 7 toi3 (*Geseb*. *d*. *Kateg*. p. 183; *Gnech*.

— *Rom. Philos*, p. 401), atunci este vorba de un alt „sus” şi de un alt „jos”, de unul analog; [căci] în măsura în care spun: „Acest lucru, care este undeva, este sus” nu [implic în raport cu 6 TOJ – ioţ un sens analog al termenului „sus”], ci [numai] în măsura în care spun „acest loc, care determină pentru ceva *nov*, este sus”, adică el îl determină pe acesta de aşa manieră că el este sus. Aristotel spune: xfv 7 tpoc, to ufaov %copav koctco Xăvovteţ „numim locul situat înspre centru jos” (*Cât*. 6, 6 a 12-13, I. T.), în timp ce ceea ce se numeşte în sens propriu k & teo (jos) ar fi to ev xfi npoc, to uiaov xupcev („ceea ce [este] în zona dinspre centru”). El numeşte deci aici k & tg) (jos) ceea ce constituie koitco, după cum, invers, [numeşte] loc ceea ce e determinat prin loc, de pildă, *Met*. *K* 12, 1068 a 10 unde 6 *xbnoq* apare în locul lui roi).

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

[207J

motor este un tkxtov, mişcarea însăşi o să aparţină şi ea sferei lui 7 roaov şi, prin urmare, dacă aparţine ea, o să aparţină şi timpul.

(b) Pornind de la acest exemplu poate fi făcută observaţia cu valoare generală că, în *Categorii*, Aristotel nu a fost preocupat constant să indice cu precizie speciile proprii genurilor341 căci adesea el procedează aici doar dialectic.342 De pildă, indică *Qeaiq* (poziţie) ca diferenţă a lui Ttoaov, iar din context e limpede că prin această *Qeaiq* nu este avută în vedere cea care ar putea pretinde demnitatea unei categorii („ordinea în cele ce au părţi, după loc” [trad. Vlăduţescul, e-ovTOI; uâpn *xofyc*, koct & tottov, *Met* A 19, 1022 b 1), ci doar o ordine a părţilor în raport cu întregul (koc8 oăov) 343, aşadar doar o relaţie care este un propriu al cantităţilor continue ce nu prezintă nicio diferenţă între ele şi care nu sunt *quanta* doar Katd CTU – fxjăe3 rK6 c; motiv pentru care în *Met*. A 13, 1020 a 8 le şi împarte altfel. În acest context, ideea că un finov aparţine unei alte categorii decât [aparţine] specia sa nu prezintă nicio altă dificultate.344

(c) Şi categoria Trpoc, ti provoacă dificultăţi, dar sub alte aspecte, căci pare să intre în coliziune cu mai multe categorii. Cea mai puţin frapantă şi cea mai uşor de rezolvat este coliziunea cu raneâv şi 7 rda%ei v.345 Este clar că elementul activ (*das Thuende*) intră în relaţie chiar prin acţiunea (*Thun*) sa cu cel care este afectat. Cel care lo

341 Astfel capitolul şase 4 b 24 enumera toroţ şi Xpovoc, ca specii ale cantităţii, pe când *Met*. *A 1*3, 1022 b 1 nu recunoaşte aceasta, întrucât aici Xpovoţ este desemnat ca kocto (XUuPePTiicoc, roxrov; *ibid*., 1020 a 28.

342 *Cât*. 7, 8 b 21: „Este poate greu, în astfel de chestiuni, să ne pronunţăm în mod precis, fără o cercetare mai aprofundată. Oricum, nu este de prisos să arătăm nedumeriri cu privire la unele aspecte”.

343 Cf. *Cât*. 8, 10 a 19.

344 Aceasta cu referire la obiecţia din *Gesch*. *d Kateg*. p. 184.

345 *Gesch*. *d*. *Kateg*. pp. 131-132.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

veste dă o lovitură şi loveşte pe cel care este lovit, adică [loveşte] un corp care primeşte lovitura. În mod real, cele două nu sunt separabile. Intelectul însă, care sesizează dublul concept, atât pe cel al acţiunii, cât şi pe cel al relaţiei stabilite între două substanţe prin această acţiune, le subordonează la două categorii diferite, chiar dacă limbajul nu-i oferă o expresie distinctă [pentru aceasta].346 în mod firesc acelaşi lucru este valabil şi despre cel care este afectat; el este afectat prin principiul afectării şi prin cel în care se află acest principiu; aşadar acolo unde acesta este o substanţă diferită de cel care este afectat, acolo trebuie să aibă loc o relaţie a unei substanţe cu o alta. Numai la actele intranzitive în sens propriu347 are loc o acţiune şi o pasiune fără relaţie reală, întrucât nu este prezentă nici evepyeia nici 8-ovdfiei o multitudine de substanţe între care ar urma să aibă loc relaţia; aceasta poate să fie deci doar una raţională, ca atunci când spunem că identicul este identic cu el însuşi. Simplicius valorifică însă pe drept acest caz special pentru a

demonstra pentru toate cazurile deosebirea acţiunii şi pasiunii de categoria simplei relaţii, distincţie care apare cel mai clar aici, deşi ea nu ptiw/v w ’14.O

tea rămâne totuşi ascunsa unei examinări mai atente.

(d) La fel se explică şi alte fenomene asemănătoare, de pildă subordonarea unor lucruri care apar în alte categorii sub Secat înţeleasă ca relaţie a părţilor cu întregul.349 Densul şi rarul, netedul şi asprul (*xo* ttokvov, to uavu, xo teâov.

346 V. *supra* § 15.

347 V. *supra* § 13.

348 Simplu. *Ad. Cate*. fol. 76, a, § 11. ed. Basil.

349 FIpoc, ti intră aici în coliziune cu calitatea mai mult decât cu cantitatea (la acest fapt Trendelenburg a trimis cel dintâi p. 143) în raport cu care ea ar ocupa, totuşi, numai locul diferenţei; şi anume nu intră în coliziune atât cu a patra specie a calităţii, pe care, se pare, Aristotel a exclus-o în mod sigur (*Cât*. 8, 10 a 18), ci, după cum vom arăta de îndată, cu cea de-a treia [specie a ei].

[208]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

to tpaxt)) *sunt* [expresii pentru relaţii ce au loc între părţi care, Swdjaei., sunt t68 e ti (substanţe individuale) diferiţi şi, în consecinţă, admit o relaţie reală. Astfel, în *Cât*. 8, 10 a 19 densul şi rarul, netedul şi asprul sunt desemnaţi ca *Qiaeic*, (poziţii), pe când în altă parte sunt atribuiţi în mod clar celei de-a treia specii a calităţii (*Phys*. VII 2, 244 b 7, cf. *infra* b 18 şi 20, *De gen. et corr*. ÎI 2, 329 b 20). Însă, cel puţin în acest caz, conceptul este cu siguranţă altul; [căci] nu ordinea părţilor, ci diferenţierea sensibilităţii senzoriale este aici în discuţie (cf. *Cât*. 8, 9 b 5 – v. *supra* § 13 şi § 16, 6).

(e) Cel mai frapant trebuie însă să fie reproşul coliziunii dintre *npoq* xi şi *ovoia*, dintre ceea ce are fiinţă în cel mai înalt (ud/Uaxa) şi în cel mai redus grad (FJK – ioxa bv). Ştim că între o substanţă şi alte categorii abia de pare posibilă o identitate reală; cum ar putea [oare atunci] avea

loc una conceptuală (*rationelle*)? Aristotel este ferm convins că o asemenea identitate nu poate avea loc nici acum şi nicicând, întrucât nicio substanţă în întregul ei, nicio substanţă-parte, nicio evepyeioc şi nicio Stivduet oiiaia (substanţă în putinţă) 350 nu pot aparţine categoriei *npoq* XI. Cum ar putea fi compusă o substanţă din relaţii? Totuşi, Trendelenburg crede că Aristotel pune materia şi forma sub categoria relaţiei351 şi-i reproşează acest lucru lui Aristotel, aşa cum acesta ar şi merita pe drept, dacă presupunerea ar fi adevărată. De asemenea, îmi pare puţin întemeiată şi o altă obiecţie [a lui Trendelenburg], anume că Aristotel a menţinut substanţele-părţi în categoria substanţei, fără să le plaseze în cea a relaţiei.352 În sprijinul ideii că acest fapt nu este chiar aşa de „arbi

350 *Met*. *N* 1, 1088 b *2*: „Dar relaţia nu e substanţă, nici în potenţa, nici în act".

351 *Geseb*. *d*. *Kateg*. p. 187. *i52 Ihd*., *p*. 181.

trar" poate fi adusă însăşi afirmaţia lui Trendelenburg din pasajul citat mai sus, conform căreia aşezarea materiei sub [209] categoria 7 tpoe; ti ar fi lipsită de semnificaţie: „căci generarea (*Entstebung*) şi conţinutul, în genere, categoriile materiei şi ale formei nu sunt caracterizate prin aceasta". 353

Aşadar, în ceea ce priveşte *vXt*\, despre care Aristotel pare să susţină în *Phys*. ÎI 2 că este o relaţie354, *Met*. *N* 1 dovedeşte în cel mai concludent mod că el a gândit exact ca Trendelenburg. „Este necesar", afirmă el acolo, „ca materia fiecărui [lucru] să fie ceea ce este el în putinţă; aşa este deci şi la substanţă; însă relaţia nu este substanţă nici în putinţă, nici în act. Prin urmare este absurd sau, mai degrabă, imposibil să presupunem că o non-substanţă este element al substanţei şi anterioară ei; căci toate categoriile îi sunt posterioare". 355 Conform cu aceasta, sensul pasajului citat mai sus din a doua carte a *Fizicii* poate fi numai acela că fiecărei forme îi corespunde o materie proprie356, iar nu că materia aparţine categoriei 7 ipoţ xt. Aceasta se vede clar din cuvintele lămuritoare care

urmează imediat (*ăkăxt*) ydp ei Sei dă Ar *x>Xr*], „la o altă formă, o altă materie”). Afirmaţia este cu totul suficientă pentru ceea ce vrea el să demonstreze. Căci dacă orice formă îşi determină materia proprie, atunci este clară concluzia pe care vrea să o tragă Aristotel, anume că fizica va trata atât despre materie, cât şi despre formă.

Ce lipseşte însă materiei şi formei, ce lipseşte substan-ţelor-părţi luate în totalitatea lor pentru ca ele să poată aparţine categoriei Ttpoc, ti?

— Le lipseşte 1) ceea ce este comun tuturor accidentelor, anume că ele sunt în afara esen[210]

353 *Ibid.*, *p*. 187.

354 *Phys*. ÎI 2, 194 b 8: „Materia este una dintre relaţii”.

355 *Met. NI*, 1088 b 1 – 4.

356 Dean. ÎI 2, 414 a25: „Actul fiecărui [lucru] se realizează în mod natural într-un subiect aflat în potentă şi în materia sa proprie”.

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

tei (*Wesen*) substanţei căreia îi aparţin şi despre care sunt predicate. Le lipseşte îndeosebi 2) ceea ce constituie esenţa relaţiei, anume că ea constă în raportul (*Beziehung*) unei substanţe cu o alta. Capul, mâna ş.a. nu sunt în mod evident relaţii între substanţe, ci sunt ele însele substanţă.

Dar, dată fiind o aşa de mare diferenţă între substan-ţele-părţi şi relaţii, în ce constă oare acea asemănare care l-a putut face şi pe Brandis să fie de acord că „Aristotel nu a reuşit să excludă complet substanţele (*Wesenhei-ten*) din domeniul relaţiilor” 357?

— Asemănarea pare să fie una dublă: 1) este o caracteristică specială a relaţiei că *un* relativ nu poate exista şi nu poate fi cunoscut fără altul; ele se cer şi se definesc reciproc, de pildă, stăpânul şi sluga, mai marele şi mai micul etc. Cel care stăpâneş-te cere pe cel care este stăpânit, ceea ce este mai mare cere ceea ce este mai mic şi invers. Faptul de a fi stăpân propriu unuia nu este doar identic în mod real cu faptul de a fi stăpânit specific

celuilalt, lucru valabil şi în privinţa raportului dintre a fi mai mare şi a fi mai mic358, ci cei doi depind şi conceptual unul de altul, prin aceea că termenul devine fundament şi fundamentul devine termen. Aici intervine asemănarea cu substanţele-părţi, îndeosebi cu materia şi forma care, la fel cum niciuna dintre ele nu are şi nu poate avea un elvoci teA, ei ov (o fiinţă împlinită) pentru sine, la fel depind una de alta şi conform cunoaşterii. Dacă ele nu sunt identice, formează totuşi împreună *o singură* fiinţă, iar în determinarea şi definirea uneia este considerată şi implicată şi cealaltă. De pildă, în definiţia sufletului, care este o formă, este implicată materia lui (*De an*. ÎI 2, 412 a 19), iar în cea a materiei este implicată cu atât mai mult definiţia formei. De aici acea

357 *Griech*.

— *Rom*. *Philos*. *i5SV*. *Phys*. III 3, 202 a 18 şi b 17.

asemănare cu relaţia datorită căreia au fost desemnate ca *npoc*, xi în pasajul mai sus citat din *Fizica*.

Al doilea [element] prin care substanţele-părţi apar ca înrudite cu relaţiile este predicaţia părţii despre întreg. După cum am observat mai sus359, partea poate fi predicată despre întreg într-o formă derivată, iar nu absolută. Eu nu pot spune: „pasărea este aripă”, ci „pasărea este înaripată” etc. Dacă, acum, întreb: „prin ce este pasărea înaripată?”, atunci trebuie să răspund: „este înaripată prin aripi”, şi dacă, de asemenea, întreb: „ale cui sunt aripile?” trebuie să răspund: „sunt aripile înaripatei”. Astfel ia naştere o asemănare înşelătoare cu lucrurile corelative unde supusul era supus datorită unui stăpân, iar stăpânul era stăpân datorită unui supus etc. Iar această dificultate este cea evidenţiată în *Categorii-o*. Ea se rezolvă însă în modul următor. Înaripatul, ca înaripat, nu este altceva decât aripa, iar cel care este drept în calitate de drept nu este altceva decât dreptatea. Ele nu se deosebesc decât cum se deosebeşte forma absolută de cea concretă (*absolute und concretive Form*), aceasta din urmă arătând, într-un caz, că nu este o substanţă completă şi

independentă pentru sine, iar în celălalt caz că este un accident. De aceea, în această formă [concretă] ambele se pot predica despre întreaga substanţă, ceea ce nu s-ar putea întâmpla în modalitatea formei absolute, fiindcă atunci predicatul ar fi fost considerat ca unul care desemnează esenţa (*Wesen*), şi anume întreaga esenţă a subiectului; căci şi genul animal desemnează, chiar dacă într-un mod mai puţin determinat decât specia, întregul leu ş.a.m.d. Însă această denumire a unei substanţe conform unei părţi a ei sau conform unui accident nu constituie încă o relaţie. Dacă supusul ar fi supus

[211]

359 V. *supra*% 11. *M Cât*. 7, 8 a 25.

numai prin faptul că este supus, atunci ar fi ceva relativ la fel de puţin ca şi cercul care este rotund datorită formei sale circulare; căci unde s-ar afla aici cele două substanţe între care ar avea loc relaţia? Însă supusul este supus tocmai datorită stăpânului şi în asta constă caracterul [212J său relativ. Căci supusul ca supus nu este totuna cu stăpânul, mai degrabă nimic din ceea ce este stăpânit nu este stăpân etc.

De ce a evidenţiat însă Aristotel această dificultate doar cu referire la substanţele-părţi şi nu şi cu referire la accidente, în privinţa cărora se pare că avem de a face în întregime cu aceeaşi situaţie? 361 Poate pentru că la substanţele-părţi eroarea se petrece mai uşor decât la accidente, unde, din cauza lipsei substanţei corelative, se recunoaşte imediat imposibilitatea unei relaţii reale; de pildă, dacă se spune: „dreptatea este dreptate a acelui drept", atunci singură substanţa celui care este drept este substanţă. Dimpotrivă, în cazul celorlalţi relativi aparenţi se găsesc realmente două substanţe care pot intra în relaţie una cu alta: substanţa-parte şi substanţa completă. Aceasta ne poate deci induce în eroare momentan, chiar dacă este sigur că piciorul, capul, mâna şi celelalte membre nu sunt simple relaţii ale substanţelor, fapt din

care ar rezulta în cele din urmă că întreaga substanţă ar fi compusă din relaţii, ceea ce, după cum afirmă Aristotel pe drept în *Met. N 2*, ar fi o presupunere ridicolă, ba chiar imposibilă.

Însă substanţele-părţi sunt, într-adevăr, într-un anumit mod relaţii, în acela adică pe care Aristotel îl desemnează în *Met A* 15, 1021 b 8 ca Ttpoc, ti Kaxă auu.pe [3 rK6<;

361 El se referă numai în *Met. A* 15, 1021 a 31 la aceasta: „Într-adevăr, ceea ce este de-gândit presupune şi o gândire asupră-i, care nu este relativă la gând. *Ar fi să repetăm acelaşi lucru*. La fel, vederea este vedere a ceva, iar nu vederea însăşi, deşi, într-un sens, s-ar putea vorbi cu adevărat şi astfel. Dar ea este relativă la culoare sau la ceva asemănător.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

(relativ prin accident [I.T.]). Capul, de pildă, poate fi numit în acest fel un Ttpex; ti întrucât este o parte. Conceptul „parte" este realmente o relaţie şi un accident din categoria Ttpâq ti. Însă cel căruia îi revine să fie o parte este poate, ca parte, un repoc; *u*, nu însă şi conform esenţei sale. Grosul este a treizecea parte a talerului, fără ca din această cauză să fie o relaţie; linia este o parte a triunghiului, dar, m şi pentru sine, ea nu este un *npoc*, *xi*, ci o cantitate etc. Faptul că acolo o substanţă este fundament al re[213 Jlaţiei nu contrazice362 [cele spuse], numai că substanţa însăşi nu poate fi relaţia care se întemeiază pe ea. De pildă, între Socrate şi Platon, în măsura în care amândoi sunt oameni, are loc o egalitate şi ei sunt egali prin substanţa lor; însă din acest motiv nici Socrate, nici Platon nu sunt ceva relativ; de asemenea, ei nu sunt nici real identici cu relaţia care are loc între ei; căci dacă moare Socrate, relaţia încetează, Platon rămânând, totuşi, neschimbat cel care era.

Atât deci era de spus pentru justificarea filosofului nostru în acest punct.

(f) Totuşi, categoria relaţiei ne mai provoacă încă o dificultate, anume atunci când specii care aparţin lui roxov

cad din punct de vedere al genului sub *npoq* ti363, iar *Met*. *A* 15 pare să fie aici destul de mult în acord cu *Categoriile*, întrucât distinge o specie a lui Ttpoc; xi care este nu

362 V. *supra* § 15.

363 *Cât*. 8, 11 a 23: „În realitate, în toate cazurile de acest fel, genurile sunt relativi, dar indivizii nu. Aşa, cunoaşterea ca gen se explică prin raportare la altceva, pentru că noi vorbim totdeauna de cunoaşterea a ceva. Dar ramuri concrete de cunoaştere nu se explică aşa. Cunoaşterea gramaticii nu este gramatică a ceva, şi nici cunoaşterea muzicii, muzică a ceva. Acestea, dacă sunt relative, sunt aşa numai în virtutea genurilor lor; astfel se zice că gramatica este cunoaştere a ceva, nu gramatică a ceva; şi tot aşa muzica este cunoaştere a ceva, nu muzică a ceva. Astfel, cunoştinţele concrete [nu I.T.J. pot fi relative. Şi tocmai fiindcă noi posedăm aceste cunoştinţe concrete suntem calificaţi într-un fel sau altul etc.”

mită astfel pentru că genul ei aparţine acestei categorii.).364 Trendelenburg nu a omis să ne atragă atenţia asupra acestei surprinzătoare afirmaţii.365

Dar şi aici este posibilă o dezlegare a problemei. Ay [a; întâi, conform celor afirmate mai devreme, menţinem ferm ideea că *unul* şi acelaşi concept nu poate sta direct [214] sub două genuri disparate.366 Este deci imposibil ca Arpis-totel să susţină că unul şi acelaşi concept poate revenii ca specie şi calităţii şi relaţiei367 sau că o specie poate fi subordonată calităţii, iar genul ei relaţiei; căci atunci însiuşi genul ar aparţine ambelor categorii şi, în consecinţă, [[ar aparţine] şi speciile. Dacă ceva este atribuit la două cea-tegorii, atunci poate fi vorba numai de o identitate nio-minală sau, cel mult, de una nominală şi reală. Astfel, urmai sus, corpul care încălzeşte şi care aparţine categoriei reco-ieâv era nominal şi, poate, real identic cu corpul care în-călzeşte din categoria repoc; ti; căci principiul unuia e; ra fundament al celuilalt şi ambii cereau acelaşi termen aflat într-un alt subiect. La fel

căldura, nominal cel puţin, esste comună calităţii ca Koioxriţ naGrixi Kri (calitate schimbaatoare) şi relaţiei, căci corpul capabil să fie încălzit poate fi încălzit prin căldură; însă din punct de vedere re; al nu sunt identice, căci calitatea „căldură" continuă să exiis-te, chiar dacă corpul capabil să fie încălzit a încetat <să existe. Dimpotrivă, relaţia ştiinţei ca relaţie a cunosdătorului cu ceea ce este cunoscut pare să fie real identiccă

364 *Met*. *A* 15, 1021 b 3: „Cele despre care se zice că sunt relative prrin ele însele sunt: unele ca acelea despre care am vorbit, iar altele întruccât genurile lor sunt relative, ca medicina de exemplu, şi ea între relative perntru că genul său, ştiinţa, se prea poate să fie tot un relativ".

365 *Geseb*. *d*. *Kateg*.*p*. 183.

366 V. *supra* § 9.

367 *Cât*. 8, 11 a 37: „Apoi, dacă s-ar întâmpla ca ceva să fie, în ac (e" laşi timp, calitate şi relativ, n-ar fi nimic extraordinar ca unul şi acela1" lucru să intre în două genuri".

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

cu *efyc*, (dispoziţie) a cunoaşterii (*Wissen*), adică cu ştiinţa ca însuşire (*Eigenschaft*) care conferă subiectului cunoscător o perfecţiune, aşadar care îl diferenţiază sau îl determină pe acesta într-un mod anumit cu privire la natura sa368; căci conform acelei propoziţii celebre cu care se deschide prima carte a *Metafizicii*: *năvxze*, dvGpomoi *xox*> ei8 âvca opeyovxoa qyoaei („toţi oamenii, prin natură, au dorinţa de a şti" [trad. Vlăduţescu]), ceea ce este valabil despre ştiinţă în general este valabil şi despre speciile ei separate. În cazul unei identităţi reale şi nominale există numai o deosebire conceptuală între *efyc*, şi Tipoţ n corespunzătoare. Totuşi, din punct de vedere lingvistic intervine o deosebire. Semnul lingvistic al relaţiei, nevoia sau posibilitatea unui cuvânt care poate fi adăugat completementar, nu se mai manifestă în ce priveşte numele ştiinţelor speciale, astfel încât, deşi expresia întrebuinţată pentru gen este una adecvată

pentru conceptul propriei calităţi şi pentru cel al relaţiei, expresiile mai speciale par să corespundă toate doar în raport cu e-iq.369 Noi spunem: ştiinţa este ştiinţă a obiectului cunoscut, dar nu spunem: matematica este matematică a matematicului sau medicina este medicină a ceea ce este medical etc, ci poate, cel mult, că este ştiinţă a ceea ce este medical. Astfel, speciile relaţiei ştiinţă nu sunt un Tipoţ ti kocto crouPePriKCK; (relative prin accident) 370, dar totuşi, din cauza absenţei expresiilor lingvistice pentru relaţie, ele sunt relative conform limbajului numai prin gen. De aceea ele ajung să stea într-o clasă cu unele forme abstracte ale lui rapoc, xi, forme pe care, în acelaşi pasaj, Aristotel le exclude într-un anumit mod dintre reoac, xi (Xeyoueva)

368 V. *supra A* 13.

369 V. *suprap*. 213, n. 363.

370. Met *A* 15, 1021 b 3: „Cele despre care se zice că sunt *relative prin ele însele* sunt: unele ca acelea despre care am vorbit, iar altele întrucât genurile lor sunt relative […]”; *ibid*., b 8: în fine, [relativ] după accident etc.”

[215]

(cele enunţate relativ la ceva), cum este cazul egalităţii şi asemănării, în timp ce egalul şi asemănătorul sunt considerate mai departe ca Tepoţ *xx* A, ey6 (O.era.371. Motivul este că nu se poate spune despre egalitate că este relativă egalităţii, ci doar despre egal că este relativ egalului. Nimeni însă nu va susţine că aceste concepte enunţate într-o formă abstractă sunt specii ale altui gen decât genul celor enunţate într-o formă concretă.

(8) Atât despre îipoc; ti care, din cauza fiinţei sale deficiente (*seines mangelhaften Seins*), aproape mai diminuate decât cea a fiinţei accidentale (*accidentelen Seins*), poate să ne afunde în dificultăţi mai mult decât toate celelalte [categorii laolaltă], dovedind cum cea mai diminuată fiinţă (fyrcov ovia) este şi cea mai puţin cognoscibilă (fvreov yv & PM-ioO) aşa cum s-a susţinut mai

sus. Decurge însă oare din această puţinătate a treptei fiinţei (*Niedrigkeit der Seinsstufe*) că, aşa cum pare să se teamă Trendelenburg372, *npoc*, xi ar trebui înlăturată din se

[216] na celor zece sau opt categorii ordonate succesiv?

— Cu siguranţă că nu, căci dacă restul accidentelor constituie categorii pe lângă substanţă, cu siguranţă că şi relaţia poate constitui o categorie pe lângă celelalte accidente. Această ordonare nu este o nivelare, nici chiar o participare comună la ceea ce este supraordonat şi în a cărei sferă ele se împart; căci conceptul bv nu este un gen, cum am spus-o deja de atâtea ori, ci un ev koct dva-OYiav (unu prin analogie).

(9) Ajungem la o ultimă întrebare, a cărei soluţionare este de asemenea necesară pentru justificarea teoriei aristotelice a categoriilor (justificare pe care, dat fiind fap

371 *Ibid.*, b 6: „Mai intră în relativii de acest fel şi exprimările celor zise aşa, ca egalitatea, întrucât egalul este un relativ şi tot aşa cu asemănarea şi asemănătorul”.

I72 Gesch. d. Kateg. p. 184.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

tul că examinarea [îndreptăţirii] lor ne-ar fi condus prea departe, am întreprins-o sub presupunerea valabilităţii altor enunţuri aristotelice despre materie şi formă, mişcător şi mişcat, timp şi loc etc). Avem în vedere problema dacă anumite categorii nu ar trebui subordonate altora sau dacă nu le-ar trebui adăugate alte concepte. Conform primei perspective, se pune întrebarea dacă *nox*> şi Ttote (locul şi timpul) nu ar trebui aşezate sub *npoq* ti, pe când conform celei de-a doua perspective ne putem întreba dacă 8 – 6 va4. vq şi evepyeux nu ar trebui adăugate categoriilor.

(a) Zeller, în a sa *Philosophie der Griechen*, a declarat prima teză ca fiind corectă.373 Dacă ar fi aşa, ar fi clar că ne-am afla în faţa unei greşeli a lui Aristotel căci nu aceasta a fost teza susţinută de el; din contră, el spune în pasajul citat deja de mai multe ori din *Met. A* 28, 1024 b

15 că după diviziunea realizată în aceeaşi carte, în capitolul 7, categoriile nu pot fi reduse niciuna la alta, nici la un gen superior lor. Noi nu credem însă că Aristotel a greşit în acest punct şi putem să-l lăsăm pe el însuşi să se apare. Indiciul lingvistic al relaţiei, adică nevoia unui caz care să o completeze, lipseşte determinaţiilor locale şi temporale precum ev ayopă sau exoeq (ieri). S-a dovedit însă suficient cât de înşelător a fost un asemenea indiciu, căci, conform lui, nici KEÂaOca nu ar fi o relaţie, ci ar constitui o categorie proprie şi, de asemenea, ar avea loc toate celelalte anomalii ce decurg din iregularitatea limbii, însă nu şi din consecvenţa gândirii. Dimpotrivă, este un semn sigur al relaţiei acea fiinţă diminuată (*jenes schwache Sein*), cu totul legată de alte moduri de a fi (*Seinsweisen*), căreia nu doar că nu-i poate fi atribuită o miş

373 *Philos*. *d*. *Griechen* II, 2, p. 197: „Strict vorbind, ambele (unde şi când) ar fi trebuit puse sub categoria relativului".

[217]

290 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

care, dar nici măcar de o generare şi de o pieire în sens propriu nu are parte, fapt care, totuşi, nu are loc în cazul nici unei alte categorii. Prin faptul că ceva absolut ia naştere survine şi o relaţie, însă dacă acesta piere, dispare şi relaţia fără cea mai mică schimbare în subiect. Acesta este deci criteriul general al relaţiei. Un lucru care are o generare şi o pieire proprie nu este o relaţie. Chiar acolo unde relaţia afectează substanţa fără mijlocirea unui alt accident, ca, de pildă, la asemănarea de esenţă a doi indivizi din aceeaşi specie, nu are loc o excepţie (v. *supra*). De aici urmează în chip necesar că *nov* şi *noxe*. nu sunt nişte simple relaţii (*kein blofien npoc*, ti), iar acest fapt apare deosebit de clar la *nov care* posedă chiar o jeivriaiţ proprie.374 Însă ceea ce este valabil despre una dintre cele două noţiuni, este valabil, datorită strânsei înrudiri dintre ele, şi despre cealaltă. Aşadar *nov* şi *noxe* vor trebui concepute ca moduri de a fi superioare faţă de *npog* ti, iar

nu ca subordonate lui.

(b) Ajungem la cealaltă parte a întrebării, anume dacă Suvocuic, şi evepyeia nu ar trebui adăugate celorlalte ca a unsprezecea şi a douăsprezecea, respectiv ca a noua şi a zecea categorie. Pentru a explica răspunsul negativ pe care Aristotel îl dă în această problemă, Trendelenburg presupune că ele sunt concepte modale375 care nu aparţin pre

374 *Met*. *N* 1, 1088 a 29: „Cum că relativul nu are câtuşi de puţin însuşirea de a constitui o substanţă sau un obiect determinat, se vede şi din aceea că el e *singura categorie care nu e supusă nici procesului naşterii sau pieirii* şi nici mişcării. Pe când cantitatea e supusă creşterii şi descreşterii, calitatea e supusă alterării, spaţiul e afectat de mişcarea locală, iar substanţa e supusă naşterii sau pieirii absolute, categoria relaţiei nu e deloc afectată de vreunul dintre aceste procese. Dimpotrivă, unul din termenii relaţiei, fără să sufere nicio schimbare de cantitate, poate să ajungă a fi când mai mare, când mai mic, când egal, atunci când celălalt termen al relaţiei îşi schimbă cantitatea”.

375 *Gesch*. *d*. *Kateg*. pp. 165-166.

clicatelor, ci copulei.376 Dacă ar fi aşa, atunci explicaţia ar fi cu totul satisfăcătoare pentru noi, care îl urmăm în presupunerea că toate categoriile se predică despre substanţa primă. Dar îndoiala pe care o enunţă el însuşi mai jos ne pare prea întemeiată [pentru a fi trecută cu vedereaj: „Însă dacă ne gândim în ce sens real Suvauiţ şi evepyeia stăpânesc categoriile aristotelice, [atunci] abia de rezistă această distincţie”. 377 în plus, nici Brandis, nici vreunul dintre interpreţii mai recenţi nu au aprobat această teză.378 în ceea ce ne priveşte, trimitem la cele lămurite pe parcursul studiului nostru în § II.379 T6 bv evepyeia ne-a rezultat acolo ca identic cu bv care se divide în categorii şi de care rămâne distins conceptul numai în măsura în care bv evepyeia cere în mod esenţial o fiinţă (*Sein*) împlinită prin formă, pe când bv categorial,

dimpotrivă, [cere] o fiinţă esenţială, definibilă şi subsumabilă unui gen. Pentru ca să se întâmple acest lucru, trebuie în mod firesc ca fiinţa să fie una formată (*ein Geformtes sein*) şi, astfel, ambele sunt identice. Despre bv Suvduei am văzut de asemenea mai sus cum ca ov *ăxtkke*, (ca fiinţă nedesăvârşită) poate fi redus la categoria respectivă a lui bv xă X, ei ov (a fiinţei împlinite). Se explică astfel uşor de ce, conform observaţiei lui Trendelenburg, categoriile sunt stăpânite pretutindeni în sens real de ov Swduei şi evepyeia, fapt care, altfel, nu s-ar putea întâmpla; căci acele determinaţii modale ale copulei sunt, precum fiinţa (*Sein*) însăşi a copulei, simple lucruri ale intelectului care nu există în afara gândirii. Din acest motiv, *Met. A 12* accentuează clar deosebirea între acest posibil modal care nu poate fi numit Kaxd 5 wau, iv (conform putinţei) şi cele patru moduri

376 *De interpr*. 12, 21 b 30.

377 Geseb. d. Kateg.p. 181.

378 Cf. Brandis, *Griech-Rbm. Philos*. II, 2, 1, p. 163.

379 V. *supra* § 11, 3, p. 141 *sqq.*, unde se discută despre poziţia lui Kivr) <şi; printre categorii şi despre alte concepte transcendentale.

[218]

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

menţionate mai înainte ale lui Swoctov, pe care le numim posibile în virtutea putinţei (koct & Suvauiv Swaxd).380

Acestea sunt răspunsurile pe care am dorit să le dăm obiecţiilor ridicate faţă de tabela aristotelică a categori-[219]ilor. În mod voit am încercat să nu omitem niciuna. Dacă argumentarea mea a fost convingătoare şi în ce măsură a reuşit ea în fiecare caz în parte, acest lucru îl pot aprecia numai cunoscătorii superiori mie şi îndeosebi aceia care au evidenţiat cu atâta perspicacitate şi claritate ansamblul dificultăţilor şi cărora, prin stabilirea precisă a punctelor îndoielnice, le revine meritul esenţial pentru succesul acestei tentative de rezolvare. Dacă i-am

contrazis uneori, atunci nu am făcut-o pentru a critica, ci pentru a apăra, şi nu aş fi îndrăznit să vorbesc contra lor dacă, prin aceasta, nu aş fi vorbit pentru Aristotel însuşi, astfel încât, recunoscător fiind aceluia faţă de care şi ei s-au simţit datori să-i mulţumească, o să par mai puţin recunoscător [faţă de ei j.

Cu aceasta se încheie cercetarea noastră. Am înaintat treptat în ea, avansând de la ceea ce este numit fiinţă într-un mod mai puţin propriu la cele numite astfel în sens propriu. Dintre cele patru semnificaţii ale lui bv în care acesta se divide mai întâi, capitală a fost cea în care ov se împarte după figurile categoriilor. Însă pe parcursul acestui capitol s-a arătat că toate categoriile îşi poartă numele prin raport cu o fiinţă (*Sein*), cu fiinţa primei categorii, şi că celelalte categorii trebuie numite în sens propriu mai mult *ale unei fiinţe* (*mehr eines Seienden*), decât o fiinţă (*ein Seiendes*) *m*: astfel substanţa este cea care are fiinţă prin excelenţă (*die vornehmlich seiend ist*).

380 *Met*. *A* 12, 1019 b 21; cf. *O* 1, 1046 a 6.

Isl Met. Zi, 1028 a 18: „Celelalte lucruri se numesc fiinţe numai pentru că sunt sau cantităţi ale fiinţei luate în acest sens sau calităţi sau stări pasive ale ei sau pentru că constituie vreo altă determinare de acest fel”.

FIINŢA CONFORM FIGURILOR CATEGORIILOR

care nu e doar ceva, ci este pur şi simplu, iar întrucât se vorbeşte într-un mod multiplu despre ceea ce este prim, dintre toate fiinţările (*von allen Seienden*) substanţa e ceea ce este prim în orice mod, atât conform conceptului, cât şi cunoaşterii şi timpului.382 Fiinţa ei (*ibr Sein*) este termenul cu care toate se află în analogie, la fel cum sănătatea este termenul prin raport cu care tot ce este sănătos e numit astfel fie întrucât o are, fie întrucât o produce sau o indică etc. Dacă, acum, metafizica este ştiinţa fiinţei ca atare (*des Seienden ah solchen*) este clar că obiectul ei principal este substanţa; căci în cazul unor asemenea analogii, ştiinţa tratează pretutindeni despre elementul prim de care depind celelalte şi de la care îşi primesc ele numele. Aşadar substanţei trebuie să-i

cerceteze filosoful prim primele cauze şi principii383, despre ea trebuie el să cerceteze mai întâi, cu precădere şi, ca să mă exprim aşa, exclusiv ce este.384

[220]

382 *Ibid.*, a 30: „De unde reiese că fiinţa, în sensul ei principal, nu în acela de mod de existenţă, ci în înţelesul de fiinţă în chip absolut, trebuie să fie substanţa. Dar noţiunea de primordial ea însăşi se ia în multe sensuri. Totuşi, substanţa – şi din punctul de vedere logic, şi din acela al cunoaşterii, şi în timp – este cea dintâi din toate etc."

383 *Met. F*2, 1003 b 16: „Ca regulă, în sens propriu, ştiinţa este a principiului din care vin toate şi în temeiul căruia sunt denumite. Dacă este substanţa, principiile şi cauzele substanţelor trebuie să fie identificate de filosof".

384 *Met. Z* 1, 1028 b 6: „Iată de ce şi pentru noi ţinta de căpetenie, primă, şi, ca să zic aşa, unică, va fi să studiem ce este fiinţa considerată din acest punct de vedere".

GLOSAR DE TERMENI ELIN – ROMÂN

dycc Gov, bine *a XXoiaxnţ*, alterare, corupere dvd Xoyov, analog, proporţional *ănlâx*; ca atare, în mod absolut dro Sei-ic „demonstraţie arco xiăzâl<s bu. corou. ov, omonim în mod accidental c*tă%r*, principiu, temei yeva; gen toc 7 tpâta ye*vr]* teov Kaâriyopicov, genurile prime ale categoriilor

8 emepai oixriai, substanţele secunde

8 iaipean; diviziune ai 8 iaipe8 eâaai Katriyoptai tou ovtoe; categoriile distinse ale fiinţei

5 ioc (popd, diferenţă 8 i) vdjii bv, fiinţă în putinţă Stivauic „putinţă, potentă 8 uvatov, posibil el8 cx; formă elvai (xo), fiinţă

2 v, unu ev dyopă, în agora eveâvca (xo), fiinţă în inerentă evăpyeta, act ev Auiceico, în Liceu

DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

evxe>» ăxeia» act împlinit ev tivi, în ceva ev xârap, într-un loc ev xepse, în ceva, accidente inerente ev xrî. Se

evvai, fiinţă în evwr & pxovâa, accidentele inerente ev XP°VCP> în timp

Ifyq, stare, dispoziţie, habitus.

e o xfjţ 5 uxvoloce; în afara gândirii

%*ei v* (xo), posesie FJK – iaxa oixria, substanţa cea mai diminuatăgeau; poziţie iaxpi KOV, medical i’ Siov, propriu

Kax” dvaloţiav, prin analogie kecG a\) xo, în sine

KOCT & Suvauiv, conform putinţei

KaG ev, după unu

Kax e-o-iiv, prin excelenţă koc9 Tiuâq, pentru noi

Kaxă at) (j. (3 ePTIK6 q, prin accident xo Kaxd *xăq uxat Geic*, C/J.fţ) bv, cazurile (ne) fiinţei xaxd xdv Xoyov, conform noţiunii

Kaxă xoijvoiaa, conform numelui

Kax & cpacic; afirmaţie

Kaxâiyopia, categorie

Kaânyopovu. era, predicate, predicabile categorii

Keão Sai (xo), poziţie icivnan; mişcare koivov, [concept] comun

X.oyoq, noţiune, definiţie xo u. Ă – Xov Kai xo fjxxov, mai mult şi mai puţin

oftaşi) bv, fiinţă intermediară (j-fţ bv (bq \/e\>5 o<; nefiinţa ca fals uopxpri, formă oucoruuov, omonim

bv, xo bv, fiinţă, fiinţare

bv ăxeA-eţ, fiinţa incompletă, nedesăvârşită

bv 8 i) v & ui, fiinţă în putinţă ov 8 i) v & uei Kai evepyeia, fiinţa în putinţă şi fiinţa în act ov evepyeta, fiinţă în act ov kocG oo) xo, fiinţa în sine ov Kaxă oi) (i. (iePTIK6 (; fiinţă prin accident ov Kivfaei, fiinţa mişcării xo ov Xeyexai *noXkaxă*, fiinţa se spune într-o multiplă accepţiune ovxa, fiinţări, lucruri ovxa *ăc*, *a Xi\Qiq*, fiinţări/lucruri doar gândite, doar în modalitatea adevărului ov xâAxiov, fiinţa completă, desăvârşită ov bţ *ăkr* [*Qe*. *q*, fiinţa ca adevăr opoc „definiţie owia, substanţa owioc 7 rpbxepov, anterior în ordinea esenţei, mai întâi în raport cu substanţa jrd Goq, afectare Jtapebroj-ioc, paronime

(xo), pasiune, afectare, suferire v, cel care suferă acţiunea, pacientul tucxk; 8 id a\) X. Xoyiafiou, dovadă deductivă nioxii; 5 ia xfje; *e. naya*) *jy\q*, dovadă inductivă noieâv (xo), acţiune Ttoiov, calitate noiox Tiq, calitate reoiow, cel care face acţiunea, agentul

298 DESPRE MULTIPLA SEMNIFICAŢIE A FIINŢEI LA ARISTOTEL

(primv, prin raport cu unu şi cu o unică raxrov, cantitate *noii*, timpul *nov*, locul *npây\ia*, lucrul Ttpex; ev mi i-a natură npoq ti, relaţia *npoq* t6 se, spre ceva, operaţiile repetepov, mai înainte, anterior ta repcota, genurile prime, genurile supreme ovjoia, substanţa primă *vXr*], materia primă Trpeotox; bv, fiinţa primă Texoxnq, caz v, a reveni în mod accidental aujiPePriKota, accident, accidente sinonim toc *axA\iaxa* teov Katriţopirâv, figurile categoriilor ta ev tivi, cele aflate în ceva, circumstanţele (*Umstdnde*) tf (puaet, în sine ti cati, ce este twoq, ceva determinat t6 se ti, individul, substanţa individuală tonoţ, loc toţi fjv elvai, esenţa, quidditatea, ceea ce era pentru a fi [A. B.]

ţ, rostire (popa, mişcare locală, transport oyieâov, sănătos iări, materie ono Kei-ievov, substrat, subiect

Oatepov, după, posterior ev xpovep, timp, în timp

CUPRINS

Prefaţă. Fiinţa categoriilor şi fiinţa ca adevăr la Brentano… 5

Bibliografie… 34

Notă asupra traducerii… 37

Cuvânt înainte… 45

Introducere… 47

CAPITOLUL I

Fiinţa este un o-iwwjxov. Multitudinea semnificaţiilor sale se subordonează distincţiei cvadruple dintre ov ţeavă cwfiPePriKog, ov ebg a Xr) *Qâg, ov al categoriilor şi* ov *Svvă-iei* rai evepyeia… 53

CAPITOLUL II

T6 ov Kaxă crvfiftefiri Kâg (*ens per accidens*) … 56

CAPITOLUL III *To ov wg a Xr*]*9 eg, fiinţa în accepţiunea de adevăr*… 71

§ 1. Despre adevăr şi fals... 71
§ 2. Despre adevăr şi fals în măsura în care sunt relevante în raport cu conceptele ov che; *a Xi*] *Qeq* şi nf ov coc, \/\>5 oc/... 83
CAPITOLUL IV
Fiinţa în putinţă şi fiinţa în act
(*ov Svvă ei Kai evepyeia*) ... 91
300 cuprins
§ 1. Fiinţa care se divide în bv evepyeiot şi ov
5 uvă (a. ei este fiinţa în sensul în care acest nume este atribuit nu doar la ceea ce este realizat, fiinţei în act, existentului în deplină actualitate, ci şi doar simplei posibilităţi reale de a fi... 92
§ 2. Conexiunile dintre stările de putinţă şi de act. Kivraie; ca act ce constituie ceea ce se află în stare de putinţă ca atare... 105
CAPITOLUL V
Fiinţa conform figurilor categoriilor... 127
§ 1. Observaţii introductive.
Categoriile sunt stabilite de Aristotel într-un număr determinat. Diferite concepţii ale interpreţilor recenţi asupra categoriilor aristotelice... 127
§ 2. Categoriile nu sunt doar un cadru pentru concepte, ci sunt ele însele concepte reale, ovta Ka8 avro e-o xfje.
Slavolac, (fiinţări în sine existente în afara gândirii) ... 138
§ 3. Categoriile sunt semnificaţii diferite ale lui bv care este enunţat despre ele kect avaA, oyiav (prin analogie), şi anume într-o dublă modalitate, conform analogiei proporţionalităţii şi conform analogiei prin raport cu acelaşi termen... 141
§ 4. Categoriile sunt conceptele generice sinonime cele mai înalte, genurile supreme ale fiinţării... 155
§ 5 Categoriile sunt cele mai înalte predicate ale substanţei prime... 159
§ 6 Categoriile se deosebesc unele de altele conform deosebirii raportului lor cu substanţa primă... 166

§ 7. Categoriile se deosebesc după modurile diferite ale predicării... 172

§ 8. Deosebirea categoriilor după modurile diferite ale predicării nu conduce la confundarea diviziunii categoriale cu diviziunea în cele cinci universalii numite de Aristotel toc itepi tiv»; Kocârr/opoi JUE va (*Top*. I 8, 103 b 7). Acestea se deosebesc după gradul puterii de definire a

CUPRINS 301

predicatului în determinarea subiectului, aşadar după a fi mai mult sau mai puţin opi KOV (definitoriu) ... 182

§ 9. Categoriile trebuie să difere conceptual, adică unul şi acelaşi concept nu poate să stea direct sub două categorii diferite... 186

§ 10. Deosebirea categoriilor nu este în mod necesar o deosebire reală... 192

§11. Nu orice ov kocG cono real stă direct într-o categorie. Diferenţele şi lucrurile în care conceptul nu există în integralitatea lui aparţin numai marginal categoriei corespunzătoare... 198

§ 12. Dacă fiinţa care se divide în categorii este enunţată 7 tpoţ ev şi dacă acestea se deosebesc după modurile diferite de existenţă în substanţa primă, arunci nu va fi imposibilă o deducţie a diviziunii categoriilor... 206

§ 13. Dovada deductivă a diviziunii categoriilor trebuie să înceapă cu distincţia între substanţă şi accident. Prima nu admite nicio altă subdiviziune, cea de-a doua se divide mai întâi între cele două clase ale accidentelor absolute şi ale relaţiilor (*Relationen*); prima dintre acestea se împarte iarăşi în accidentele inerentei, în afectări (*Affectwnen*)

şi în circumstanţe (*Umstände*) exterioare... 211

§ 14. Această dovadă deductivă (fricme, 5 ux cnAA.oyiauo O) a fost concepută din Antichitate şi până în zilele noastre în mod asemănător de către diverşi interpreţi ai lui Aristotel... 245

§ 15. Există o armonie între categoriile lui Aristotel şi distincţiile gramaticale dintre *nomen substantivam* şi

adjectivam, verbum şi *adverbium*... 252
§ 16. Obiecţiile ridicate din diferite direcţii contra diviziunii categoriilor se rezolvă conform rezultatelor obţinute din cercetarea anterioară despre principiul şi semnificaţia categoriilor... 263
Glosar de termeni elin-român... 295
Redactor CRISTIAN CIOCAN
Tehnoredactor MANUELA MAXINEANU
Corector HORIA GĂNESCU
Apărut 2003 BUCUREŞTI – ROMÂNIA
O